

בין השמשות – ותוספת שבת

גמ' שבת דף לד: ת"ר – לה: ת"ר

שיטת ר"ת

יעוי' תוס' (שבת לה א ד"ה תרי), ותוס' מנחות כ: ד"ה נפסל, רמב"ן בתורת האדם ענין אבילות ישנה (אבילות ישנה ד"ה וראיתי לרבנו תם), רשב"א (שבת לד ב ד"ה אזדו), והריטב"א (לה א ד"ה והקשה ר"ת), וע"ע הגה' מרדכי פ' כירה ד"ה שאל הר"י] שהביא שי' הראב"ן [שו"ת ס"ב] שיישב קו' הר"ת דהא דאמרי' בפסחים דהלילה הוא מהלך ד' מילים אחר השקיעה היינו אליבא דר' יוסי שהלילה תלוי בצאה"כ אבל לר' יהודה אין הלילה תלוי אלא בהכסיף והוא מהלך ג' רבעי מיל אחר שקיעה"ח.

ישוב קושיית ר"ת לדעת הגאונים

עי' בשו"ת מהר"ם אלשקר [סצ"ו] ציינו הביאור הלכה סי' רס"א שכתב שכל דברי ר"ת אינם אלא כדעת חכמי ישראל בפסחים צד: אבל לדעת חכמי אוה"ע שגלגל חוזר ומזלות קבועים ל"ש הנך שיעורים, וכיון דאמרי' התם שהודו להם חכמי ישראל לחכמי אוה"ע כל דברי הגמ' שם דלא כהלכתא והשיעור הנכון הוא כדאי' בסוגיין.

והגר"א [סי' רס"א ויור"ד סי' רס"ב] יישב דצאה"כ דהכא היינו ג' כוכבים בינונים והוא לילה, והאי דפסחים היינו צאת כל הכוכבים ואף הקטנים ואינו נפק"מ לזמן הלילה כלל.

[וברמב"ם [פ"ה ה"ד משבת] כתב בשיעור ביה"ש משתשקע החמה עד שיראו ג' כוכבים, ובהל' קידוה"ח [פ"ב ה"ט] תלה בשני כוכבים, ובכס"מ [בהל' שבת שם] נקט בשם הרמ"כ דהשיעורים שווים, אמנם עי' מהר"ל בן חביב [הל' קידוה"ח על הדף שם] דנקט שאין השיעורים שווים ומסיק שם דלעולם עיקר ביה"ש תלוי בב' כוכבים וכיון שכל העולם אין בקיאים בכך החמירו משקיעה"ח לדונו כביה"ש שהוא הזמן המוקדם ביותר להראות ב' כוכבים, אבל לענין קידוה"ח שתלוי בב"ד והם בקיאים בזה יכולים לסמוך על הכוכבים.

שיטת היראים

עי' הגה' מרדכי [אות תנ"ו, סו"פ ב"מ] שהביא דעת היראים דביה"ש מתחיל קודם השקיעה לכל חד כדאית ליה ומהשקיעה לילה גמור הוא, ועי' משנ"ב [סי' רס"א סקכ"ג ובשעה"צ כ"א וביה"ל סוד"ה משתשקע] דיש לחוש לשיטתו לכתחילה.

לענין הלכה במחלוקת ר' יהודה ור' יוסי

בגמ' לה. מבואר דנקטי' לחומרא כתרומה, ועי' בתוס' ע"ב ד"ה הקשה דאף במילי דרבנן חישי' לד' יוסי, ועי' ביאור הלכה [סי' רס"א ס"ב ד"ה שיעור] דה"ה לענין שבותים דרבנן יש להחמיר בבית"ש דר' יהודה, ועי' ביאור הלכה שדן לענין כמה דברים שאנו מקילים בבית"ש כשבות במוצ"ש וכספירת העומר אם יש להקל אף בבית"ש דר' יהודה, וכיו"ב בבית"ל ריש סי' שמ"ב וע"ע ביאור הלכה סי' תט"ו [ס"ג ד"ה נאכל עירוב] שנוטה להחמיר בנאכל עירובו בבית"ש דר' יהודה, כיון דלעיקר קי"ל כר' יוסי עי"ש. ועי' שעה"צ סי' רל"ג סקכ"א שכתב דיש מקומות דנקטי' להקל כר' יוסי מה"ט.

אם יש סתירה בין הסימנים של בין השמשות

בגמ' מצינו כמה סימנים לזמן הלילה א[הכסיף. ב]צאה"כ. ג[ולדעת ר"ת אף מהלך ד' מילין אחר שקיעה. ועי' ביאור הלכה [סי' רס"א ד"ה שהוא] שאם נראים ג' כוכבים והכסיף העליון אלא שעדיין לא עברו ד' מילין לפי שיעור שעות זמניות הוי לילה כיון שיש לנו ב' סימנים יש לנו לתלות שאנו טועים בחישוב הזמן, ואם הוא וודאי תוך שיעור ד' מילים עי' ביה"ל ריש סי' רצ"ג [ד"ה עד] דיש לנו לתלות שהכוכבים גדולים, ובשם המנחת כהן כתב דכל שנראים כוכבים מודה ר"ת דסגי בהכי ואין לנו לחוש לשיעור ד' מילים, ומיהו הכסיף מיהת בעי' עי"ש.

ואם נראים הכוכבים קודם שהכסיף עי' ביה"ל סי' רצ"ג [ד"ה שיראן] דכשהם בינונים לא מהני ונתלה שהם גדולים, והיכא שהם קטנים כתב דנראה דמהני אף שלא הכסיף אמנם בד' הגר"א ביור"ד שם משמע דלא מהני ובתהיל"ד שם משמע דמהני וצ"ע, ובמשנ"ב סק"ד בשם הפר"ח ביור"ד שם דלא מהני.

תוספת שבת סימנים רס"א, רצ"ג ס"א ס"ב

בעיקר חיוב תוספת שבת

גמ' ר"ה ט. עי' תוס' ר"ה דף ט ד"ה ורב עקיבא, רא"ש פרק ח' דיומא סי' ח', תלמידי רבנו יונה על הרי"ף בברכות דף י"ח מדפי הרי"ף ד"ה רב, רמב"ן בתורת האדם בענין אבלות ישנה רוב הראשונים שהוא מן התורה.

דעת הרמב"ם

עי' מ"מ [שביתת עשור פ"א ה"ו] ובכס"מ [פ"ה ה"ג משבת] דמשמע דס"ל שאין דין תוספת לאיסור מלאכה כלל. ובכנה"ג בשם הראנ"ח הובא דבריו בביאור הלכה ד"ה י"א כתב דמדרבנן איכא, וכ"ה דעת המרדכי [מגילה תשצ"ח], ויל"ע אם הוא חיוב או מצוה ובביאור הלכה נראה שהוא מצוה בעלמא כדעת הגר"א.

ועי' מג"א סי' רס"א סק"ח דהוא מדאורייתא, ובסי' רנ"ג סקכ"ו מבואר בדבריו שאינו אלא מדרבנן, ועי' ש במחצה"ש ורעק"א לחלק בין עיקר החיוב שהוא דאורייתא למוסיף עליו שאינו אלא מדרבנן. וכבר נסתפק בזה הרבינו יונה ברכות כז: עי' ש. ועי' ש עוד במחצה"ש בשם העו"ש וכ"ה בפמ"ג שרצו לדחוק כוונת המג"א שהקל בו מחמת שאין בו אלא עשה ולא משום שהוא מדרבנן.

בשיעור התוספת

עי' תוס' ר"ה שם [ד"ה ור"ע] דסגי בכל שהוא, וכ"ה במו"ק ד. [ד"ה מה להלן], אמנם הרא"ש יומא [ס"ח] הוכיח דלא סגי בכל שהוא, וברמב"ן בתוה"א "ולא נתנו חכמים שיעור לתוספת זו למטה אלא שיוסיף שיעור הנראה לעינים" ועי' משנ"ב [סי' רס"א סקכ"ב] וביה"ל [שם ד"ה איזה] שנראה דהוא כ"ב דקות, ועי' משנ"ב סי' רצ"ג [סק"ה].

מאימתי יכול להוסיף

ברמב"ן בתורת האדם כ' משקיעה ראשונה, מיהו ברבינו יונה שכ' דמפלג המנחה, ועי' דרכ"מ סי' רס"א בשם או"ז דאפשר להוסיף ב' שעות, ובשו"ע סי' רס"א כ' כהרמב"ן, והרמ"א שם הוסיף מפלג המנחה וכ"כ בשו"ע גופיה סי' רס"ג ס"ד ובסי' רס"ז ס"א, ועיין תהלה לדוד סימן רס"א שהאריך בזה בסתירת השו"ע ועיין בה"ל רס"א ד"ה מפלג ומקורו בפמ"ג סימן רס"ו משב"ז ו'.

שיעור ההוספה במוצ"ש. עי' רמב"ן תוה"א שם דהוא עד שיצאו ג' כוכבים קטנים או עד שיהיו סמוכים זל"ז, וכ"ה בשו"ע סי' רצ"ג.

בגדר תוספת שבת

האם תוספת שבת הוא מדין נדר או מצד קדושת השבת - עי' רבינו יונה שהוא כמו בתרומה שחטה אחת פוטרת כל הכרי ויכול להוסיף, ובלבוש סי' רס"ג סי"ז מבואר דהוא מדין נדר ומהני התרה. ומחלק בין תוספת בער"ש למוצ"ש עי"ש, ובאליה רבה שם [סקל"ח] מפקפק דל"מ התרה.

האם תוספת שבת אם הוא דין איסור עשה שלא יעשה מלאכה קצת קודם השבת או שהוא מצוה שיקבל עליו קדושת שבת, והאריך בזה בצפנת פענח שביתת עשור שם. ונפק"מ אי בעי קבלה או שנאסר מאליו. ול' הרא"ה ברכות שם משמע דרק מה שמוסיף על עיקר החיוב בעי קבלה, וכן נקט החיי אדם [כלל ה' ס"ב], אמנם לשון הריטב"א שבת דף לה. משמע דלעולם צריך קבלה. וכן נקטו התוספת שבת [רס"א סק"ג] ובפרי יצחק [ח"א ס"ח]

האם יש דין קבלה בפה – רא"ה בברכות כ"ז: שאינו אלא ע"י תפלה וקידוש אבל בדברים בעלמא לא, וכ"ה בריטב"א שבת לה. אמנם עי' משנ"ב סי' רס"א סקכ"א דסגי בדיבור בעלמא. וקבלה בלב עי' סי' תקנ"ג.

בדין שבות אחר קבלת התוספת.

עי' מרדכי [אות ר"צ] שהביא ב' דעות, ובשו"ע סי' רס"א ס"ד סתם לאסור, ובסי' שצ"ג ס"ב הביא ב' שיטות, ועי' דגול מרובה [סי' רס"א] דשני מיני קבלת שבת איכא קבלת קדושת שבת ונאסר אף בשבות, וקבלת דין תוספת לאיסור מלאכה שבזה מותר בשבות, וע"ע שו"ע הרב שם [קונט"א ס"ג]. ועי' תוס' במד"ק ג: [ד"ה יכול ילקה] דס"ד שיש מלקות בתוספת משום דס"ד שהוא כמו שביעית עצמה, ואולי הא גופא יליף דלא לקי שאינו אלא עשה. ועי' רעק"א גליון הש"ס ר"ה ט. ובתורת זרעים שביעית פ"א מ"א.

בדין קידוש בתוספת

עי' גמ' ברכות כז: דרב צלי של שבת בער"ש ומקדש על הכוס וכן לענין הבדלה ר"י צלי של מוצ"ש בשבת ומבדיל, ועי"ש ברשב"א דהיינו מפלג המנחה, ודלא כהגאונים שכתבו שאין יכול לקדש קודם הלילה, וכ"ה ברמב"ם [פכ"ט ה"א משבת] ועי"ש במ"מ, ועי' ב"י סו"ס רס"ז ורצ"ג.

ועי' מרדכי [מגילה סי' תשצ"ח] דמבואר בדבריו דכל מה שמועיל הקידוש הוא רק מדין תוספת שבת, וכן מבואר ברא"ה ברכות שם, ועי' בטור סי' רצ"ג בשם הר"ן גיאות שמבואר שרק אליבא דר' יהודה יכול לקדש ולהבדיל מפלג המנחה, ומבואר דלא סגי בתוספת לחוד. ועי' פרי יצחק ח"ב ס"ט שהוכיח שאינו תלוי כלל בתוספת אלא בדד' יהודה שהרי גבי הבדלה ל"ש תוספת. וצ"ע ברמב"ם שם דמשמע שאין קידוש והבדלה תלויים בשבת דווקא.

לענין סעודת שבת וי"ט עי' תוס' פסחים צט: וב"י סי' רס"ז ומג"א שם סק"א ובמשנ"ב סק"ה.

לענין הפסק טהרה עי' רמ"א יור"ד [סי' קצ"ו ס"א] ובנו"כ שם.

לענין סוכה בתוספת שמיני עצרת, עי' ט"ז סו"ס תרס"ח, ובט"ז סי' ת"ר סק"ב לענין שופר בר"ה שחל ביום ו' וקיבלו כבר שבת, ולענין מילה ביום ו' והמוהל קיבל שבת.

לענין אכילת מצה עי' תוס' פסחים צט: שאין יכול לקיים בתוספת, ועי' שו"ע סי' תרל"ט וביאור הגר"א שם דה"ה לענין סוכה.

לענין שמחה בתוספת יו"ט עי' תוס' כתובות מ"ז.

מסורת הש"ס
עם הוספות

(א) [עין] חספות מגילה כ"א. ד"ה [אלמלא], (ב) ברכות נ"ח. [כ"ז ע"ה]. סנהדרין [ק.ג.] א' [עין] חוס' מולין. ו' ד"ה [דלמא], (ד) גיטין ו' ע"ה, (ה) עירובין ה': [נח] [ע"ה ג. ו'] [למקן] [נח], (ז) עין חוס' לקמן לט. ד"ה אלא, (ח) [עין] חספות מנחות כ"א: ד"ה [סנהטסין], (ט) ה"ד ופ"י [לדלו] ועיין בספרי ר"פ חקת. ח' פ"ט דשעשית, (ס) [ועיין פרש"י גיטין ו' א:], (ל) ליעל ח': עירובין ד"ה: (מ) ליעל כ"ה, (נ) סוף פרקו, (ס) [ועיין] חספות גיטין ו': ד"ה ערבתם, (פ) שם דף ע"א ע"ב, (צ) עירובין כ"ה, (ק) [ועירובין ל"א פס], (ק) [וע"ע חוס' עירובין ע. ד"ה ערבתם], (ל) [ועיין רמב"ם פ"ד ה"ב].

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ע"ה ע"ה חסכה וגו' ולפניו הס' ואח"כ מ"ה כ"א בעירובין תמוזין עירובין תחומין מיקון מעטלה הוא דלמסמיה:

גליון הש"ס

גבי אבר הוהא סבא. ע"ה מולין דף ו' ע"א חוס' ד"ה אשכחיה: ע"ה מיהר ב"ה ויחי. ע"ה חוס' ישיש וימא דף ע"ה ע"ה פ"א. מתני' אבר חשיבה. ע"ה ר"ה דף ט ע"ה חוס' ד"ה ודע: שם אבר משעריין. ע"ה מולין דף ו' ע"ה חוס' ד"ה ודלמא. ועיין דף ל' ע"ה חוס' ד"ה מתעטב: גבי סימן בטופיא. מנחם ע"ה מהרש"ם. ו"ה"מ למחשג עד היא לא למקן דף ט ע"ב:

ליקוטי רש"י

מפרסכות זו את זו. פירוש. קליפת שער [חובות י.]. ג"ז ש"ע צבמות. שמת דלדס שמת נעשה גל על עצמות [סנהדרין ק.]. עשרה. פירות שחלל. מתח. ערבתם. עירובי תחומין [גיטין ו.]. ואין פסב"ין את הבל"ם. עטמא דמתניין מפי שגריה כמתקן כלי ודמא למקטא מלכא וגור על דמרגנן [בבא י.]. שניהם קרי שירוב. משום דבין השמשות ספק הוא וספק דדמיכוס לטקל עירוב מצריחם הוא לגבי האי שחלל עירובין צין השמשות מטיין ליה לילא ואמריין ככר קני עירוב ולגבי האי שערב עליו צין השמשות מטיין ליה ליה ועדיין הוא לו שחלל לקטא שחמה [עירובין ע.].

הגהות וצינונים

[א] [עין] בערוך ערך עבר ונחטאות שנות וגרס בן [צואן] [גליון], [ב] [שאלותיו סי' סג ובפרשתו בערוך עור סימן קכב פ"י ואי לא מרבי כיון דלא ליכא לטלטלי מאניה ליכא שלמא בביתו ואי לא מדליק שובג ולא מעשרי ליכא שלמא בביתו ע"כ [ועיין בהרא"ש שפירש באופן אחר ועי' ערוך ברי"ן] [גליון]:

[א] סימן להלכות שאמר בעל המאמר זה בספסוף וזו [ורש"י] [גליון] התיבה הראשונה שסימן "בבואי" היינו הן דהאם ושאמר התיבות מרוב לקמן קרי ע"ה. קרי ע"ה. קרי ע"ה. ועי' גליון חס"ס כאן ובמלא הורע"ם ובמהרי"ח חיות וחסד הדורות ערך ו' אבא: [ז] בכל הדפוסים הישנים הגירסא **רבא רבא** וכן חייא בר אשי אמר רב, זהו מה שאמר בסמוך ואמר רבא, וזההת השל"ה שביסמוך קאי הכא שמיה ר' אבא כלפניו במקום "רבא" שברפ"י [קריס]: ע"ה עירובין ע"ה אבא: [ז] וברכי' [בבא: - וברכי אלפס] הגיר' רבא וכן הביא בעל מ"מ ברכי"ם כי שהיו מיסמא דרבא [גליון שם וילנא]: [ז] [צ"ל ר'] אבא וכן"ה השל"ה פ"י ע"ה א"ה [גליון] [גליון] חס"ס ב"ה שם ונחמא ששני הנהגות באופן אחר ובמקום "ואמר" רבא צ"ל "אמר" רבא וכן הביא בעל מ"מ ברכי"ם אבא בדיק"ם חבש שבתות להנהיג לעיל א"ה אבא כלפניו במקום "רבא" שברפ"י ע"ה אות ד': [ז] [צ"ל אבא] [גליון מהר"ם], [ז] לפניו בספיקא דרב כהנא פרישת בשלה: [ט] עיין אור זרוע הל' ערב שבת פ"י א' שותפיק פירות הא"ל, וטענין בבא"י פירותיכם א"ל: [י] דנ"ל ובל' שהוא [בא"ה]: [כ] בבתי"א לא שייך ל'מירב' הדקתם: [ל] דבר זה צ"ל לפני ד"ה "אכל": [מ] כוונתו לפסוק ישיש [מכאור בריש במה טומנין]: [נ] כאן חס"ד ומכ"ה "בגדיה" [מהרש"ל דפ"ר] וקאי אגמרא "בגדיה שמה ירתיח" [וכ"ה בנמוקי יוסף]: [ס] לפנינו שם איתא **אבא שאול** אומר: [פ] נוסף ע"פ מהרש"א: [פ] לפנינו בחוס' ישיש שם ליתא מענין זה רצ"ע:

במה מדליקין

ואית דהו צערא לאקופי. שהיה אותו שוק שהספק צו מקום מעבר העיר לרצים והכהנים לא היו יכולין ליכנס שם מפני טומאה ונרדף להקפיד דרך אחר ארוך: **איכא דידע דאיתחוק טהרה**. זהאי שוק מיוזני שלא היה בית הקברות גמור ולא יתכן לפטומו: **באן קריצין בן זכאי**. שחלן ועקרון לאחר גידולן:

תורמסי תרומה. הנריכות לשמרון צטהרה וגם הוא היה כהן כדלמריין ^(ב) [בחוסיפתא דפרה] (פ"ג) אס מה שעשו ידי שכתמי: **עבד איהו נמי הכי**. היה מקלן תורמסין ומשליטן שם ונעשה נס וקץ המת צמקוס שהוא שם וזנינו למקוס הקצר הכי מפרש צפסיקתא דפרשת העומר ^(ב) ובסדר זרעים ירושלמי: היית. צמעמד: וגביות. הסכמת לדעתנו להיות מן המנין: **מפרסכות זו את זו**. את שער צמרתה להיות נאה: **ג"ז מצבמות**. כמת שנקב צשור ופל מוזן הרצה: **מתני' ע"ה חשבה**. שחם ימהר להזכירם מצעוד יוס יפישעו ויחמרו עדיין יס שהות: **עשרתם**. פירות האילן ^(ט) לטעודת שמת שאף אכילת ערלי של שמת קוצעת למעשר כדלמריין צמסכת צ"ה (דף ל'): **דשנת עונג אקסין בילה** הוא היו עונג: **ערבתם**. ערוצ ^(ב) תחומין ותחירות והני מרי שייכי למימרינהו צלשון שאלה דשמא ככר עשו אכל ככר לא שייך ^(ב) הלקתם דדבר הנראה לעין הוא: **ספק חשבה**. כגון צין השמשות אין מעשרין את הודאי דמיקון מעטלה הוא אלע"ה דשנות צעלמא היא קסבר גורו על השצות אף על צהש"מ ^(ב) ואין מטיב"ין את הבל"ם. דהוי נמי שנות כדלמריין צמסכת צ"ה (דף יח). **דנראה כמתקן כלי**: ואין מדליקין את הנרות. כ"ש דספיקא דלוריימא היא זו ואין קריך לומר זו קמני: **אבר' מעשרין את הדמאי**. דלא דמי למתקן דרוצ ע"ה מעשרין הן ^(ב) וזעריבין. עירוב וגמרא פריך הא תנן לעיל עס חשכה ערבתם מקמי דליהי ספק: וזומנין את החמין. נתנן בקופה של מוכין להיות חומס משמחר צון אכל משחשכה ודאי אין טומנין צון כדמפרש צנמי: **גב' עם חשבה**. מצעוד יוס הוא ויס שהות לעשר ולעבד (ה): **בעירובי תחומין**. מיקון מעטלה דלמסמיה רצנן תחומין אקראי ואפי' למאן דלומר תחומין דרענן כדלמריין צעירובין (דף ה). ליפיין מקוס ממקוס ומקוס מניסה כו' אכל עירובי תלרות תומאל צעלמא הוא ולא מייקרי שצמה מעלימא וספקא דצין השמשות שפיר דמי: בין השמשות קונה עירוב שהוא תחילת קדושת היום: **נאכל**. שחללו כלל או אדס: **ל' שיערב ע"יו מבעוד יום**. הניח עירוב

לסוף תחוסו מצעוד יוס ולא הספיק להשקין ממנו עד שנאלל צין השמשות: **שניהם קנו עירוב**. דלגבי האי שנאלל צין השמשות מטיין ליה לילא ואמריין ככר קני עירוב ולגבי האי שערב עליו צין השמשות מטיין ליה ליה ועדיין הוא לו שחלל לקטא שחמה [עירובין ע.].

לסוף תחוסו מצעוד יוס ולא הספיק להשקין ממנו עד שנאלל צין השמשות: **שניהם קנו עירוב**. דלגבי האי שנאלל צין השמשות מטיין ליה לילא ואמריין ככר קני עירוב ולגבי האי שערב עליו צין השמשות מטיין ליה ליה ועדיין הוא לו שחלל לקטא שחמה [עירובין ע.].

לסוף תחוסו מצעוד יוס ולא הספיק להשקין ממנו עד שנאלל צין השמשות: **שניהם קנו עירוב**. דלגבי האי שנאלל צין השמשות מטיין ליה לילא ואמריין ככר קני עירוב ולגבי האי שערב עליו צין השמשות מטיין ליה ליה ועדיין הוא לו שחלל לקטא שחמה [עירובין ע.].

לסוף תחוסו מצעוד יוס ולא הספיק להשקין ממנו עד שנאלל צין השמשות: **שניהם קנו עירוב**. דלגבי האי שנאלל צין השמשות מטיין ליה לילא ואמריין ככר קני עירוב ולגבי האי שערב עליו צין השמשות מטיין ליה ליה ועדיין הוא לו שחלל לקטא שחמה [עירובין ע.].

פרק שני שבת

לד.

עבר איהו נמי הכי. מפר"ת כמו יעקב אצטו ותיקון מילתא: **כל היכא דהוה קשי טהרה**. כדליתא בגדה צפרק האשה (דף ס"ה) דמיא אומר רבי יוסי צן שאלו"ם מעשה צבלע שאיו מחזיקין שם טומאה כו' אומר להו הצאלו לי קריינין הצאלו לו ושרלן צמים ופרסו עליו מקוס טומאה לה מקוס טהרה נגזו: **לא קשיא כאן בעירובי תחומין כו'**. נראה לר"ת כפירות הקוטרנס דבעירובי תחומין מחמריין משום דלית להו סמך מן המקרא וכן פר"ח וכן פ' צירושלמי ^(א) וכן ממעמד צבד מיי שהוציאוהו (עירובין דף מו: וס"ה) דשם הא דקאמר הלכה כדצרי המיקל צעירוב רב פפא אומר אליעזרין קד"ה ה"מ עירובי תלרות אכל צעירובי תחומין אימא לא ומעיקרא היה מפרש ר"ת דעירובי תלרות חמירי טפי דלון מערצין אלא צמא דלמחשג צפרק הדל (שם דף ע"ה) וצחלון (שם דף ס"ה) וס"ה (שם) אכל צעירובי תחומין מערצין צכל דבר חון ממניס ומלמ"ה ואין נראה דהא ר"מ ק"ל דתחומין דלוריימא צפרק צכל מערצין (שם ל"ה) ואפ"ה אית ליה צצד"ה ^(א) דעירובי תלרות צמת ובעירובי תחומין מערצין צכל דבר ללא אשכנן דפליג ר"מ סתמס משנה צכלל מערצין ^(ב) וטעמא דמקילי צתחומימס דלא צני פת משום ^(ג) דלון מערצין אלא לדבר מניה:

נאכל עירובי משחשבה. לאו דווקא וה"ה לא נאכל: **שניהם קנו עירוב**. פירש קוטרנס דרנצא איירי צעירובי תחומין וכן משמע לשון לא וערצ ואע"פ דספק חשכה אין מערצין עירובי תחומין ה"מ כדמתילה אכל צדיעצד כשר כו' יוסי דלומר (עירובין פ"ה דף ל"ה) ספק עירוב כשר וקשה לגצ"ה דר' יוסי לית ליה חסם גבי נפל עליו גל או נשרף או תרומה ונעמאה ספק עירוב [כשר"] אלא משום חוקה כדמיא חסם צהילא (דף ל"ה) כילד אומר רבי יוסי ספק עירוב כשר כו' אכל צפסק כי הלא שנינו צין השמשות או נאלל צין השמשות לא מכשור ומפר"ת דהכא מיייר צעירובי תלרות וכן פר"ח וכן מוכס צסוק הדל (שם דף ע"ה) ולא אשכנן נמי דלאו חון לעיר קאמר כמו לא ושכור לנו פועלים (צ"מ דף ע"ה) ^(א):

רבינו חננאל מתניין ג' דברים צריך אדר לומר בתוך כו'. ואסיקנא צריך למימרינהו ובחיובתא כי היכי דנקבלו איצני בתייה מניה. מנא לן דצריך הדלקת נר בשבת. שנאמר וידעת כי שלום אהלך וגו'. ואין שלום אלא באור שנא' וירא אלהים את האור כי טוב. ואוקמינן הא דתנן הכא ערבתם עם חשכה הן עירובי תחומין וזהו דתני בספא בספק חשיכה ומעריבין וטומנין את החמין ערובי תחרות. אמר רבא אמר (לשנים צאו עירובי עליו) [אמרו לו שנים צאו ערב עלינו] פי ערובי תחרות (אחד) [לאחר] עירוב עליו מבע"י עירב (ואחד) [ולאחר] עירב עליו בין השמשות או שערב עליו מבע"י נאכל עירובי תחומין דבר תורה הן: וטומנין החמין. אמר רבא מפני מה אמרו אין טומנין בדבר המוסיק ואפילו מבע"י גזרה שמא ירתיח (ה) בין השמשות ומפני מה אמרו אין טומנין אפילו בדבר שאינו מוסיק משחשבה גזרה שמא יטמין

חשק שלמה על רבינו חננאל (ה) נאמר דספר כלן דגמרי רבטי וז"ל וצני השמשות לא גורין דצפיה"ס סתם קדושת תחומתן בן ('):

תורה אור השלם (א) ודק"ה פ"י שלום אהלך ויפקדו צדו ולא תהקטן: (ואיני בן דר)

רב נסים נאון אמר רבא מפני מה אין טומנין אפילו בדבר שאינו מוסיק הבל משחשבה. (מה שחשכה) דבר המוסיק הוא הנזכר בכמה טומנין [לקמן מו] גפת ובל ובלח וסיד וחול דבר שאינו מוסיק הכן וזומין ומוכין ועשכין בזמן קיון יבשים ומה שחיתיה המשנה מהטמנה חפציה וים אבל בשבת

חשק שלמה על רבינו חננאל (ה) נאמר דספר כלן דגמרי רבטי וז"ל וצני השמשות לא גורין דצפיה"ס סתם קדושת תחומתן בן ('):

תורה אור השלם (א) ודק"ה פ"י שלום אהלך ויפקדו צדו ולא תהקטן: (ואיני בן דר)

רב נסים נאון אמר רבא מפני מה אין טומנין אפילו בדבר שאינו מוסיק הבל משחשבה. (מה שחשכה) דבר המוסיק הוא הנזכר בכמה טומנין [לקמן מו] גפת ובל ובלח וסיד וחול דבר שאינו מוסיק הכן וזומין ומוכין ועשכין בזמן קיון יבשים ומה שחיתיה המשנה מהטמנה חפציה וים אבל בשבת

עין משפט
נר מצוה

קבב א מ"ה פ"ה מהל' שנת הל' ג סמג עיין יא טו"ש"ע א"ח סי' רס ע"פ: **קבב ב מ"ה פ"ד מהל'** שנת הל' ג ד ופ"ה הל' ג צפ"ה הלכה טו סמג שס טו"ש"ע א"ח סי' רס"ה ע"פ: **קבב ז טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ח טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ט מ"ה פ"ה מהל'** עירובין הלכה כ' סמג ע"פ דרנצא פ' טו"ש"ע א"ח סימן קס"ה פ"ה א"ח סי' רס ע"פ: **קבב י טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב יא טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב יב טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב יג טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב יד טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב יו טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב יז טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב יח טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב יט טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב כ טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב כא טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב כב טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב כג טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב כד טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב כה טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב כו טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב כז טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב כח טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב כט טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב לו טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב לז טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב לח טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב לט טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב מ טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב מ"א טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב מ"ב טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב מ"ג טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב מ"ד טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב מ"ה טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב מ"ו טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב מ"ז טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב מ"ח טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב מ"ט טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב נ טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב נ"א טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב נ"ב טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב נ"ג טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב נ"ד טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב נ"ה טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב נ"ו טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב נ"ז טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב נ"ח טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב נ"ט טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"א טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ב טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ג טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ד טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ה טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ו טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ז טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ח טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ט טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"י טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יא טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יב טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יג טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יד טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יה טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ז טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ח טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ט טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"י טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יא טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יב טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יג טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יד טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יה טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ז טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ח טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ט טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"י טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יא טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יב טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יג טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יד טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יה טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ז טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ח טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ט טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"י טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יא טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יב טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יג טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יד טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יה טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ז טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ח טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ט טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"י טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יא טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יב טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יג טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יד טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יה טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ז טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ח טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ט טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"י טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יא טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יב טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יג טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יד טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יה טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ז טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ח טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ט טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"י טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יא טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יב טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יג טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יד טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יה טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ז טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ח טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ט טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"י טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יא טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יב טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יג טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יד טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יה טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ז טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ח טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ט טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"י טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יא טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יב טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יג טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יד טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יה טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ז טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ח טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ט טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"י טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יא טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יב טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יג טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יד טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יה טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ז טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ח טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ט טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"י טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יא טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יב טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יג טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יד טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יה טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ז טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ח טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ט טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"י טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יא טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יב טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יג טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יד טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יה טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ז טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ח טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ט טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"י טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יא טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יב טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יג טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יד טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יה טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ז טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ח טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ט טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"י טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יא טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יב טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יג טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יד טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יה טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ז טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ח טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ט טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"י טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יא טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יב טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יג טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יד טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יה טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ז טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ח טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ט טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"י טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יא טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יב טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יג טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יד טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"יה טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ז טו"ש"ע א"ח סי' רס** ע"פ: **קבב ס"ח טו"ש"ע**

עין משפט
גר מצוה

קכ"א מ"י פ"ד מהל' שבת הלכה ב סמג
לארץ סה עוש"ע א"ח סימן
רנו סעיף א:
קכ"ב מ"י פ"ב מהל' ממוכרי כפרה הל' יב
יג יד:
קכ"ג ג ד מ"י פ"ה מהל' שבת הל' ד סמג
עשין לב עוש"ע א"ח סימן
רסא סעיף ב:

ליקוטי רש"י

[illegible]

הגהות וציונים

[illegible]

רבינו חננאל

ברמץ: ריבא לחתרי
 בגלמס: ת"ד כן
 השמשות [ספק] כן היום
 כן הלילה ספק בלול כן
 היום ספק בלול כן
 ללילה משילין אותו
 לחומר ב' אומרינן
 אלמא ליתכא לטמאה
 כדנתן בסכסכ ובין פרק
 א' ראה ב' ימים ב'
 השמשות א' ספק
 לטמאה ולקרבן.
 האשי מטמא בריאת
 והאשה ב' ימים נכשתי
 איש שראה ביום ספק
 בין השמשות א' חומר
 בין השמשות ב' (א')
 יום הוא נתן [ראה] ראה
 אחת בשבת עד ראה
 ביום ראשון עד ראה
 השמשות הנה ראה
 שניה ביום ראשון וא' יום
 בין השמשות של יום
 ראשון חציו מליל יום
 שני ונמצא שראו ב' ימים
 (בג') ראוית בשבת
 (ובין א' ויום יום וקרייל
 ב') לטמאה ו' לקרבן.

ראה אחד ביה"ש ספק
חציו יום [ותצטרף] (לג')
שאם ראה אחת בין השמש
יזמן צומת ראה אחת בני

רבי יוסי אומר בין השמשות כהרף עין. פירש רשב"א לז"ל להסתפק צו אלף כשהוא^ה הכרף עין ולא בזמן גדול כמו השמשותף ככלו קאמר כהרף עין איני מביט וצקי צו מתי זה נכנס זה יולא ויהיה צו מתי הוא

יום ממי הוא לילה דהא בחוספתא
 דמסכתא זצ"ס צפ"ק קתני וכן היה ר'
 יוסי אומר ראה אחד בין השמשות
 ואחד ודאי ספק לטומאה ולקרנ
 לפירוש שראה צמזאי שבת זיה"ש
 ביום שמי ראה ביום ספק לטומאה
 ושבת בין השמשות כולו מן היום והוא
 יום מפקיק וטורא אז שמא כולו מן
 הלילה והוא שמי ימים רזופין וטמא
 ושבת מן היום ומן הלילה ואיכא שלשה
 ימים רזופין ומיב קרנ אלנא דר'
 יוסי נמי מספקא ליה בההוא כהרף
 עין: **ספק** דטומאה ולקרנ.
 פירש בקונטרס לשמא בין השמשות
 ראשון כולו מן היום ושני כולו מן
 הלילה ול"ז דאי ראשון כולו מן היום
 ושני נמי כולו מן היום ותו דלמר לקמן
 בשמעתין (דף לה:) העושה מלאכה
 בשני בין השמשות חייב טמאת ממה
 נפשו ולפירוש הקונטרס ה"א איכא
 לזכור שמא בין השמשות דע"ש כולו
 יום ומזאי שבת כולו לילה וכל
 ותייב טמאת אלנא לאס וטמא
 רצ"ס ספק לטומאה ולקרנ שראה
 בין השמשות צמזאי שבת זיה"ש
 דמזאי יום שמי דשמא בין השמשות
 שניהם כולו מן היום אז כולו מן
 הלילה ומפקיק יום אחד בימים ואין
 בכאן טומאה אז שמא תזין מן היום
 ותזין מן הלילה והוא רזופין וטמא
 וטומאה שבעה וממחייב קרנ וקשה
 לפירושו חדא דשני ימים בין השמשות
 ומשמע רזופין ועוד דלפי זה לא
 ממשכת טומאה ו' בלא קרנ ולישנא
 משמע ספק טומאה לתוד ולקרנ
 ועוד קשה לר"י דאם מיירי
 כהרף עין בין השמשות כמו העושה
 מלאכה של בין השמשות כדמפרש
 רצ"ס א"כ בראה אחת חייב קרנ
 דהא זיה"ש הו' לכל הפחות תזי מיל
 דהו' אלף אמה דשיעור מיל הו'
 אלפים אמה דכ"י רש"י צפרק שמי
 (יומא דף סו. וסא) ואמר
 בצפרק ד' מיתות ^(ה) (פסהדרין דף סג:)
 בראה אחת מזהב כג' שמי כנגדיו
 שלשה שהם שני טפלות ושהי כפיוגין
 והרי זה ז' גמור ובחוספתא צ"ס

וממכתה וצין משמע היינו שיעור ק' אמה לכך מפרש ר"ת דמריה שלה
 ראה כל צין השמשות אלא שעה אחת מועטת דצין השמשות זה ושעה
 אחרת^ט צצין השמשות אחד ובכל שהוא צצין^י השמשות יש להספיק שמה
 כולו מן היום או כולו מן הלילה או חציו יום וחציו לילה והשם אחי
 שפיר דספק לעומאה דשמה הראשון כולו מן היום והשני כולו מן
 הלילה ומפסיק יום צנתיס או שמה תרוייהו יום או תרוייהו לילה
 ואיכא ג' ימים לרופין וספק לקרנן שמה הראשון מן היום ומן הלילה
 והשני לילה או הא' יום והב' חציו יום וחציו לילה ואיכא ג' לרופין וההיא
 דהעושה

[illegible]

זוטמאה. יש לומר כולו מן היום ובעל קרי הוא ואינו טמא אלא יומו ויש לומר בין השמשות [י' מימיו או (לג') וגו'] לילת היר זה זכ גמור ו**תניא בתוספתא** (פ"א דובים) ומורה ר' יוסי מאף על פי שאין כאן כדי טבילה וסיפוקו יש בו ב' ראיות שבי' מימיו חולקין אותה וכן היה ר' שמעון חסד למונצה ומוכרזו מן הכהנים רצח ודבריו רצח ודבריו רצח למונצה ודבריו רצח

[illegible]

מפני מה אמרו אין טומנין ברבר המוסרף הבל ואפילו מבעוד יום.
כדמקן לקמן⁷ לא נצפת ולא חצל ואף על גב דקמא הטמנה מצעוד
יום הוא דהא אסריין משתכסה: ברמיץ. אפר המעורב גתלים:
ויטמנין. דהא מצעוד יום הוא: גזירה שמה יחתה גתלים.

צלה כל זכרה וגזרו אף צדיקה כל זכרה עד שיגרוף או שיקטום והכי מסקינן בפרק כירה (דף ה'.) דלומר רבי^ב קטמה והוצערה משהין עליה חמין שהחומם מצדדו יוס כל זכרן וצפיל צישל כל זכרו כלומר זכר אומר רבי יוסקין^ג מן היום ומן הליילה. כלומר ספק (ג) יש זו משהייה: ספק בולו מן היום ספק בולו מן הליילה. הכי ג' ספיקות לפיכך ממילין עליו חומר שני הימים ולקמן מפרש למאי הילכתא שיך לומר שמה שזו מן משהייה: מואדימין. שגראה לעדמומיה שמה צעצעים: הכסף. השמיר^ד: התחתון.

תחתון^י של ריפת הרקיע השממה
לארץ: עליון, גובהה של כפה אינה
ממחרת להספיק ולקמן פרח מלא
קאמר דקשא ספא ארשא: חצי
מיא. וזה שיעור אורך בין השמשות
ולאחר חצי מיל היו לילה: בדרך
עין, כשעור קרילת עין ברפיון
ולא בחזקה: זה נכנס. הלילה נכנס
והיום יוצא יראת זה עם כניסת זה
כשהם מתפרשין קרי בין השמשות
וכל דמקמי הכי היו יום מעלי: זמאי
הילכתא. ויטלו עליו ספק שמה
משניהם יש בו בשלמה ספק כולו מן
היום איכא למימר לענין מואלי שבת
להציל חסם חלי ספק כולו מן הלילה
לענין לילי שבת אלא חומר שמה
למאי הילכתא: ראה שני ביה"ש.

וזה דבר מוטמא בימים ובדליות זין
 שראה שמים שמים ציוס אחד זין שראה
 שמים בשני ימים רעופים זין שראה
 אחת בשני ימים כגון זין השמשות
 חשיב ליה כשתי ראות משה ימים
 דילפינן" מלכור ולקבצה" מה קבצה
 בימים אף קב זימים וראיה בגפיה
 מיפרשא כדמניא בגפיה (דף ט.) מנה
 הכתוב שמים וקראו טמא כו': ספק
 צומומה וקרבן. ספק טמא ספק
 טהור ספק חייב קרבן עם הטומאה
 ספק אינו חייב קרבן אבל טמא
 שצעה דבר בעל שתי ראות או שני
 ימים כל תורת טומאת זין עליו
 ושלשי מצאנו ליד קרבן וזה שראה
 שני זין השמשות ספק יום אחד הוא

וטמא זשי ראיות או שני ימים לרופין הן וטמא גמי צבורת ימים
ספק צ' ימים שאין לרופים הן וטמא מטומאה שצעה אלה כצבל
קרי צעלמא דלאו שמי ראיות ציום אחד איכא ולא שני ימים
לרופין איכא ספק שהן ג' ימים לרופין דוצ גמור הוא אף לקרבן
כ"ד שמה צן השמטות הראשון כולו מן היום וציה"ש השני כולו מן
הלילה וממלא יום אחד הספק צינמים וטמא ון שמים מן היום
הוא לכו שני ימים לרופין וכן אף שמים מן הלילה הוא לכו שני
ימים לרופין או שמה אם הראשון מן הלילה והשני מן היום הוא לכו
גמי שמי ראיות ציום אחד וטמא שצעה ככל אלו ואין כאן קרבן או
רופים וכן אם הראשונה מקתנה ציום ומקתנה צלילה והשניה כולה מן
היום לכו ג' ימים לרופין וטעון קרבן הלכך ספק אף לקרבן ומציא
מליקת חולין נצלה: ראה אחת ביה"ש ספק פטומאה. שמה מקתנה
היום או מן הלילה ואין כאן אלא אחת: פני מורח מאדרימים. עדיין לא
אחדו פטומיהו. דרבה סבר שיעור ציה"ש נפיש ורב יוסף סבר וזמור:
פלגא

ראה ב' ימים בין השמשות ספק לקרבן וראה יום אחד בין השמשות ספק לטומאה
ראה א' ראיות מופסקין ביים אחד הרי הוא זכ גמור כדנמיא (ב"ק פוק כיצד התגל דף כד) תלה
החוב במי וכן אם לא יהיו מופסקין אלא מחסרין ויש בהן שיעור שיכול אדם ב' טעמי
א' נזקק להם (ואם לא היה צורך מהם) ב' חכם אמר שהיה נושא ענינו (וישנה)

[illegible]

עם הוספות

זכרות ז; ז) (גד)
[ע"י חוספות פסח]
ז"ק ס: ד"ה לעו
[מס; ג] זכס פ"א מ"
[לס] [דף מז:]; ה) [לס]
[ז]; ו) ב"ק כד
ויקרא טו לג, ח) ה
שנה בזכס פ"א מ"
(רש"ש).

הגהות הב"ח

(ו) גבו' וזה יוצא (ו)
 עשר לעמוד עלי
 ו"מ ונ"ב בחוספ
 שמע דלא גרסי' וא
 מוד עליו. גם באשר
 ג ליה. אבל בחלפס גר
 ה: (ב) רש"י ד"ה
 וס וכו' ספק אי י

גליון הש"ם

ו' אלה תלת
בעי. עיין פירש
כות דף 3 ע"ב ד'
לא מהמים. ובגדה דף
א' ברש"י ד"ה ציה"
ול"ע:

רב נסים גאון

כמו שאמר
ספק א
סיבה
טומניא
מומין אל דא חשי
כן טומניא ללא חשי
רברר שאני
דיליה בחתומה
רע (רביע) א
החמק בחתומה
סוף רבט טומניא
(א) תנו רבנן אע
אמוראין אין טומניא
ללא חשי כן ול
היה טומנה
טומנה אסורה מכל
ונתנו רביה מזה על ד
שנשה
טומניא כן ביבין א
אמוראין ע
בא מכליו
אסורה הכי ה
אין טומניא כן ל
פלא וכל כובל
כדיה אמורא (ר
מן חסדא
שנשה אנשי
טומניא רבנן
טומנה דבר
פילו מבעד יום ונ
ומדבר ה
כובל כל דבר
אסורה הכל א
שנשה דהם אנשי
עוד יום וראן אל
יאסו וכל
(מומין) ושלא מו

[illegible]

שלא פסקה עד שנכנסה
מרה המשנה ראה אח
ומקצתה למחר וד
אם ראה בין השמשות
ההוא האיש ספק לטומא
כי

עין משפט
נר מצוה
יד א מ"י פט"ז מהל'
מע"ק סלקה יג:

שיטה מקובצת

[א] מאן שמעת ליה כו' (בדקוני) [דחניא] קרבן מלמד שמתנדבין עצים רבי כו' יש לה קדושת הגוף דאילו ובנ איל לה קדושת הגוף רבי אבא לפדותה אבל לרבי הו' קדושת הגוף ממש כמו מנחה. גליון: [ב] רבי. עין תרס' לקמן (דף פ"ה ע"ב): [ג] מבעא בעיא: [ד] רבי אומר עצים קרבן הן ותיבת מנחה נמחק: [ה] וגומר וגם תיבת ודם נמחק: [ו] כתיב: [ז] גזרין משום דחשיבי שראוין למזבח למערכה דלאחר שהותה המערכה סדורה ה"ל נותנים עליה ב' גזרי עצים: [ח] וימא חס"ד ומה"ד טעונים הגשה כמנחה: [ט] דמקיש עצים למנחה הסי' ואח"כ מה"ד קמיצה המתנדב שני גזרין מבקע מלא קומצו קסמים דקים ונותן על המערכה ואח"כ נותן האחרים חס"ד ומה"ד עצים טעונים עצים והמתנדב: [י] וכלי מה הפרט שאחרים באים לה חובה אף: [יא] מנחה מיוחדת שמתרת: [יב] תיבות ואף על גב נמחק: [יג] עצים הדוה מצי למיפרך דנביי הנך בצד אחרים באים חובה להן ותיבות כל הנך ובצד דמתיר מרבית לרם נמחק: [יד] מאי חס"ד ומה"ד קרא למאי אתא מנחה: [טו] נסכים ונכרי יין אין: [טז] דלרבי יהודה. עי' בתוס' ובהים (דף כ"ז ע"א דף פג.): [יז] ואת' מנח' לרובא דרבי ותיבות מאי שנא ליתא שם: [יח] דאין נקמצות וי"ל דאין לך מנחת נדבה של ישראל שאינה נקמצת. מהר"ם: [יט] וה"ל כמו כן נימא בעצם לרבי ותיבות כגון עצים נמחק:

אדרבה דם הוה ליה לרבווי בוי. ומימא ללא חשיב פיגול דס' וקומץ לא מתייבז עליהו משום פיגול כדאמרין בהקומץ זוטא (לעיל דף יד). דליתיה גופייהו מתירין יניהו אבל אצרים חייבים עליהו משום פיגול: **נפסל** בשקיעת החמה כמותה. בריש מי שהיה טמא (פסחים ד' ז'). דלאמרין דמשקיעת החמה עד לאת הכוכבים ד' מילין לר' יהודה הקשה ר"ת דצסוף צמה מדליקין (שם דף לה). משמע ^[א] דלרבי יהודה משתקע החמה עד ^[ב] הלילה שני משמע סוף שקיעת החמה שכבר שקעה החמה אבל משקיעת החמה משמע מתחילת שקיעה תדע מדאמרין (שם דף כה): גבי נר חנוכה מנחותה משתקע החמה ואי תחילת שקיעה עדיין הוא יום גדול והוא שרגא צמיחא ולפיכך שקיעת החמה נמי דהכל גבי דס' תחילת שקיעה איירי וניחא טפי משום דלאמרין צסוף איזוהי קומץ (וצחים דף טו). מנין לדס' שנפסל

בשקיעת החמה שנאמר ציום הקריצו את זבח ציום שאתה וזאת אתה מקריצו ואי צסוף שקיעה קאמר למה לי קרא פשיטא דנפסל צלילה דאין יכול לזרוקו דכתיב ציום צומו ועמוד השחר פשיטא דפוסלת צו דומיא דאיזורים ופי' שס' צקוטטרס דנ"מ אס' עלה לגבי מוצת משום דאין לינה מועלת בראשו של מוצת וקשיא למ"ד מועלת מאי איכא למימר ואין לומר דלאיטרך משום דק"ל גבי דס' אס' עלה לא ירד הואיל וכן כשר באיזורים ואס' מעלהו לגבי מוצת הוא אמרינא דיכול לזרוק ^[א] משום דצחא פלוגתא היא דרצן גמליאל ור' יהושע דר' יהושע אמר ירד ולרצן גמליאל לא ירד וכי תימא דלאיטרך משום דס"ד ללא מיפסיל צלילה כי היכי דאין חייצין עליו משום פיגול ויותר כדאיתא צסוף כל הבשר (פולין דף קי). הרי עצים ולצונה דאין חייצין עליהן משום נותר לרבי שמעון ואפילו הכי מיפסלי צלילה כשקדשו כצלי שרת וכי תימא משום דליפסין מדס' דלמא שאני דס' דמתיר ולפי מה שמפרש רבינו חס' דמיירי

בתחילת שקיעה יניחא וכן משמע צפ' מי שהיה טמא (פסחים דף כז): דשחיטה אסורה מתחילת שקיעה גבי מי שהיה צדק רחוקה דקאמר החס' איזוהי דרך רחוקה מן המודיעים לירושלים חמשה עשר מילין ומוכת החס' דהיינו חמשה עשר מילין מפלגא דיומא עד שקיעת החמה ולא חשיב ^[א] ד' מילין דמשקיעת החמה עד לאת הכוכבים ואי לא מיפסלא דס' עד לאת הכוכבים יום הוא דכתיב (נחמיה ד') והיה לנו הלילה למשמר והיום מלאכה ואשכחן נמי שקיעת החמה דאיירי צסוף שקיעה כגון זאת הכוכבים כדאמרין צפרק הריני נזיר מן הגרורגת (מיר דף טו). כגון דחזאי תלתא יומי סמוך לשקיעת החמה והיינו צצין השמשות כדאמר עלה צפרק כיצד זולין (פסחים דף פא). צרוהא צין השמשות וגם צפירקין (לקמן דף לו): כל המניח תפילין אחר שקיעת החמה עובר צעשה והיינו צלילה מדקאמר רבה צר רצ הונא ספק חשיכה ספק אינה חשיכה לא חולץ ולא מניח ועוד אמרין צמס' חענית (דף יב). כל חענית שלא שקעה עליו חמה לא שמייה חענית ^[א] ומנהג אצותינו תורה היא שהכל נוהגין עד לאת הכוכבים ויש לומר דלעולם נפסל ליה שפיר תחילת שקיעה מציום דאס' אינו ענין לסוף שקיעה דנפסל מציום צומו וזוהי חמה ענין לתחילת שקיעה ויש מפרשים דמן התורה אינו נפסל עד לאת הכוכבים אלא רצנן עצוד הרחקה ופסלוהי מתחילת שקיעה והעמידו דצריהם צמקום כרת לענין דרך רחוקה כדי ללא חשיב אלא מידי (דלא) דהו' חידוש אבל זה אינו חידוש אס' תקון כדי שימיהו לצד דהכי נמי לא חשיב תחיתכ יצלחו והצאמו מחוץ לתחום והרכבתו וצאון גופיה יש לחלק צין מן לו מת קודם חלות למת לו אחר חלות כדמשמע צפרק מי שהיה טמא (פסחים דף כז). ואפילו הכי לא חשיב לה והשתא הא דלאמרין צפ' המנחות והנפסלים (לקמן דף קא): וצריש מעילה (דף יא). לפני זריקה מועלין צו ומוקי לה דקצליה סמוך לשקיעת החמה ללא הוה שהות לזורקה ההוא מעילה דרצנן דעד לאת הכוכבים יש שהות לזורקו ומיאו קשיא מדאמרין צסוף איזוהי קומץ (וצחים דף טו): קדשים הנאכלים ליום אחד מחשצין צדמן משתקע החמה דאי חישב לזורקו לאחר שקיעה מיד הו' פיגול דהו' מחשצ חוץ לזמנו ואין לומר פיגול דרצנן דהא דומיא דאיזורים ובשר קדשים איירי דהו' פיגול דאורייתא ולא קתני צשר קדשי קדשים מחלות ואילך דזמן אכילתו מדרצנן וי"ל דההיא שקיעה צסוף שקיעה דהיינו זאת הכוכבים כמו שמפרש ר"ת דמשתקע משמע סוף שקיעה ^[א]:

מלמד שמתנדבים עצים בוי. הא דפליגי הכא רבי ורצנן דלרצנן נדבה ולרבי קרבן גמור היינו כשאמר הרי עלי שני גזרי עצים אלו למוצח כדמתיא בתוספתא דשקלים (פ"ב). האומר הרי עלי עצים מציד דמי שני גזרי עצים ונותן לשופר ^[א] ולוקחין כהנים צבן עצים ומקריצין אותן על גבי המוצח וינאותים מהן ואין מועלין צבן ואס' הקריצין צחון פטור ואס' אמר הרי עלי שני גזרי עצים אלו למוצח צבן מקצבן הימנו ומקריצין לגבי מוצח ואין ינאותין צבן ^[א] אבל מועלין צבן ואס' הקריצין צחון חייב דברי רבי וצחמים אומרים אס' הקריצין צחון פטור ואלו ואלו נופלין בלשכת דיר העצים ואס' תאמר אמאי קאמר מאן שמעת ליה דלאמר עצים קרבן רבי היא והא לרצנן נמי איקרו קרבן ולא צבו מליחה וי"ל דמדקאמר עצים ודס' משמע ליה דחשיבי קרבן גמור כדס' והיינו כרבי: **לדברי** רבי עצים טעונין קמיצה. ואס' תאמר ^[א] מ"ש דרבי מקיש עצים למנחה יותר מלשאר קרבנות ויש לומר דהאי קרבן דמרבי מינה עצים מקרבן דגבי מנחה דריש לה צמורת כהנים וא"ת מנלן דמקשינן למנחה דנקמחא האיכא מנחות טובא ^[א] דאין נקמחות ויש לומר דלגבי מנחה הנקמחא כתיב (ויקרא ז') ונפש כי תקריצ קרבן מנחה ואס' תאמר ומה קמיה שייך צעיים הא אין צבם שיריים וכולן נשרפין ויש לומר דאשכחן כי האי גוונא צריש ואלו מנחות (דף עז): לר' שמעון דמנחת חוטא של כהנים נקמחא הקומץ קרב לעצמו והשיריים קריצין לעצמן והוא הדין ^[א] כהן עצים: **עצים** טעונין קמיצה. והוא הדין ימין וקידוש כלי: אפיק

דם נפסל בשקיעת החמה. דאינו ראוי לזרוק צלילה דכתיב ציום צומו את צני ישראל להקריצו וגו' (ויקרא ז') ^[א] ודס' למחר נפסל צלילה כדאמרין צמס' וצחים צפרק איזוהי מקומן (דף יב). מנין לדס' שנפסל בשקיעת החמה תלמוד לומר ציום הקריצו את זבח ציום ואתם יליף לה שפיר וכן קומץ דלעיל מציום צומו ^[א] כתיב זאת חמורה לעולה ולמנחה וגו' אבל אצרי עולה הותרו להקריצו כל הלילה כדאמרין צהאי פירקין (דף יב): ^[א] מנלן מצא השמש כלומר לאחר צא השמש ומקטירין כל הלילה: קרבן. נפש כי תקריצ קרבן מנחה וגו': שני גזרין. שני צקעות גדולות: וכן הוא אומר. דעיים קרבן מקרו ולהכי נקט שני גזרין ^[א] כדליפסין מקראי פרק שלישי דמסכת יומא ^[א] (דף לב). ^[א] למליחה דדברי רבי. דמקיש עצים ^[א] (דף לב). ^[א] ולחציר הגשה כמנחה טעונין קמליה כמנחה והמתנדב שני גזרין יציא עצים אחרים להסיקן: דם מועל מנחתך נפסל. ותרי מיעוטי למה לי נימא קרבן כלל מעל מנחתך פרט כל קרבנך חזר וכלל ^[א] אף כל שאתרים צאין לו חובה ולא דס' דאין אחרים צאין לו חובה דהשתא ליכא למיפרך אי מה ^[א] מנחה שמתרת אף כל כו' דאס' כן (ה) דמדריצ צד דאחרים צאין חובה לה כל הנך וצד דמתיר מרבית דס' אף כל למועטי מאי צשלמא למאי דהוה סליק אדעתין מעיקרא ^[א] (ואע"ג) דאף כל הוה ממעט נמי עצים ^[א] הוה מצי למיפרך ^[א] דנרבי צד אחרים צאין חובה כל הנך וצד דמתיר מרבית (ה) לדס' ^[א] (ונרבי דס' צד דמתיר) ואף כל למועטי עצים שאין אחרים צאין להם חובה ואין מתירין ולהכי איטרך מעל מנחתך יתירא למועטי דס' אבל השתא דאמרם עצים אחרים צאין חובה להם אי מרבי דס' צד דמתיר אף כל למועטי מאי ^[א] (קראי למאי אתא מנחת) דדרשין מינה לעיל אף כל שאתרים צאין להם חובה אבל מידי אחריתא לא מאי מאי אתא למועטי: נפכים. ^[א] אין אחרים צאין לו חובה: דחניא

הנחות הב"ח
(א) רש"י ד"ה דס' מעל וכו' דאס' כן דמדומבית צד וכו' וצד דמתיר דס' מעל וכו' למועטי מאי א"כ קראי למאי:

תורה אור השלם
(א) ונפש כי תקריצ קרבן מנחה ל"ל ס"ח יתה קרבנו ויצק עליה ששון ונתן עליה לבנה: [ויקרא ב, א]

(ב) ותגורלות הפלגו על קרבן העצים תהפניו הקדו והעם להביא לבית אלהינו לבית אלהינו לעתים מאוונים שנה צשנה לבקר על קומה יי אלהינו כפחוב בתורה: [נחמיה א, לח]

(ג) וכל קרבן מנחתך בפלח תפליח ולא תשפית פלח ברית אלהיך משל מנחתך על כל קרבנך תקריב פלח: [ויקרא ב, יג]

צבור אוכלין ושותין מבעוד יום כמו שעושים בצום כפור, נתן להם תוספת כיום הכפורים, ואינו נכון, וקצרו של דבר לא אמרו הפסק אלא ביום הכפורים אבל בט' באב אין לך בו אלא איסור בין השמשות, ויום הכפורים עצמו לא שיפסק בסעודה ויחזור ויאכל אלא אוכל והולך עד זמן תוספת עינוי הקבוע עליו חובה, בין שהפסיק דעתו מאכילה בין שלא הפסיק, ושוב אסור לטעום כלום. אין בין הזמן הזה ליום הכפורים עצמו אלא שזה בעשה וזה ענוש כרת.

הפסוק

(קה) ובכאן הביא הענין לפרש דבר נעלם מדעת רבים, שהראשונים לא הרחיבו בפירושו, והוא זמן התוספת הזה שמוסיפין ביום הכפורים ובשבתות ובימים טובים מחול על הקדש, דודאי קודם בין השמשות הוא, דהא תוספת עשה, ובין השמשות ספק לענוש כרת ומיתה וחייב אשם תלוי, ובשני בין השמשות חייב חטאת קבועה, אלא קודם בין השמשות הוא, ושיעור בין השמשות איפליגו עליה אמוראי בפרק במה מדליקין (ל"ד ב'), ומסקנא משתשקע החמה הוי בין השמשות עד צאת הכוכבים, ואם כן התוספת הזה קודם שקיעת החמה הוא, וזה דבר של תימה שתהא חמה זורחת כנגדו והוא חייב בעינוי ואסור במלאכה, ותנן נמי (שבת י"ז ב') וכולן בית הלל מתירין עם השמש, והתם (שם ל"ה ב') אמרינן אתון דלא קים לכו בשיעורא דרבנן אדאיכא שמשא בריש דיקלי איתלו שרגא, הא למאן דקים ליה אע"פ שנסתלקה מראש הדקלים כל זמן שלא שקער מותרין במלאכה, וסוגיין בכולי תלמודא כל זמן שהחמה זורחת מותרין בכל מלאכה וכן ביציאתו לאחר צאת הכוכבים לילד גמור הוא. ומותר בכל מלאכה, ועד הזמן הזה ספק של בין השמשות הוא, ומהו הזמן הזה שעשתה אותו תורה תוספת והזהירה עליו בעשה.

וראיתי לרבינו תם ז"ל בספר הישר שלו פירוש נכון בסוגיא הזאת שהיא בפרק במה מדליקין, שהוא ז"ל אומר דמשתשקע החמה דאיתמר הכא שהוא בין השמשות היינו מסוף שקיעת החמה, כלומר משעה שנשקעה ברקיע והיא עדיין כנגד חלונה, ולפי שלא עברה חלונה ועדיין אינה מהלכת אחורי כיפה פני הרקיע מאדימין כנגד מקומה של חמה, וזהו כל זמן שפני חמה מאדימין דאיתמר בגמרא, אבל תחלת שקיעת החמה שהיא השעה שהתחילה ליכנס ברקיע ונסתלקה וזיחתה מן הארץ קודם לזמן הזה הוא. והוצרך רבינו תם ז"ל לפירוש הזה, מפני שאמרו שם בפ' במה מדליקין שיעור בין השמשות בכמה ג' חלקי מיל אי נמי ב' חלקי מיל, ואלו בשקיעת החמה תנינן בפסחים (צ"ד א') משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים אדם מהלך ארבעת מילין, ותניא התם ר' יהודה אומר עביה של רקיע אחד מעשרה ביום, תדע כמה מהלך אדם בינוני ביום עשרה פרסאות, מעלות השחר ועד הנץ החמה ארבעת מילין, משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים ארבעת מילין, נמצא עוביד של רקיע אחד מעשרה ביום, נמצא שהוא עושה יום מעלות השחר ועד צאת הכוכבים, לפיכך עביה של רקיע משעת שקיעת החמה ועד זמן שהוא לילה מהלך ארבעת מילין. וכמה הרחל

באב, ואדרבה כל זמן שמותר לאכול מותר לרחוץ משמע דבתר הכי מותר הוא לאכול בודאי, וכל שכן שאינו חולץ מנעל וסנדל.

ומ"מ אין דברי הגאונים ז"ל בכאן מחוורין להפסיק בסעודה ולחזור ולאכול, וכי מניין יוציאו הגאונים דבר זה ומנין לנו בתלמוד כיוצא בזה, שאילו ביום הכפורים כשמפסיק לגמרי מפסיק שכן מוסיפין מחול על הקדש בין בכניסתו בין ביציאתו כדרך שמוסיפין בשבתות וימים טובים ותוספת עינוי דיום הכפורים דאורייתא הוא, הא בתעניות של בית דין והוא הדין לשל דברי קבלה אין בהן תוספת, וסעודה המפסיק בה שהזכירו בתשעה באב סעודה שדעתו לסמוך בה לתעניתו ואין דעתו לאכול סעודה אחרת קאמר, ולא שיהא הדבר קבוע עליו חובה. והתם (פסחים נ"ד ב') גרסינן אמר שמואל אין תענית צבור בבבל אלא תשעה באב בלבד למימרא דסבר שמואל תשעה באב בין השמשות שלו אסור והאמר שמואל בין השמשות שלו מותר, וכי תימא קסבר שמואל תענית צבור נמי בין השמשות שלו מותר והא אנו תנן אוכלין ושותין מבעוד יום למעוטי מאי לאו למעוטי בין השמשות שלו לא למעוטי משחשכה, שמענין מיהא דבתענית צבור אוכלין ושותין מבעוד יום דקתני עד שעה שאסור באכילה ובשתיה לגמרי קאמר, ומשמע נמי דאע"ג דלית הלכתא כשמואל בבין השמשות של תשעה באב מ"מ לענין תענית צבור הלכה כמותו, דקא סבר תענית צבור בין השמשות שלו מותר ולא אשכחן אמורא דפליג עליה בהדיא אלא פירוקא ושינויי בעלמא, הילכך נקטינן לקולא דהא דרבנן הוא, ומתניתין כפשטה נמי אתיא הכי לאפוקי משאר תעניות שאוכלין משחשכה קתני מבעוד יום, ומיהו תוספת עינוי אין לנו אלא ביום הכפורים, לא (נ"א אלא) הפסקה עם בין השמשות.

וכתבו הגאונים ז"ל מעשה ששנו במדרש קינות רבי יהודה בן בתירא אזל לנציבין בערב צומא רבא אכל ופסק, אתא ריש כנישתא לגביה אמר ליה אשגח עלי, אמר ליה כבר אכלית ופסקית, אמר ליה אשגח עלי דלא ליהוון אמרין לא אשגח ההוא רבי עלוי, אזל עמיה ואייתי קומי תמניא ביסוון דחמר חמר מן חמר, ותמניא עיגולין דפיתא פיתא מן פיתא, ותמניא חבשילין חבשיל מן חבשיל, שחה מן כל ביסי וביסי חד כס דחמר, אכל מן כל עיגול ועיגול חד פתית, ואכל מן כל חבשיל וחבשיל חד כס, אמר ליה לא כן אמרת אכלית ופסקית, א"ל ולמה שמה נפשא דהיא נפישא, מכאן הביאו ראיה שהמפסיק ביום הכפורים מבעוד יום חוזר ואוכל, ולא שקבלו עליו אלא שאכל סעודה המפסקת מבעוד יום ודעתו שלא לאכול. וזו ודאי ראיה למי שאכל והפסיק קודם זמנו שחוזר ואוכל עד זמן איסורו, והוא ענין ליום הכפורים בלבד מפני שיש לו תוספת יש לו קבלה והפסק, אבל שאר תעניות שאין להם תוספת אם הפסיק ונמלך דבר פשוט הוא שחוזר ואוכל, אבל אם אמרו הגאונים שמצוה להפסיק בסעודה אלא שרשאי לאכול עראי אחר כן כמו שיראה מדבריהם ז"ל, הרי זו בתשובה עליהן, שהרי ר' יהודה בן בתירא אכל ופסק ואעפ"כ אכל אחר מכן הרבה בסעודה גדולה, וכן ראיתי לרמב"ם ז"ל שכתב בתענית

נדול יש מזה השיעור לשלשה חלקי מיל שאמרו בפרק במה מדליקין והוא אמור שם לדעת ר' יהודה עצמו, אלא שמע מינה שקיעת החמה האמור בפסחים היינו תחלת השקיעה משעה שאינה זורחת בארץ, והאמור בבמה מדליקין סוף השקיעה שנכנסה ברקיע אלא שפני רקיע מאדימין, ולשון הגמרא מראה פנים לפירושו של רבינו תם ז"ל, כאן אמרו משתשקע החמה ששקעה כבר, ושם בפסחים אמרו משקיעת החמה שקיעה עצמה בכלל.

1234567

ולפי דבריו ופירושו זה אני אומר דמשעה שהתחיל השמש להשתקע עד זמן בין השמשות והוא הזמן הנזכר בפרק במה מדליקין הוא בכלל תוספת מחול על הקדש, והוא מהלך שלשת מילין ורביע מיל, רצה להוסיף כל הזמן הזה מחול על הקדש מוסיף, ואם רצה לעשות מקצתו חול ומקצתו תוספת עושה, ובלבד שיוסיף ממנו ולא נתנו חכמים שיעור לתוספת זו למטה אלא שיוסיף שיעור הנראה לעינים שהוא תוספת, כלומר ברגע שהוא יום יהא בודל לשם תוספת ולא משום ספק לילה. יליכא למימר דכל שהוא ממש הוי, דהא אי אפשר לצמצם ילאכול עד בין השמשות ממש ופשיטא דיוסיף, אלא רגע שהוא ברור שהוא יום מוסיף ודיו, והיינו דאמרינן במס' ברכות (כ"א) רבי יהודה אומר עד פלג המנחה והוא זמן קרוב לתחילת שקיעת החמה, אין ביניהם אלא מהלך של"ד * אמות בקרוב, יקסבר ר' יהודה לענין תפלה בחר שמשא אזלינן דבעינן לתפלת המנחה ייראון עם שמש, ולפני ירח דור דורים לשל גרבית.

והתם אמרינן (ברכות כ"ז ב') אמר ליה רב לר' חנינא דצלי של שבת בערב שבת כר' יהודה מי בדלת אמר ליה אין בדילנא, כלומר דכיון דצלי קביל עליה כל פלג המנחה בתוספת, וכדיל קודם לשאר בני אדם שאין מוסיפין כל הזמן הזה מחול על זקדש אלא מקצתו וכולה שמעתא כדאיתא התם, הא כל זמן שהחמה זורחת בארץ יום גמור הוא אינו בכלל תוספת ולא בכלל ספק, ואע"פ שפלג המנחה מוסיף על מהלך ארבעת מילין זאמור בפסחים כשיעור שאמרנו, אין ביניהם אלא זמן מועט כשמתפלל בו של שבת קודם גמר תפלה מתחיל השמש לשקוע והגיעה שעת התוספת, והא דאמרינן התם אדאיכא שמשא אריש דיקלי איתלו שרגא, הרחקה יתירא היא לתוספת משום דלא קים להו בשיעורא דרבנן.

ומיהו תוספת מלאכה ועיני דיום הכפורים ביציאתו אינה מתחזרת אצלי עדיין, דודאי משעת צאת הכוכבים לילה גמור הוא וקודם לכן בין השמשות ובאיזה זמן הוא התוספת הזאת, ובשלמא אליבא דרבי יהודה לא קשיא לי דאמר השחיר העליון והשוה לתחתון לילה, וזו השעה ודאי אינה צאת הכוכבים, דאם כן היכי אמר רבי יוחנן דלא אכלי כהני בתרומה עד דשלים בין השמשות דר' יוסי הא כי שלים בה"ש בצאת

* כ"ה בכת"י, והמעתיקים העתיקו של ד' אמות, ומשו"ה תמה ע"ז במנחת כהן שהרי החשבון הוא של"ג ושליש שהוא שתות מיל, וכתב שצ"ל ד' מאות.

הכוכבים שלים, אלא שמע מינה שעה שהשחיר העליון והשוה לתחתון מופלג מעט מזמן צאת הכוכבים והוא בין השמשות דר' יוסי, ואליבא דידיה תנן משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן סימן לדבר צאת הכוכבים. והא דאמרינן דשלים בין השמשות דר' יהודה והדר מתחיל בין השמשות דר' יוסי, לאחר זמן בהפלגה קאמר, שאם היה מתחיל מיד אינו מוסיף לנו אלא כהרף עין דבר שאי אפשר לעמוד עליו, וכיון שכן משכחת לה לתוספת דר' יהודה משהכסיף העליון והשוה לתחתון עד צאת הכוכבים, אלא לר' יוסי תוספת יציאת קדש מאי ניהו, ויש לומר בדקדוק כוכבים גדולים, אי נמי כעין שאמרו בירושלמי בברכות ובלבד שיתחמון תלתא כוכבי כדמן חדא כוכבתא כלומר רצופין במקום אחד הא מפורין אסור בעשיית מלאכה משום תוספת.

והא דתנן ספק חשכה ספק אינה חשכה אין מדליקין את הנרות לא שהחשיך אלא בין השמשות ותוספת שלו בכלל, דמשקיעת החמה ממש חשיכה הוא, וכן בכל מקום מזמן איסור ואילך קרי חשכה. וכן הא דאיתמר במסכת ביצה (ל' א') דהא תוספת עיני דיום הכפורים דאורייתא הוא וקא אכלו ושתו עד שחשכה ולא אמרינן להו ולא מידי, הכי נמי קאמר שאוכלין ושותין עד שבאה עליהן רגע דמשום ספק חשכה הן מפסיקין ואינן מפסיקין ברגע ברור דהוא יום, אי נמי התם עד שחשיכה ממש אכלי ועברי אספיקא דבין השמשות, אלא משום דעברי מעיקרא אתוספת דהוא ודאי דאורייתא משום הכי נקט תוספת לומר דלא מחינן בהו אודאי דאורייתא ובספק חשיכה נמי לא מחינן.

וכיון שהדברים מתוקנים לפי פירושו של רבינו תם ז"ל אכתוב מה שמצאתי בירושלמי שהוא סיוע וראיה לדבריו. גרסינן התם בפרק מאימתי קורין, תני כל זמן שפני מזרח מאדימין זהו יום, הכסיפו זהו בין השמשות, השחירו ונעשה עליון שוה לתחתון זהו לילה ר' אומר הלבנה בתקופתה התחיל גלגל החמה לשקוע ותחלת גלגל הלבנה לעלות זהו בה"ש, א"ר חנינא סוף גלגל חמה לשקוע ותחלת גלגל לבנה לעלות, ותני שמואל כן אין הלבנה זורחת בשעה שהחמה שוקעת ולא שוקעת בשעה שהחמה זורחת, פירוש ר' חנינא מתרץ לה לברייתא דר' וקתני בה ר' אומר סוף גלגל חמה לשקוע, מכאן נלמוד שאין בין השמשות מתחיל עד שעה שסוף גלגל חמה שוקע ונמצא עביה של רקיע בשחר הוא נידון כיום, דהא משעת עמוד השחר יום הוא, ובערבית נמי מקצת עביו של רקיע נתון ליום שהרי אינו בין השמשות עד תחלת סוף שקיעת החמה. ואמרו שם בירושלמי אמר רבי מונא נלפינה מדרך ארץ, שרי מלכא נפק אף על גב דלא נפק אמרין דנפק, שרי עלל לא אמרינן דעל עד שעתא דיעול, כלומר ומשום הכי בתחלת יציאת גלגל חמה הוא יום ובתחלת כניסתו אינו עדיין לילה ולא בין השמשות, וזו ראיה גמורה למה שכתבנו ופירשנו.

אלא שיש לנו בגמרתנו דבר אחד שנתקשה עלינו, והוא מה שאמרו שם בפרק במה מדליקין. הרוצה לידע שיעורו של ר'

[אוצר החכמה]

השמשות, ות"ב בין השמשות שלו נמי אסור, לפיכך היו חוששין שלא יכנס התענית בכלל השבת, שאפילו בתענית יחיד שבין השמשות שלו מותר כיון שהחמה שוקעת עליו כבר נכנס בתוספת שבת ונגע נמי בבין השמשות שלו, אלא שפסקנו הלכה מתענה ומשלים.

תנו רבנן (תענית ל' א') כל מצות שנוהגות באבל נוהגות בת"ב, אסור ברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה, ואסור לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים ולשנות במשנה ובמדרש ובתלמוד בהלכות ובהגדות, אבל קורא במקום שאינו רגיל לקרות ושונה במקום שאינו רגיל לשנות, וקורא באיוב ובקינות ובדברים הרעים שבירמיהו, ותינוקות של בית רבן אינן בטלין לעולם דברי ר"מ, ר' יהודה אומר אף אינו קורא במקום שאינו רגיל לקרות ואינו שונה במקום שאינו רגיל לשנות, אבל קורא הוא באיוב ובקינות ובדברים הרעים שבירמיהו ותינוקות של בית רבן בטלין משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב. ות"ב אסור באכילה ובשתיה כדרך איסורן ביום הכפורים אלא שזה ענוש כרת וזה מדברי קבלה ומכין אותו מכת מרדות.

(קו) וגרסינן בפרק מקום שנהגו (נ"ד ב') דרש רבא עוברות ומניקות מתענות ומשלימות בו כדרך שמתענות ומשלימות ביום הכפורים ובין השמשות שלו אסור. אלא מיהו חיה כל שלשים יום וכן חולה שהוא צריך אין צריכין אומד אלא מאכילין אותן דבמקום חולי לא גזור רבנן.

וכן ברחיצה ובסיכה אסור לגמרי ביום הכפורים בין בחמין בין בצונן, דאמר רבי אלעזר אסור לאדם שיושיט אצבעו במים בת"ב כדרך שאסור ביום הכפורים. וגרסינן בתעניות (י"ג א') כל חייבי טבילות טובלין כדרכן בין בת"ב בין ביום הכפורים, אמר רבי חנינא סגן הכהנים כדאי הוא בית אלהינו לאבד עליו טבילה אחת בשנה. והלכתא כתנא קמא, והני מילי טבילה בזמנה דקיימא לן טבילה בזמנה מצוה, אבל טבילה שלא בזמנה אסורה וכפי מה שפירשנו בשער שלמעלה. ונעילת סנדל ומנעל כדינן לענין אבלות ולפי מה שסדור למעלה.

בפרק יום הכפורים (ע"ה א') זעירא בר חמא אושפיזיכניה דרבי יהושע בן לוי ודרכ אמי ודרכ אסי ודכולהו רבנן דקסרין הוה, אמר ליה לרב יוסף בריה דר' יהושע בן לוי בר אוריאן תא אימא לך מילתא מעלייתא דהוה עביד אבוך, ערב תשעה באב מביאין לו מטפחת ושורה אותה במים ובליילה מקנח בה פניו ידיו ורגליו למחר מעבירה על גבי עינו ואינו חושש, פירוש מביאין לו מטפחת ושורה אותה במים ובליילה מקנח בה ידיו ורגליו כדי להצטנן בה, ולמחר מעבירו על גבי עינו להעביר לפלוף וחבלי שינה מהן.

ורוחץ ידיו כדרכו לתפלה, דהוה ליה כחייבי טבילות שטובלין כדרכן בין בת"ב בין ביום הכפורים, דכל רחיצה דמצוה מותרת, ונטילת ידיים לתפלה מצוה היא, ולהקביל פני רבו עובר במים, להקביל פני שכינה לא כל שכן. אבל שלא

נחמיה יניח חמה בראש הכרמל וירד ויטבול בים ויעלה זהו שיעורו של ר' נחמיה, ופרש"י ז"ל כרמל הר שעל שפת הים והחמה סמוך לשקיעתה נראית על ראשי ההרים, ובתוך כדי שירד ויטבול ויעלה הוי לילה, ומשמע מהכא דמתחלת שקיעת החמה אנו משערין. אלא שנראה לפי הירושלמי דה"ק אם אדם מניח חמה בראש הר הכרמל יכול הוא לירד ולטבול בים דעדיין יום גמור הוא נמצא שטבל ביום, ומאותו זמן ואילך הוא שיעור בין השמשות של ר' נחמיה שאדם מהלך בו חצי מיל. וכך אמרו בירושלמי ר' שמואל ב"ר חייא ור' יודן בשם ר' חנינא התחיל לגלגל חמה לשקוע אדם עומד בראש הכרמל ויורד וטובל בים הגדול ועולה ואוכל בתרומתו חזקה ביום טבל. והנה אמת הנה נכון.

ע"כ פירשנו בשיעורי בין השמשות ותוספת חול על הקדש אע"פ שיצאנו קצת מעניני דברינו אלא שהדברים צריכין ביאור, ומ"מ לא עלה בדיננו תוספת אפילו לת"ב אלא לאסור כל בין השמשות שלו, ואין צ"ל לשאר תענית ציבור שאינן בכלל. וכן הקבלה שהזכיר רבינו ז"ל אינה ענין אלא ליום הכפורים מפני שיש לו תוספת כמו שפירשנו, אבל יש לומר שהקבלה אוסרת עליו בזמן הזה שהוא משקיעת החמה והוא מפלג המנחה ולמעלה, הואיל והוא יכול לעשותו תוספת לימים של תורה יכול לעשותו נמי תוספת ליום של דבריהם הואיל ורצה להוסיף אותו עליו ולעשותו כיום עצמו, וכן מצינו שמתפלל בשבת של מוצ"ש ואומר הבדלה על הכוס ואע"פ שאינו מותר במלאכה, כיון שמבדיל בו כבר עשהו כלילה, וכיון שכן אם קבל עליו תעניתו עשה אותו על עצמו כבין השמשות של ת"ב, וזו סברא תלויה.

ואע"ג דבין השמשות דת"ב אסור דילמא ספקו לחומרא, לענין קבועא דירחא לא מחמרין דתניא (פסחים נ"ד ב') אין בין ת"ב ליום הכפורים אלא שזה ספקו אסור וזה ספקו מותר ואמר רב שישא בריה דרב אידי לקבועא דירחא דגבי ת"ב לקולא.

(קו) בפרק בכל מערבין (עירובין מ"א א') תניא ת"ב שחל להיות בשבת וכו' חל להיות בערב שבת מביאין לו כביצה ואוכל כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה דברי ר' יהודה שאמר משום רבי עקיבא, אמר ר' יהודה פעם אחת היינו יושבין לפני ר' עקיבא וחל ת"ב להיות ערב שבת והביאו לו ביצה מגולגלת וגמעה בלא מלח ולא מפני שתאב היה אלא להורות בה הלכה לתלמידים, ר' יוסי אומר מתענה ומשלים, אמר להם ר' יוסי אי אתם מודים לי בת"ב שחל להיות בא' בשבת שהוא מתחיל בשבת מבעוד יום ומתענה, אמרו לו אבל, ומה לי ליכנס לה כשהוא מעונה מה לי לצאת ממנה כשהוא מעונה, אמרו לו לא אם אמרת לצאת ממנה כשהוא מעונה שכן אוכל ושותה כל היום כולו תאמר ליכנס לה כשהוא מעונה שכן לא אוכל ולא שותה כל היום כולו, אמר עולא הלכה כר' יוסי. ומסקנא דרש מר זוטרא משמיה דרב הונא הלכה מתענה ומשלים, וכן הלכתא. והאידנא לא מיקלע. והאי מבעוד יום דקתני מפני שמוסיפין לשבת בין מלפניה בין מלאחריה יותר מבין

ה"ג וכן ג"ה, אלא בין השמשות דר' יהודה לר' יוסי [וכו'] פשיטא. כי דבר ידוע הוא דשיעורו של ר' יוסי מאוחר לשל ר' יהודה:

מהו דתימא בין השמשות דר' יוסי מישך שייך בדר' יהודה. פי' כי במקום שמסיים בין השמשות דר' יהודה מתחיל בין השמשות [דר' יוסי] ואין ביניהם שום [הפסק ל]הערב שמש, קמ"ל דשלים בין השמשות דר' יהודה והדר מתחיל בין השמשות דר' יוסי. והיינו דקתני כהנים טובלים בו, כלומר בכולו ואפילו בסופו. והא דאמרינן והדר מתחיל, מפני שעדיין יש ביניהם קצת הפסק להערב השמש, והכי דייק האי לישנא דאמרינן והדר מתחיל וכו'. והיינו דאמרינן בסמוך דלא אכלי כהנים תרומה עד דשלים בין השמשות [דר' יוסי, ואם כדשלים בין השמשות דר'] (ור') יהודה מתחיל בין השמשות דר' יוסי מיד, מה צריך להמתין מאכילתו עד דשלים בין השמשות דר' יוסי, דהא בין השמשות דר' יוסי כהרף עין הוא, אלא ודאי כדאמרן. רבינו ז"ל בשם רבינו הגדול, וכן כתוב בספר תורת האדם (הובא בליקוטים בחי' הרמב"ן פסחים נ"ד ע"ב):

דף לה ע"ב

העושה מלאכה בשני בין השמשות של שבת פי' בכניסתו וביציאתו. חייב חטאת. פי' ממה נפשך דאי ליליא הוא חייב על כניסתו ואי יממא הוא חייב על יציאתו וליכא אשם תלוי בכי הא. ודוקא כשעשה מלאכה כל בין השמשות או בסופו, דאי לא שמא הראשון היה יום והשני לילה:

ת"ר שש תקיעות תוקעים בע"ש. פי' תקיעה תרועה ותקיעה. ותרועה קרי תקיעה והכי מוכח בסמוך דקתני בשלש תקיעות אחרונות תוקע ומריע ותוקע ושובת. ובמסכת סוכה בפרק בתרא (נ"ג ע"ב) מוכח הכי להדיא גבי אין פוחתים מעשרים ואחת תקיעות במקדש שלש להבדיל את העם ממלאכה וכו', ואמרינן דלר' יהודה ליכא אלא שבע תקיעות משום דסבר תקיעה ותרועה ותקיעה כחדא:

ישוהא כדי לצלות דג קטן או כדי להדביק פת בתנור. שמעינן דמשום דהדליק נר שבת לא מיתסר בעשיית מלאכה וכדכתיבנא בפרק במה מדליקין (לעיל כ"ג ע"ב ד"ה נר). וכן בדין שהרי אין קדושת שבת חלה אלא כשקדש היום מאליו בספק בין השמשות או כשיקדישנו להוסיף עליו מחול על הקדש [בתפילה] או בקדוש היום. וכן מוכח במסכת עירובין (מ' ע"ב) לענין ערב יום הכפורים שאינו נאסר באכילה אלא בכך:

סלק המסלק הממין המטמין והדליק המדליק. והא דאקדים ותני הטמנת חמין להדלקת הנר מפני שכן היו נוהגים להקדימו, אבל ודאי בעיקר הדין איסור הדלקת הנר קדים כדאיתא במתני' (לעיל ל"ד ע"א) דבין השמשות אין מדליקים את הנר וטומנים את החמין:

(מד) הרמב"ן בתורת האדם הובא בליקוטים בחידושי הרמב"ן פסחים נ"ד ע"ב:

והקשה ר"ת ז"ל דהכא אמרינן אליבא דר' יהודה כי בין השמשות אינו לכל היותר אלא תלתא רבעי מילא, ואילו בפסח שני פרק מי שהיה (צ"ד ע"א) א"ר יהודה עביו של רקיע אחד מעשרה [ביום, תדע] כמה מהלך אדם (כמוני) [בינוני] ביום עשר פרסות מעלות השחר עד הנץ החמה פרסה שהיא ארבעה מילין ומשקיעת החמה ועד צאת הכוכבים ארבעה מילין. ותיירן דהתם מיירי מתחילת השקיעה שמתחלת [החמה] ליכנס בעביו של רקיע והכא מיירי בסוף השקיעה שאז הוא בין השמשות דקודם לכן יממא הוא, ודיקא נמי דקתני התם משקיעת החמה והכא קתני משתשקע החמה דמשמע ששקעה כבר. וכתב רבינו הגדול ז"ל (מד) כי מדברי רבינו תם ז"ל למדנו דבר שהיה קשה מאד, תוספת מחול על הקדש דאמרה תורה בערבי שבתות (ע"י ר"ה ט' ע"א) אימתי הוא, דאילו קודם בין השמשות יום גמור הוא וכדתנן (לעיל י"ז ע"ב) ובכולן ב"ה מתירין עם השמש, ואמרינן לקמן (ע"ב) חזיתו שמשא בריש [דיקלי] אדליקו שרגי משום דלא קים לכו בשיעורא דרבנן, הא למאן דקים ליה לית ליה לאדלוקי, ואילו בבין השמשות ספק קדש גמור הוא שיש בו אשם תלוי, (ועוד) [ועתה] למדנו מדברי ר"ת ז"ל כי התוספת הזה הוא באותו זמן שיש מתחילת השקיעה ועד סוף השקיעה ואם רצה לעשותו כולו קדש או מקצתו עושה כשיתפלל תפלת ערבית אליבא דר' יהודה דאמר (ברכות כ"ו ע"א) דתפלת הערב מפלג המנחה, וכדאמרינן התם (שם כ"ז ע"ב) רב (בבלי) [מצלין] של שבת(ות) בערב שבת ואוקימנא כר' יהודה, ולרבנן דאמרי תפלת המנחה עד הערב יקבלהו עליו בקדוש היום, כי התורה אמרה שיעשונו קדש ושיחול קדושה עליו לקדש לענין זה כאילו הוא לילה ואע"ג דבדיני דעלמא הוא יום, ולהכי אמר רחמנא (שמות כ, ח) זכור את יום השבת לקדשו ולא אמר זכור יום השבת, אבל בלא תפילת שבת או קדוש אין התוספת חל מאיליו (וכדברייטא) [וכדברירנא] בפרק תפלת השחר.

ולענין תוספת מחול על הקדש שאמרה תורה להוסיף ביציאות השבת, צריך עוד תלמוד אימתי הוא, דאילו בין השמשות ספק קדש הוא, ואילו לאחר כן לילה גמור הוא. וי"ל דלקמן (ע"ב) אמרינן דשלשה כוכבים לילה היינו כוכבים בינוניים ומשום תוספת מחול על הקדש ימתין עד שיראו שלשה כוכבים קטנים, ובירושלמי (ברכות פ"א ה"א) אמרו עד שיראו כוכבים הרצופים וכן אמרו דמתחמון תלתא כוכבין נדמא חדא כוכבא, ונראה דהיינו שיראו למראית העין בתוך ארבע אמות:

[מי סברת] (מסתברא) פני מזרח ממש פנים המאדימין את המזרח. פי' דכי קתני וכל זמן שפני מזרח מאדימין, למערב קורין פני מזרח כי הוא המאדים אותו כסימן השמש הנכנס דרך חלון שמאדים הכותל שכנגדו וכדאמרינן וסימניך כוותא, והכי קתני וכל זמן שמערב שהם פני מזרח נותנים אדמימותם, ולכן העיון הטוב והישר היה להסתכל בפני מערב כשהם אדומים הרבה מחמת החמה שנכנסת בעביו של רקיע:

[ד"ז - ד"ח - ד"ט]

המוסיף יהא אסור מצעוד יום וצין השמשות יהא מותר לפיכך*
יהא אפשר לפרש לפי גירסא זו דכי פרכין אי הכי צין השמשות
נמי ליגזור לא קאי אדבר המוסף אלא אמאי דשרינן צמחיתין
צצין השמשות דהיינו דדבר שאינו
השמשות דדבר שאינו מוסף נמי
ליחוש שמא ירמיה שמחך שהוא
מסלק קדרה מעל גצי כירה עס
תשיכה והיא רותמת ומטמין
שמה תרמיה ויטכר לגלותה*
(ט) וחוור ומטמין בשבת לכתחלה דהא
לא הוה טמונה בשבת* כלל ופריך
התם קדירות צין השמשות כבר הן
מרותחות ויאלה וזהמין מצעוד
יום ואין מוששין שמא צומן מועט
ירמיה ויטכר לטלן שהרי דבר
שאינו מוסף אינו מרמיה*:

[ד"ז]: **אמר** רבה מפני מה
אמרו אין טומנין
בדבר שאינו מוסף מושחשבה
גזירה שמה יטמין בדבר. פירוש
לדמן דבר שאינו מוסף* (ט) הוא
וזה שקשה בגירסא זו דודאי רמז
דבר המוסף הוא לפיכך נראית
יותר גירסת רש"י ז"ל (ד"ה ה"ג
אמר רבה) שהוא גורס מפני מה
אמרו אין טומנין דדבר שאינו
מוסף* (ב) משתשיכה גזירה שמא
ירמיה כלומר שמא ימלא קדרתו
שנעננה כשיצא להטמינה וירמיה
צאור ולאמר רבה מפני מה אמרו
אין טומנין דדבר המוסף הכל
מצעוד יום גזירה שמא יטמין
צומן דרמן דבר המוסף הוא*:

תנו רבנן בין השמשות מן
היום ומן הלילה
ספק כולו מן היום ספק כולו מן
הלילה מטיילין אותו לחומרא
לשני ימים. כלומר שלש ספקות יש
צו דשמה יש צו משניהם ומפרש
גמרא דנפקא מינה לעין טומאת
וצ דקיימא לן צעל ראייה אחת
טמא טומאת ערב צעל שמי ראיות
טמא טומאת שבעה ופטור מן
הקרבן צעל שלש ראיות טמא
טומאת שבעה ומייצ קרבן ומניא
צמוספתא (ספ"ק דזין ה"ג) שם

ברמין. אפר מעורב
בגמלים וטמין וחתה*
בגמלים: מן היום ומן
הלילה. כלומר ספק יש
צו משניהם: ומטיילין
אותו לחומרא לשני
ימים. מפרש בגמרא
בגמרא דנ"מ לענין
צו: מאדירים. שראית
לדמויות חמה בעצבים:
השחיר: השחיר:
החתה. תחתית של
כיסוי הקרקע הרקיע*
הסמוכה לארץ: עליון.
גובהה של קרפס אינה
ממדת להספיק: חצי
מי"ל. וזה שיעור אורך
צין השמשות ולאחר חצי
מיל היו לילה: בהרף
עין. כשיעור קריאת עין
צריפין ולא בחוקה: זה
נכנס. לילה נכנסת והיום
יולא* (ט) ויאלא זה עס
כניסת זה וכשמתפרשים
קציו בין השמשות וכל
דמקמי הכי הו יוס
מעלה: שפני מורה
מאדירים. עדין לא
הכסף אפילו תחתון:
ברוך ותני. שני דברים
צריך אחד וצמורה
לחת: הלכה ברבי
יהודה לענין שבת.
לחומרא ובערב שבת
לומר* (ט) שם עשה צו
מלאכה מלא אשם חלוי
אבל צמול"ש לא בעדין
טומיה לומר דכי שם
צין השמשות ידיה
לילה הוא:

הנהגות וציונים מהב"ח ורמב"ם מפרשים

(א) תנא ר' יוחנן ב"ר סימא אין
זה (ב"ח): (ב) ע"י פירוש
במיי"פ מ"ה שבת
(ה"ב) ומבואר בהדיא
דבש"מ קול מבעוד יום
ותמא על הר"ן ע"י בו
(ח"י): (א) בגמ' (א)
רבא: (ד) ג"ב ספ"ק (ב"ח):
(ה) הורב לא גרס זה דהא
דייק לה לקמן מסיפא
ההפסך העליון והשוהו
לתחתון לילה למרימה
אדוקא דרשאה ולא דייק
להקשות מצינוטא (א)
(כ"י): (ז) בא"י הג"י בכל
הדף והשוה תחתון
(א"י): (ז) צ"ל העליון
והשוה תחתון לילה הא
הכסף תחתון ולא
הכסף העליון בהש"מ
(ב"ח): ובד"ת ח"י ופ"ש
גרסו: והדר תני הכסף
התחתון ולא השוה העליון
בין השמשות. והשאר
נמוק: (ח) אמר רבה
אמר רב יהודה אמר
שמואל* (ט) ויכ"ה
כ"י ויבג"י: (ט) ג"ב
וילחוש (א"י): (י) וכן פ"י
הרמב"ן בס' הלכות
(ב"ח): (יא) ג"ב הכל
(א"י): (יב) צ"ל הכל
(א"י): (יג) צ"ל ואמי
לאחתי* (ח"י): (יד) ג"ב
גיפת הקרקע כצ"ל
והשאר נמוק: (ב"ח):
(טו) צ"ל מהה"ם:
(טז) ג"ל ובערב שבת
אמרינן שאם ותי' לומר
נמוק (ב"ח):

ראה אחת צין השמשות עולה לשמי ראיות לפי שיש
והיינו דאמרין הכל מטילין אותו לחומרא צני ימים* דאמרין
שמה מקצתו מן היום ומקצתו מן הלילה ועולה לו לשמי ראיות:
ספק כולו מן היום. נפקא מינה למואל שבת: ספק כולו מן
הלילה. נפקא מינה לערב שבת:
וכ"ז זמן שפני מורה מאדירין.
מפרשין בגמרא (לה). פנים
המאדירין את המורה דהיינו
מערב ופימניך כוונתא כלומר כחלון
זה שחמה נכנסת צו ומלמח הכותל
שהיא כנגדה: הכסף. השחיר:
החתה. מחסון של כסף הרקיע
הסמוך לארץ: עליון. גובה של כסף
אינו ממדת להספיק: חצי מי"ל. וזה
שיעור אורך צין השמשות: בהרף
עין. כשיעור קריאת עין צריפין ולא
בחוקה: זה נכנס. הלילה נכנס והיום
יולא יולא זה עס כניסת זה וכשהו
מפרשין קרי צין השמשות וכל
דמקמי הכי יוס מעלה הוא: הא
גופא קשיא. פני מורה מאדירין.
עדין לא הכסף אפילו תחתון:
ברוך ותני. שני דברים צריך אחד:
ומפרשין בגמרא דלרבה הו
שיעור צין השמשות תלתא רצעי
מילא: ורב יוסף אמר משתשקע
החמה וכ"ז זמן שפני מורה
מאדירין יום. ומפרשין בגמרא
לרבה יוסף שיעור צין השמשות
תרי תלתא מילא וממלא ששיעורו
של רבה גדול משל רב יוסף חלק
אחד משנים עשר:

[ד"ה]. **אמר** רבה בר בר חנה
אמר ר' יוחנן
הלכה בר' יהודה לענין שבת.
כלומר לענין ערב שבת בעדין כר'
יהודה דמקדים ליה לצין השמשות
לילה מקמי ר' יוסי: והלכה ברבי
יוסי לענין תרומה דלא אכלי
כהנים וכו'. וה"ה דקיי"ל כוונתה
לענין מולא שבת דהא מדחשינן
לר' יוסי לענין תרומה כל שכן לענין
מולא שבת והאי דנקט תרומה
לרצותא נקט דלפילו לענין תרומה
דליכא איסור סקילה חיישין לר'
יוסי וכל שכן לענין מולא שבת:

הכסף העליון בין השמשות
הכסף העליון והשוה לתחתון לילה
לענין שבת והלכה ברבי יוסי לענין
הכסף העליון בין השמשות דר' יוסי:

המאור הקטן

ברמין. א"ל אביי ויטמין וכו'. ופירושה ברור בפירוש רש"י,
והר"ף החליף שטה זו בהלכותיו.
[ד"ה]. וחלטה בת תרי כורי אסור לצ"ל חלטה. לא הזכירה הר"ף
ד"ל.

מלחמת ה'

צירושלמי וכך ראיתי שם צפרק צמה טומנין [ה"א] כלשון הזה לפי
שהצדים הללו רותמין (ומרותמין) [ומרותמין] והוא טעמן והם תשים
לתוך ידו והוא מרותמין והם מוסיפין רותמות לפיכך אסור לטמון צמה
עד כלן וזהו נמי שמא ירמיה דגמרא דלין והוא מלשון חבת מרותמת
דע"ז [ס:] וצמורה שלל ירמיה דצמא מלע"א [סא:] ופירושו שמא
יטכר לגלות קדרתו ולכשתמיה הוא חחור וטמון צמה בשבת
ואקשינן אי הכי צין השמשות דמתי' נמי גזור מחוך שהוא מסלק
קדירתו מעל גצי כירה עס תשיכה כשהיא רותמת ומטמין שמא יטכר
לגלותה וחוור ומטמין בשבת ופריך סתם קדירות צין השמשות רותמות
הן ואין אדם מטמין אלא אם כן הוא מקדים צמה לסלק עס השמש
ולשעה קלה הן ניוטות וכשהוא מטמין אינו מוסף ושזו אינן
מרותמות וקרוצ לזה מלמדי רבינו ז"ל בצמוריהם.

ועוד: הכי גרסינן אמר רבא מפני מה אמרו אין טומנין אפילו
בדבר שאינו מוסף הכל משחשבה גזירה שמא ירמיה
וכו' ופירושה ברור בפירוש רבינו שלמה ז"ל והרב אלפס ז"ל
החליף שטה זו בהלכותיו.

אמר הבורח: דבר זה נשאל לרבינו הגדול ז"ל עליו והשיב לשואל זה
שחמלא צמאר ספרים אין טומנין דדבר שאינו מוסף משתשכה
גזירה שמא ירמיה אל תסמון עליו שהוא שצו גדול לפי שצו שאינו
מוסף אינו מרמיה ואם כן איך נגזור עליו אלו דציו וצודאי קשה הוא
לחוש שם ימלא אדם קדרה מצומת ודליק את האור לכתחלה וירמיה
כמו שמפרשים שלא נחשדו ישראל על כך על השצמות ואין כלן סרך
כדי שיטעו דדבר והגירסא של רבינו ז"ל נמי ראיתי שפירשוה צפנים
הרבה ומה שדעתי נוטה לו הוא הפירוש שצמתי לו ידים מרותמות

א מיי"פ"ד מהלכות שבת
הלכה ג מ"א לאין סה
טוש"ע א"ת סומן רנו
ספ"ק ח:
ב מיי"פ שם פ"ד הלכה ג
אין צ"ל צ"י א"ת סומן
רנ"ו ס"א שם:
ג מיי"פ שם פ"ה הלכה ד
ס"א עשין לז טוש"ע
א"ת סומן רס"א ספ"ק ח ב:
ד מיי"פ פ"ו מהלכות
תרומות הלכה ב:

שלמי הגבורים

א"ל אביי רבינו ומיי"פ
(פ"ד שבת ה"ג) מותר
להטמין צה"ש אפילו
דבר המוסף הכל ולפי
ג"י רש"י והר"ש (פי'
ג) והר"ל (פס' ששנים)
אין מותר להטמין צין
השמשות אלא דבר
שאינו מוסף הכל
וראיומיהם אין צורך
צ"ח:

[שם] וכן טומנין תחתון
אף על פי שאסור להטמין
אחד תשיכה אפי' דבר
שאינו מוסף הכל:
ב ר' אליעזר ממין (פי'
ע"ד) מפרש דצה"ש
הו קודם שיתחיל החמה
לשקוע דהיינו שעה
שמידיים העולם שרואה
ליכנס צעודי הרקיע
שהוא מעט קודם
שקיעת החמה לרבה
שלש רצעי מיל ולרז
יוסף שני שלשי מיל אצל
שקיעת החמה ענמה
עד זמן יולא שמה
סוככים שהוא מהלך חמש
מילין הו לילה גמור
מלאוריתא ולפירוש
ר"ת (ד"ס פ"ה) והרמב"ן
(פורת האדם ענין אפילו
יפה אחר ה' משעה
שמתחלה החמה לשקוע
עד כדי מהלך שלש מילין
ורביע מיל הו יום וזהו
מוספת שבת ויה"כ
תתחלו ומה הונו עד
לאת הכוכבים שהוא
סוף השקיעה הו צין
השמשות כי הם מפרשין
מששקע שר"ל לאחר
שקיעת החמה וכן פ"י
סנה עשין ל"ב וי"מ
דצה"ש מתחיל משעה
שהחמה שוקעת שאינה
נראית עוד והולך עד
כדי מהלך שלש רצעי
מיל ולאחר מכהן הו
לילה גמור ואין זה נכון
כי צ"ק דמסתא צרכות
(ג): פסקין דעד זאת
הכוכבים מקרי יום
והר"ף ומיי"פ ואשר"י לא
פירשו דעמן צ"ח:
לשון ריא"ז

[ח"ד א"ת ג] (איזהו)
בין השמשות ספק הוא
ספק כולו יום ספק כולו
לילה ספק מקצתו יום
ומקצתו לילה שבת ועשה
מלאכה שני צין השמשות
צ"ש וצמ"ש כגון שהיה
יוצא כן צין השמשות
מתחללו ועד סופו הרי
זה חייב תעלה מה נשך
שם צה"ש של ע"ש יום
גם צה"ש של מ"ש יום
והרי עשה מלאכה בשבת
ואם של מ"ש לילה גם
של ע"ש לילה:

א מיי פ"ה מהלכות שבת הלכה ד' טו"ט"ע א"ר סומן רס"א טע"ף א' ב ג א* מיי"ט שם פ"ה הלכה ד' פ"ו"ן מהלכות תרומות הלכה ב' טו"ט"ע א"ר סומן רל"ה טע"ף א' ד א*טו"ט"ע א"ר סומן רס"א טע"ף ג' ה א*מיי"ט פ"ה מהלכות שבת הלכה י"ז ט"פמ"ז ע"ש ל' טו"ט"ע א"ר סומן רט':

שלימי הגבורים

א [א"ר] ש"י ס"י כ"ב כתב ה"ר יונה ו"ל ד"ו אינה רחיה דהא דקיי"ל הלכה כרבה היינו היכא דפליגי בסברות דנפשיהו משום דאמרינן בסוריות (ד.) דרב יוסף סי' ורבה עוקר הרים אצל הכא מפי השמיעה הם חוקלים ומרויחו אמרו מפי רב יהודה אלא עדינן לחומרא לענין שבת עבדינן כרבה דמשתקע החמה לא מדליקין שרגא ולענין יחיד שקבל עליו חטנית דבש"ס שלו מותר לא היו צין השמשות עד הכסף התחמון—כרז יוסף:

לשון ריא"ז ב [ה"ד] א"ר אהרן ח' גרראה בעיני שאין לסמוך על זה להלויק א"ר הנר צ"ש בשעה שיראה כוכב אחד שפעמים שאין הזמן ללול כל כך ויהא וזין אדם רואה כוכב עד הלילה ולא נאמר שיעור כוכבים אלא להחמיר:

ג צ"פ דברי ריב"ס (נמצא בתנודי רגז) א"ס הקהל א"ר אב"ד מרבו וקבלו שבת אף היחיד שלא היה צבחה"ז נגדר אחריהם ואסור לעשות מלאכה אף על פי שאינו רואה לקבל עדיין שבת מיהו הראיה שהצי"ח ריב"ס"ה החזן שלא המירו אלא לו לצדו להליך שפופו לצימו אינו רחיה דהא אדריח א"ר בתלמודא ויותר היה נראה רחיה לומר מדקאמר תלמודא שבתקיעה ראשונה לא יכנסו הקרובים לעיר עד שיבא הרחוקים מפני השחר א"כ משמע דעל כרחק הרחוקים צריכים לקבל עליהם השבת בשבת שמקבלים עליהם הקרובים דל"כ מצי חסד איכא חסד אפ"ה אמת שעשו מלאכה אחר המקיעה שמה לא קבלו עליהם שבת בשעה שקבלו עליהם הקרובים ולדברי סמ"ג עשין ל' ודברי מהר"ם (נמצא טעמ"ז פ"ה דקטנא חות') דכרייה לכו דקבלת שבת שלא הדליקו ויולין לעשות מלאכה א"כ אפי' שרוב הזכור קבלו עליהם השבת אין היחיד שאינו רואה לקבל עדיין נגדר אחריהם עד שיעשה מורה היותו נמשך אחר הריב ומדברי המרדכי שם ומדברי סמ"ג עשין למ"ד שהצי"ח דברי (התוספות) [התוספות] (סוף פ"ד ה"ו) שאמרו שלאחר תקיעה אחרונה אפי' מיחס שצדו אינו מטמאין אלא מניחו דא"ר משום דלאחר הדלקת הנר למ"ד הדלקת היו קבלת שבת אינו יכול להגיע הנר שהדליק בו נר של שבת וכן הצריך מהר"ם תנאי על זה. וקשה דלפי הנראה מתלמוד דין לאחר הדלקת נר שבת יכול להגיע הנר שהדליק בו שהי' הניח לזמן להגיע השופר שצדו ושמה י"ז לומר דקפידא לכו כרש"י (ד"ה והנאה) דשופר היו דבר שמלאכה להיחר א"כ אפשר שנמקום עמנו שהיה חוקע שם היה מקום הנעמנו דכשמינו לאחר היו הנעמנו:

בר משדה קנין ומהצה. נחלקו צהן רבה ורב יוסף שדה צפרק השותפין (צ"צ יב:) גבי חדא אהאי נגרא וחדא אהאי נגרא וכו' קנין צ"פ י"ש נוחלין דלמירין התם (שם קיד.) קנין מאימתי הוא חוזר רב יוסף אמר כל זמן שעוסקין צאוחו ענין מחלה צפרק מי שמת (שם קמג.) ההוא דאמר ליה לדביהו נכסאי לך ולצניך אמר רב יוסף קני פלגא דחניא והיתה לאחרן ולצניו מחלה לאחרן ומחלה לצניו.

ה"בך משתקע החמה איקדיש יומא ואסור צעשיית מלאכה כרבה דהיינו תלתא רצעי מילא וא"ס תאמר דהכא משמע דמשתקע החמה ועד זאת הכוכבים ליכא אלא תלתא רצעי מילא ואילו צפסת שני (פסחים ד.) חניא משקיפת החמה ועד זאת הכוכבים ארצעת מילין ותניא נמי התם ר' יהודה אומר עזי של רקיע אחד מעשרה ציוס תדע כמה מהלך אדם [מ]צינאין ציוס עשרה פרסאות מעלות השחר עד הנך החמה ארצעת מילין משקיפת החמה עד זאת הכוכבים ארצע מדליקין שרגא ולענין מילין אלמא לרבי יהודה משקיפת החמה ועד זאת הכוכבים שהוא לילה ארצעת מילין.

תירץ ר"ת (ע"י תוד"ה תרי"ז) דשתי שקיעות הן דמשתקע החמה דשמעתין היינו מסוף שקיעת החמה כלומר משעה שנשקעה צרקיע והיא עדיין כנגד חלונה ולפי שלא עצרה חלונה ועדיין אינה מהלכת אחורי כיפה פני רקיע מאדימין כנגד מקומה ומשקיפת החמה דחניא צפסחים היינו מתחלת שקיעת החמה שהתחילה ליכנס צרקיע נמלא

שמתחלת שקיעה עד זמן צין השמשות שהוא סוף השמשות שלשת מילין ורציע והכי מוכח צירושלמי שאין צין השמשות מתחיל עד סוף השקיעה דגרסין התם (בב"ש פ"ק דצרכות) רבי אומר הלצנה צתקופתה התחיל גלגל חמה לשקוע ותחלת גלגל הלצנה לעלות וזה צין השמשות אמר רבי חנינא סוף גלגל חמה לשקוע ותחלת גלגל הלצנה לעלות פי' רבי חנינא משצט לה לצרייתא דקמני רבי אומר סוף גלגל חמה ומכאן למדנו שאין צין השמשות מתחיל עד שעה שסוף גלגל חמה שוקע ונמצא מתחלת השקיעה עד זמן צין השמשות שלשת מילין ורציע.

ובתב הרמב"ן ז"ל (תורת האדם שער האכל ענין אכילת יסנה ד"ה ולפי דרכיו) שזה ^(י) הזמן הנוכר בכל התלמוד לתוספת שמוסיפין מחול על הקדש שאי אפשר לומר שיהא צמוד שהשמש זורחת על הארץ דהא תנן וכולין צית הלל מתירין ע"ס השמש ואי אפשר ג"ס כן שיהא צומן צין השמשות שהרי תוספת אינו אלא עשה וצין

המאור הקטן

[לז.] **לא קשיא הא רבי יהודה הא רבי שמעון** הא ר' נחמיה **ומאי שופר נמי חוצוצרות.** פי', הא דחניא שופר מיטלטל חוצוצרות אינן מיטלטלות רבי יהודה היא. אף על גב דרבי יהודה ורבי שמעון שוין בטלטול דבר שמלאכתו להיתר או לאיסור ולא אשכחן דפליגי בהו בהדיא, כיון דאשכחן ליה לרבי יהודה דמחמיר בהכנת כלים ומצריך בשבירי כלים שיהיו עושין מעין מלאכתן, הם הכי נמי פליגי בהכנת כלים שלמים, דאף על גב דרבי שרי רבי יהודה דבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ולצורך מקומו,

סע"מ פ"ה מה"ס (אף) אומם שלא הדליקו אין נגדרים אחר אומם שהדליקו כי אומם דכרייה לכו דקבלת שבת א"כ אפי' שרוב הזכור קבלו עליהם השבת אין היחיד שאינו רואה לקבל עדיין נגדר אחריהם עד שיעשה מורה היותו נמשך אחר הריב ומדברי המרדכי שם ומדברי סמ"ג עשין למ"ד שהצי"ח דברי (התוספות) [התוספות] (סוף פ"ד ה"ו) שאמרו שלאחר תקיעה אחרונה אפי' מיחס שצדו אינו מטמאין אלא מניחו דא"ר משום דלאחר הדלקת הנר למ"ד הדלקת היו קבלת שבת אינו יכול להגיע הנר שהדליק בו נר של שבת וכן הצריך מהר"ם תנאי על זה. וקשה דלפי הנראה מתלמוד דין לאחר הדלקת נר שבת יכול להגיע הנר שהדליק בו שהי' הניח לזמן להגיע השופר שצדו ושמה י"ז לומר דקפידא לכו כרש"י (ד"ה והנאה) דשופר היו דבר שמלאכה להיחר א"כ אפשר שנמקום עמנו שהיה חוקע שם היה מקום הנעמנו דכשמינו לאחר היו הנעמנו:

השמשות ספק כרת הוא וחייב אשם תלוי וצשני דבש"מ חטאת (שמנה) ^(טז) ממנה נפשך] אלא ודאי זמנו של תוספת היינו מתחלת השקיעה שאין השמש נראה על הארץ עד זמן צין השמשות והזמן הזה שהוא שלשת מילין ורציע ראה לעשותו כולו תוספת ^[לז.]

הא דפסק ר' יוחנן הלכה כר' יהודה לענין שבת ^(טז) לא ידעינן אליבא דמאן פסק אי אליבא דרבה ואי אליבא דרב יוסף וכיון דלא איבריר לן כמאן מינייהו פסק א*עבדינן לחומרא ^(א) דאיסורא הוא וספק איסורא לחומרא ועוד דסוגיא בכוליה תלמודא כל היבא דאיפליגו רבה ורב יוסף הלכה כרבה (ב"ב קיד:) א* בר משדה קנין ומהצה הלכך משתשקע החמה איתקדיש ליה יומא ואסור בעשיית מלאכה: [לז:] אמר רב יהודה אמר שמואל כוכב צ אחד צ יום שנים בין השמשות שלשה לילה ^(ב) אמר רבי אסי בר אבין ^(ג) משגראו שלשה כוכבים ולא כוכבים גדולים שגראין ביום ולא כוכבים קטנים שגראין בלילה אלא בינוניים אמר ליה רבא לשמיעה י אתון דלא ידעיתו שיעורא דרבנן אדאיכא שמשא בריש דיקלי אדליקו שרגא ביום המעונן במתא חזו תרגול' בדברא חזו עורבי ^(ד) אי נמי אדאנין: ת"ר ה"ש תקיעות ^(ה) תוקעין ערב שבת* תקיעה ראשונה לבטל העם ממלאכה שבשדות שניה לבטל עיר וחגויותיה שלישיית להדליק את הנר ^(ו) ותוקע ומריע ותוקע ושובת דברי רבי נתן רבי יהודה הנשיא אומר שלישיית לחלוץ תפילין ושווה כדי לצלות דג קטן או כדי להדביק פת בתנור ותוקע ומריע ותוקע א* ושובת:

סליקו להו במה מדליקין

צעורצים אימתי יכנסו לקנייהם: אי נמי אדנאי. עשצ הוא שצצקר היא סחומה ומוריתיה השמש ואילך נפתחת מעט מעט וצחאי היום היא פתוחה לגמרי ומכאן ואילך היא סותמת מעט מעט וכל זמן שהיא פתוחה אפילו מעט יום הוא:

רתנן רבנן שש תקיעות. אף המיועות צמנין שסדר שלש מקיעה ומרועה ומקיעה: לבטל את העם ממלאכה שבשדות. מלעדור ומלמרוש ותוקעין אותה מצעד יוס כדי שיהא שחות ציוס ליכנס לעיר ולקנות צרכי סעודה ולהכינס: **בדי לבטל ציר. ממלאכה** ^(א) **ממקם וממכר: שלישיית לחלוץ תפילין. והלכתם הנר צרציעת*** **בדי צללות דג קטן או כדי להדביק פת בתנור. ועדיין יש שהות כדי שיקרמו פניה שהיו ממחרים המקיעות כדי להוסיף מחול על הקדש** (ע"י יומא פא:.) **ותוקע ומריע ותוקע. והרי שש: ושובת. חל עליו שם שבת:**

סליקו להו במה מדליקין

ה"מ בדברים שמשתמשין בו לפרקים בדבר המותר בשבת, כגון קורנס של נפחים לפצוץ בו את האגוזים, וכגון שופר שפעמים שגמגמיעין בו מים לתניוק, אבל דבר המיוחד לאיסור ולא לדבר אחר כגון מטע שיחדה למעות והניח עליה מעות [לקמן מד:] וכגון קינה של תרגולין שאינו עשוי אלא לתרגולין, כמו ששפורש בפרק כירה [מה:] דהוא תפולגתא דרבי יהודה ורבי שמעון, ושמה דקס"ד דרבי יוחנן כרבי יהודה סבירא ליה אסורה לטלטל, ואף על גב דלית בה אפרוח מת ולא ביצת אפרוח, והם הכי נמי פליגי

(הל' שבת פ"ה ה"כ) שהתקיעה הראשונה היתה במנחה ולא ידענו איזו מנחה והטור (סי' רנא) כתב איסור המלאכה ממנחה גדולה ויש לתמוה איך היו מתאחרים לבטל עוד מלאכה בתקיעה שניה (ר"ת איש:) (1) את הנר דברי ר' נתן כצ"ל והסגור נמחק (ב"ה:) (ח) גי' ד"ת וכת"י: (ט) ע"י תוס' ובהים נו. ד"ה מנין לדם: (י) ג"ב הוא (ר"ת:) (יא) נוסף דבפ"א: (יב) ונחיותו נמחק וממכר. כצ"ל (פ"ש:) (יג) גי' ב"ח: (יד) צ"ל תפילין והדריש ר' יוסף קארו (טו) שייך לגמרא (גליון:) ג"ב בגמ' תנא דבי ר' ישמעאל שש תקיעות תוקעין ע"ש התחיל לתקוע בראשונה ראשונה נמנעו העורמי' בשדה מלעדור ומלעשות כל מלאכה שבשדות ואין הקרובים ורשאים לבלוט עד שיבאור התקוע"י ויכנסו כולם כאחת ועדיין החגיות פתוחות ותרסיין מונחים התחיל לתקוע תקיעה שניה נסתלקו התרסיין ונעללו החגיות ועדיין חקין מונחין ע"צ כירה וקריעות מונחות ע"צ כירה התחיל לתקוע תקיעה שלישיית טליק המסלק והטמין והדליק המדליק ושווה כדי צליית דג קטן או כדי להדביק פת בתנור ותוקע ומריע ותוקע ושובת (ב"ה:)

[לחון.] א"ס הדליקין הכר מצעד יוס: חזו תרגולין. שישצין על הקרנות מצד יוס וכן העורבים צדשה: אדנאי. מלווא"ש בלע"ז ועלין שלו נטיס לצד החמה שמרית נטיס למורת וצחאי היום זוקפין ולעבר נטיס למערב כפוסים מחד: שש תקיעות. תוקעים אף המרועות בכלל דסדר שלהן תקיעה מרועה תקיעה: להבטיל העם שבשדות. ויהיה להם שהות ליכנס לעיר: להבטיל העיר וחגויותיה. ממקם וממכר: לחלוץ תפילין. תפילין ^(טז): או כדי להדביק פת בתנור. ועדיין יש שהות כדי שיקרמו פניה שהיו ממחרים המקיעות כדי להוסיף מחול על הקדש: תוקע ומריע ותוקע. הרי שש: ושובת. חל שם שבת עליו: ^(טז) מלעדור. מלמרוש: ויכנסו כולם כאחד. שלא יתחדו את הנכנסים צאחרונה שעסקו צמלאכתן אחר ששמעו התקיעה שאין הכל מכירים מי הרחוקים ומי הקרובים: תריסין. בן דלמות חטניות ומסלקין אותן ומעמיין אותן על גבי יתדות ומוכרין עליהן תפילין ושאר ענינים ולערב מחזירין אותן לפתחים: החין. מים חמין למוזג: צתן היין לשמות: סליק המסלק. דקירות העשויות להסתלק למאלל הלילה: והטמין המבטין. את הראוי למחרת:

סליקו להו במה מדליקין

הנהרות וציונים מהב"ח ושאר פפרשים

(א) ח"י לענין שבת ליתא ככ"י: (ב) ע' ברוין לעיל בתחלת פירוקן ט' ע"ב (סי' שה) ד"ה מצותה (רע"א כ"י:) (ג) לשון הרא"ש בתוספותיו בריש פ"ק דברכות (ב:.) וא"ת איכא למה לחלוץ תנאים לענין ביה"ש נחזו אנן מנין הכוכבים וי"ל לפי שאין אנו בקיאים בשיעור הכוכבים דבעינן לא גדולים אף קטנים (ר"ת:) (ד) צ"ל יופי בר אבין א"כ כוכבים גדולים וכו' והוארם נמחק (ב"ה:) (ה) גי' ד"ת: (ו) צ"ע (פסחים ג:) אמרי' שאסור לעשות מלאכה בע"ש ועי"ז מן המנחה ולמלמלא והרמב"ם כתב (רנא) כתב איסור המלאכה ממנחה גדולה ויש לתמוה איך היו מתאחרים לבטל עוד מלאכה בתקיעה שניה (ר"ת איש:) (1) את הנר דברי ר' נתן כצ"ל והסגור נמחק (ב"ה:) (ח) גי' ד"ת וכת"י: (ט) ע"י תוס' ובהים נו. ד"ה מנין לדם: (י) ג"ב הוא (ר"ת:) (יא) נוסף דבפ"א: (יב) ונחיותו נמחק וממכר. כצ"ל (פ"ש:) (יג) גי' ב"ח: (יד) צ"ל תפילין והדריש ר' יוסף קארו (טו) שייך לגמרא (גליון:) ג"ב בגמ' תנא דבי ר' ישמעאל שש תקיעות תוקעין ע"ש התחיל לתקוע בראשונה ראשונה נמנעו העורמי' בשדה מלעדור ומלעשות כל מלאכה שבשדות ואין הקרובים ורשאים לבלוט עד שיבאור התקוע"י ויכנסו כולם כאחת ועדיין החגיות פתוחות ותרסיין מונחים התחיל לתקוע תקיעה שניה נסתלקו התרסיין ונעללו החגיות ועדיין חקין מונחין ע"צ כירה וקריעות מונחות ע"צ כירה התחיל לתקוע תקיעה שלישיית טליק המסלק והטמין והדליק המדליק ושווה כדי צליית דג קטן או כדי להדביק פת בתנור ותוקע ומריע ותוקע ושובת (ב"ה:)

ואי משום הא דתנן במתניתין דהכא ספק חשיכה ספק אינה חשיכה טומנין וסתמא קתני טומנין בכל דבר ואפילו בדבר המוסיף, הא ליתא דספק חשיכה ספק אינה חשיכה לאו דוקא ספק חשיכה הא קודם לכן לא אלא אדרבה רבותא קאמר דאפילו בין השמשות טומנין וכל שכן מבעוד יום ודומיא דמערבין, ואם איתא אפילו^(א) בדבר המוסיף יטמין משחשיכה וכל שכן מבעוד יום, אלא ודאי מתניתין בדבר שאינו מוסיף דוקא.

והראב"ד ז"ל פירש לפי הגירסא הזאת גזירה שמא ירתיח דכיון דהטמין בדבר המוסיף גלי דעתיה דרותח קא בעי לה לאורתא וזימנין דפסיק ריתחיה משום דאריך זימניה ומרתח לה משחשיכה, אי הכי בין השמשות נמי ליתסר בדבר שאינו מוסיף דכיון דשהה מלהטמין מיחזי דרותח קא בעי לה לאורתא, אמר ליה סתם קדרות בין השמשות ורותחות הן לאורתא ולא תפסוק רתיחתן עד כאן, ועדיין אין זה נכון בעיני דכיון דבדבר המוסיף עסקינן היכי אקשינן סתם אי הכי בין השמשות ליגזור, כלומר בדבר שאינו מוסיף, דאם איתא הוה ליה לפרושי הכי בהדיא, אלא שיש לי לומר בזה דכיון דאמר בין השמשות לא יטמין תו לא איצטרך למימר בהדיא בדבר שאינו מוסיף דכבר מבואר וידוע דכל הטמנה אינה אלא בדבר שאינו מוסיף, ואינו מספיק.

ורש"י ז"ל גרס בקמייתא בדבר שאינו מוסיף ובאחרונה בדבר המוסיף, והוא הנכון, ורמץ דבר המרתח הוא, וכל דבר המרתח מוסיף הבל.

דף ל"ד ע"ב. ואיזהו בין השמשות משתשקע החמה וכל זמן שפני מזרח מאדימין כו'. איכא למידק הני תנאי במאי פליגי דהא ודאי עד צאת הכוכבים הוי יממא וכדאמרינן בריש פרק קמא דברכות (כ' ב') ודייקינן לה מדכתיב ואנחנו עושים במלאכה וגו', ותנן בפרק שני דמגילה (כ' א') וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר ודייקינן עלה בגמרא מנא הני מילי אמר רבי זירא אמר קרא ואנחנו עושים במלאכה וחצים מחזיקים ברמחים מעלות השחר עד צאת הכוכבים וכתוב והיו לנו הלילה משמר והיום מלאכה, וכי היכי דנפקא לן מהתם דמעלות השחר הוי יממא הכי נמי נפקא מינה דעד צאת הכוכבים הוי יממא, ותו דתניא לקמן רבי נתן אומר כוכב אחד יום שנים בין השמשות שלשה לילה, וי"ל דבהא דאמרינן עלה דההיא פליגי, לא כוכבין הנראין ביום ולא כוכבים שאין נראין אלא

רבי יוסי ורבי שמעון אלא כגון תרומה ונטמאת דאמרינן העמד תרומה בחזקתה והשתא הוא דנטמאת וכדאיתא בגמרא התם ספק בתרומה טהורה עירב ספק בתרומה טמאה עירב אין זה ספק עירוב כשר, וכן בנתגלגל חוץ לתחום דאמרינן השתא הוא דנתגלגל, אבל הניח עירובו בין השמשות דספיקא הוא וליכא חזקה לא, וכן כתב רבינו הרב ז"ל, ^{אוצר החכמה} ורש"י ז"ל שפירשה בעירובי תחומין אינו מחזור.

בין השמשות ספיקא דרבנן הוא ולקולא. פירוש לאו למימרא דבין השמשות גופיה דרבנן אלא ספק בשל תורה הוא, והכא הכי פירושו הנחת עירוב בבין השמשות ספיקא דרבנן הוא דעירוב דרבנן הוא וספיקא דרבנן לקולא.

כך היא גירסת הגאונים ז"ל וכן היא בהלכות רבינו אלפסי ז"ל, אמר רבא מפני מה אמרו אין טומנין בדבר המוסיף ואפילו מבעוד יום גזירה שמא ירתיח אמר ליה אי הכי בין השמשות נמי ליגזור סתם קדירות בין השמשות ורותחות הן ואמר רבא מפני מה אמרו אין טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל משחשיכה גזירה שמא יטמין ברמץ ויטמין גזירה שמא יחתה בגחלים. ופירשה הרמב"ם ז"ל מפני מה אמרו אין טומנין בדבר המוסיף מבעוד יום וכדתנן אין טומנין לא בגפת ולא בזבל וכל הטמנה מבעוד יום היא, גזירה שמא ירתיח כלומר שמא מתוך שיטמין בדבר המוסיף תעלה קדירתו רתיחה ויצטרך לגלותה ולהסיר המרותחת משתחשך ויחזור ויכסה ונמצא מטמין בדבר המוסיף בשבת ואסור, אי הכי אפילו בין השמשות נמי לא יטמין בדבר המוסיף, אמר ליה סתם קדירות בין השמשות כבר נחו מרתיחתן כלומר כבר נגמרה המרותחת ושוב לא תעלה מרותחת וליכא למיגזור, ואמר רבא מפני מה אמרו אין טומנין בדבר שאינו מוסיף משחשיכה וכדתנן במתניתין ספק חשיכה ספק אין חשיכה טומנין הא ודאי חשיכה אין טומנין כלומר כלל וכלל ואפילו בדבר שאינו מוסיף, גזירה שמא יטמין ברמץ כלומר שהוא אפר וגחלים מעורבין יחד ואף הוא אינו מוסיף הבל ואתי לחתויי, וזה קשה הרבה חדא דהיאך אפשר דמבעוד יום אסור להטמין בדבר המוסיף ובין השמשות מותר, ועוד שהוא אומר דסתם קדרות בין השמשות כבר נחו מרתיחתן ואנן סתם קדרות ורותחות הן אמרינן, ואלו מתשובות הראב"ד ז"ל שהשיב עליו בהשגות, ועוד קשיא לי ומאין לו דבין השמשות מותר בדבר המוסיף שהיה מקשה כל כך להדיא אי הכי בין השמשות ליתסר,

החמה כלומר ששקיעה עצמה בכלל, והיינו נמי דאמרינן לקמן (ל"ה ב') אמר להו רבא לשמעיה אתון דלא קים לכו בשיעורא דרבנן אדאיכא שמשא בריש דיקלי אתלו שרגא, דאלמא למאן דקים ליה בשיעורא דרבנן אע"ג דליכא שמשא אפילו בריש דיקלי אלא דנסתלקה זריחתה מן הארץ לגמרי אפילו הכי תלינן שרגא דאכתי יממא הוא.

ולזה הפירוש הסכים הרמב"ן ז"ל, אלא שהוקשה לו הא דאמרינן בסמוך הרוצה לידע שיעורו של רבי נחמיה יניח חמה בראש הכרמל וירד ויטבול בים ויעלה וזה שיעורו של רבי נחמיה, ופירש רש"י ז"ל שחמה סמוך לשקיעתה נראית על ראשי ההרים ובתוך שירד ויטבול ויעלה הוי לילה ומשמע מיהא דמתחלת שקיעת החמה אנו משערין, ותירץ הוא ז"ל אם אדם מניח חמה בראש הכרמל וירד ויטבול עדיין יום הוא ועלתה לו טבילה ומאותו זמן ואילך מתחיל בין השמשות דרבי נחמיה והרוצה לידע באיזה זמן מתחיל שיעורו של רבי נחמיה קאמר, והביא ראיה מן הירושלמי (ברכות פ"א ה"א) דגרסינן התם רבי שמואל ב"ר חייא רבי יודן בשם רבי חנניה התחיל לו גלגל חמה לשקוע אדם עומד בראש הכרמל ויורד וטבול בים הגדול ועולה ואוכל בתרומתו חזקה ביום טבל, ואין פירושו בזה מחזור בעיניו שהרי לרבה התחלת בין השמשות דר' יהודה ורבי נחמיה אחד הוא ואם כן למה לי למימר הרוצה לידע באיזה זמן מתחיל שיעורו של רבי נחמיה לימא הרוצה לידע שיעורו של רבי יהודה ורבי נחמיה כלומר זמן התחלת בין השמשות שלהם, אלא נראה לי שבתוך שיעור זה נכלל כל בין השמשות דר' נחמיה, ולפי שאין הכל בקיאת בתחלת השקיעה האחרונה כדי שיעמוד ממנה על סוף השקיעה ושיהא מותר לו לאכול בתרומתו, קא יהיב השתא שיעורא דכולי עלמא בקיאת בו, דמכי הוי שמשא בראש הכרמל ירד משם ויטבול בים ויעלה וכשיעלה שם ידע שכבר נשלם זמן בין השמשות ומותר לו לאכול בתרומתו, ויעלה דקאמר אין פירושו ויעלה מטבילתו אלא יעלה דומיא דירד כלומר ירד מראש הכרמל ויטבול ויחזור ויעלה אל ראש ההר ויאכל שם, וזה שיעורו של בין השמשות דרבי נחמיה כלומר סוף שיעורו.

אבל לדידי קשיא לי מה שאמרו בירושלמי בפרק קמא דברכות דגרסינן התם רבי חנניה חבריהון דרבנן בעי כמה דתימא בערבית נראו שלשה כוכבים אע"פ שהחמה נתונה באמצע הרקיע, פירוש באמצע

בלילה אלא כוכבים בינונים, דמר סבר כל שנראין עד שהכסיף העליון והשוה לתחתון כוכבים בינונים הם, ומר סבר עד חצי מיל ומר סבר אפילו לאחר זמן זה, וההיא נמי דאמרינן בפסח שני (פסחים צ"ד א') דמשקיעת החמה ועד צאת הכוכבים מהלך ארבע מילין נמי לא הוי שיעורא ברירא להו דבההיא נמי מספקא להו איזהו מהלך אדם בינוני.

הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון נמי בין השמשות. קשיא לי אי הכי למה לי פני מזרח מאדימין לימא משתשקע החמה ועד שהכסיף העליון והשוה לתחתון, וי"ל דאי אמר הכי לא ידעין מאי הכסיף דקאמר, והשתא הכי קאמר כל זמן שפני מזרח מאדימין כלל ואפילו נסתלקה אדמימות מן התחתון עדיין בין השמשות הוא עד שיכסיף העליון שאין שם אדמימות כלל, ומכלל זה דהכספה שאמרנו היינו הסתלק האדמימות, ולרב יוסף דאמר כל זמן שפני מזרח מאדימין יום, תחתון של פני מזרח קאמר, כן נראה לי.

ואזדרו לטעמייהו דאיתמר שיעור בין השמשות בכמה רבה אמר רב יהודה אמר שמואל שלשה חלקי מיל. איכא למידק אשמעתין דהכא משמע דמשקיעת החמה ועד צה"כ ליכא אלא תלתא ריבעי מיל, ואילו בפסח שני תניא משקיעת החמה ועד צה"כ ארבעה מילין דתניא התם ר' יהודה אומר עוביה של רקיע אחד מעשרה ביום תדע כמה מהלך אדם בינוני ביום עשרה פרסאות מעלות השחר ועד הנץ החמה ארבעת מילין משקיעת החמה ועד צה"כ ארבעת מילין, אלמא אפילו לדעת רבי יהודה הוי משקיעת החמה ועד צה"כ שהוא לילה ארבע מילין, נמצאת אומר דשיעור בין השמשות לרבי יהודה אליבא דרבה ארבע מילין, והכא אמר רבה שלשה ריבעי מיל, ותירץ רבינו תם ז"ל בספר הישר דשתי שקיעות הן, השקיעה הראשונה היא שתשקע החמה בעובי הרקיע ונסתלקה זריחתה מעל פני הארץ, והיא מהלכת כל פני עובי הרקיע, שהוא מהלך ארבע מילין, והיא השקיעה האמורה בפסחים, כלומר משעה שהיא שקעה בעובי הרקיע, עד גמר השקיעה שהלכה כל עובי הרקיע, ואז הוא יציאת הכוכבים, ארבע מילין, אבל השקיעה האמורה כאן היא סוף השקיעה לפי שכל זמן שהיא כנגד חלונה ועדיין אינה מהלכת אחורי הכיפה, פני מזרח מאדימין כנגד מקומה של חמה, והוא מה שאמרו כאן כל זמן שפני מזרח מאדימין, וזה שאמרו כאן משתשקע החמה כלומר מששקעה כבר, ושם בפסחים אמרו משקיעת

עובי הרקיע, וימר אף בשחרית כן, פירוש אע"פ שהתחילה החמה לצאת ועדיין הוא בעובי הרקיע נדון אותו כלילה ומפני מה אמרו מעלות השחר הוה יום, אמר ר' בא כתיב השמש יצא על הארץ ולוט בא צוערה וכתוב ובא השמש וטהר הקיש יציאתו לביאתו מה ביאתו משיתכסה מן הבריות כלומר שנתכסה זריחתו מן הבריות והתחיל להשתקע ברקיע אף יציאתו משיתודע לבריות דהיינו משהתחיל ליכנס ברקיע, אמר ר' בא כתיב הבוקר אור התורה קראה לאור בקר, תני רבי ישמעאל בבקר בבקר כדי ליתן תחום לבקרו של בקר, אמר רבי יוסי ב"ר בון אם אמר את ליתן עביו של רקיע ללילה בין בערבית בין בשחרית נמצאת אומר שאין היום והלילה שוין דתני באחד בתקופת ניסן ואחד בתקופת תשרי היום והלילה שוים, אמר רבי חייא נלפינה מדרך ארץ שרי מלכא נפיק אע"ג דלא נפיק אמרין נפיק, שרי מלכא עייל לא אמרין דעל עד שעתא דעייל, עד כאן בירושלמי, אלמא משמע דבערבית משעה שהתחיל להשתקע בעובי הרקיע הוה לילה, וצריך לי עיון.

דף ל"ה ע"א. חלתא בת תרי כורי שרי לטטולה בת תלתא כורי אסור לטטולה. קשיא לי האי לישנא דהוה ליה למימר בת תרי כורי שרי לטטולה בת תרי כורי ומשהו אסור לטטולה, ונראה דמשום דרב יוסף שרי אף בת תלתא נקט רבה תלתא אסור, ורב יוסף נמי הואיל ואמר רבה תרי ותלתא אמר איהו תלתא וארבעה, והוא הדין לתלתא ומשהו.

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן הלכה כרבי יהודה לענין שבת. כלומר בכניסת שבת והיינו לחומרא אבל ביציאתו לא אלא כרבי יוסי, וכי קאמר וכרבי יוסי לענין תרומה הוא הדין דהוה מצי למימר לענין מוצאי שבת, ומהא דרבי יוחנן לא שמעינן אי כרבה אי כרב יוסף, והרב אלפסי ז"ל פסק כרבה משום דקיימא לן דכל היכא דפליגי רבה ורב יוסף הלכתא כוותיה חוץ משדה ענין ומחצה, ועוד דספיקא דאורייתא הוא ולחומרא נקטינן, ומורי הרב ז"ל פסק כרב יוסף דכי קיימא לן כרבה הני מילי כל היכא דפליגי בסברא דנפשייהו ומשום דאמרין בהוריות (י"ד א') רב יוסף סיני רבה עוקר הרים אבל הכא מפי השמועה הם חולקים מר אמר לה משמיה דרב יהודה ומר אמר לה משמיה דרב יהודה, ועוד דסוגיין הכא כרב יוסף דאמרין אביי חזייה לרבא דקא דאוי למערב אמר ליה והתניא כל זמן שפני מזרח מאדימין אמר ליה פנים המאדימין את המזרח,

והיינו כרב יוסף, דקא דאוי למערב למיחזי אם פניו מאדימין ואכתי יממא הוא כרב יוסף, דאי כרבה ולמיחזי אם שקעה חמה מאי קא אמר ליה אביי והתניא כל זמן שפני מזרח מאדימין והלא פני מזרח מאדימין הנזכר בברייתא אינו סימן ליום וגם לא סימן לסוף בין השמשות דהא בין השמשות מושך והולך עד שיכסיף העליון והשוה לתחתון, ומיהו אע"ג דמתחזי מהאי עובדא דכרב יוסף סבירא ליה לא עבדינן בה עובדא לקולא אלא לחומרא אלו דבריו ז"ל, ועוד יש לי להביא ראיה מברייתא דקא מייתי בירושלמי בפרק קמא דברכות כל זמן שפני מזרח מאדימות זהו יום הכסיפו זהו בין השמשות השחירו זהו לילה, והא אתיא כרב יוסף.

ועם כל זה יש לי ללמד זכות על דברי הרב אלפסי ז"ל, חדא דהא רבי יוחנן ספוקי מספקא ליה בבין השמשות כמאן והלכך פסק כרבי יהודה בהכנסת שבת שהוא השיעור המוקדם, וכרבי יוסי לענין תרומה ומוצאי שבת שהוא השיעור המאוחר שבכולן, וכיון שכן על כרחין לחומרא אזלינן בכולהו, ועוד דאם איתא לימא הלכה כר' נחמיה לענין שבת דלדידיה התחלת בין השמשות משתקע החמה ואע"פ שפני מזרח מאדימין, אלא ודאי רבי יוחנן כרבה סבירא ליה וכי נקט ר' יהודה הוא הדין דהוה מצי למימר כר' נחמיה דהתחלת בין השמשות שוה לשניהם, אלא משום דרבי יהודה קדים בברייתא נקט רבי יהודה, ועוד משום דשיעורא דרבי יהודה משיך טפי מדר' נחמיה ואפילו הכי לא קיימא לן כוותיה לא באפוקי שבתא ולא לגבי תרומה נקטיה לדר' יהודה, ומאי דקשיא ליה לרבינו הרב ז"ל יש לי לומר דהא דקא דאוי למיחזי אם הכסיפו פני מזרח דהיינו סילוק אדמימות מן המזרח לגמרי, דהכספת פנים היינו סילוק האדמומית כמו שכתבתי למעלה, וכדי לערב או להטמין קא דאוי ביה, ואמר ליה מי סברת דסילוק אדמימות מן המזרח בלבד בעינן סילוק אדמימות כל פני מערב בעינן, כן נראה לי.

דף ל"ה ע"ב. דלא אכלי כהני תרומה עד דשלים בין השמשות דרבי יוסי. איכא למידק ומאי נפקא לן מינה דהא לבתר דשלים בין השמשות דר' יהודה מתחיל בין השמשות דרבי יוסי ובין השמשות דרבי יוסי כהרף עין ואין אדם יכול לעמוד בו, ובשיעורא זוטא כי האי מאי נפקא לן בין סוף בין השמשות דרבי יהודה לסוף בין השמשות דרבי יוסי, וי"ל דכי אמרין דשלים בין השמשות דרבי יהודה

שלא צמינו ושאינו מינו גזרינן שמא יקרע או משום כסות לילה וזהלכות יציאת אפרש צע"ה:

פרק [*בירה]

[דף לו ע"ב] **בירה** שהסיקוה וכו': (א) **נותנין ע"ה תבשי"ל**. נראה דמתניתין לא מיירי (א) בתבשיל חי דלא בשיל לגמרי דהא אמרינן בפ"ק האי קידרא חייתא שפיר דמי אלא מיירי בתבשיל כמאכל בן דרוסאי (ב) מדקאמר גמ' [האין לא יתן לא יחזיר אם לא גרף ולא קטס אבל משהה כחגיגה דלמר כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותו זו וגם לא מיירי דוקא בתבשיל שצישל כמאכל בן דרוסאי אלא מיירי אפילו בתבשיל שצישל כל זכרו מדפריך תלמודא [דף לו.] מדר' מאיר [אדרבי מאיר] דאמר משהין חמין ולא תבשיל וצבירייתא קאמר רבי מאיר חמין שהוחמו כל זרעין ותבשיל שצישל [כל זרעין] צין צבוגג צין צמזיד יאכל ומשני הא לכתחלה הא צדיעבד ולא משני (הא) ר' מאיר דאמר [*מיירין] בתבשיל שלא צישל כל זכרו אלא ודאי כל תבשיל הנזכר סתם צב"מ מיירי בכל ענין צין בשיל [*כל זרעין] צין לא בשיל אלא כמאכל בן דרוסאי סה"ת [ותוס']. אבל בשמעתין משמע כדברי האלפס דס"ל דמתני' לא מיירי צבשיל כל זכרו וכן פ"י ה"ר יוסף ברצי משה דמתניתין מיירי דלא בשיל [אלא] כמאכל בן דרוסאי:

א יתן עד שיגרוף. משמע אפילו מע"ש מללא קאמר אלא אם כן גרוף אבל עד שיגרוף משמע צעשה שיכול לגרוף (ג) והא דאמר רב ששת אמר ר' יוחנן דמתניתין להחזיר תנן [שם ע"ג] לית הלכתא אבל רש"י ור"ת פסקו הלכתא כוותיה דמתניתין להחזיר תנן אבל להשהות משהין כחגיגה ואם תאמר הואיל ומתני' להחזיר תנן ואפילו מערב שבת אסור להחזיר כדפרישית לעיל חיזרו שיעור שיהא אסור להחזיר יש לומר אילו היתה הקדירה צוננת ולא היתה יכולה להתחמם מצדו יוס אסור להחזיר על הכירה או על הפטפוט עד שיגרוף הגחלים או עד שיתן אפר על גבי הגחלים כתב רבינו אצ"ה משם רבינו שמואל דהלכתא כחגיגה (ד) ואין חילוק צין השהה להטמנה ותנייה לא צא למעט אלא בשיל ולא בשיל כמאכל בן דרוסאי אבל חי כ"ש דשרי כדאמרינן בפרק קמא האי קידרא חייתא כו' ואם יראה מקום צמכילתין [דאסור] ההוא דלא כחגיגה: (י) **אב"ד דבר שהוא מצטמק ויפה לו בו**. אבל ר"ת ורבינו אצ"ה פסקו מלצטמק ויפה לו שרי וכן סה"ת: **מב"ד** דעל גבי קרקע אף על פי שדעתו כו' והתוס' וס"ת פסקו דאפילו הניח על גבי הקרקע מותר להחזיר:

[דף לח ע"א] **ואי שבח וישעה ע"ג בירה בו** אסור **שבא יעריב**. אבל מצשל צצבת צבוגג שרי דליכא לאיערוימי והיכא דבשיל כל זכרו אע"ג דאסור להטמין צרמץ המוסיף הצל מ"מ אם שכת שוגג והטמין צצבר המוסיף הצל שרי לאכול או מלא גחלים לחשות וצערות סביב הקדירה ותחיתה מותר צדיעבד לאכול והא דאמר רב חסדא [דף נט.] ממעשה שעשו אנשי טבריא (א) סמוך לקדירה (*אסור) [*שאסור] להטמין צצבר המוסיף הצל והתם אסור לשחות מים שהוחמו צצבת התם כל עיקר היתה צצבר המוסיף הצל צממי טבריא אבל מלא צבוגג גחלים מועטים או תחיתה ועיקר הטמנה היתה צדשן או צבר וכסת או צבר אחר של היתר התם מותר לאכול התבשיל אי נמי התם צמזיד. וצחופה רגילין ליתן היורה מלאה תבשיל על הפטפוט מע"ש ולכסותה צנכרים ויש אש תחיתה ולהשהות שם עד למחר ציוס השצת (ב) אם היורה מתקררת (ג) ועצדים נכרים מחממין אש תחיתה ואם ראויה שיאכל צלא חימום כמאכל בן דרוסאי אין קפידא צמה שחימומה נכרי צצבת ומותר וכן מנהג צחופות:

בגדי ישע

בשיל כמב"ד כדמפרש ואזיל וי"ל דלכך אמר דמתני' לא מיירי בחייתא דאזיל מיירי בחייתא הוי משמע הא בשיל כמב"ד אסור וזה אינו כדמפרש ואזיל לכן ודאי איירי מתני' בבשיל כמב"ד דשרי וכ"ש קדרה חייתא כדאמר ג"כ בסמוך ומיהו קשה לפ"ז מה מקשה מהא דאמרי' בפ"ק האי קדרה כו' הא לא קשה מידי לכך נראה לומר הא דקאמר בפ"ק דקדרה חייתא ש"ד מיירי אפי' באינה גרופה וקטומה דשייך חיותי בגחלים מ"מ לא חיישי' להכי כיון דבדואי צורך מחר הוא כדאמר בש"ס דף י"ח בפ"ק ומתני' דהכא אינה מתרת אלא בגרופה וקטומה למ"ד מתני' להחזיר תנן דלא שייך חיותי כדפירש"י הכא במתני' ולכן דייק הכא שפיר ודו"ק: (ב) ואין חילוק בו. פ"י בין השהה לצורך הלילה או הטמינה לצורך מחר דשרי או ר"ל הו"א בהטמנה דמגלה דעתיה שמקפיד אחימום לאסור טפי לצורך הלילה: (ג) סמוך לקדרה בו. לי סמך וראיה:

ש"למי הגבורים

וקטום אסור ואפי' נתבשל כל צרכו מצטמק ויפה לו והתבשילין שאדם נותן בתנור מע"ש לאכלם בשבת מצטמק ויפה לו הוא ולהצטמק נותנין אותו בתנור וא"כ ליתנו בתוך התנור לכתחלה לעולם אסור לד"ה:

חדושי אנשי שם

[ה] ולפי' הרא"ם אע"פ דלאה הכוכבים ידיה נראה לנו יוס גדול מיהו גזירת הכמוז להקראת לילה כדכמיז צעזרא ואנחנו עושים מנאלכה מעלות השחר עד לאה הכוכבים:

קובץ מפרשים

כצ"ל [נהגות ומ"מ ממ"ן]: (ט) לשון ר"ף [גליון]: (י) ג"ב לשון ר"ף [נהגות ומ"מ ממ"ן]: (כ) צ"ל ואם [נהגות ומ"מ ממ"ן]: (ל) ועיין לקמן סי' ק"א שכתב שיראה לקצץ לנכרי ע"ש שאז בדנפשיה קטרח [נהגות מהר"י ורה"ש]:

צמוספין ושל צבת צתפלת נעילה מחזירין אותו דהא יוס הוא שנתחייב צד' תפלות והוא הדין נמי צראש חודש שחל להיות צצבת אם לא הוזיר של ראש חדש צצרכת המזון מחזירין אותו יוס הוא שנתחייב. צאכילה ואע"ג דאמר פרק שלשה שאלכו [צרכת דף מט.] צצחול צר"ח אין מחזירין משום דאי צעי אכיל ואי צעי לא אכיל אבל צצבת מחזירין אותו ור"א (א) היה אומר דאין מחזירין אותו כדאמר הכא דאלמלא שבת אין צצא צר"ח ולהכי אין מוזכרין צר"ח ה"י אי לאו שבת אין אכילה היום ונהי דטעון הוכרה מיהו אין מחזירין וצפ' שלשה שאלכו כתבתי משם רא"ם דמתחזירין:

[דף לד ע"ב] **ואיזהו בין השמשות משתשקע החמה וכו'**. פירש רא"ם צס"י משתשקע החמה דרבי יהודה ור' נחמיה (ח) משתחלת לשקוע משנוטה מעט ומזכירין העולם שרואה ליכנס צעובי הרקיע דהיינו מעט קודם שקיעת החמה ולשון משתשקע משמע הקדמה ואותה הקדמה נקראת צין השמשות ושיעורה לרצה תלחא רצעי מיל ולרב יוסף תרי תלתי מיל והוא קודם שקיעת החמה (ט) אבל שקיעת החמה מהלך ה' מילין קודם לאה הכוכבים והוא לילה גמור מדאורייתא (י) ראייה מפרק מי שהיה טמא) שלשה רצעי מילין הן ט"ו מאות אמה רוקס (י) וראיה מפרק מי שהיה טמא [פסחים דף נא:] אמר רבה צר צר חנה כמה מהלך אדם ציווי ליוס עשרה פרסאות מעלות השחר ועד הכן החמה (ג) ארבע מילין משקיעת החמה ועד לאה הכוכבים ה' מילין פי' משקיעת החמה שמתחלת לשקוע שנכנסת צעובי הרקיע וכשהחמה נכנסת מלמטה שמתחלת לעלות הכוכבים נכנסין (ד) למעלה ומתחילין לירד גמרה חמה עלייתה שעברה עבוי של רקיע גמרו ככבים ירידתן שעברו עבוי של רקיע ונראה כולן וצאותה עליית החמה וירידת הכוכבים מהלך ה' מילין ואותן ה' מילין הוי לילה גמורה (יא) מדאורייתא שהרי דס וצחים נפסלת צשקיעת חמה הכי איתא פרק חיזרו מקומן [נחם דף נז.] ולפי זה צריך למחר מאד כינסת שבת אבל מה שפר"ת דשקיעת חמה (י) קודמת למשתשקע (י) ופי' צין השמשות הוא קודם הראות הכוכבים הוחזה לרצה כדאית ליה ולרב יוסף כדאית ליה [*א"י כל כך] לא נראה לרא"ם דלשון משתשקע החמה משמע הקדמה כדאמרינן צהשוכר את הפועלים [פ"ת] אי הכי (י) משיפסקיו עד שיפסקיו מצינעי ליה. עי' צה"י תפילין:

[דף לה ע"ב] **בובב אחד יום**. פירש רא"ם אם תראה כוכב אחד עדיין לא התחילו הכוכבים ליכנס צעובי הרקיע לרדת ואל תחוש ואל תדאג (*כוכבים) [*כוכב א''] שתראה כי גס פעמים רבות [צח"י יוס] כוכב אחד נראה אם תראה שנים צין השמשות יש כך לחוש שצנכס שיעור חמשה מילין שצבר התחילו הכוכבים ליכנס צעובי הרקיע מצינים ולרדת ונראה אם תראה שצבר התחילו הכוכבים ליכנס כולם ליכנס ולרדת ולמשול צלילה:

[שם] **במתא חזו תרגו"מים**. לפי' רא"ם [ניחא] דזמן התרגוגלין מצדו יוס אבל לר"ת דפי' תלחא רצעי מילין קודם שיראו הכוכבים או הופגל זמן שמשא ארישא דדיקלא וסימן התרגוגלין מזה (א): [*תענית כ"ח והר"ף הביא כאן] **תנא [בה"ל] יחיד לא יתחייב**. פי' ר"ת יחיד לא יתחיל צצרכה ואם טעה והתחיל צצרכה גומר [ואע"ג] דצדיעבד משמע כיון דנהוג נהוג שכן אנו צריכין לפרש לדברי שאר צרומיו שמפרשים יחיד לא יתחיל לקרות והנה נהגו אפילו יחיד לקרות לכתחלה הלכך צצרכה נמי לא שגא (ב) וכן פסק ראצ"ה ציחד כו':

[דף כה ע"ב] **סדין בציצית ב"ש פוטריין**. פר"ת פוטרים אסורים משום כלאים אם הטיל זו יציאת שאינו מינו ומשמע צנחמות דהלכה כצ"ש ור"י פי' סדין צ"ש פוטרין לגמרי אפי' ממינו ומש"ה נקט פוטרין גזירה צמינו אטו

חובה דחזור וקאמר הכא דה"ה במוסף של חנוכה מאחר שהוא יוס שנתחייב בד' תפלות והא דכתב אח"כ ור"א אומר אין מחזירין א"ל דהג"ה זו וראב"ה שוים בזה דבשחרית חזור רק פליגי במוסף אם יהיה דינו כשחרית או לא ולראב"ה לא מסתברא ליה לומר כאן יוס הוא שנתחייב כו' מאחר דגם בשחרית מדיני דש"ס אינו חזור ודו"ק: (ח) **משבתחלת בו**. ר"ל קודם שנכנסת לעובי הרקיע: (ט) **אב"ד שקיעת החמה**. דהיינו מזמן שנכנסה לעובי הרקיע עד שעבר עביו הוא ה' מילין: (י) **וראייה מפ' מי שהיה בו**. בעל הגה"ה זו מסמן דברי רוקח שאמר וראיה מפ' מי שהיה טמא ומפרש דבריו דאמר רבה כו': (יא) **מדאורייתא**. הג"ה זו פליגי אהג"ה דר"פ: (יב) וכן **פסק ראב"ה דיחיד בו**. בפנים סי' רפ"ו: **הדרן עלך במה מודליקין**

פרק ג (א) **בתבשי"ל חי בו**. ואת' למה אמר דמתני' לא מיירי בתבשיל חי מדאמר פ"ק דשרי אדרבה לימא מש"ה מיירי מתני' בחייתא דהא מתני' נמי מתיר אפי'

(א) שאלה בתבשיל שהגיע למב"ד מהו ליתנו לכתחלה משחשכה בתנור. תשובה בין על ידו בין ע"י נכרים אסור אע"פ שהתנור גרוף וקטום ולא התיירו אלא במשהה לבד וכדברי קצת מגדולי ישראל והרמב"ם ז"ל מכללם אפי' בשהוי בתנור אפי' גרוף

מינתח כיון דלָא הוי דומיא דפסח ראשו על כרעיו ונראה לומר דשלנו לא מיקרי מנתח כיון דחלל הגוף שלם ולא שלט ציה זיקא כולי האי צניס מחמת שהלעות סביב מגינות עליו:

הי"ך הַצְבוֹת הַשְּׁהִיָּה מִבְּהֶרֶם ^(ח) פסק ר"ח ורש"י כל שהוא כמאכל בן דרוסאי דמותר לשהות על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה ואפי' מטממ ויפה לו כרב שעת אמר ר' יוחנן ברי"פ כירה אע"ג דפליגי עליה שאר אמוראי הלכתא כוותיה דרב שעת באיסורי כמו שפסקו הגאונים ועוד דרבא דהוא בתרא סבירא ליה כוותיה ואמרין תרווייהו מניניה ורבינא ורב עוקבא ממישן ורב נחמן בר יצחק דהוא מארי דעובדא שרי:

[שם] (ט) שבת קדרה ע"ג גבי כירה. שלא ביטלה כמאכל בן דרוסאי מצעוד יום וביטלה בשבת מסיק רב נחמן בריי יצחק דאסור אע"ג דשבת הוא עוד פרי"י דשבת קדרה בשבת וביטלה מיירי אפילו בקדרה חייתה ומסיק דאסור ואע"ג דלעיל בפי"ק **[דף יז:]** אמר האי קדרה חייתה שרי לאנחוי בתנור ע"ש עם חשיכה ה"מ בתנור דהתם ודאי ליכא למיחש שמה יתחת ללנורך הלילה לא מהני חיטוי ולנורך מתר לא צעי חיטוי כי נתבשל בטוב בלא חיטוי כיון דהתנור מוגף ולא שלט ציה אורא אבל גבי כירה דשליט ציה **[אורא]** אסור דילמא יתחת לנורך מתר ונ"ל הא דאסרינן בשבת קדרה וביטלה בשבת ה"מ לדידיה אבל לאסרינן שרי אפילו צו ציוס דמן הדין היה לנו להמיר בשבת אפילו לדידיה כמו המבשל בשבת בשוגג דקיימא לן כר' מאיר כדאמרין **[פולין דף טו.]** כי אורי רב לתלמידיו אורי להו כרבי מאיר והא דאסרינן בשבת משום גזירה כדאמרין משרבו עושי מזיד ואמרי שכוזין אנחנו חזרו וקנסו אף על השוכח וכיון דאסרינן ליה לדידיה אף על גב דשרי לאסרינא מו ליכא למיחש דילמא ייטחו במזיד ויאמרו שכוזים אןן דאין אדם חוטא ולא לו:

[שם] עבר ושהה מאי. רבו **[צו']** פתרוניס ר"י פי' אחד בשוגג ואחד במזיד ^(י) (ואני פי' פירוש אחר) **[*ועוד פי' פירוש אחר]** דמיעטיל ליה לרי' יהודה עבר ושהה חמין שלא הוחמו כל זרכן במזיד כשאין גרופה וקטומה מאי מי אמרינן הא דשרינן לעיל חמין שהוחמו כל זרכן כשאין גרופה דוקא קאמר הוחמו כל זרכן או דילמא אפילו לא הוחמו כל זרכן והא דנקט הוחמו כל זרכן משום ר"מ כלומר בחמין שהוחמו כל זרכן מודינא לך או אדרבה בזה שריא טפי ממך אלא שלא חש להאריך אבל בתבשיל פליגנא עלך דמתמיר **[אין]** טפי ממך א"נ איכא למימר דנקט הוחמו כל זרכן משום דצעי למימר אבל תבשיל שנתבשל כל זכרו א"נ י"ל הא דנקט הוחמו משום דיוקא דאפילו הוחמו כל זרכן דיעבד אין לכתחלה לא כדאמר רב יהודה בצרייתא דעל ^(יג) גבי שאינה גרופה וקטומה אין משהין לכתחלה ולא כלום:

[דף לט ע"א] גזירה **שמא יזיז ע"פ** ממוקדו. ונתלמוד מסיק דנעפר חיטוח אין לגזור משום שמא יזיז עפר והקשה ר"י בעפר חיטוח נמי ליתסר לפי שמטלטל העפר י"ל דאפילו טלטול מן הזד ליכא שאינו מטלטלו אלא נועץ הציצה עליו ונכנסת וא"ת מ"ש מגזיז אמר **[דף מט.]** דאינו יכול להחזיר הקדרה בתוכו היכא דנתקלקלה הגומא וי"ל התם כשהוא משים הקדרה על הגיזה כל שעה היא נכנסת תחת הקדרה אם לא יעדר הקדרה לדחופו אילך ואילך הלכך טלטול גמור הוא אבל הכא א"צ לצדד הציצה אלא להדיא נועצה על העפר ומעממו מתפור העפר אילך ואילך:

[דף מב ע"א] **אב"י באבמבטי חמין א"תוך צונן אין א"תוך חמין א"א.** כתב ראב"י דוקא צעודו מונח במקומו ע"ג האש אבל אם סלקן מן האש אפי' נזנן לחוך חמין שרי וקרוצ **[*צניעין]** הדבר שלא חילק התלמוד לגבי

בגדי ישע

במעשה זה פסק הלכה ממילא מוכרחין אנו לומר דאותן חמין לא הוחמו כל צרכן דאם הוחמו כ"צ מה חידוש אתי לאשמעי' פשיטא דשרי דבזה ליכא מאן דפליג במצטמק ורע לו דמותר אלא ודאי לא היו הוחמו כ"צ ואז בא לאשמועינן חידוש דמותר דהא ר"מ אוסר התם כדאיתא שם ואמר מאי לאו לאותו שבת ר"ל התיר להם לאותו שבת בדיעבד וא"כ מאי חידוש אתי לאשמועינן אלא ודאי לא הוחמו כ"צ היה ואפי' שרי ש"מ דסבר ר' יהודה הכי ומשיב לא לשבת הבאה ר"ל חמין שלא הוחמו כל צרכן לכתלי עצמא אסור ואלו החמין הוחמו כל צרכן היו ואין להקשות מאי חידוש אתי לאשמועינן כי זה אתי לאשמועינן דמצטמק ורע לו שרי אף לכתחלה לעשות דברי ר"ח כך הם דחמין שהוחמו כל צרכן התיר ר"י לכתחלה לשבת הבאה ותבשיל המצטמק אסור לכתחלה כל זה חידוש הוא דהא ר"מ ור"י תרווייהו סברי באינה גרופה לכתחלה אסור אפי' במצטמק ורע לו ודו"ק:

חדושי אנשי שם

לגמלים לא יועיל חיטוי שיכול לאוכלו הלילה ולנורך מתר נמי לא צעי חיטוי ולהכי מותר להשהותם אבל בשר חי שאכל הגמלים ומועיל לו חיטוי כל שהוא אפי' לנורך הלילה ולהכי חיישינן דלמא מתחי ואע"ג דפי' ר"י כשהוא מונח בתנור שרי דכשהוא מונח אכל הגמלים לא צעי חיטוי אפי' כשהוא חי התם היינו טעמא משום דכיון דפי התנור מוגף נפיש הבליה ואדרבה אי פתח ליה כדי לתמות קשי ליה זיקא אבל הכא שמונח בגלוי צעי מחוי וכי מחמי ליה מהני ליה אפי' לאוכלו הלילה ואע"פ שהתירו בשר בגלי בתנור מוגף בין חי בין בשיל ולא

קוביץ מפרשים

(א) הר"ר אפרים [הגהות מהרי"י והרה"ש]: (ב) צ"ל ואפי' [הגהות ומ"מ ממ"י]: (ג) ס"א לחד כו' בתרוס' כו' [הגהות מהרי"י והרה"ש]: (ד) צ"ל לחד לישנא שכתבו בתרוס' [הגהות ומ"מ ממ"י]: (ה) כירה [הגהות ומ"מ ממ"י]:

רבינו משולם ^(ד) לא היה מצרך על הדלקת נר בשבת משום דאמרין פרק החכלת [מנחות דף מז:] כל מורה שאין עשייתה גמר מלכותה אין מצרכין עליה ונר בשבת אין עשייתה גמר מלכותה אלא בשעת אכילה כדאמרין בעריכי פסחים **[דף קא.]** ור"י אומר שיש לצרך כדאמרין לעיל דהללקת נר בשבת חובה ולא קשיא מפרק החכלת דנר הדלקתה היא גמר מלכותה שרואה בה לשמש בה צביה ולישא הכלים על השולחן: **שא"י** הר"י ^(ה) לראצ"ן הא דתנן שלשה דברים צריך אדם לומר ע"ש עם חשיכה הדליקו את הנר חימה הלא מוסיפין מחול על הקדש ומירץ דההוא עם חשיכה היינו סמוך לשקיעת החמה ומשקיעת החמה עד זאת הכוכבים היא שעה ואותה מוסיפין דתנו רבנן **[לעיל ד:]** צין השמשות ספק כולו מן היום ספק כולו מן הלילה ואיזהו צין השמשות משתשקע החמה עד זאת הכוכבים וספק חשיכה ספק אינו ^(ו) חשיכה דמתני' **[פי' דקמני דאין מדליקין]** כדאמר רבא לשמעיה אי איכא היינו צין השמשות שהוא ספק יום ספק לילה ועם חשיכה דקמני שמדליקין צו את הנר היינו עם שקיעת החמה **[פי' סמוך לשקיעת החמה]** שימשא בריס דיקלא אדליקו לשרגא:

***ה"ב תא** ^(ז) כר' יהודה דאמר המבשל כו' ומיהו ר"ת פסק כר"מ דמבשל בשוגג שרי דסתם מתני' כוותיה במסכת תרומות ובפי"ק דחולין **[דף טו]** **[רב]** כי הוה מורי לתלמידיו מורי להו כר'

מאיר: **א"שון מור"ס** ו"ל בהלכות הטמנה קדרה חייתה אי **[נמין]** בשיל כמאכל בן דרוסאי דהיינו שלש מותר להשהות ע"ג כירה שאינה גרופה וקטומה ^(א) אפילו לא בשיל כמאכל בן דרוסאי אי שדיא ציה גרמא חייא שפיר דמי וטעמא הוי כיון דהי הוא לא יועיל שום חיטוי לאוכלו הלילה ולנורך מתר לא צעי חיטוי כי יתבשל בטוב בלא חיטוי אמנם ^(ב) להך ליטנא **[ז]** שבי' **[*בתוספתא]** בריס פרק כירה אסור להשהות על גבי כירה והא דשרינן הכא היינו בתנור ולקמן בהלכות השהייה כתבתי. בשיל ולא בשיל כמאכל בן דרוסאי אסור להשהות על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה ואם השהה לא שגא שוגג ולא שגא מזיד לא יאכל כדאיתא בפרק כירה **[דף נח]** שכת קדירה על גבי כירה מצעוד יום וביטלה בשבת מהו ומפרש דאפילו לחנניה מיצעי ליה וכגון דקודם חשיכה לא נתבשל כמאכל בן דרוסאי ופשט רב נחמן לאיסורא צין בשוגג צין במזיד והלכתא כוותיה:

פר"ח דהלכתא כאיכא דאמרי **[פי"ק דף יז]** וכרב אשי צין ברחא צין גדיא צין שריק צין לא שריק שפיר דמי ובגלי כמו בן כמ"ש בזה"ג וכגון שדלת התנור ^(י) מוגף סוף דבר צין חי צין בשיל צין לא בשיל מותר דכיון שהוא בתנור אכל הגמלים ולא צעי חיטוי ולהכי לא חיישינן דילמא מתחי ולא חיישינן נמי דילמא **[ישכח ויתחת]** כיון דפי התנור מוגף ולא דמי להיכא דמונח בקדירה דחיישינן באונין של פשתן דילמא מתחי אי לאו משום דקשא להו **[זיקא]** ולא מגלי להו וכן בקדירה דבשיל ולא בשיל דאסרי' לעיל **[*דהא]** **[*דהתם]** כיון **[*דקדירה]** **[*דהקדירה]** מפסקת צין הגמלים **[*ומה]** **[*למה]** שכתובי צעי חיטוי ולהכי חייש מתניתין ואפילו בתנור מוגף **[וא]** **[אבל]** בגלי שאין דבר מפסיק צין הגמלים לא חיישינן והא דאין נותנין פת בתנור אפילו מוגף אלא כדי שיקרמו פניה ובתנור מוגף איירי דאי מגולה א"כ מאי פריך גבי פסח טעמא דצני חצורה וריזין כו' לימא דתנור גבי פסח מיירי במגולה אלא ש"מ דסתם תנור מיירי במוגף וטעמא הוי משום דפת צעי חיטוי טפי מבשר אי נמי דה"ל כבשרא דגדיא דלא מנתח דלא קשי ליה זיקא כולי האי וחיישינן דילמא פתח התנור לתחוי ונריך עיין אם הטלאים שלנו אפילו כשזולין אותם שלימות אי מיקרי

(ד) **א"א** היה מברך. פנים סי' רצ"ד: (ה) **חשיבה דמתני'.** ר"ל דקמני אין מדליקין היינו עם שקיעת החמה. פי' סמוך לשקיעת החמה: (ו) **כר' יהודה.** לשון רי"ף ופולוגתא דר"מ ור"י הסנדלר בפי' מרובה דף ע"א ובתוס' פי"ג דף ל"ד ובחולין פי"ק דף ט"ו ובפי' הגיזקין דף נ"ג לחד לישנא שכתבו בתוס' פי' כירה דף ל"ח ע"א בד"ה שכת קדרה כו' פ"ח דהלכתא כא"ד כו' עיין בש"ס דף י"ח ע"ב ולעיל סי' רנ"א: (ז) **מוגף.** ר"ל סגורה: (ח) **פסק ר"ח ורש"י ב"ש במב"ד כו'. ואפי' מצטמק ויפה לו.** ובתו"א"ח סי' רנ"ג משמע דפליג וס"ל דרש"י ס"ל דכשאינו נתבשל כ"צ מותר דוקא במצטמק ורע לו אבל במצטמק ויפה לו אסור: (ט) **שבת קדרה.** גם זה הוא מלשון מוהר"ם שפי' האיבעיא בן וכן מוקי לה התוס' בפי' קמא ע"ש ועוד מוקי לה א"נ בקדרה חייתה כו' וכמ"ש כאן עוד פרי"י כו': (י) **ואני פי' פירוש אחר כו'. ונ"ל** לומר דהפשטן פושט כך דאמר ר"ח כשהלך ר"י לציפורי כו' והנה ר"ח בא להשמיענו

[א] אבל בגלי שאין דבר מפסיק צין הגמלים לא חיישי' כדפי' ודוקא דמינתח דקשי ליה זיקא קתא אבל שלם דומיא דפסח אסור ולא התירו אלא בפסח לשלנו בתנור עם חשיכה משום דצני חצורה וריזין הן ומדכרי אהדדי אבל אם נללא כבר כמב"ד אז מותר להשהותו אכל הגמלים צין בתנור מוגף צין בפסח צין במחוך אכל הכירה: בשרא אגומרי פי' בתנור מגולה שאין פיו מוגף או אכל כירה סמוך לגמלים: בשר חי צין בשיל ולא בשיל כמב"ד אסור אע"ג דשרינן לעיל קידרא חייתה הני מילי כשמונח בקדרה כיון שהקדרה מפסקת צין מה שכתובה

בהרחקת ד' אמות משום עבודה כמתניתין, אבל משום היזק אחר לא דהני מזקי הני והו כחרדל ודבורים דמתיר ר' יוסי בלא הרחקה, אבל אילנות שמזיקין לגפנים והגפנים אין מזיקין לאילנות, הו^ה האילנות מזיק ובעי ארחוקי בכדי שלא יזיק כדלגבי סולם דאמרינן דמרחיק כדי שלא תקפוץ הנמייה, והכא לא הוה מצי למעקרינהו למשתלינהו ברחוק, לפיכך אמר לו קוץ.

ב

שאלני ר' אברהם הלוי. הא דאמרינן שמוסיפין שעה מחול על הקודש, כדתניא בפרק בתרא דיומא (פא ע"ב) תשבתו שבתכם כל מקום שנאמר שבות מוסיפין מחול על הקודש, ותנן בפרק במה מדליקין (לד ע"א) שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה וכו' עד הדליקו את הנר, אלמא סמוך לחשיכה מדליקין, ואין מוסיפין מחול על הקודש.

ונראה לי דהאי סמוך לחשיכה^{נב} היינו סמוך לשקיעת החמה, ומשקיעת החמה ועד צאת הכוכבים היא שעה שמוסיפין מחול על הקודש. דתנו רבנן (שם ע"ב) בין השמשות ספק כולו מן היום ספק כולו מן הלילה. ואיזהו בין השמשות משתשקע החמה עד צאת הכוכבים^{נב}. וספק חשיכה ספק אינו חשיכה דמתניתין^{נב} הוא בין השמשות שהוא ספק יום ספק לילה, ועם חשיכה דקתני שמדליקין בה את הנר היינו^{נב} עם שקיעת החמה^{נב}. כדאמר

סמוך לשדה חבירו אלא אם כן הרחיק ד' אמות כדי עבודת הכרם, הא נמי ר' יוסי היא, שאם יסמוך האילן מונעו מעבור הבקר וכליו, והוי האילן גירי שמזיק.

ב"ל^א דפ"לוגתייהו. לא פליגי אלא היכי דליכא גירי או דמפסקי גיריה. דלרבנן אע"ג דליכא גירי כגון גבי לוקח, או דמפסקי גיריה כגון אילן ורחיצת ידים שאמרנו, אעפ"י כן מרחיק מזיק. ולר' יוסי ניזק מרחיק. והלכה כר' יוסי דנמוקו עמו^{מט}. ועוד מהא דדן ר' חייא בר יוסף כוותיה בהבית והעלייה (קז ע"א) ואמ' על התחתון שהוא הניזק לתקן^י.

והא דרב חנן^{נא} דהוה ליה תאלי אמצרא דפרדיסא דרב יוסף, והצפורים המקננים בתאלי היו יורדין בכרם של רב יוסף ואוכלים הגפנים, ואמר ליה רב יוסף זיל קוץ תאלי שלך המזיקים אותי, כי מעת נטיעתם מיד הוה הנזק ששוכנים עליהן העופות ויורדין בכרם, כדין סולם שהעמדנו כר' יוסי דזמנין דבהדי דמנח לה קפצה והוה גיריה הכא נמי לא שנא, אמר ליה והא ארחיקי לי ד' אמות כדין עבודת הכרם ומפסקי גירי, א"ל הני מילי באילנות, כלומר אם היה שלי שדה אילן שאין היזיקו אלא משום עבודה דיך בארבע אמות, אבל בגפנים בעי טפי בכדי שלא יזיק, כדתנן במתניתין דמרחיקין היזק מנטיעותיו של חבירו בכדי שלא יזיק. והדתנן במתניתין גבי הרחקת ד' אמות אחד גפנים ואחד כל האילן, הני מילי אילנות לאילנות שאין מזיקין אילו לאילו, או אם שתי השדות גפנים, דיי

הנר, אין הוא הזמן של 'הדליקו' שהוא קודם שקיעה אלא הוא זמן ביה"ש ולכן אין מדליקין בו את הנר. נה. כך בכתה"י וכך בהעתקת המרדכי שצויין להלן בהערה נה. ופירש בהג' המיוחסות לרמ"א: 'פי' סמוך לשקיעת החמה'. והכונה כמובן סמוך לפני השקיעה. בד' פראג: 'ועם חשיכה דקתני שמדליקין בה את הנר היינו משקיעת החמה ואילן'. וכך העתיק הפר"ח בקו' דבי שמשו [ולא אמר בה דבר]. ועי' בס' אור המאיר שהסביר את שיטת רבינו לפי נוסח זה. ועי' מש"כ ב'דיונים בדברי רבינו' לסי' ב ולסי' שמב, שנדפסו בסוף כרך ב' של ספרנו. נו. כלומר, דוק בהבדל שבין לשון 'חשיכה' ששם אסור להדליק לבין 'עם חשיכה'

מט. קשה ל"ל לרבינו טעמא דנימוקו עמו הא אמרינן בהדיא בגמ' בדף כה ע"ב אר"י אמר שמואל הלכה כר' יוסי. וע"ע בהערה הבאה. (אבני שהם). ג. וקשה הא כמו כן ר' חייא בר אבא שם דן כרבנן. ועוד רבינו עצמו במס' ב"מ כתב דהלכה כר"ח בר יוסף משום דדן כר' יוסי דהלכה כוותיה. (אבני שהם). נא. לפנינו כו ע"א רבא בר רב חנן. נב. במרדכי [שצויין להלן הע' נה]: ונראה לי דהאי עם חשיכה. ונראה שכצ"ל. נג. אין זה לשון הברייתא. שם נאמר משתשקע חמה כל זמן שפני מזרח מאדימין וכו'. אלא לשון רבינו הוא לפי שיטתו שסוף בה"ש הוא צאה"כ ולא הכסיף העליון. עי' להלן. נד. לד ע"א. ששם מפורש שאין מדליקין את

אין הנאסר אוסר אלא לפי חשבון

ד

נשאלתי^ה על יורה של בשר היתר שנתבשל בה חתיכת איסור ולא היה בהיתר לבטל את האיסור ונאסר כל שביורה, ולקחו מן המרק שביורה ושמו בקדירה שהיה בה מאכל^ס, אם המרק אוסר את הקדירה כיון שאין בה ס' כנגד מרק הנאסר או לא^ט.

ונראה לי שאין מרק הנאסר אוסר אלא לפי חשבון^ס שיש בו מדומע מן האיסור. שאם היה ביורה ראשונה שיעור ארבעים או חמישים היתר, לא נחשוב כל המרק איסור, אלא לפי חשבון^ט ארבעים או חמישים

ח ע"א

שנדמע בו, ואחד מארבעים או חמישים שבמרק שנפל הוי איסור, ואם יש בקדירה של היתר כנגד אחד ממ' או נ' של איסור המרק שנפל בה, מותרת. דתנן בפ"ק דתמורה (יב ע"א) אין המדומע מדמע אלא לפי החשבון, שאם נפלה סאה של תרומה לתשעים סאין של חולין ונדמעו וחזרה סאה מן המדומע ונפלה לתוך פ' סאין של חולין, לא נחשוב כל הסאה שנפלה איסור, אלא לפי חשבון התרומה שנדמעה בה בתחילה, והוא אחד מצ' שבסאה שנפלה הוי תרומה והשאר הוי חולין והפ' סאין של חולין מבטל אותו דימוע שאין בה

רבא לשמעיה אתון דלא קים לכו שיעורא דרבנן אדאיכא שמשא אריש דיקלי אתלו שרגא^י, ביום המעונן במתא חזו תרנגולא כשהולך לישב^{יח}.

ואע"ג דאמרי אמוראי^ט דשיעור בין השמשות ג' חלקי מיל ולא יותר^ס, היינו לר' יהודה דאמר הכסיף העליון ושוה לתחתון זהו לילה, אבל אנן קיימא לן בברכות (ב ע"ב) דעד צאת הכוכבים יממא הוא, ואמרינן בפסחים (צג ע"ב) משקיעת החמה ועד צאת כוכבים מהלך ה' מילין^ס, והוא יותר משעה אחת שהרי הילוך אדם בכל יום י' פרסאות שהם מ' מילין.

ה

ששאלתם^כ גברי דהוו בפונדק דתגרי, ואזל חד מינייהו וזבן עיסקא מידי דכייל או דמימני או דמדיד, ואמר לחבירה תא סייעי בין בחנם בין באגרא, ואזל חבירה וסייעיה, הוה חריפותא בההוא^כ והטעה לגוי או במדה או במשקל או במנין. אתו^ט לקמיה דהליל הזקן ואמר להון זילו מדדו תקלו ומנו, ומאי דפייש פלגו בעקב, דאי לאו זבינא דחברך לא הוית מטעי לגוי ואי נמי [לא] הוית מטעי לא הוה פייש, והודו לו חכמים להלל הזקן.

שנדפסה בהע' לפי ר"ח לפסחים הנדמ"ח עמ' רד שגם שם משמע דנקטינן כעולא ה' מילין. והרבה הולך רבינו בעקבות הגאונים. פה. זו תשובת רב צמח גאון. הובאה במרדכי כתובות ר' רנה ובתשו' דשייכי לס' קנין סי' כב ומהמרדכי בב"י ורמ"א חו"מ סי' קפג ס"ז. פה. ר"ל בחבריה. פה. לא נמצא בדחז"ל שלפנינו. פה. הובא במרדכי חולין ר' תרצו ובשערי דורא בליקוטים שבסוף הספר. פה. במרדכי: מאכל היתר ולא היה ששים בקדירה שניה מכל תערובת האיסור, ועתה שואלים. וזו כנ' הוספת המרדכי וליתא במרדכי כת"י בוד' וואט'. פה. במרדכי: כלומר היו מסופקים אם צריך ס' מכל התערובות או א"צ ס' רק מן האיסור המעורב בו כי אין הכל אסור. וג"ז כנ' הוספת המרדכי. וליתא בכת"י הנ"ל. פה. כ"ה בכת"י ובמרדכי (בדפוס המרדכי בדילוג קל) ובשע"ד. בד"פ: לפי חשבון מ' או נ' שנדמע בו מן האיסור. פה. ארבעים או חמישים מיותר. או שצ"ל אחד מארבעים וכו'.

שאו הדליקו את הנר. נז. כלומר, חזינן שמותר להדליק רק בעוד החמה זורחת. נח. תורף דברי רבינו בלשונו [אבל לא בשמן] הובא במרדכי אלא שבדפוס המרדכי נחלקו הדברים לשנים, ראשיתם בהג' מרדכי פ"ג ריש עמ' 158 וסופם במרדכי על אתר רמז רצג. וכבר העיר על כך הב"ח בס' רסא. נח. בשבת לד ע"ב. פה. וא"כ איך ימצא זמן של שעה לתוספת. וקמה וגם נצבה שאלת ר' אברהם אם 'הדליקו' עם השקיעה אין כאן שעה לתוספת, כי בודאי לילה פשיטא שאין קיום תוספת. וסובר רבינו כדעת ר"א השואל דשעה דוקא ולא זמן כל דהו. עי' מש"כ ב'דיונים בדברי רבינו' לס' ב ולסי' שמב שנדפסו בסוף כרך ב' של ספרנו. פה. כרבה בב"ח ועולא שם ולא כר' יהודה דדף צד ע"א דאמר ד' מילין. וכ"ד הרמב"ם בהל' ק"פ וכמש"כ הגר"א בביאורו רס"י תנט דאולי ל"ג בגמ' תיובתא דעולא. ועי' חק יעקב שם שכ"צ מדברי תוס' ובעל היראים ורש"י ריש ברכות. ועי' בתשובה"ג

נבעלה ואם נשאת אפילו בדיעבד תלך וכולד
חלל הכה נמי כיון דנסתרה מחזיקי' לה כודאי
נבעלה ומיכו אפילו לרבי יהושע אינה כשצויה
ממש דאלו כשצויה אם נשאת בדיעבד תלך
והכה ננסתרה דוקא לכתחלה אסורה לכהונה
כדאמרי' מעלה עשו ציוחסין אבל בדיעבד לא
כדאמרי' אין אוסרי' על היחוד ע"כ. וכן נמי
כתב שם רבי' יצחק בר ששת ז"ל אמר להם
מדברת היינו שצויה דודאי כנבעלה חשציון
לה וכו' והא דאמרינן דמדברת היינו שצויה
לאו לגמרי מדמי' לה לשצויה דשצויה אפי'
בדיעבד פסלינן לה ואם נשואה היא תלך וכולד
ממנה חלל דמחזיקי' לה דודאי נבעלה ואלו
הכה ננשואה שנתייחדה לא תלך דאין אוסרינן
על היחוד ע"כ. ומה שכתב הכהם ליכא למימר
דאם נשאת תלך והוכיח כן מהביא דתנן ואם
משנשאת צאו עדים הרי זו לא תלך ופרש"י ז"ל
צאו עדים שנשצית וכו' ע"כ. אדרבה דמשם
איכא למוכח אפכה לומר הא צאו עדי שציה
קודם שנשאת כהכה תלך ואם נפשו לדקדק
ולומי' תלך מהתירה הרשון בבר קדמוה רצון
יכתבו דתלך מתחת בעלה דהיינו תלך מהתירה
מכל נד לא בכתחלה ולא בדיעבד. מיכו אפש'
להקל בנערה זו שעברה ונשאת שלא להוליאה
מצעלה כיון שנמלאת צחולה צליל החופה צפרישת
השמלה אם העמידו עדים וצדקו אותן על הדרך
שכתבנו ואם אינו ענין להשיאה לכתחלה תנחו
ענין לשאם נשאת לא תלך. ובענין תקנת רבינו
גרשום ז"ל כל מה שכתבת בזה אין צהם נפתל
ועקש ולא מקום למעקש כי מי הוא זה שיעלה
על רוחו או יכנס צמוחו לחשוב שתקן רבינו
גרשום ז"ל תקנתו צמקום שיש חשש איסור או
נדנוד עצירה או אי זה סבה המחייבת הגרושין
זה לא יעלה על הדעת ואין זה לריך לפנינו ולא
לפני לפנינו. גם צמקום מלוא נראה דלא גזר.
וכבר כתב הרש"א ז"ל בזה מה שיש צו די
שלא גזר הרצ תקנתו בכל ענין אלא כנגד
הפריאים והכוללים וכו' ומענין מה שכתב שלא
היתה תקנתו אלא עד האלק הששי כבר ידע
כ"ת שחוב הגלות לא קבלה עליהם מעולם לא
אז ולא היום כגון צגלילות ספרד וצמערב וכל

המזרח ויש מקומות שקבלו אותה עליהם אפילו
עד הזמן הזה וגהגו צה עד היום לפיכך
כל המקומות שקבלו אותה עליהם עד היום
הרי היא לדידכו באלו היא חוץ זמנה לכל
ענייניה. ואפילו הכי אם יכיה לאיש שום סבה
המצויה לדי גרושין כגון זו שהאמין לזקנתה
ואסרה על עצמו אי נמי צמקום מלוא מגרש
ומגרש ואתה שלום כנפש נאמן:

משה ו' אל אשקר. נר"ו:

ו' שאלה תינוק שנולד ערצ שצת אחר שקיעת
החמה קודם שגראו ג' כוכבים
צינונים אם נמול ליום ראשון כפי דעת הר"י
ז"ל והרמב"ם ז"ל והר"א ז"ל לדידכו צין
השמשות הוי תקף אחר שקיעת החמה מעל
הארץ. או אם נמול בערצ שצת כדעת ר"ת ז"ל
שכתב דשתי שקיעות ניכו ושחין צין השמשות
מתחיל אלא מסוף השקיעה אחר שנכנסה החמה
בעוציו של רקיע אבל קודם לכן יום גמור הוא
וכן דעת הרמב"ם ז"ל צספר תורת האדם שלו
והסמ"ג והר"ן ז"ל סייע דצריהן מן הירושלמי
וכ"כ רבינו ירוחם ז"ל. גם מגיד משנה הביא דצרי
הרמב"ם ז"ל וכתב צחתומת דצריו שלא נחצרר זה
דצרי הראשונים ולא כת' דהוי פלוגתא דרצוואתא
כמנהגו נראה שצרי האחרונים מה שלא צרי
הראשונים. ואפשר שאם היו רואים הראשונים
הקושיא דרבי יהודה אדרבי יהודה שראה ר"ת
ז"ל דצפרק צמה מדליקין משמע לרבי יהודה
דמשקיעת החמה עד לאת הכוכבים שלשה
רצעי מיל וצפסחים פרק מי שביח עמא קאמר
רבי יהודה גופיה דהוי ד' מילין גם הם היו
מפרשים דשתי שקיעות ניכו כר"ת ז"ל. ועוד
דצנדון דילן מאן לימא לן שלא יודו הראשונים
שזה הקטן יכיה נמול ליום ששי מדצרי הרמב"ם
ז"ל שכתב דצין השמשות דנין צו להחמיר בכל
מקום משמע דהכי קאמר דאף על גז דלאיסור
מלאכה חשציון ליה לילה לענין אחר כנדון דילן
חשציון ליה יום ודנין צו להחמיר עכ"ל:

תשובה קודם כל דצר ר"י לפרש ולצאר
מה היא כונת ר"ת ז"ל ומאן דעמיה
ומה היא כונת האחרים ז"ל ולראות מאי צינייהו

כלומר צין שתי הדעות. דע לך כי לדעת הכל שיעור צין השמשות כמהלך ג' רצעי מיל קודם וליאת ג' כוכבים ציונים דפסקו כרצה לחומר לגבי רצ יוסף. ואמנם בתחלת השקיעה יש הפרש גדול ציונים דר"ת ז"ל חיה ליה דשתי שקיעו' נינהו השקיעה הראשון' משבתחילה להכנס צעזי הרקיע ואינה זורחת על הארץ כי לדצרו לריכה ללכת כל עוצי הרקיע נוכח דרכה כדי לעלות על הכפה. והשקיעה השנית משגמרה ללכת כל עוצי הרקיע ועדיין היא כנגד חלונה שלא עלתה על הכפה. ומהשקיעה הראשון עד זאת השקיעה השנית מהלך ג' מילין ורציע וכל זה הזמן לר"ת ז"ל ומאן דעמיה כלו מן היום ומזמן זה עד לאת הג' כוכבים ג' רצעי מיל זה הוא צין השמשות צענין שנמלא משקיעה ראשונה ועד הכוכבים ד' מילין דהיינו כל עוצי הרקיע כרצי יהודה דפסחים. וידוע הוא ומושכל ראשון דדברים אלו אין להם שום מליחות כי אם לדעת חכמי ישראל שסוצרים גלגל קצוע ומזלות חוזרין ושהשמש מהלכת צלילה אחרי הכפה דע"כ לריכה ללכת כל עוצי הרקיע נוכח חלונה כדי לעלות למעלה על גבי הכפה כדאמרן. והעולה מדצרו של ר"ת ז"ל דשעור ג' מילין ורציע אחר שלא תראה החמה על הארץ כלו מן היום לכל דבר שהרי אין צין השמש' מתחיל עד שקיעה שניה דהיינו סוף השקיעה וכדצעי' נמי למימר קמן. אמנם שאר המפרשים ז"ל והמחזרים ז"ל והרמז"ם ז"ל צפרק ח' מהחלק השני מהמורה והגאונים ז"ל סוצרי' כחכמי אומות העולם דגלגל חוזר ומזלות קצועים ושהחמה מהלכת צלילה תחת הארץ וכי האי גונא אין לורך להליכת עוצי הרקיע ולא לנגד החלון כי הגלגל הוא שוקע זה תחת האופק ואין שם כי אם שקיעה אחת אלא שעגולת החמה שוקעת ונצלעת מעט מעט תחת האופק עד שתכנס כלה ותעלם מן העין ומתחלת שקיעת' באופק עד שהשקע כלה אין שם כי אם ארצעי' הגע שהן שני שלישי מדרגה כמו שנתצאר צמופת שמתחייב ממדת השמש ושעור הליכתו ודצר הנראה לחוש הוא שלא יוכל אדם להכחישו. הילכך לדצריהם של אלו משתשקע כל העגולה

ותתכסה מן העין עד לאת ג' כוכבים הוא ג' רצעי מיל והוא שעור צין השמשות כדאמרן. ואתה ידעת דמה שהגיע לר"ת לומר אותן דברים ולעשות שתי שקיעות היינו משום דקשיא ליה מדרצי יהודה דפסחים פ' מי שהיה עמא אדר' יהודה דצמה מדליקין דכבא קאמר דמשתשקע החמה ועד לאת הכוכבי' ג' רצעי מיל וצפסחי' קא"ר יהודה גופיה דמשקיעת החמה ועד לאת הכוכבים ד' מילין ולפי' תרץ ז"ל דהביא דפסחי' מיירי צשקיעה ראשונה והביא דצמה מדליקין צסוף שקיעה שניה והיינו דקאמר צפסחים משקיעת דמשמע מתחלת השקיעה וצצמה מדליקין אמרינן משתשקע דהיינו סוף השקיעה. וכצר דחו לה להא מילתא רצ שרירא גאון ורציו הא"י גאון ז"ל צשתי ידיס ומחו לה מאה עובלי צעוכלא וכתצו ז"ל ודעו דאט"ג דהך צריתא דפסחים דר' יהודה תיובתא לעולה ולרצא ליתא להך צריתא ולא לדרצא דצין רצי יהודה צין דצבא סצירא להו הרקיע עשוי כקוצה והגלגל קצוע הוא והמזלו' חוזרין והחמה היא צענמה המהלכת ציום למטה מן הרקיע מן המזרח למערב וכשמגיעת לסופו נכנסת לעוציו וזו היא שקיעת' ומהלכ' על כל עוציו של רקיע וכשמגיעת לסוף עציו הכוכבים נראים ומהלכת למעלה מן הרקיע כל הלילה מן המערב למזרח וכשמגיעת לסופו נכנסת ומהלכת צעוציו ולאלתר עולה עמוד השחר וכשמגיעת לסוף עציו מנחת על הארץ ולפי' כששערו חשוכא וקדומא כמה הוא ממהלך שאר היום אמרו כי עציה של רקיע כמהלך חשכא וקדמא ושאר הרקיע כמהלך היום. וליתא להא מילתא מכמה אנפי לפי שאינו רקיע אחד וכו'. עד ואלו היתה עולה צלילה למעלה מן הרקיע היתה נראית צארץ ולא היה הרקיע חוצץ מלראותה שהרי ציונו כמה רקיעים ואין חוצץ אותה ואף רקיע שלה אינו חוצץ לראות מה שלמעלה ממנו וכו'. עד נמלא הגלגל סוצב סציה אחת והמזלות קצועין צו. ואף רצותי' ז"ל כשאמר חכמי ישר' אומרי' ציום חמה מהלכת למטה מן הרקיע וצלילה מהלכ' למעלה מן הרקיע כדרך שפירשנו למעלה עעמו של

ר' יהודה ושל רב וחכמי אומות העולם חומרים
 ציוס מהלכת למעלה מן הארץ וצלילה למטה
 מן הארץ כדרך שפירשנו לנו הא"ר וגרמין
 דצריהם מדצרינו ללמדך שעל מה שפירשנו סמכו
 חכמי ז"ל ע"כ מדצריהם והם האריכו ואני
 קלרתי. וכל זה קשיא לר"ת ז"ל דאית ליה טעמו
 של ר' יהודה וכת' אותו להלכה והנה שבה
 כי חכמי ישראל הודו בזה לחכמי אומות
 העולם ובעלו דעתם מפני דעתם. עוד כתבו
 רב שרירא גאון ורבינו הא"י גאון ז"ל בתשובה
 אחרת ז"ל חלוקת רבה ורב יוסף משתשקע החמ'
 ולא תראה אפי' על ראשי דקלי' כל זמן שפני
 מזרח מאדימין עד שיכסיף התחתון לרב יוסף
 מן היום ולרבה צין השמשות ונתנו שיעור
 לעונות אלו ממהלך אדם ואזדו לעמיהו דאיתמ'
 שיעור צין השמשות רבה חמ' ג' חלקי מיל
 ורב יוסף חמ' שני חלקי נמלא צין זה לזה
 אחד מ"צ צמיל והמיל אלפים חמה נמל' צין
 רבה לרב יוסף שיעור מהלך קס"ז חמה והיא
 משתשקע החמה כל זמן שפני מזרח מאדימין.
 עד ומיהו לענין שבת רבה קמחמיר והא מילתא
 איסורא דאוריתא הוא ע"כ. עוד כתבו שם
 ז"ל דאמ' רבה צר צר הנה א"ר יוחנן הלכה
 בר' יהודה לענין שבת לחומרא כי משתשקע
 החמה ^{הוא חמ' ג' חלקי} צדילין ממלאכות וכל צין השמשות מטילין
 אותו לחומרו לשני ימים שאם נולד צן צסוף
 ערב שבת מטילין אותו לחומרו שהוא שבת
 ואין נמול צע"ש ומטילין אותו לחומרו שהו'
 צע"ש ואין שבת שמיני ע"כ. גם רבי' נסים
 גאון ז"ל כתב בתשובה ז"ל ואמנם מה שאמר'
 המשנה תפלת המנחה עד הערב ששאלת עליו
 התשובה גבול עד הערב עד שתפול העגולה
 של השמש והיא שקיעת החמה ומשקיעת החמה
 ועד לאת הכוכבים צין השמשות ודוקא כוכבים
 קטנים שאין נראין אלא צלילה וכל עוד שלא
 שקעה יכול להתפלל תפלת המנחה באותו זמן
 ע"כ. ומאומרו שתפול וכו' תדוק דהחמה הולכת
 תחת הארץ צלילה כדברי הראשונים ז"ל וכפי מה
 שפירשנו. גם מדברי רש"י ז"ל נראה דהשקיעה
 היא כפי דברי חכמי אומות העולם שכתב פי'
 צמה מדליקין ז"ל שהחמ' סמוך לשקיעתה

נראית על ראשי ההרים וצתוך שירד ויעצול צים
 ויעלה הוי לילה נר' דסמוך לשקיעה באופק
 קאמ' דאז היא נראית על ראשי ההרים ודלא
 כר"ת ז"ל. והרשב"א הקשה על דבריו של
 ר"ת ז"ל מן הירושלמי והניח הדבר בצרי'
 עיון. וגם הר"ף ז"ל כתב גבי י"ה ז"ל ומ"מ
 לריך לפרוש משעת שקיעת החמה לכל הפחות
 משום דמאז מתחיל צין השמשות ע"כ. ולא חלק
 כלל וכן נמי כתב הר"י מקורציל תלמידו ז"ל.
 גם הרב ר' אברהם החסיד בנו של הר"ם צמז"ל
 פירש לנו הדב' בצירור שאין אחריו צרור וידוע
 הוא שכל דבריו מדברי אביו ז"ל. כתב ז"ל וצין
 השמשות יש צו מן היום ויש צו מן הלילה
 וכו' והוא משתערוז השמש ועד שיראו ג'
 כוכבי' צינוניים לא ככבים הנראים ציוס ולא
 ככבים שא"א שיראו עד לצ הלילה וקודם
 שתערוז השמש הרי הוא יום ודאי ויכול לעשו'
 צו מלאכ' יום ששי והעושה צו מלאכ' צסוף
 יום השבת חייב סקילה ואפי' ששקע רוב עגולת
 השמש באופק ולא נשאר ממנו כי אם דבר מועט
 כל עוד שלא שקע כל העגול' צכללה ותערוז
 השמש תחת עגולת האופק הרי הוא יום ומשפטו
 כמשפט חלי היום וכשיראו ג' כוכבים צינוניים
 אחר ערוצת השמש הוא ודאי לילה והזמן שיש
 צין ערוצת השמש וצין ראיית הכוכבים הצינוניים
 הוא ספק אם הוא מן היום או מן הלילה והוא
 זמן צין השמשות ודינו להחמיר מהעקר שצדידנו
 ספיקא דאוריתא לחומרא וכו' עד ולריך ליזהר
 ולפרוש מעשיית מלאכה קודם ערוצת השמש
 דבר מועט כמו שזהרין וגמנעים מאכילת חמץ
 צשעה ששית וכיוצא בזה וזהו אומרו ז"ל
 מוסיפין מחול על הקדש עכ"ל צספר אל
 כפא"ה. וידוע הוא דכל הגלילות האלו אחריה
 דמין הרמז"ס ז"ל ניגהו ואין נוטין מדבריו
 ימין ושמאל וצפרט מלרים שהיתה מקום מנוחתו
 ז"ל. והרב הגדול רבי אליעזר ממ"ץ הפריז
 על המדה וכתב ז"ל משתשקע החמה דרבי
 יהודה ורבי נחמיה משתחיל לשקוע שנוטה
 מעט ומכירין העולם שרואה להכנס צעוצי
 הרקיע דהיינו מעט קוד' שקיעת החמה ולשון
 משתשקע הקדמה ויותר הקדמה נקראת צין

השמשות ושיעור ^{אוצר החכמה} לרצון תלחך רצעי מיל ולרצ
 יוסף תרי תלתי מיל ע"כ. נקטין השתא מדברי
 הגאונים ז"ל דהכירא לכו שצילי דשמיא כשצילי
 דנהרדעא ומכל הני רצוואתא קמאי וקמאי
 דקמאי ורצוהו דצתראי דצין השמשות מתחיל
 משתכנס כל עגולת השמש צאופק ולא תראה
 על פני תצל עד לאת ג' כוכבים צינוניים ושיעורו
 ג' רצעי מיל. וידוע הוא דכל המפרשים והמחזרי
 שכתבו סתם ולא חילקו צסקיעות כר"ת ז"ל
 לא סצירא לכו כותיה דלא צאו לסתום כי אם
 לפר'. ואם היתה דעת ^{אוצר החכמה} הצינוקות מכרעת הייתי
 אומר דאין ראיתו של ר"ת ז"ל מכרעת ואם
 צאו לחלק צין שקיעת למשתשקע אדרצא
 דאפכא מסתצרא דמשתשקע משמע עפי התחלה
 משקיעת דמשמ' ששקעה בצר וזה קל להצין
 לטועמי טעם הלשון. ואחר אשר כתבתי זה
 צקשתי לי חצר לדקדוק הלשון ומלאתי לי רצ
 גדול צישראל וכו' רצ' אליעזר ממי"ץ ז"ל
 שכתב כך צפי' על דברי ר"ת ז"ל וכמו שכתוב
 צהגות המרדכי ז"ל אצל מה שפירש ר"ת
 ז"ל דשקיעת החמה קודמת למשתשקע וכו' לא
 נראה לרא"ם ז"ל דלשון משתשקע החמה משמע
 הקדמה כדאמר' צהשוכר את הפועלים משיפקסו
 עד שיפקסו מצעי ליה אי תנא עד שיפקסו הוה
 חמינא עד דגמר פקוסיכו קמ"ל משיפקסו מכי
 אחיל פקוסיכו ע"כ צגמרא. גם רצ' שמשון
 משנן הקשה עליו על דבר זה כמה קושיות.
 ואלמלא דמסתפינא הוה חמינא דהך ירושלמי
 שהציאו לסיועי מלתיה דר"ת ז"ל לאו סייעתא
 היא בלל. ואדרצא דמהתם משמע איפכא דכי
 אמרי' התם סוף גלגל חמה לשקוע ותחלת גלגל
 לצנה לעלות זהו צין השמשות וכו' תחלה וסוף
 דקאמרינן התם לאו היינו תחלה וסוף דר"ת
 ז"ל אלא תחלה וסוף שכתבו לדעת הראשונים
 ז"ל דהיינו משתחיל להכנס עגולת השמש
 צאופק עד שתכנס כולה ולא ישאר ממנה כלום
 וזהו הנקרא סוף השקיעה וכבר כתבו דשיעור
 מתחלה זו ועד סופה ארבעים רגעים וכפי דעת
 אומות העולם ודיקא דקאמרי' התם תחלת
 גלגל חמה לשקוע סוף גלגל חמה לשקוע וכוליה
 ולא קאמרינן תחלת החמה או סוף החמה

דמשמע צהדיא דגלגל הוא שחזר וקבל האמת
 ממי שאמרו. וכל שכן לפוס מאי דפליגי התם
 רצון ורצ' יחושע דרצון אמרי עוציו של רקיע
 מהלך חמש מאות שנה ורצ' יחושע אמר שתי
 אלצעות דצין למר צין למר אין מציאות לדברי
 ר"ת ז"ל בלל. ומה שכתבתם דמגיד משנה לא
 כתב אלא ולא נתברר זה בדברי הראשונים
 ולא כתב דהוי צפלוגתא תמה אני איך על
 זה פקחתם עיניכ' והיאך יכול לומר שחלקו
 הראשונים צדצר שחדש ר"ת ז"ל מתוך פלפולו
 לתרץ קושיא אחת צדצרים צלתי יסוד וצשלמי
 אם היו דברי ר"ת ז"ל דברי הראשונים מליין
 למימר הכי גצי האחרונים אצל הכא לא שייך
 לומר אלא שלא נתברר זה דאם היו סוצרין
 אותו היו מצארינן אותו וכ"ש דהוא הפך סצרתם
 דאינכו סצרי כחכמי אומות העולם כדכתיבנא
 דאי אפשר שפעלם מעיני כל גאוני עולם אשר
 מעולם עד ר"ת ז"ל קושיין דר' יהודה אדר'
 יהודה שנתגלתה לר"ת ז"ל. גם החילוק שחלק
 צסקיעות אינו חלוק מועט שהיו מעלימין ממנו
 העין ולא אשתמיט חד מכל הראשונים שקדמו
 לר"ת למימר יתיה ואדרצא דקא חזינן דמחו
 ליה אמוחא והרסו יסוד צניינו גדולי הגאונים
 זכר קדושים ואדירים לצרכה. וכ"ש דקושיין
 דר' יהודה לאו קושיא היא להשיג צה גבולות
 ראשונים דכמה איכא צתלמודא צכיוולא צזה וכמו
 שכתב הרמצ"ן ז"ל ציומא צספר הזכות דקשיא
 לכו התם דר' יוחנן אדר' יוחנן וחרץ שם
 דאפשר דהדר ציה רצ' יוחנן מההיא וכו' עד
 דכמה יש צתלמוד סצרות מתחלפות צחלוק
 המסכתות כמו איכא דאמרי ורצ חננאל כתב
 מהן הרצא ואפשר שאף סצרא זו של ר' יוחנן
 נתחלפה כאן או שהזר צו כמו שאמרנו ע"כ.
 והכי נמי מלי' למימר הכא גם איכא למימר
 נמי דצילדותו צפסחים סצר כחכמי ישראל
 וצקנותו סצר כחכמי אומות העולם שהודו
 חכמים לדצריהם כדאיתא צגמ' צהדיא. ומה
 שכתבתם על הרצ רצ' ירוחם ז"ל שהוא סוצר
 כרציו תם ז"ל ליתא ואדרצא שהוא הציא
 דברי רצ' תם ז"ל ופסק להחמיר כהרי"ף
 זכרנו לצרכה. וכתב צחתימת דצריו ז"ל ואנו

יש לנו להחמיר ואסור לעשות מלאכה מתחלת שקיעת החמה ע"כ. ומה שכתבתם ז"ל ומי יאמר לנו דלא יודו לר"ת ז"ל שזה הקטן יהיה נמול יום ששי ממה שכתב הרמב"ם ז"ל ודין צו להחמיר וחשצין ליה יום וכו' כמו שכתב בשאלה לאו מילתא היא ואדרבה דהאי חומרא קולא שוויה רבנן כדאמר' לעיל כדברי הגאונים ז"ל שכתבו בפירוש וצירור והיה דהרמב"ם ז"ל תנמוד ערוך הוא ומעילין אותו לחומרו וכו' ואינם דברי הרמב"ם ז"ל מעלמו כמו שעלה על דעתך וצפרי' ר' אליעזר דמילה אמרי' נולד בין השמשות יהי' נמול לתשיעי. וכתוספתא דמגלה נמי אמרי' דמאחרין ולא מקדימין ודברים פשוטים הן. כללא דמילתא דהאי יוקא דשאלתן עליה אין מלין אותו עד יום ראשון ואין זה צריך לפנינו. גם ראיתי בנוסח השאלה שלא באה צדקדוק שכתבתם שנוול ערב שבת אחר שקיעת החמה קוד' שגראו ג' כוכבים ולא ידעני' אם סמוך לליאת הכוכבי' או סמוך לשקיעת החמה דע"כ איכא הכא בין השמשות דכלהו ושלום:

משה בכה"ר יצחק זלה"ה נ' אל אשקר. גר"ו:
זו שאלה לוי השכיר בית לשמעון ונשבע לו ^{אוצר החכמה} לוי שלא יוליף אותו מן הבית עד עזר כ"ה שנים ואחר כך נתחרט והתירו לו השצועה שלא צפני שמעון ושלא צדיעתו:
תשובה תמה אני על המתירין איך עלה על דעתן להתיר שצועה כזאת שנשבע

אדם לתועלת חצרו וכ"ש במקום שקבל ממנו הנאה והיא כסף השכירות דאפי' לדברי ר"ת ז"ל שכתב הרשב"א צפרי' השולח דדוקא צנודר לתועלת חצרו מפני עוזה שעשה לו כמשה עם יתרו שמפני השצועה נתן לו את בתו וכדקיה עם נצוכדנר אצל צולת זה מתירין לו לכתחילה שלא מדעתו ע"כ. גבי הכא לעולם אין מתירין דהא קבל ממנו הנאה והיא כסף השכירות כדאמרן. וכי תימ' מה עוזה היא זאת דהא אם לא ישכור הוא ישכור זולתו. לא היא דאלא מעתה גבי יתרו נמי נימא שלא קבל ממנו משה רבינו ע"ה עוזה כשנתן לו את בתו שהרי הוא היה ראוי לאשה יותר משוזה ממנה אלק פעמים ואדרבה דמשה אדון הנביאים

ע"ה עשה עוזה עם יתרו שלקח את בתו אלא כיון ששניהם נתלכו בזה אתה תעשה כך ואני אשבע לך בכך הנה זה נקרא מקובל הנאה דאין מתירין לו אלא מדעתו ומרצונו ואפילו לר"ת ז"ל וכמו שכת' בזה רבינו יצחק בר ששת ז"ל וכל שכן דקרוצ לודאי הוא שהוסיף לו שמעון צדמי השכירות כדי שלא יוליאו עד עזר כ"ה שנים הילכך לכ"ע אין מתירין לו אלא שלרצונו תס ז"ל אם עצרו והתירו לו מותר ולא כודו לו בזה וכדצעינן למימר קמן:

עוד שאל כ"ת ואמר לימא לן מר איך אמרו רז"ל דלדקיה לדיק גמור היה והלא הכתובים נווחים ואומרים ויעש הרע וגומר:

תשובה ראיתי לכת' לכצו' תורתך דברי ר' יצחק בר ששת ז"ל שכתבו ומשם יתבאר עקרון של דברים כת' בסוף התשובה ז"ל אצל כל שהנדר להנאתו אין מתירין לו אלא מדעתו ומרצונו ואפי' שידענו שהוא מתיר' לרי' שיהיה ההתר צפניו למ"ד מפני הצושה כלומר שיתצייש ממי שנדר להנאתו וכל שלא צפניו ואינו מתיר' אין מתירין לו ואפי' למ"ד מפני החשד שלא יתשדו אותו שעובר על נדרו ואפי' צשיודיעוהו אין מתירין לו וכן נראה ממאי דא"ל קודשא ב"ה למש' צמדן נדרת לך והתיר נדרך צמדן ולא הספיק צשיתיר צמקומו ויודיע ליתרו ההתר אלא הלך שם ושאל רשות מיתרו ונתן לו כדכתב אלה ואלוה אל אחי אשר צמארים ואראה העודם חיים ויאמר יתרו למשה לך שלום. וכן הסכימו כל הראשונים והאחרונים ז"ל. אלא מדאמר' צפרק השולח וליחוש דילמא אזלא לגבי חכם ושרי לה ואי דאי עבד נמי לא מהני כי אזלא לגבי חכם מאי הוי דהא נדר אלמנה לתועלת יתומים הוא אלא ש"מ דאפי' להנאת חצרו כל שהתירוהו מותר אצל לדעת הראצ"ד ז"ל כל שנשבע לתועלת חצרו אין מתירין לו אלא מדעתו ואפי' התירוהו צדיעצד אינו מותר וראייתו מדכתב גבי לדקיהו אם לא אלתי אשר בזה וצריתי אשר הפיר אע"פ שהתירו לו סנהדרין לפי שהיתה שצועה לתועלת נצוכדנר שלא יגלה אותו ואם איתא דאם התיר לו מותר הרי לא בזה ולא הפיר

תשובת הגאונים: רב שרירא ורב האי ז"ל, המקורית

תשובת הגאונים המקורית, מקור "שיטת הגאונים" בדין בין השמשות. קטעים ממנה נדפסו לראשונה בשו"ת מהר"ם אלשקר סי' צו, בד"ה: עוד כתבו רב שרירא גאון ורבינו האי גאון ז"ל בתשובה אחרת.

תשובה זו נתגלתה בשלמותה בגניזה הקהירית ונמצאת כיום בספריית קמברידג' שבאנגליה (מספרה T.S. G 2 103). נדפסה לראשונה בגנוזי קדם, חלק חמישי. ונדפסת כאן מחדש אחרי השוואה ותיקונים בהתאם לכתב היד. כשלצידה, לשם השוואה, הקטעים שהועתקו בשו"ת מהר"ם אלשקר, המוכיחים את מקוריותה. (שים לב שבהעתקתו לא קיימים המשפטים שפני מזרח מאדימים היינו המערב). ציוני העמודים והמחיקות הם של עמודי כתב היד.

חשיבות מרובה קיימת לתשובה זו, שלא היתה קיימת לפני הקדמונים, בה מתבארת שיטת הגאונים בכל סוגיית בין השמשות. ואנו מתייחסים אליה במקומות רבים בפרקי הספר.

בגוף הספר, פרק מא סעיף ג, אנו מביאים תצלום שני העמודים הראשונים של כתב יד זה.

עמ' ד ע ב ושאלתם

לפרש לכם הא דתנו רבנן [שבת לד, ב] בין השמשות

מן היום ומן הלילה עד סוף פירקא.

כך פירושה יש בו מן היום ויש

בו מן הלילה וכיון שאין ידוע אי

זו עונה ממנו היא מן היום ואי זו

עונה היא מן הלילה נמצא ספק

כולו מן היום וספק כולו מן הלילה

ומטילין אותו לחומרו לשני הימים

מקום שיש חומר ~~כשחושבין~~

כשחושבין אותו מן היום היוצא

חושבין אותו מן היוצא ומקום

שיש חומר כשחושבין אותו מן

[הבא חושבין אותו מן]

הבא זה הוא משפט בין השמשות

ואי זה הוא בין השמשות שאמרו בו

כאן שלש חלוקות אחת מהן דברי

ר' יהודה משתשקע החמה כל זמן

עמ' ה שפני מזרח מאדימין הכסיף התחתון

ולא הכסיף העליון בין השמשות הכסיף

העליון והשווה לתחתון זה הוא לילה.
 תלת מילי קאמ' ר' יהודה משתשקע החמה
 כל זמן שפני מערב מאדימין הכסיף ^{אוצר החכמה}
 התחתון ולא הכסיף העליון ופירושו
 שנשתנה האור בארץ ובקרב לה
 והכסיף ועדאין האור בשמים לא
 נשתנה ולא הכסיף ואף על פי
 שאין המערב אדמדם: ושלישי
 הכסיף העליון והשווה לתחתון שאף
 כלפי הרקיע נישתנה האור והכסיף
 לחשוך: וכשנשתנו התחתון והעליון
 שניהם הרי ביאר ר' יהודה כי הוא
 לילה: ומשתשקע החמה כל זמן
 שהמערב מאדים קאמ' ביה איזה הוא
 בין השמשות הא כשתסתלק אדמומית
 לילה וקאמ' אם הכסיף התחתון ולא
 הכסיף העליון בין השמשות ואותו
 עמ' ו העת נסתלקה אדמומית וזה
 הוא שאמרנו האדי גופה קשיא
 אמרת איזה הוא בין השמשות
 משתשקע החמה כל זמן שפני
 מזרח מאדימין הא הכסיף התחתון
 ולא הכסיף העליון זה הוא לילה והדר
 תאני הכסיף התחתון ולא הכסיף
 העליון בין השמשות ~~דיאמ~~ ונאמרו
 בה משום ר' יהודה שני טעמים
 ראבא אמ' שתי מעלות נתן ר' יהודה
 אחת לבין השמשות ואחת ללילה
 והכי קאמ' תחילת בין השמשות
 משתשקע החמה ומאריך והולך
 כל זמן שפני מערב מאדימין וגם
 כשתסור אדמומיתן וכסיף התחתון
 כל זמן שלא הכסיף העליון וכשיכסיף
 העליון מתחיל הלילה וזו היא שאמרנו
 אמ' ראבא אמ' רב יהודה אמ' שמואל
 עמ' ז כרוך ותני איזה הוא בין השמשות
 משתשקע החמה כל זמן שפני מזרח

מאדימין והכסיף התחתון ולא הכסיף
 העליון נמי בין השמשות ומשהכסיף
 העליון והשווה לתחתון זה הוא לילה
 ורב יוסף אמ' כי שלש מעלות נתן
 ד' יהודה אחת לסוף היום ואחת לבין
 השמשות ואחת לתחילת הלילה והכי
 קאמ' אל תחשוב כי משתשקע החמה
 ולא תראה מאותו מקום שלם היום
 אילא כל זמן שאדמדומיתה נראית
 על פני מערב יום הוא אבל משתסור
 אדמדומיתה הכסיף התחתון ולא
 הכסיף העליון זה הוא בין השמשות
 המטילין אותו לחומרו עד שיכסיף
 העליון וישווה לתחתון ומשיכסיף אף
 העליון זה הוא לילה נמצאת חלוקת
 ראבא ורב יוסף משתשקע החמה
 עמ' ח ולא תראה אפילו על ראשי דקלים
 כל זמן שפני מזרח שהוא המערב
 מאדימין עד שיכסיף התחתון לרב
 יוסף מן היום לראבא מבין השמשות:
 ונתנו שיעור לעונות הללו ממהלך
 אדם דאמרינן ואזאדו לטעמייהו
 דאיתמר שיעור בין השמשות בכמה
 ראבא אמ' רב יהודה אמ' שמואל
 שלשה חלקי מיל ופירשנוהו שלשה
 חלקים מארבעה: רב יוסף אמ' רב
 יהודה אמ' שמואל שני חלקי מיל
 ופירשנוהו שנים משלשה נמצא
 בין זה לזה אחד משנים עשר במיל
 והמיל האמור בדברי חכמים שיעורו
 אלפים אמה: נמצא בין ראבא
 לרב יוסף שיעור מהלך קס"ז אמה
 והוא משתשקע החמה כל זמן
 שמערב מאדים ורב יוסף
 קא מסתייעא דר' יהודה קא יאהיב
 עמ' ט שיעורא ליום אחר שקיעת החמה
 מדקאמרינן בלא פלוגתא אמ' רב יהודה

העתקת מהר"ם אלשקר
 חלוקת
 רבה ורב יוסף משתשקע החמה
 ולא תראה אפילו על ראשי דקלים
 כל זמן שפני מזרח
 מאדימין עד שיכסיף התחתון לרב
 יוסף מן היום ולרבה בין השמשות.
 ונתנו שיעור לעונות אלו ממהלך
 אדם. ואזדו לטעמייהו
 דאיתמר שיעור בין השמשות
 רבה אמר
 ג חלקי מיל
 ורב יוסף אמר
 שני חלקים
 נמצא
 בין זה לזה אחד מי"ב במיל
 והמיל
 אלפים אמה. נמצא בין רבה
 לרב יוסף שיעור מהלך קס"ז אמה
 והיא משתשקע החמה כל זמן
 שפני מזרח מאדימין.

אמ' שמואל כוכב אחד יום שנים בין
 השמשות שלשה לילה ותניא נמי
 הכי ואמ' ר' יוסי בר ר' אבון ובאותן
 כוכבים שאין נראין ביום אילא מיהו
 לענין שבת ראבה קא מחמר והא
 מילתא איסורא ודאורייתא היא
 וחילופא בחלתא — — —

אוצר החכמה

ומיהו

לענין שבת רבה קא מחמר והא
 מילתא איסורא דאורייתא הוא.

עמ' יא — — — ופרשין בתר הכין
 כי פני המזרח מאדימין דאמרינן
 הוא המערב והן הפנים המאדימין
 את המזרח וסימניך כותא: אלה
 דברי ר' יהודה והוא אחד משלש
 חלוקות שהזכרנו בבין השמשות
 חלוקה שנית דברי ר' נחמיה שאמ'
 כדי שיהלך אדם משתשתקע החמה
 חצי מיל בינו ובין דר' יהודה אליבא
 דרב יוסף כדי מהלך של"ג אמה
 ושליש שזה אמר חצי מיל שהן אלף
 וזה אמר שני חלקי מיל שהן אלף של"ג
 ושליש ואליבא דראבה דאמ' שלשה
 חלקי מיל שהן אלף ות"ק ובין דר' נחמיה
 עמ' יב ת"ק ואף בינו ובין דר' יוסף חלוקה אחרת
 כי בין השמשות דרב יוסף מאחר שתסולק
 אדמדומית פני מזרח ור' נחמיה הוא
 אומ' משתשקע החמה ומכל פנים
 אין הלכה כר' נחמיה ואמרינן אמ'
 רב יהודה אמ' שמואל בין השמשות
 דר' נחמיה קם ודאי כהנים טובלין בו
 ופירוש דבר זה כי בין השמשות
 דר' נחמיה קם ודאי שאין הכהנים
 טובלין אלא ביום דתנן [יומא ו, א] כל חייבי
 טבילות טבילתן ביום והכתו' אומ' [דברים כג, יב]
 והיה לפנות ערב ירחץ במים וכבא
 השמש יבא אל תוך המחנה וכתו' [ויקרא כב, ז]
 ובא השמש וטהר וקימא לן טהר
 יומא ואידכי והיא ביאת אורו —
 כדמפרש מימתי קורין בגמארא
 ומיבעיא לן האי דקאמ' שמואל בין

הנהגות

השמשות דר' נחמיה ~~ימאמא~~

ימאמא הוא והכהנים טובלין בו

עמ' יג למאן אולימא לר' יהוד' הרי מצינו דמישך

שיך בין השמשות דר' נחמיה בבין

השמשות דר' יהודה ויש מכלל זה בזה ^(אמר החכמה)

בין אליבא דראבה ובין אליבא דרב

יוסף דאפילו לרב יוסף דאמ' מאחר

שקיעת החמה בכדי הלוח קס"ז אמה

מתחיל בין השמשות הרי יוצא בין

השמשות דר' נחמיה ועדאן בין

השמשות לר' יהודה וכיון דספיקא

הוא אליבא דר' יהודה אין הכהנים

טובלין בו ואילא הכי קאמ' שמואל

בין השמשות שהכהנים טובלין דר'

יהודה אליבא דר' יוסי פשיטא דר' יוסי

קאמ' בין השמשות כהרף עין הוא סוף

היום והוא תחלת הלילה ואין ~~לעמוד~~

לעמוד עליו ומדבריו של ר' יוסי נודע

כי התחתון מכסיף ועדאין אינו

לילה ומן היום חושבו ופרשנו דהכי

קא משמע לן שמואל דלא תימא בין

עמ' יד השמשות דר' יוסי מישך שיך בדר'

יהודה כידשיך דר' יהודה בדר' נחמיה

אילא שאלים בין השמשות דר' יהודה

ומתחיל בין השמשות דר' יוסי והתם

תניא [ברכות ב, ב] ר' מאיר אומ' משעה שהכהנים

טובלים לאכול בתרומתן אמ' לו ר' יהודה

והלא מבעוד יום הן טובלין ואמרינן עלה

שפיר קאמ' ליה ר' יהודה ר' יהודה

הוא דקא טאעי איהו סבר ר' מאיר

בין השמשות כואתי ידי סבירא

ליה ואמ' ליה ר' מאיר אנא בין השמשות

כר' יוסי סבירא לי ובין השמשות

דידך לגבי ידי ימאמא הוא ודומיהו

אית בנדה [נג, א] בבא סימן: אמ' ראבה

בר בר חנה אמ' ר' יוחנן הלכה כר'

יהודה לענין שבת הלכה כר' יוסי

לענין תרומה: הלכה כר' יהודה

דאמר רבה

בר בר חנה אמר ר' יוחנן הלכה כר'

יהודה

לענין שבת לחומרא כי משתשקע
 החמה בדילין מן המלאכות וכל בין
 השמשות מטילין אותו לחומרו
 לשני ימים שאם
 נולד בן בסוף ערב שבת מטילין
 אותו לחומרו שהוא בשבת ואין
 נמול בערב שבת ומטילין אותו
 לחומרו שהוא בערב שבת ואין
 שבת שמיני.

לענין שבת לחומרא כי משתשקע
 החמה בדילין מן המלאכות וכל בין
 עמ' טו השמשות מטילין אותו לחומרו ~~שהוא~~
~~בשבת ואין נימול~~ לשני ימים שאם
 נולד בין בסוף ערב שבת מטילין
 אותו לחומרו שהוא בשבת ואין
 נימול בערב שבת ומטילין אותו
 לחומרו שהוא בערב שבת ואין
 שבת שמיני ודאמרן אמ' רב הונא
 בריה דרב יהושע לענין טומאה
 כדתנן ראה שני ימים בין השמשות ^{אוצר החכמה}
 ספק לקרבן יום אחד בין השמשות
 ספק לטומאה: הא מתניתין בזב היא
 שנויה: עיקר הדבר כי זב
 שראה שלש ראיות כהלכתן זב
 גמור ומביא קרבן ושראה שתי
 ראיות מטמא משכב ומושב
 וצריך ביאת מים חיים ופטור מן
 הקרבן ואם אחת ראה הרי הוא
 כבעל קרי ואם ראה אחת היום
 עמ' טז ושתיים למחר או שתיים היום ואחת
 למחר הרי זה זב גמור ואם ראה
 אחת בין השמשות הרי היא חשובה
 כשתיים ודבר זה מפורש במשנה
 שלתוספת [תוספתא זבים א, ד] מודה ר' יוסי אם ראה
 אחת בין השמשות אף על פי שאין
 בה כדי טבילה וסיפוג יש בידו שתי
 ראיות מפני ששני ימים חולקין
 אותה ועל פי זאת שנינו ראה
 אחת היום ואחת בין השמשות
 או אחת בין השמשות ואחת למחר
 אם יודע שמקצת ראייה מהיום
 ומקצתה למחר ודאי לטומאה
 ולקרבן משום דהוה שתיים היום
 ואחת למחר או אחת היום ושתיים
 למחר: ספק שמקצת ראייה
 מהיום ומקצתה למחר ודאי
 לטומאה וספק לקרבן: ראה שני

עמ' יז ימים בין השמשות הרי הן ספק ארבע

נמצאו ספק לקרבן: ראה יום אחד

בין השמשות ספק לטומאה מפני

שהיא חשובה כשתים וזה הוא

שאמרו מטילין אותי לחומר שני

ימים: ודאמרינן הלכה כר' יוסי

לענין תרומה אסיקנן דלא אכלי

כהנים תרומה עד דשאלים בין

השמשות דר' יוסי: אמ' ר' אסי בר

ר' זבידא העושה מלאכה שני בין

השמשות חייב חטאת ממה נפשך:

פירוש כגון שעשה בין השמשות

בין ערב שבת לשבת ועשה עוד

בין השמשות בין שבת למוצאי שבת

מה נפשך או תחילתו דהאי חול תחילתו

דאידיך שבת והא מילתא עיקרה

פלוגתא דתנאיי דתנן במסכתא

דכריתות [יט, ב] שבת ויום הכפורים עשה

עמ' יח מלאכה בין השמשות ואין ידוע

באיזה מהן עשה ר' אליעזר מחייב

חטאת ור' יהושע פוטר אמ' ר' יוסי לא

נחלקו על העושה מלאכה בין השמשות

שהוא פטור שני [= שאני] אומר מקצת מלאכה

עושה היום ומקצתה למחר ואמרינן

עלה תניא אמ' ר' יוסי שני [= שאני] אומ' הגבהה

היתה מבעוד יום והנחה למחר: והא

שמעתא ביארה אין עושה בין השמשות

אמ' להו ראבא לשמאעיה אתו דלא קים

לכו בשיעורא דרבנן אדאיכא

שמשא על ריש דיקלי אדליקו שרגא

כדי שיעשו משמרת: ביומא דעיבא

במאתא איכא תרנוגלי כי התרנגלין

באין לקניהן בין השמשות: בדברא

והיא השדה: ליחזי אורבי כי העורבים

שבין לקניהן עם חשיכה: או אדנא

והוא ירק שמצוי הרבה בבבל וקוראין

אותו

[סוף]

38

[דף עח ע"ב - פא ע"ב]

עד אורתא ולא מחינן זהו. ומסתמא לא היו אוכלות לגמרי עד חשיכה שאין יכולות לנמנמ. אלא [ב] פירשו קודם עינומו של יום וגם מספיקו אלא בשחוספת היו מזוללות. אלמא לאו בחוספת כל דהו אמרינן אלא שלא נחצרר שיעורו ואריך לפרוש קודם צין השמשות מעט. וכן מוצאי יוה"כ אחר זאת הכוכבים נריך להוסיף מעט:

ז [דף עח ע"ב] **הבולץ** והכלה ירחו פניהם. מלך מאי טעמא. אמר רבי אבא בר זבדא דכתיב מלך ציפיו תחזינה עיניך. כלה מאי טעמא. [ז] אמר רבה כדי שלא תתגנה על צעלה. אמר ליה רב לרבי חייה עד כמה. אמר ליה דתניא אין מוגעין תכשיטין מן הכלה כל שלשים יום. ומיבעיא ליה לאיניש ליקורי ליומא דכפורי צכסות נקיה. דאמר ליה ריש גלותא לרב המנונא (שבת קיט.) מאי דכתיב ולקדוש ה' מכוזב ⁽⁶⁾ (וכבדו) אמר ליה זה יום הכפורים שאין צו לא אכילה ולא שתיא אמרה תורה כבדו צכסות נקיה. וגהו להדליק ריבוי נרות צבתי כנסיות משום דכתיב צאורים כבדו ה' ומתרגמינן צפנסיא יקרוך. וכיון דאין צו לא אכילה ולא שתיא יש לכבדו בכל דצר שמצינו שנקרא צבד. [ז] והתיה תנעול את הסנדל. מאי טעמא משום צינה. אמר שמואל כל מחמת עקרב מותר במקום שמגוין עקרבים וסכנה הוא לילך יחפים מותר לנעול סנדל או מנעל:

י גרסי' צפ' מקום שנהגו (דף נד:) עובדות ומניקות מתענות ומשלימות ציוה"כ. ובשאלתות דרב אחאי (פ' הצרכה ס"ס קמ"ו) [ג] אצל חיה אסורה להשתנות עד ל' יום ונחלקו עליו כל המחצרים וכתבו דאסורה באכילה ומיסתברא כוותיהו. ועל כן לא שרי לחיה אלא נעילת הסנדל דליוו אלא מדרבנן אצל אכילה ושתיא לא. ועוד דלא דמי דאם לא תנעול בקל מזיקתה הצינה ואינה מרגשת צו אצל לענין אכילה היא כעוצרה וחולה ואם תאמר שהיא צריכה יאכיליה ואם מרגשת צענהא שהיא צריאה וחזקה למה יאכיליה. ועוד דצפרק מפנין (דף קנט.) קאמר שמואל לחיה שלשים יום ואמרינן עלה למאי הלכתא וקאמר לטבילה [ד] ואם איחא לימא לתענית. וכדת הרמזין ז"ל ⁽⁷⁾ דחוק שלשה אין לה להשתנות. משלשה ועד שבעה אמרה צריכה אני מאכילין אותה. מכאן ואילך הרי היא כשאר כל האדם:

יא האובל ציוה"כ ככותבת גסה [דף עט ע"א] כמזה וכגרעינתה והשותה מלא לוגמיו חיצי. והני שיעורי לכתת ולקרבן אצל לאיסור קי"ל כרבי יוחנן דאמר (לעיל עג:) חצי שיעור אסור מן התורה: **ביתני'** כל האוכלין מטערפין לככותבת וכל המשקים מטערפין כמלא לוגמיו. והאוכל והשותה אינן מטערפין. [דף פא ע"א] אכל ושתיא צהעלם אחת אינו חיצי אלא אחת. אכל ועשה מלאכה חיצי שמים. אכל אוכלין שאינם ראוין לאכילה ושתיא משקין שאינם ראוין לשתיא פטור. שתיא ציר או מוריים פטור:

[דף פא ע"ב] **גב'** תיאר ר' אומר חומץ משיב הדעת. דרש גידל צר מנשי דמן נרש צצירי אין הלכה כרבי. למחר אחו כולי עלמא מציגו חלא ושחו. שמע גידל צר מנשי ואיקפד אמר להו אימר דאמרי אגא חי מזוג מי

מאי. אמר לי לא שגא. אמר רבה צר צר חנה אני ראיית את ר' אלעזר שיגא בסנדל של שעס בתענית צבור. אמיינא ליה ציום הכפורים מאי אמר לי לא שגא. [ה] רב יהודה נפיק בדהיטני. מין גמי. יש מפרשים בקש של חטים. אצוי נפיק דהוצי עשוי מכפות התמרים. רבא נפיק דציבלי עשוי מעשבים. [ו] רבה צר צר חנה הוה כרך סודרא אכרעיה ונפיק: ת"ר החינוקות מותרין בכולן באכילה ובשתיא וצרחינה [ויסכה] חוץ ממנעל וסנדל. גרסי' בפרק מצות חליצה (דף קצ:) תניא אחד מנעל וסנדל ואנפליא לא יטייל בהן לא מבית לבית ולא ממטה למטה. ופרין מהא דתניא לא יטייל אדם בקורדקסין בחוץ ביתו אצל מטייל הוא באנפליא בחוץ ביתו ומשני כאן באנפליא של עור כאן באנפליא של בגד. וגרסינן נמי בירושלמי ^(הלכה א') אית תנויי תני יוצאין באנפליא ציום הכפורים. אית תנויי תני אין יוצאין. אמר רב חסדא מאן דאמר יוצאין בשל בגד. ומאן דאמר אין יוצאין בשל עור. יש שרוצים לדקדק מההיא דיבמות מדקאמר אצל מטייל הוא באנפליא בחוץ ביתו מדקאמר בחוץ ביתו ^[ו] משמע דאסור ללכת באנפליא של בגד ומסחייע מהא דתוספתא [פ"ד] דיום הכפורים אסור באכילה ובשתיא וצרחינה וסיכה ונעילת הסנדל ובתשמיש המטה ואפילו באנפליא של בגד. ולא מיסתברא כלל לחלק צין בית לרשות הרבים באיסור נעילת הסנדל. ועוד מדתני בירושלמי יוצאין משמע אפילו ברשות הרבים. [ח] ואגב דתנא גצי איסורא קורדקסין בחוץ ביתו לאשמועינן דאפי' טיול צבית אסור נקט נמי היתר גצי אנפליא בחוץ ביתו. ועוד דשל בגד רך הוא [ט] ואינו מגין טפי מכל הני דשעס ודהיטני דנפקי זהו לרה"ר: **ח** [דף פא ע"ב] **ת"ר** ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש יכול בתשעה תלמוד לומר צערצ אי צערצ יכול משתחשך תלמוד לומר

בתשעה. [י] הא כיצד מתחיל ומתענה מצעוד יום מכאן שמוסיפין מן חול על הקדש. אין לי אלא לפניו לאחריו מנין תלמוד לומר מערב עד ערב. ואין לי אלא יום הכפורים שבת בראשית מנין תלמוד לומר תשבתו. יו"ט מנין תלמוד לומר שבתכם. כל שבת שאחיה שבת אחת מוסיף לה צין מלפניה צין מלאחריה. יכול יהא חיצי כרת על התוספת תלמוד לומר והנפש אשר תעשה כל מלאכה צענם היום הזה והאצדתי על עינומו של יום ענוש כרת אצל אינו ענוש כרת על התוספת. יכול לא יהא ענוש כרת על התוספת מלאכה אצל יהא ענוש כרת על התוספת עינוי תלמוד לומר כי כל הנפש אשר לא תעונה צענם היום הזה ונכרתה על עינומו של יום ענוש כרת ואינו ענוש כרת על התוספת של יום. ותוספת זה נריך שיהא קודם צין השמשות. דלילו צין השמשות ספק יום ספק לילה הוא ואם עשה מלאכה בשני צין השמשות צשווג חיצי חטאת (שבת לה:) ואינה נקראת חוספת דבלאו ריבוי דקרא נריך לפרוש מספק וגם ספק כרת יש צו אלא קודם צין השמשות שהוא מהלך אלק ותמש מאות אמה קודם הלילה נריך להוסיף מן החול על הקדש. ותוספת זה לא נחצרר שיעורו אלא על כרחק לאו תוספת כל דהו קאמר מדאמר' בתוספת יו"ט בריש פרק המציא (דף ל.) ובשבת פרק שואל (דף קמט:) דהא תוספת דיום הכפורים דאורייתא הוא. והא נשי דיין דאכלו ושמו

הגהות הב"ח א דעל כן לא שרי:

קרבן נתנאל

[ה] רב יהודה נפק בדהיטני אביי נפק בדהוצי רבא נפק בדיבאי. וקשה נהי דלא חשיב למיניס הללו מנעל. אחתי הוי נפקי צ" הוי רצנן כיון דלא הוי מנעל משוי הוא ואסור ללכת צו דקי"ל יש עירוב והוצאה ליוה"כ כמ"ש רבינו צפ"א דצינה סי' י"ט. וי"ל כיון דציוה"כ מנעל אסור ודרבן של בני אדם צאותן המיני' לא הוי משוי אלא כמנעל הוי להאי יומא. רין: [ו] ה"ג רבא בר רב הונא הוה בריך: [ז] משמע דאסור צצבת באנפליא של בגד. דכל הני יוצאין ציוה"כ ה"מ בשאין דומה למנעל צאורתן. אצל במנעל גמור אע"פ שהוא של בגד כגון אנפליא בחוץ ביתו לצד מותר אצל ללכת צו אסור דאחי לאחלופי במנעל גמור. ואסור משום מראית עין אע"ג דכל דאסור משום מראית עין אפילו בתדרי חדרים אסור כיון דמילי דרבנן הוא נעילת סנדל בתדרי חדרים לא גזרו כמ"ש תוספת פרק אע"פ דף ס' ע"ש: [ח] ואגב דתני גבי איסורא קורדקסין ב'ר. עיין צפ"ק דצינה סימן י"ט מה שדשתי: [ט] ואינו מגין בפי מוכ' הני דשעם ודהיבני. כדמשי רבא ביצמות דף ק"ג האי לא מגין. מש"ה קצ קיטע אסור ללכת צו ציוה"כ משום דמגין. והא דלא הוסירו הרי"ף ורבינו שאסור ללכת בקצ הקיטע משום דהוי מלתא דלא שכיחא א"ר שסמן עצמו במה שספק צפ' מצות חליצה סימן ו' ו'

קיצור פסקי הרא"ש

יום מותרין לרחוץ את פניהם ציוה"כ: נריך אדם לכבד יוה"כ צכסות נקיה וצהדלקת רצוי נרות: חיה תנעול הסנדל ובמקום שמגויים עקרבים כל אדם מותר לנעול: י עובדה ומניקה מתענה ומשלמת ותיא תוך שלשה ימים לא תתענה ומג' עד ו' אמרה צריכה אני נותמין לה מכאן ואילך הרי היא כשאר הנשים: **יא** כל מה דצעי' שיעורא דרבנן כגון לאכילה ככותבת ושתיא כמלא לוגמיו ודפטרינן אוכלין שאין ראוין

שרה צופים

דף פא ע"ב ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש. וכי בתשעה מתענין וכו'. הרא"ש ציומא פ"ח סימן כ"ג: הא חומץ חייב. מתני' מגי ר' היא. הרא"ש צברות פ"ו סימן כ"ג:

קובץ מפרשים

בסתמא ה"ה ה"ג מאכילין אותה אם לא שאומרת א"צ. ואל תתמה על כפול הדברים שבס"ק ב' וסי' ג' כי סי' ב' הוא מכי"כ במקומו והסי' ג' נעתק מכי"כ בלקושים [וגהות מהירעב"ץ]:

מראש יומא

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
תלמוד בבלי <עוז והדר> - ח יומא תלמוד בבלי עמוד מס : 210 הודפס ע"י אוצר החכמה

^[א] ב"ח מ"ז [גליון]: (ג) דתוך ג' אין לה להתענות כו'. נ"ב כדינה לענין חלול שבת [ועי' בהגור"א אי"ח סי' תרי"ו ס"ק ג' ומ"ש שם בס"ק ב'] כוונתו ג"כ דלפמ"ש בס"י ש"ל מג' ועד ד' מחללין

ודוקא לתפלת ערבית ולא לקרית שמע שאילו לקרית שמע זמן הברור צאת הכוכבים³⁴, ולא קפדינן בסמיכת גאולה לתפלה וכל היכא דטריחא ליה מילתא או דטרוד במידי או דמזדמנא ליה מילתא טפי שרי ליה לצלווי תפלת ערבית ברישא³⁵, ורב ורבי יאשיה בכי האי גוונא הוה.

ותו שמענין מינה דבין תפלת ערבית לקרית שמע דידה שרי למיכל מכיון דמתחיל מקמי (זמן) דמטי זמן קרית שמע³⁶, דהא הכא דאמר שמואל דמתפלל של שבת בערב שבת ואומר קדושה על הכוס, ושמואל גופיה הוה דאמר [פסחים קא, א] דאין קידוש אלא במקום סעודה, ובודאי מכיון שהתחילו בהיתר אין מפסיקין³⁷.

ובגמרא אמרינן אהא דכיון שהתפלל של שבת בערב שבת אסור לו לעשות מלאכה שכבר קיבל שבת עליו. ובודאי תוספת מחול על הקודש מדאורייתא הוה כדאינתא ביומא [פא, ב] לענין יום הכפורים גבי אכילה ושתייה והוה הדין לשבת לענין מלאכה³⁸, אלא שמן הדין תוספת זה כל שהוא קודם הלילה או קודם לבין השמשות מפני שהוא ספק, ובין השמשות הוה קודם הלילה כדי מהלך שלשה חלקי מיל שמתחלת שקיעתה עד כדי מהלך שלשת מילין ורביע מיל יום גמור ואחר [כן] כדי מהלך שלשת חלקי מיל בין השמשות כדמוכח בשבת [לה, א] וכדכתיבנא התם בסייעתא דשמיא³⁹, והוה ספק אם יום אם לילה והוה אסור מדין ספק תורה, וקודם לכן כל שהוא אסור גם כן מן התורה מדין תוספת שמה בין השמשות דינו לילה וצריך להוסיף כל שהוא מדין תורה, וכיון שאין לתוספת זה שיעור מן התורה, בכל שהוא יצא ידי חובתו⁴⁰, ואם בא להוסיף יותר בשקיבל תוספת זה בתפלה או בקידוש חלה עליו קדושת היום מדין תורה, וזהו שיצא ידי קידוש כשקידש באותה שעה אף על פי שקידוש היום מן התורה שאף קדושת שעה זו לשבת מן התורה. ומיהו דוקא משקיעת החמה ואילך הוה שנתפס תוספת זה בקדושת היום אבל קודם לכן לא שיום גמור הוה לכל דבריו ואם התפלל בו של שבת לא עשה ולא כלום⁴¹ ואם קידש בו לא עשה ולא כלום. ואין תוספת זה נאסר עליו בקבלתו אלא בקידוש או בתפלה דאילו בדבור בעלמא לא עשה ולא כלום⁴². וכן

³⁴ דלא כר"ת דמפלג קורא ק"ש אלא לענין תפ"ע בלבד נאמר, וכבר נתבאר בזה בהע' 3, ³³. ועיין בד' רבינו בדף ה, א ודף יג, ב.

³⁵ עיין בדברי רבינו ד, ב ובהע' 30, ³¹ ולהלן הע' 56 בזה.

³⁶ כיון דאינו יוצא ידי ק"ש עד צה"ל³⁷ וגם אם יכול לברך הברכות עם ערבית מ"מ משהגיע זמן ק"ש דאורייתא אסור לאכול כמבואר בד' רבינו יג, ב (ע"ש הע' 35) אבל רש"י ב, א חולק וכ"כ במג"א ס' רלה הובא במ"ב שם, ועיין מג"א רסז, ב. ומשמע בדברי רבינו דסמוך לזמן ק"ש מותר ורק בהגיע זמנה אסור, וזה מתאים עם מש"כ בהע' 19 לענין אכילה סמוך למנחה לדעת רבינו, אבל בשו"ע ס' רלה נפסק דאסור חצי שעה קודם ואתיא כרש"י בהע' הנ"ל וכ"ה בר"ן בשבת.

³⁷ והא דתנן בשבת ט, ב דמפסיקין לק"ש בהתחיל באיסור אבל בהיתר אי"צ להפסיק וכ"כ הר"ן שם וכ"פ בשו"ע, אבל בראב"ד ק"ש ב, ו מבואר דגם בהיתר מפסיקין. ודעת הר"מ שם דמתני' לענין להפסיק מד"ת כמש"ש יא, א ואי"צ להפסיק כלל. ועיין מ"ב רסז, ה אם יוצא סעודת שבת בתוספת.

³⁸ כדמייתי התם מקראי דגם בשו"ט צריך להוסיף, וכן דעת שא"ר, אבל הר"מ ספ"א שביתת עשור סובר דלא נא' תוספת אלא לענין אכילה ושתייה ביו"כ ולא לענין מלאכה כלל ע"ש.

³⁹ עיין הערה 21.

⁴⁰ ובתורו"ח כתב דישנו שיעור מסויים וראיה מרפ"ד דביצה ולא נתברר השיעור, וכ"כ הרא"ש, אבל תוס' ר"ה ט ומו"ק ד כתבו דסגי בתוספת משהו כרבינו. והרמב"ן בתוה"א כתב דמשהו ממש לא סגי דעל כרחך פורש משהו לפני ביה"ש דא"א לצמצם אלא צריך רגע שברור שהוא יום ותוספת שהוסיף ניכרת ע"ש. (ועיין מ"ב רסא, כב).

⁴¹ ר"ל ע"י חלות תוספת (שאין יכול לקבל תוספת לפני פלג ולהתפלל) אבל מתפלל מפלג משום דמצי למיעבד כר"י דלעולם ערבית מפלג דלא בעי' קדושת שבת לתפלת שבת וכדמוכח בדברי רבינו לעיל. ובעיקר הדברים מאימתי יכול לקבל תוספת שבת עיין בהע' 33. ועיין תר"י.

⁴² וכ"כ הריטב"א בשבת לה, א ובר"ה ט, א דתוספת זה אינו חל בדברים וביטול מלאכה אלא שיוסיפו בדברים של קדושה או בתפלה או בקידוש, וע"ע ריטב"א עירובין מ, ב לענין תוספת עינוי דחל ע"י שאומר זמן שהוא דבר של קדושת יוה"כ ולא באמירה, וכ"ה בחי' המיוחדים להר"ן שבת לה, ב בשם רבינו, אבל בשא"ר נראה דחל בקבלה בלבד וכ"כ במ"ב רסא, כא. (ועיין ס' תקנ"ג דפליגי לענין קיבל בלב, ובמ"ב סק"ב דגמר לאכול שלא ע"מ להמשיך אף קבלה בלב לא חשיבא).

א מ"י פ"ה מהלכות מ"ח הלכה ב' ע"ש י"ד
סמך רמב"ם פ"ג
ב מ"י פ"ה מהלכות מ"ח הלכה ט' ע"ש י"ד
סמך רמב"ם פ"ג
ג מ"י פ"ה מהלכות מ"ח הלכה ז' ע"ש י"ד
סמך רמב"ם פ"ג
ד מ"י פ"ה מהלכות מ"ח הלכה ז' ע"ש י"ד
סמך רמב"ם פ"ג
ה מ"י פ"ה מהלכות מ"ח הלכה ז' ע"ש י"ד
סמך רמב"ם פ"ג

שמקדים לו שלום ^(א) ואין לו לתלמיד להקדים שלום לרצו אלא כמי שיש לו מורא ממנו ואינו יכול להקדים לו שום דיבור מרצו המורא וכן אמרו (שבת פט.) כלום יש עזר שמקדים שלום* לרצו ומה שאמרו בהרבה מקומות (ב"ק עג.) כדי שאלת שלום תלמיד לרצו אינו ר"ל אלא כדי חזרת שלום תלמיד לרצו* מפי מורי הרצו נר"ו:

האומר דבר שלא שמע מפי רבו. ר"ל שלא שמע ממנו ואומר אותו בשמו:

רב צדי ש"ש שבת בע"ש. כלומר היה מתפלל קודם שקיעת החמה ולאחר יציאת הכוכבים היה קורא ק"ש צעונה ואע"פ שלא היה סומך גאולה לתפלה כיון שהיה מחזיק למנוח לקבל שבת מצדו יום ולהוסיף מחול על הקדש לא חיישין להכי וזה מפלג המנהג ואילן דמשס ואילן יכול אדם לקבל השבת בתפלתו אצל קודם לכן לא.

ובשרוצה להתפלל ולקבל עליו השבת מצדו יום נר"ו שדיליק תחלה שאחר שקבל השבת בתפלה אינו יכול להדליק ולעשות שום מלאכה אח"כ וא"ת והיאך יכול להדליק כל כך מצדו יום שהרי אמרו (שבת כג.) ובלבד שלא יקדים ובלבד שלא יאחר י"ל דהיינו מילי כשאנו מקבל השבת עד הערב דכיון שאנו מקבל השבת עד הערב אין לו להקדים ההלכה אצל כשמקבל שבת מצדו יום ומדליק תחלה סמוך לקבלת אע"פ שעוד היום גדול אין כך כלום.

והיה אומר ה"ר יעקב מאורליי"ש ז"ל שאע"פ שחוספת שבת די בכל שהוא אפ"ה אם הוא מוסיף הרבה ^(א) יותר כללל תוספת היו וחיזק עליו אע"פ שאפשר לומר שאינו אלא מדרבנן אפ"ה אסור לעשות בו שום דבר כמו תוספת כל שהוא וכיוצא בזה אמרו לענין תרומה* שאע"פ שחטה אחת פוטרת כל הכרי (ע"ז עג.) אפ"ה אם חרס הרבה הכל דיינין ליה תרומה (תרומות פ"ד מ"ה.)

ביהו אם התפלל מצדו יום טענות שהוא יום מעונן והיה חושב שהיה לילה ואח"כ זרחה השמש נר"ו לחזור ולהתפלל אע"פ שהתפלל מפלג המנהג ואילן כיון שלא נחזיק להתפלל אלא אחר שקיעת החמה והתפלל בטענות ^(א) ומותר בעשיית מלאכה שקבל טענות לא שמה קבלה ור"ה לדבר מדאמר בגמ' (ס:) וטענות מי הדרא והא קאמר אצידן פעם אחת נתקשרו שמים בעצים וכסבורין העם לומר תשיכה וצאו לבתי כנסיות והתפללו של מוצאי שבת בשבת ואח"כ זרחה חמה וצאו ושאלו לרצו ואמר להם הואיל והתפללו התפללו ומהדרין שאני צבור דלא מטרחינן להו דמשמע דדוקא מפני טורח הצבור חששו ואינם נר"ו להתפלל אצל צידה לא חיישין לטורח.

[ז:]

והרב רבי משה צבי יוסף עצר שבת והתפללו מצדו יום שהיו צבורין שהיה חשכה לחזור ולהתפלל מפני טורח הצבור שבת שהתפללו כבר אפ"ה מותרין בעשיית מלאכה ודייק הכי מדאמר שאני צבור דלא מטרחינן להו דמשמע שלא חששו אלא משום טורח צבור דלא מפני קבלת השבת בתפלתם לא חששו כלל ומותרין במלאכה:

ורבי יאשיה מצי' ש"ש מוצאי שבת בשבת. כתב רבינו האי גאון ז"ל שזה לא היה עושה אלא למנוח שהיה לו להחשיך על החמה לדבר מנוח כגון על עסקי המס או על עסקי חתן וכלה אצל שלא לדבר מנוח שכן כעבר נהגו העולם להתפלל מנחה עד שקיעת החמה אין לו להתפלל ערבית אלא משקיעת החמה ואילן אלא כשנר"ו ואומר הברלה על הכוס: תפלת הערב אין לה קבע: מאי אין לה קבע אינה קבע כמ"ד תפלת ערבית רשות אמר רב יהודה אמר שמואל תפלת ערבית רבן גמליאל אומר חובה ורבי יהושע אומר רשות אביי אומר הלכה כדברי האומר חובה ורבא אמר הלכה כדברי האומר רשות וקיימא לן דהלכה כרבא מיהו הני מילי היכי דלא צ"י ליה כלל אבל היכא דצ"י ליה לתפלת ערבית כבר שוייה עליה חובה ואי טעי הדר לרישא כדאמרינן (ז:) אמר רבא ^(א) טעה ולא יהויר של ראש חודש בערבית אין מחזירין אותו שאין מקדשין את החדש אלא ביום ושמועין מינה שאם

ט.

נרצוני ז"ל אמר שאם טעו הצבור מצדו יום שהיו צבורין שהיה חשכה לחזור ולהתפלל מפני טורח הצבור שבת שהתפללו כבר אפ"ה מותרין בעשיית מלאכה ודייק הכי מדאמר שאני צבור דלא מטרחינן להו דמשמע שלא חששו אלא משום טורח צבור דלא מפני קבלת השבת בתפלתם לא חששו כלל ומותרין במלאכה:

ורבי יאשיה מצי' ש"ש מוצאי שבת בשבת. כתב רבינו האי גאון ז"ל שזה לא היה עושה אלא למנוח שהיה לו להחשיך על החמה לדבר מנוח כגון על עסקי המס או על עסקי חתן וכלה אצל שלא לדבר מנוח שכן כעבר נהגו העולם להתפלל מנחה עד שקיעת החמה אין לו להתפלל ערבית אלא משקיעת החמה ואילן אלא כשנר"ו ואומר הברלה על הכוס: תפלת הערב אין לה קבע: מאי אין לה קבע אינה קבע כמ"ד תפלת ערבית רשות אמר רב יהודה אמר שמואל תפלת ערבית רבן גמליאל אומר חובה ורבי יהושע אומר רשות אביי אומר הלכה כדברי האומר חובה ורבא אמר הלכה כדברי האומר רשות וקיימא לן דהלכה כרבא מיהו הני מילי היכי דלא צ"י ליה כלל אבל היכא דצ"י ליה לתפלת ערבית כבר שוייה עליה חובה ואי טעי הדר לרישא כדאמרינן (ז:) אמר רבא ^(א) טעה ולא יהויר של ראש חודש בערבית אין מחזירין אותו שאין מקדשין את החדש אלא ביום ושמועין מינה שאם

מאי אין לה קבע אינה קבע כמ"ד תפלת ערבית רשות. פירוש בלשון אין לה קבע נכללים שני דברים האחד שאינה חובה כמו תפלת שחרית ומנחה אלא רשות והאחר שאין לה זמן קבוע אלא זמנה כל הלילה ומשום הכי לא פירש זה זמן קבוע כמו שפירש בשאר התפלות. ומוציא דאמרינן בגמ' א"כ לימא תפלת הערב כל הלילה לא צא למעט שאין צלל משמעות הלשון שזמנה כל הלילה אלא הכי קאמר אם אחת דמאי דתנן תפלת הערב אין לה קבע אין זו משמעות אחר אלא שזמנה כל הלילה למה שנה לשון אין לה קבע ליתני תפלת הערב כל הלילה ומדלא תני הכי שמעינן דאיכא נמי משמעות אחר דאחא לאשמעינן שהוא רשות ונמצא שאין לה קבע ר"ל שני דברים שהיא רשות ושזמנה כל הלילה ועל זה אמרו (לקמן) [לעיל] (יז:) מפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע שהרי איברים ופדרים שלא נתעכלו מצדו יום קרצין והולכין כל הלילה וצודאי אינו נותן טעם למאי דאמר שהיא רשות שאין זה הטעם נופל בו כלל אלא למאי דאמר שזמנה כל הלילה ואמר תדע מפני מה אמרו שזמנה כל הלילה מפני שאיברים ופדרים קרצים כל הלילה ומה שלא פירשו זמנה בפירוש ולא אמרו תפלת הערב כל הלילה כמו שאמרו צמוספין ושל מוספין כל היום אע"פ שאין להם זמן קבוע מפני שצא להשמיענו בזה הלשון משמעות אחר שהיא רשות. מפי מורי הרב נר"ו:

שאין מקדשין את החדש אלא ביום. דכתיב (תהלים פא, ד) תקעו צהדש שופר וכתיב בתריה כי חק לישראל הוא משפט וכו' וכתיב (ירמיה כא, יג) דינו לבקר משפט* מה להלן אין דנין דיני ממונות אלא ביום (ר"ה כה:) אף הכא נמי אין מקדשין

המאור הקטן כלום ואף לא מכל הנך עובדי דאבוה דשמואל ולוי כי בעו למיפק לאורחא ומירמר ומר זוטרא בשבתא דרגאל ורב אשי דמצלו מיושב בהדי צבורא (לקמן ל.) וכולן צריכין תלמוד: ושמועין מיהא מדרב אשי ^(א) ומדרבנן קשישי דלא עבדי כאבוה דשמואל ולוי דלמסמך גאולה לתפלה עדיף כרבי שמעון בן אבהו ^(א) ואף על גב דלא אפשר ליה לצלווי מעומד מצלי כל היכא דאפשר ליה ועונות קריאת שמע לא מקדמינן ליה משום שעת הדחק אף על פי שעלה עמוד השחר ומאחרינן ליה עד הנך החמה:

בפרק תפלת השחר נבאשנה (פ"ג) נראה דס"ל כחוס' ואח"כ באותו הפסוק עמנו (פ"ג) וכן צ"ל דשבת (פ"ג) יע"ש נראה מוכיח לדברי רבינו וכן צ"ל בסמ"ג (עין יט) דתפלתה (ק, ה) פסק דברי המוספות ואח"כ (ק, ד) בדברי רבינו והלכות גדולות (ה' ברכות ע"ה) ומה (פ"ג) פסקו דברי: ד ואם לא הוכיח בערבית ר"ת דק"ל דאין חזיר י"א דוקא צלילה ראשונה אצל בשניה חזיר והמוס' (ג) ד"ה לפי) כתבו דאין לתקן והכי כ' הטור (פ"ג) (פ"ג) לשון ריא"ז [פ"ה ה"ג אות ד] טעם ולא הוכיח של ר"ת בתפלת ערבית אין מחזירין אותו בין שחודש מלא בין שחודש חסר לפי שאין מקדשין בהדס צלילה אלא ביום:

(א) בגמ' הגי' אמר רב ענן אמר רב ובעי' בכת"י י-ס: (ב) בתוספות וגם בריש"י ז"ל פי' כשאר בני אדם אלא צריך שיאמר שלום עליך רבי (ר"ת): (ג) ראוי לדעת אם זה יצדק אפילו ביותר מפלג המנחה. תנ"י (ר"ת, א"ש): (ד) בכת"י: והופתל' בטעות צריך שיתפלא פניה אחרת ומותר: (ה) מהא דרב אשי כצ"ל (ר"ת):

השגות הראב"ד

(א) כתב שם: ושמועין מיהא מדרב אשי ומדרבנן קשישי דלא עבדי כאבוה דשמואל ולוי דלמסמך גאולה לתפלה עדיף כרבי שמעון בן אבהו: אמר אברהם: הגאון פסק כמ"ק והא דאמר רב אשי לא חזינן לרבנן קשישי דעבדי הכי בשבתא דרגאל קאמר דמיא להו דעבדי הכי דקרו שמע עס הנך החמה ומללו ביום מיושב כותיקין ולא ניללו וליקא קודם זמן אצל [לא] כר' שמעון בן אבהו דמללי במהלך אלא מוטע דלקדמה תפלה לק"ש כי היכא דנללי מעומד וכמ"ק:

דהוה יחיד קומי ר' זעירא וקא מתמננס אמר ליה חזור צך דלא כוונתה ואיכא למימר דלא פליג אמתני' דאם קרא מתמננס מאחר שהוציאה צפוי יא' אצל אס שמעה מתמננס לא יא': תנן אין מדקדיקין בטעויותיה יתכן צר אצל צר מחסיה ורב חננאל הוו יחיד קמיה דרב חד אמר יהודים וחד אמר יהודיים ולא חזר חד מנהוגי רבי יוחנן קרי כולהו יהודיים: (ב) ואפי' צו שהה יותר מכדי לגמור את כולה יא' וכ"פ ר"ח דהא רב אמר אין הלכה כרבי יהודה וקו"ל דהלכה כרב באיסורי וכ"פ הש"ר מקוצי עיין בפרק מי שמת וס"פ צמרא דר"ה:

^[תשצב (דף יח ע"ב)] [ⓘ] **דָּא קשיא** **הא** **בבבבב** **הא** **במקצתה**. פירוש כיון דצמקנתה כחוצה כחיקון חכמים כשרה וקרינא ציה בספר ואין כאן איסור

^[תשצג] משום דצרים שבתא אי אתה רשאי לאומרם על פה °ומינה יש ללמוד דס"ת דחסרין צה אומיות או מיצות או פסוק דאין להפסיק לקורא להציא ספר תורה אחרת אלא קורא אותה צע"פ כיון דלא אפשר שתתלת הדבר לא היה דעתו לקרות צע"פ ותו יש לחוש להציא ס"ת אחרת כדאמרין ציומא ובסוטה גבי כ"ג דקורא אחרי מות צס"ת וצעשור לתשם שבתומם הפקודים קורא על פה ופריך בגמרא ונייתי ס"ת אחריתי ויקרי ומשני ר"י מפני פגמו של ראשון ר"ל אמר מפני צרכה שאינה צריכה פרש"י שאם היה מציא ס"ת אחרת היה הקורא צריך לצרך לפניה ולאחריה הלכך קורא ע"פ דצחד צרכה נפיק ואע"ג דליכא פגמו של ראשון שהרי פגומה היא ותסרה היא °מיהו משום דריש לקיס יש לחוש משום צרכה שאינה צריכה דלא פליגי אלא דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי: ^[תשצד] ודא דפסקין דלכתחלה קורא ע"פ פסוקין החסרים ה"מ אם לא קרא עדיין

ג' פסוקים או שהוא רביעי צר"מ או בחולו של מועד שצריך לגמור הפרשה שאין מוסיפין עליה או שהחסרון בסמוך לפרשה שני פסוקין דאין משיירין צפרשה פחות מג' פסוקים כדאמרין לקמן פ"ג דהוי דומיא דכ"ג דמוטל עליו לקרות הכל אצל אס כבר קרא ג' פסוקים ורחוק מן הפרשה שאפשר לו לסיים ולצרך יצרך אשר נתן לנו ויגמור ויצאו ס"ת אחרת ויקרא אחר דאין כאן צרכה לצטלה ואין כאן משום פגומה דהא פגומה היא קצתמי מאציה:

^{[*ואין צריכות שרבוטו. והלכתא מוזהה צריכה שרטוט בגמ' דף י"ח חסר שם והלכתא מוזהה צריכה שרטוט]:}

^[תשצה °נכתבות ש"א מן הכתב °] [ⓘ] **מוזוזה צריכה שרבוט** [Ⓐ] **מו"מד שצריכה שרבוט** **כאמתה ש"א תורה**. אומר ר"ת דאע"ג דס"ת לא צעיא שרטוט צין שורה לשורה אצל מגילה צריכה שרטוט כאמתה של תורה דהיינו מוזהה שיש צה מלכות שמים וכן פי' ר"ת דמגילה צריכה עיבוד לשמה גם צתגין גם ציונין וצתטרט החי"ת ובצמיתת הה"א והקו"ף ובקוצי יודי"ן וצהיקף גויל ובכל עניינה היא כספר תורה מלבד שהתלמוד דימה אותה לאגרת שאם הטיל צה שלשה חוטין פירוש ג' תחיצות אצל ספר תורה צריכה שתהא תפורה כולה צגידין כדאיחא תחס:

^[דף יט ע"א] [ⓘ] **ובבבב** **שיחיו מושבשין**. פירש"י שיהא מראש התפר עד מקום תפירת הגדין כממנו עד הגיד השני ומגיד השני לשלישי כמשלשי עד סוף התפר וכן נראה לר"י דהא משמע צמכות גבי ערי מקלט הכי ויש מפרשים דמשולשין דקאמר שחיו הגדין צראש המגילה ובסופה ובאלמנעיתיה דכה"ג קרי משולשין פרק כילד מעצבין דמתן וכן ג' כפרים המשולשין אי יש צין החיצונים קמ"א אמה ושליש ושני הפרושים יכולים להיות אמת ויש להחמיר (ב) ולעשות כשני הפירושים כשתופרין המגילה צגדין:

^[דף יט ע"ב] [ⓘ] **שיור התפר ה"בה צ"בושה מוכיני**. מספקא לן אי צעינן צמגילה שיור תפר וסצרה היא דצעין בכל הספרים שיור התפר שלא יקרה:

^[דף כד ע"א] [ⓘ] **ר' יהודה אומר °** **כ"א ש"א ראה מאורות מוכימי °א יפרום צ"א שבע בו**. משמע הא אס ראה מאורות פורס על שבע ותימה

דצפרק החובל (ד"ף פ) פטר ליה ר"י (°סומא] מכל המצות (°פי אפי' (גא) ראה מאורות מיינין) וי"ל אע"ג דפטר ר' יהודה סומא מכל המצות מ"מ מדרבנן חייב דאע"ג דאשה מפטרה צמ"ע שהזמן גרמא ולא מחייצא אפילו מדרבנן כ"א צנר חנוכה וצמגילה ובצרעצה כוסות שאף הן היו צאותו הכס מ"מ סומא חייצוהו חכמים שלא יהא לגמרי כעכו"ס משא"כ צאשה דמחייצא צשאר מצות אצל סומא אי לא מחייצין ליה מדרבנן הוי כעכו"ס לגמרי (א) הלכך אס ראה מאורות

^[תשצו] מיימי °יפרום על שבע ומוציא אחרים י"ת משום דלמי דרבנן ומפיא דרבנן ק"ש דרבנן כדאיחא פרק מי שמתו: **ובשא"א** לה"ר טוביה מווינ"א איך סגיא

^[תשצח] נהור °פותר צניו וצני ציתו מקידוש והא לרבי יהודה דאמר סומא פטור מן המצות פרק החובל א"כ לא מחייב אלא מדרבנן והכי אחי דרבנן ומפיא דאורייתא והכי דלשכתן דכוותיה גבי קידוש גופיה דאמרין פרק תפלת השחר מתפלל אלס של שבת צע"ש ואומר קדושה על הכוס והתם מוכח דהיינו שעה

ורביע קודם הלילה שעדיין לא קידש היום דאין לומר דשאי תחס דחוספת שבת דאורייתא כדאמר פ"ק דראש השנה ור' ישמעאל (דלומר) דמוסיף מחול על הקודש מנא ליה נפקי ליה מדכתיב ועניתם את נפשותיכם הא ליחא כבר פירש רבינו חס דלא נפקא לן מהאי קרא (א"ל) (ולא] מדכתיב תשבתו שבתכם אלא דוקא לאחריה (ד"עד) [*דעל עד] הערב דמינה סליק קאי שהוא חוספת של אחריה דוקא והשתא ניחא הא דקאמר פ"ק דמו"ק הלכתא לר' ישמעאל דצתוספת שלפניה מיירי תחס לכך קאמר הלכתא היא ולא קרא וא"כ (לר"ע) [לר' ישמעאל] דאמר הלכתא לא הוי חוספת שבת מה"מ ואפ"ה נפיק צההוא קידוש דמקדש מצע"י דאינו אלא מדרבנן ע"י קידוש דאורייתא שיתחייב לאחר שתחשך גם צנדון זה האי סגי נהור יש לומר שמוציא אחרים המחוויצים מדאורייתא אע"פ שאינו מחויב הוא אלא מדרבנן דאע"ג דגבי נשים פרק מי שמתו פריך גבי צרכת המזון אלא אי אמרת דרבנן היכי אחי דרבנן פירוש נשים ומפיא דאורייתא פי' אחרים יש לומר דשאי נשים דלא יצואו לידי חיוב לעולם אצל זה יכול לצא (ו) לידי חיוב דאורייתא אס נתפקא והואיל וכן יכול להוציא אחרים ידי חובתן אע"פ שהוא מדרבנן והם מדאורייתא דהא פרק שלשה שאכלו אמר ר' יוחנן לעולם אינו מוציא אחרים עד שיאכל כית דגן ואע"ג דכזית וכציצה אינו אלא מדרבנן כדאמרין פרק אלו עוצרין דקאמר תחס אסמכתא נינהו אפי"ה מוציא מי שאכל כדי שצעה גמורה שהוא דאורייתא הואיל ויכול לצא לידי חיוב דאורייתא אס יאכל עד שישבע ומיהו ג"ל דאין ראייה לכאן דהתם צידו להציא עצמו לידי חיוב דאורייתא אצל כאן אין צידו להציא עצמו לידי חיוב דאורייתא צאותה שעה ומ"מ ראייה היא מקידוש שרשאי לומר על הכוס מצע"י אע"פ שאין צידו להציא עצמו לכלל חיוב דאורייתא צאותם שעות וה"ל לגבי יציאת קידוש כמקדש צאמצע השבע לשם שבת ועוד יש לומר גבי האי סגי נהור דחייב מדאורייתא וקו"ל כר' מאיר צהא דאמרין סומא חייב מדאורייתא צמנות ואע"ג דקו"ל פרק מי שהוציאוהו ר' מאיר ור' יהודה הלכה כרבי יהודה הכא הלכה כר' מאיר דהתם ליה כוותיה פרק החובל דקתני וישן שצייס פטור משמע הא סומא שצייס חייב ומהאי טעמא קאמר עלה צגמרא מתניין דלא כר' יהודה ועוד דמתצמרה דהכא הלכה כר' מאיר דקיימי רב אחא צר יעקב ורב ששת ורב (ז) יוסף) כוותיה פרק ערבי פסחים דהתם לא פטר רב אחא צר יעקב סומא (ה) אלא משום דכתיב צעצור זה דמינה דריש דסומא פטור מלומר הגדה (*ומדרבנן) (ו) [*מיהו שאני תחס דמדרבנן] נמי פטור (ו) אע"פ דלית ליה מצה צומן הוה דרבנן כדאיחא סוף פרק ערבי פסחים: °רבינו יהודה צר' קלוינומס היה מסופק אס סומא מצרך צורא מאורי האש כיון דקו"ל כרבנן דאמרי סומא פורס ע"ש דאית ליה הגאה מיניה ולרצ"ה נראה דלא מצרך דהתם לאו צהגאה גרידא תליא מילתא דמתנן פרק אלו דצרים אין מצרכין על הנר עד שיאיתו לאורו והתם תניא שאין מצרכין עד שיראה שלהצתו וישתמש לאורה כו' כדמפרש תחס אצל צפורס על שבע צהגאה תליא מילתא ואפי' מאחרים כדמיייתי והיית ממעש צנהרים כאשר יתעש העור צאפלה:

^[דף יט ע"ב] [ⓘ] **לעיל הב"ב** **בשרים** **צקרות** **את המגילה** **חויץ מוחש"ו**. פרי" דאפילו צקטן שהגיע לחייון איירי דלח"כ לא היה רבי יהודה מכשיר ואס תאמר מאי טעמא דתנא קמא הא כיון דקריאת מגילה דרבנן וקטן שהגיע לחייון חייב מדרבנן אחי דרבנן ומפיא דרבנן כדאיחא פרק מי שמתו [*דף כא] דהיכא שאכל האצ שיעורא דרבנן צכיות או צכיצה הבן מצרך לאציו דלמי דרבנן ומפיא דרבנן וכן נמי צפרק לולב וערבה [*דף לב] גבי הלל מי שהיה עבד ואשה וקטן מקרין אותו עונה אחריהן מה שהן אומרים ואמאי לא אחי הכא נמי דרבנן ומפיא דרבנן י"ל דקטן צמגילה אינו מוציא גדול משום דקטן הוי מרי דרבנן חדא שאינו רק הגיע לחייון ועוד דמגילה דרבנן וה"ה דקטן שאכל כית שמא לא יוציא גדול דאכל כדי שוצעו [*גליה כית] אלא דוקא שאכל קטן כדי שוצעו יוציאנו. חוס':

^[שס] [ⓘ] **הקורא המגילה במגילה הכתובה בין הכתובים °א יצא**. והני מילי תת צצצור אצל צחיד יא' ידי חובתו. וצלפנט פעתנ נמצא שס שזה שהתירו צחיד לקרות צמגילה הכתובה צין הכתובים הני מילי צימי דיהיה פטור אף כתובים צגליון כמו מגילות שלנו אצל עתה שאינו כן אפילו צחיד לא יא' °והקורא אותה קורא ופושטה כאגרת וכשיגמור חוזר וכורכה כולה ומצרך אצל צתשוצת הגאון נמצא כורכה וקורא כספר תורה ואינו פושטה כאגרת וכן נמסר צשמי ישיצות ונהגו צכמה מקומות שקורא וכורך כס"ת:

^[דף כ ע"א] [ⓘ] **אין קורין את המגילה וכו' עד הגץ החבוה**. נראה לרצ"ה דהני מילי צהננו °דכתיב צהו ציוס צהדיא אצל ציצית לא כתיב ציה ציוס

בגדי ישע

קרא למפטר גבי האגדה ש"מ דסומא חייב במקום אחר דאורייתא: (י) ה"ג ומיהו **שאני תחס דמדרבנן נמי פטור**. ר"ל לעולם אימא לך דאין הסומא חייב אלא מדרבנן והא דאצטרך קרא בעבור זה לפטור אותו מהאגדה היינו צימי דיהיה פטור אף מדרבנן ומביא הכתוב לאסמכתא בעלמא והטעם שפטור כאן אפילו מדרבנן היא משום שאמר תחס דכעין דאורייתא תיקון ע"ש: (י) **אציג דאית י"יה מצה**. ג"ל דצ"ל אע"ג דאית ע"ש:

קובץ מפרשים

(א) לשון רי"ף [גליון]: (ב) גראה דבוה"ז דכל אחד בלאו הכי מברך תחלה וסוף ליכא למיחש לדרייל [תהנות מהר"י ומהצ"ש]: (ג) מגילה [תהנות מהר"י ומהצ"ש]: (ד) בס"י אשי [גליון]: (ה) רי"ף פ"ק [גליון]:

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
תלמוד בבלי <עוז והדר> - יב מגילה תלמוד בבלי עמוד מס : 205
הודפס ע"י אוצר החכמה

[דף כו ע"א - לה ע"ב]

הנולד סמוך לחשיכה והיה נראה יום אך היו נראים צרקיע כוכבים קטנים מאד והורה ר"י כי יש לסמוך על הכוכבים לספק לכל הפחות ולמול למחרת כיון שלא היה למחר לא שבת ולא יו"ט ואע"פ שהיה הרקיע מזהיר כעין אורה של יום פעמים שאין ממחיל להחשיך כ"כ אע"פ שכבר לילה הוא:

[עס] **במתא** **חזו** **ערתנגולא**. פי' כשהולכים לישב (ב) דאע"ג דאמרי אמוראי רצג דשיעור צין השמשות שלשה חלקי מיל ולא יותר היינו לר' יהודה דאמר הכסף העליון והסוה לתחתון לילה אצל אגן קי"ל צברכות [דף ז:]: דעד זאת הכוכבים ימנא הוא ואמרין צפסחים [דף נה]: דמשקיעת החמה ועד זאת הכוכבים מהלך ה' מילין [ז]:

ה' ושוהה כדי **עצירות** דג קבין ושובת. יש רוצים לומר דמדתני אחר הדלקת הנר כדי ללנות דג קטן [א] יש להוכיח שאם צריך לשום מלאכה אחרת לאחר הדלקת הנר דמותר לעשות דהדלקת הנר אין זה קבלת שבת (ב) אמנם זה"ג משמע דצהדלקה היא קבלת שבת דקאמר האי מאן דאית ליה לאדלוקי נר דתווכה ודשבתא מצרך דתווכה צרישא והדר דשבתא דא"י דשבתא צרישא איתסר ליה לאדלוקי ומה שהיה שוהה היינו מפני אותם שלא הדליקו והמדליק יצרך עובר לעשייתה ויהיה דעתו שלא לקבל שבת עד לאחר הדלקת נר שבת ולא כדברי רבינו משולם שפירש שאין לצרך על הדלקת הנר של שבת כמו שפי' התוס': **אומר מהר"ם** **דנחומים** ההולכים ללמוד חוץ לציטם צריכין להדליק נר של שבת צחדרם ולצרך עליו משום דהדלקת נר בשבת מוצה משום שלום בית שלא יכשל בעצ או בצאצא אצל מי שהוא אצל אשתו א"ל להדליק צחדרו ולצרך עליו לפי שאשתו מצרכת עליו בשבילו גם אומר שמותר להדליק צבית בע"ש צצין ואוכל צתור ויהיה לו אורה מן היום משום דנר שבת אינו אלא משום שלא יכשל בעצ או בצאצא והרי יש לו אורה גדולה ואמר צשם אציו רבינו צרוך כי גדול אחד הנהיג בן צרגמיי"א:

הגד"ה רבינו משולם לא היה מצרך על הדלקת הנר משום דאמרין פרק התכלת [מנחות דף מנ:]: כל מוצה שאין עשייתה גמר מלאכת מנוחה אין מצרכין עליה ונר שבת אין גמר עשייתה אלא צשעת אכילה כדאמרין בערבי פסחים [פסחים דף קה]. ור"י אומר שיש לצרך ולא קשה מהתכלת דגמר מנוחה היא שרואין צה לשמש צבית ולישא הכלים על השולחן: **הגד"ה**. **הדאקת נר בשבת חובה היא**. פי' שצריך לכוול צמקום הנר צירושלמי פרק הרוואה גרסינן המדליק נר של שבת צריך לצרך וכן ציום טוב ויו"מ דאין לצרך על הנר צביל שבת משום שאם דלקה מצעוד יום לא היה צריך לצבותה ולהדליקה שנית ולימא דהא כיסוי דס אס כסוה הרות אין צריך לכסות ואפ"ה חייב לכסות [ולצרך] כשהוא מגולה וכן נולד כשהוא מהול איכא מ"ד [ז] דאין צריך להטيف ממנו דס צבית וחייב לצרך ועוד אמר ר"ת דצריך לצבותה ולהדליקה כדאמרין לעיל וצלנד שלא יקדים ולא יאחר עכ"ל תוספות:

[דף לה ע"א] **ואפי"ו בת תרי בורי לא שרי לי מר**. פי' משום כווצדו רצה קוצעו ואצ"י לא קבלה פרק כירה [למן דף מה:]: דפרצין אצ"י והא כילת חתנים דאדם קוצע לו מקום ומותר לנטותה ופרק צתרא דעירוצין [דף קנ] גבי ההיא [אסימא ושרותא] כו' וכן הלכה דמעשה רב ואס כן כל דבר שיש לו תורת כלי לא צטיל משום כווצדו:

[דף לה ע"ב] **תוקע ומריע ותוקע**. צתוספתא דמסכת סוכה [פ"ה] **מפר'** **אהא** רצו אפי' מיחם צידו אין מטמינו אלא מניחו על הארץ וכן הדין צעניית צרכו עס הקהל (והואיל וכצר עשהו קדש) הלכך מי ששהה להתפלל מנחה (הואיל) וכצר ענה צרכו עס הקהל [א] הואיל וכצר עשהו קדש שוב לא

ואמרו כל מי שילך ויקניט את הלל יקח ת' וזו ואותו יום ע"ש היה והיה הלל חופף את ראשו ופרק חלק [סנהדרין דף י"ה]. נמי גבי דוד המלך דמטא לארץ פלשמים עד ההוא יומא פניא דמעלי שבתא הוה אצטרי בן צרויה חייף רישיה וכן פרק אין לדין [צ"ה דף טו:]: צההוא צוכרא דאיימי קמי צבא צהדי פניא דמעלי יומא טבא והוה רבא חייף רישיה:

רפה [דף כו ע"א] **ב"ה היוצא מן העץ אין מדיקין בו**. פרש"י שאסור לעשות פתילה מקצוצם שקורין קנו"א וגם אמר גפן שקורין קוטון לפי שיולא מן העץ והעולם נהגו להדליק צמאר גפן וקצוצם צנרפת וגם צשאר מקומות וסומכים על דברי רבינו חס שפירש דלא נקרא אמר גפן וקצוצם יולא מן העץ כדאמרין פרק כילד מצרכין [צברכות דף מ.] (וכל) [כל] היכא דשקיל פירא והדר מפיק גוואז מצרכין עליו צורא פרי העץ וקצוצם וצמר גפן כי שקלת לפירא דהיינו זרע לא מפיק לא גוואז ולא פירא הלכך פרי האדמה נייהו ור"י הביא רציה לדברי מדקאמרין צמנחות פרק הקומץ וטא [דף עו:]: קצוצם ולוף אסרה תורה שאר זרעים דרצנן אלמא קצוצם מין זרע הוא ולא אילן והא דהוצרך לשויריה ולהתיר פשתן אע"ג דלאו עץ הוא מכל מקום איקרי עץ דכתבי ותטמנס פשתי העץ (ו) והלכה כרבי עקיבא (*מדליקין) [דמדליקין] צפתילה רפצ **שאינה מהצוהצת** [לגבי ר"א דשמותי הוה. ועוד לקמן דקאמר הכא כו. מ"ן כדאמרין לקמן הכא צפתילה שצריך להצבה עסקין אלמא כי הדליקה ע"ש לא היתה מחורכת ופסק צספר (ו) המלות מה שנהגו שמדליקות ע"ש ומצבות אותם כדי שחאמחו השלהצת יותר היטב לרווחא דמילתא היא וצה"ג פסיק דהלכתא אין מדליקין צסמרטוטין ולא צפתילה שאינה מחורכת וכן איתא צתוספתא וגם צפי' ר"ת ור"י [חולקן] ופסק דצחירוך שמשפשה [ג"ה שמשפסא] צאור דרך העצרה דכולי עלמא מודו דצריך לעשותו אצל הצהוב גמור להדליק ולצבות אין צריך לעשותו בע"ש (ב) וההוא חצוב כחיקון מנא צשבת:

רצ [דף לד ע"א] **אוקימונא** מתמיחין דספק **חשכה** מערבין בערובי חצרות וכ"פ ר"ת וכן פי' צהדיא צירושלמי וה"ה עירובי צבשילין ספק חשיכה מערבין ופסק ר' יולא וה"ה לאחר חפלת ערבית יכולין לערב אס יום הוא דעניית צרכו כחקיעת שופר הוא וקודם ספק חשיכה היו מקצלין שבת ותוקעין כדי להוסיף מחול על הקדש ואפי' הכי מתיר בע"ש לערב עירובי חצרות צספק חשיכה וה"ה אחר עניית צרכו רבינו יולא וסוב מנאצי צשם רבינו שמריה שהורה בן והציא רציה כמו שצביא רבינו יולא ומקצת תלמידיו אסרו ואמרו דיש חילוק צין קבל עליו שבת ללא קבל וחור צו הרב ואסר (ו) והציא רציה מן התוספתא צמסכת סוכה התחיל לתקוע שלישיית אפילו מיחם צידו מניחו על הארץ ואילו גבי ספק חשיכה חנן צמנתי מערבין ועומנין (כה) אלמא חומר צבלה (ז) מצספק:

רצא **אין בומונין בדבר המוסיף הבל**. פי' ה"ר יוסף דכל הטמנות [דאסריין] דצצר המוסיף הצל היינו צבשיל ולא צביל כמאכל בן דרוסאי אצל אס הוא כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותו על גבי כירה אע"פ שאינה גרופה וקטומה ואע"ג דמוסיף הצל טובא וה"ה הטמנה ופירש רבינו חס דאפילו צביל כל צרכו אסור להטמין דצצר המוסיף הצל דכיון דמכסוה מכל דא א"כ היינו לצורך מחר וגם מקפיד פן יתקרב ואיכא למיגור שמא יתחא אצל להשהותה על גבי כירה או על גבי פטפט שיש אש תחתיו כיון שאינו מכסה את הקדרה מכל דא ושלט ציה אצירא אס בן סתמא לצורך לילה ואפילו לאכול למחר ניכר הדצר שאינו חושש כל כך שעתחממת וליכא למיחש שמא יתחא [ז]:

[דף לה ע"ב] **בובב א' יוב ג' ע"ה**. אס תראה שלשה ודאי התחילו הכוכבים צולס להכנס ולרדת (*ולימשוך) [ולמשולן] צבילה **ששאלתם** על בן רצב

בגרי ישע

כו'. לכאורה היה נראה דר"ל לאפוקי ביו"ט שהוא חובה ואז מברך אפי' יחיד אבל לקמן בהגדה ס"פ כתב תניא יחיד לא יתחיל פי' רבינו חננאל וכו' נמצא שט"ס הוא זה שכתוב ר"ח במקום רבינו חננאל וצריך למחוק ראב"ה: (כו) **וההיא השיב כתיקון מנא בשבת**. ר"ל דעל זה הבהוב גמור אמר בגמ' דף ל"א ע"ב דהשיב כתיקון מנא: (כה) **א"מא חומר בקב"ה מבספק**. והא דמשמע לעיל דמותר אחר תקיעת שופר צ"ל דאיירי דתוקעין ואין מקבל עליו שבת בהדאי: (כו) **דאע"ג דאמרי אמוראי דשיעור בה"ש ג' חלקי מ"א יולא**. ויתר. ר"ל וא"כ למה החמיר להם ביום המעונן שתדליקין נרות מיד כשהולכין התרנגולים לישב שזוהו שיעור גדול קודם הלילה ותיצין דבאמת שיעור בין השמשות יותר גדול מג' חלקי מיל רק מה שאמרו האמוראים ג' חלקי מיל היינו לפי סברת ר' יהודה שסובר דהכסף העליון כו' הוא לילה אבל אנו לא קי"ל בהא כוותיה רק עד צאת הכוכבים ימא הוא ועד זה השיעור הוא מהלך ה'

הדושי אנשי שם

דיו"ט שחל להיות צשבת ורבינו יולא מדצר צמנהגו שאין אנו מפטירין צמנחה צשבת (ש"י): [א] גם ר"י חולק צענין זה צין השהה להטמנה ואסר להטמין דצצר המוסיף הצל אפי' צביל כמצי"ד. אצל צביל כל צרכו זה לא הזכיר צתוס' (מהר"ם): [ב] והוא יותר משעה אחת שהרי אדם הולך עשרה פרסאות ליום שהם מ' מילין. ור' יהודה סובר החס משקיעת החמה עד זאת הכוכבים ארבע מילין צבירש פ' מי שהיה ואין שם צגמ' הכרעה אס מוכתה כדברי האמוראים ה' מילין אס כדברי ר' יהודה ארבע מילין היה צדוקא: [ג] ושוהה כדי ללנות

קובץ מפרשים

^[6] לשון ר"ף [גליון]: (ט) גי' מהר"ם סה"ת [גליון]: (א) והביא ראיה מן התוספתא וכו'. ג"כ עי' בט"ז ס"י ת"ר ס"ק ב' בשו"ת מ"ש בזה ובמ"א ס"י רס"א ס"ק י"א ובשו"ת אא"י הח"צ ז"ל ס"י י"א [מעשה אילפס]: (ד) מתני' היא [הגהות ומ"מ מ"מ"ן]: (ו) ברייתא בגמ' [הגהות ומ"מ מ"מ"ן]: (ז) ג"כ אדליק [הגהות ומ"מ מ"מ"ן]:

רסא פרטי רמזי דינים המבוארים בזה הסימן

[ב] אם יש להוסיף בשבת מחול על הקדש: כמה הוא זמן התוספת:

[ד] מאיזה שעה אין מערבין אף על פי שעדיין הוא יום:

[אא] ספק חשיכה ספק אינו חשיכה אין מעשרין את הודאי

וכו'. משנה סוף פרק צמה

מדליקין (לה) ופירש רש"י אין מעשרין את הודאי. דתיקון מעליא הוא ואף על גב דשבות בעלמא הוא קסבר גזרו על השבות אף בין השמשות: ואין מטבילין את הכלים. דהוי נמי שבות דנראה כמתקן כלי וכל שכן דאין מדליקין את הנרות דספיקא דאורייתא היא. וכיון דקיימא לן כמאן דאמר כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות וכמו שכתב רבינו נסים שם"צ אס כן מעשרין את הודאי בין השמשות. אבל רבינו נסים שם"צ כתב דהא דאמרין דלא גזרו עליו בין השמשות דוקא לנורך מזה או שהיה טרוד והוא מדברי הרמב"ם בפרק כ"ד (ה"י)

ומשמע שהוא שלא כדעת רש"י דאס איתא דרש"י הכי סבירא ליה למה [ליה] לאוקומי מתניתין כמאן דאמר גזרו על השבות אף בין השמשות, אפילו כמאן דאמר לא גזרו מני אחיא, ומתניתין באינו לנורך מזה וגם אינו טרוד, ואפשר דאף על גב דרש"י יסבור כן דמאן דאמר לא גזרו הוא לנורך מזה או אס הוא טרוד דוקא, מתניתין קשייה דקמא אין מעשרין את הודאי משמע בשום גוונא אפילו לנורך מזה או שהוא טרוד אין מעשרין ומשום הכי אוקמה כמאן דאמר גזרו על השבות בין השמשות. וזין כך וזין כך נראה דלפסק הלכה כהרמב"ם נקטינן, והילכך מותר לומר לגוי בין השמשות לעשות כל מלאכה שהיא לנורך מזה או שהוא טרוד ונחפו עליה ולכן כתב רבינו נסים שם"צ בשם ר"י שמואל לומר לגוי בין השמשות להדליק הנר [א] ושלא כדברי הגהות אחרונות דמרדכי (סי' חסו, פג ע"א) שכתבו אין מדליקין את הנרות אפילו על ידי גוי: **רמ"ש** רבינו והוא בין השמשות. כך פירש רש"י שם (לה) ד"ה ספק חשיכה):

[אא,ב] רמ"ש וזמנו משתשקע החמה ואיך וכו'. שם בסוף הפרק (לה): אפילו תנאי צמילתא ואיפסיקא בגמרא (לה).

הלכתא כרבי יהודה דאמר איזהו בין השמשות משתשקע החמה וכל זמן שפני מזרח מאדימין הכסף התחמון ולא הכסף העליון בין השמשות הכסף (התחמון) [העליון] והשוה [לחתמון] לילה. ופירש רש"י הכסף. השחור: התחמון. תחמון של כיפת הרקיע: עליון. גובהה של כיפה אינה ממרת להכסף. ואף על גב דאפילו אמוראי (לה): צפירוש דברי רבי יהודה כבר פסקו הרי"ף (טו.) והרא"ש

דרכי משה

רסא (*) עיין לקמן סימן רצ"ג וסימן תר"ח שיעור בין השמשות:

דרישה

רסא [א] כתב ב"י ושלם כדברי הגהות אחרונות דמרדכי שכתבו אין מדליקין את הנרות אפילו על ידי גוי ע"כ יש לתמוה הלא הגהות מרדכי מילתא בטעמא קאמרי עיי"ש (דף קפ"ב ע"א סי' חסו, פג ע"א) שדייק כן דאם לא כן האי אין מדליקין את הנרות לא איצטריך למיתני דכל שכן הוא, ודילמא מיירי בלא צורך מצוה דאז אף לדעת הרמב"ם ורבינו אסור כמ"ש [הב"י] לעיל:

בית יוסף פסק דמותר וכן פסק הטור נסים (שם"א) [שם"ב], ויש לומר אליבייהו דנקט התנא זו ואז"ל זו כדי לדייק מינה דוקא על ידי עמא אסור הא על ידי גוי מותר, והדיוק הוא לא זו אף זו, לא מיבעי דבר שהוא שבות כגון שהגוי יפירש המעשר [א] או [י]טבל הכלי ויעמוד הישראל על גביו אלא אפילו הדלקה על ידי גוי מותר: (ג) וזמנו משתשקע החמה ואיך. שיעור זמן בין השמשות הוא ג' רבעי מיל שהם מהלך אלף ות"ק אמה, גמרא: (ד) וזמנו משתשקע החמה ואיך. המוספות והרא"ש והר"ן כתבו בשם ר"ת דהתחלת בין השמשות לר' יהודה מסוף התחלת שקיעת החמה, וז"ל הר"ן בסוף פרק צמה מדליקין (דף קי"א ע"ב טו.) ששתי שקיעות הן דמשתשקע החמה דשמעין לענין קבלת שבת היינו מסוף שקיעת החמה כלומר משעה שנשקעה צרקה והיא עדיין נגד חלונה ולפי שלא עברה חלונה ועדיין אינה מהלכת (ע"ג) [אחרון] כיפה פני הרקיע מאדימין נגד מקומה והשקיעת החמה דפרק מי שהיה עמא דקאמר ר' יהודה הם דמשתשקע החמה עד זאת הכוכבים ד' מילין היינו מתחלת השקיעה שהחילה

הגהות והערות

רסא [א] עיי' פמ"ג מ"ז סק"ב ד"ה (בפרישה):

(סי' נג) והרמב"ם צפרק ה' (ה"ד) להלכה כרצה דאמר דהכי קאמר איזוהו בין השמשות משתשקע החמה וכל זמן שפני מזרח מאדמיין והכסף התחתון ולא הכסף העליון נמי בין השמשות ומפרש בגמרא (שם) דלדידיהו הו' שיעור בין השמשות תלמא רבעי מיל וזהו שכתב רבינו בסימן תר"ח דומן בין השמשות הוא אלף ות"ק אמות קודם הלילה: **והתוספות** (לה. ד"ה תרי) הקשו על זה מדתניא צפרק מי שהיה טמא (פסחים נד.) ר' יהודה אומר משקיעת החמה עד לאת הכוכבים ד' מילין ואומר רבינו תם דהתם קאמר מתחלת השקיעה והכא קאמר מסוף השקיעה, והר"ן (טו. ד"ה אמר רבה) כתב דברים אלו יותר מוצארים וז"ל תירץ רבינו תם דשתי שקיעות הן דמשתשקע החמה דמתניתין דשמעתין היינו מסוף שקיעת החמה כלומר משעה שנשקעה צרקה והיא עדיין כנגד חלונה ולפי שלא עברה חלונה ועדיין אינה מהלכת (ע"ג) [אחורין] כיפה פני רקיע מאדמיין כנגד מקומה ומשקיעת החמה דפרק מי שהיה טמא היינו מתחלת שקיעת החמה שהתחילה ליכנס צרקה נמצא שמתחלת השקיעה עד בין השמשות שהוא סוף השקיעה שלשת מילין ורביע והכי איתא בירושלמי (ברכות פ"א ה"א) עכ"ל, וכן כתב גם כן [הר"ן] במסכת יומא (ב: ד"ה ת"ר ועינתם), וכן כתב הרב המגיד צפרק ה' (ה"ד) בשם רבינו תם והרמב"ן (תורת האדם, ענין אלוות ישנה, ע' רנ"ז) וכתב שכן הדברים נראים, ומיהו כתב שהרשב"א (לד: ד"ה ואלו) הקשה על זה מהירושלמי והניח הדבר צ"ע. ונראה שגם הר"ש נסתפק בזה ומפני כך לא הזכיר דבר מזה במסכת שבת ובמסכת יומא ורבינו נמשך אחריו, ומיהו צפרק קמא דתעניות (סי' יב) לענין מקבל תענית סתם עד שקיעת החמה כתב דשקיעת החמה היינו לאת הכוכבים ואף על גב דאמרין צפרק מי שהיה טמא [ב] דמשקיעת החמה עד לאת הכוכבים ה' מילין פירש רבינו תם היינו מתחלת שקיעת החמה כשהחמה מתחלת ליכנס בעצו של רקיע אבל שקיעת החמה היינו סוף שקיעה והוא זמן לאת הכוכבים ע"כ, אלמא דצבירא ליה הכי, ואם כן יש לתמוה על רבינו שלא כתב דברי רבינו תם. והגאון מהר"י אבוהב ז"ל כתב שרבינו סובר כדעת רבינו תם ונדחק בפירוש לשון רבינו: **ודע** דתניא צפרק צתרא דיומא (פא:) שצריך להוסיף מחול על הקודש ולפי לה מקראי ופסקו כן הרי"ף (יומא ב:) והרא"ש (יומא פ"א סי' ח). וכתבו הר"ן צפרק צמה מדליקין (טו. ד"ה אמר רבה) וציומא (ב: ד"ה ת"ר ועינתם) והרב המגיד צפרק ה' (ה"ד) בשם הרמב"ן שחוספת זה אי אפשר שיהא צעוד השמש זורחת על הארץ דהא תנן (י: וכו') בית הלל מתירין עם השמש ואי אפשר שיהא גם כן בין השמשות שהרי חוספת זה אינו אלא עשה וצין השמשות ספק כרת הוא אלא ודאי זמנו של חוספת היינו מתחלת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ עד זמן בין השמשות והזמן הזה שהוא ג' מילין ורביע ראה לעשותו כולו חוספת עושה ראה לעשות מקצת ממנו עושה ובלבד שיוסיף איזו זמן שיהיה ודאי יום מחול על הקודש. וכתבו התוספות צפרק קמא דר"ה (ט. ד"ה ורבי עקיבא) קשיא דצפרק צמה מדליקין תנן ספק חשיכה אין מדליקין ושם משום דסגי בחוספת משהו נקט הכי, והרא"ש כתב ציומא (שם) וצפרק תפילת השחר (ברכות פ"ד סי' ו) וחוספת

מיל דאי מתחלת שקיעה הלא קאמר צפרק מי שהיה טמא דלרבי יהודה הו' ה' מילין ולאידך תנא אליבא דרבי יהודה הו' ד' מילין [ב] וכ"כ לקמן בסימן רנ"ג וכל זה פירש רבינו תם צפרק צמה מדליקין (ריש דף ל"ה) וצפרק מי שהיה טמא (נד. ד"ה רבי יהודה) ומציאו צ"י: **מיהו** צפרק הראב"ן סימן שני ג' מוצא דנחלק אדברי ר"ת [ו] צבירא ליה דג' רבעי מיל צתחלת שקיעה ה"ל בין השמשות ואחר כך הו' לילה גמור והרא"ש צפרק יראים (צסוף סימן ק"צ ס"ח רעד) הביא פירוש רבינו תם וחלק עליו והוסיף על הראב"ן ואמר דג' רבעי מיל הם מעט קודם שמתחלת החמה לשקוע אלא שהחמה נוטה מעט ומכירין העולם שרוצה ליכנס צעוצי הרקיע אבל משמתחלת החמה לשקוע הו' לילה גמור מדאורייתא מיד צתחלת שקיעה, לפי זה שעה ומחאה קודם-גמר יציאת כוכבים הו' לילה מדאורייתא וקודם זה לערך שליש שעה ה"ל בין השמשות צעוד יום גדול, והמרדכי (הגהות מרדכי פרק ב', סי' חנו, עט סו"ט) והאגודה צפרק צמה מדליקין (אות מט) הביאו לדברי הרא"ש ולדברי הראב"ן אלא שמתחלת משוצת הראב"ן כחוצה בהגהות מרדכי (פרק ג', עט ריש ע"ג) וסוף התשובה היא כחוצה בגוף המרדכי (פרק ב' סי' רנ"ג) עיי"ש, ומשמע ודאי מדהביאו דצריהם אלמא דעתם להורות לחומרא כמותם באיסורא דאורייתא: **מיהו** כנר נהגו העם להקל על פי פירוש רבינו תם והגדולים שהסכימו לפירושו אבל ודאי המחמיר לעצמו צהכנסת שבת כדעת הרא"ש תצא עליו צרכה וצריך לקבל עליו שבת מיד צסוף שעה כ"צ שהרי לדעתו המתחלת בין השמשות הו' ב' שעות צקירוב קודם גמר לאת הכוכבים [ד] מלבד חוספת שבת דהוא צעשה מתשבתו שבתכם (ויקרא כג לז) וצריך להקדים הרבה צהכנסת שבת מקמי התחלת שקיעה והכי משמע ממה שכתב מהר"י צתרומת הדשן סימן א' דצמי הקדמונים צקרימ"ש היו מקדימין צתפילת ערבית וקריאת שמע צערב שבת צעוד היום גדול כל כך שהיה רב העיר שהיה מהגדולים הקדמונים הוא וכל טובי הקהל עמו הולכין לטייל אחר אכילה של סעודת שבת על שפת הנהר דונא"י והיו חוזרין לצתיהם קודם הלילה עכ"ל ואין ספק שלא הקדימו כל כך זמן רב אלא לפי שהיו חוספים דעת הרא"ש עיקר צשיעור בין השמשות ועוד צריך להוסיף מחול על הקודש וכך נראה לפע"ד שדעת הרא"ש עיקר וצתשובה הארכת (סי' קכו וסי' קנד וצתשובה סי' נא) צס"ד וכן ראיתי צמי חורפי לא לצד מזקנים וחכמים ואנשי מעשה אלא גם מהרבה צעלי הצמים הצנועים שזוהרו לקבל שבת על כל פנים מסוף שעה כ"צ ואמרו כי כך קבלו מאבותם ואין ספק שנהגו כך אבותינו צאשכנו על פי הוראת הרא"ש ועתה צעוונותינו הרבים נתמעטו אנשי מעשה צפרט צירידים צלוצלין וציערסלצ וצשאר ירידים כולם מחללין שבת צפרהסיא ומחוייבים לצטל החילול השם ולהעמיד שוטרים ולהעניש הסרצנים:

פרישה

לכנס צרקה נמצא שמתחלת השקיעה עד בין השמשות שהוא סוף השקיעה ג' מילין ורביע מיל והכי איתא בירושלמי עכ"ל. וצפרק צתרא דיומא יליף לה מקרא דצריך להוסיף צצבת וציוס טוב מהחול על הקודש וכתב שם הר"ן דחוספת זה אינו צעוד שהשמש זורחת על הארץ דהא תנן וכולן בית הלל מתירין עם השמש וכו' עד אלא ודאי חוספת זה היינו מתחלת השקיעה מילין ורביע ראה לעשותו כולו חוספת עושה ראה לעשות מקצת ממנו עושה ובלבד שיוסיף איזו זמן שיהיה ודאי יום מחול על הקודש עכ"ל והביא צ"י כל זה וכתב שכן משמע שהוא דעת הרא"ש ותמה על רבינו שלא הזכיר מזה כלום. ועיין מ"ש לקמן סימן רנ"ג (אות ג) בשם הרא"ש דלענין מוצאי שבת מחמירין כרבי יוסי ואין עושין מלאכה עד סוף כלות תקמ"ט אמה מסוף שקיעת החמה עיי"ש. וצסימן תקצ"ב [ה] גם כן כצתתי בשם הרא"ש לענין קבלת תענית:

דרישה

[ב] **כתב** ב"י וכו' דמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים ה' מילין וכו'. טעות וספר הוא וצ"ל ד' מילין, אף על פי דאיכא מאן דאמר בפרק מי שזיח טמא (פסחים צג:) דאמר ה' מילין, מכל מקום כיון דאיתותב ולא קיימא לן הכי על כן נראה לי להגיה ד' מילין [ו]:

שאין השמש נראה על הארץ עד זמן בין השמשות והזמן הזה הוא ג' מילין ורביע ראה לעשותו כולו חוספת עושה ראה לעשות מקצת ממנו עושה ובלבד שיוסיף איזו זמן שיהיה ודאי יום מחול על הקודש עכ"ל והביא צ"י כל זה וכתב שכן משמע שהוא דעת הרא"ש ותמה על רבינו שלא הזכיר מזה כלום. ועיין מ"ש לקמן סימן רנ"ג (אות ג) בשם הרא"ש דלענין מוצאי שבת מחמירין כרבי יוסי ואין עושין מלאכה עד סוף כלות תקמ"ט אמה מסוף שקיעת החמה עיי"ש. וצסימן תקצ"ב [ה] גם כן כצתתי בשם הרא"ש לענין קבלת תענית:

הגהות והערות

לתוספת שבת (מחצית השקל סק"ט). ועיי"ש במג"א בשם מהרי"ל ובפמ"ג שם דשתי שעות אלו הם זמניות, ולפי"ז על כרחך אינו מכח חשבונות אלו (ועיי' תהלה לירוד כאן סק"ז ז'). ועיי' היטב בשרי"ע התניא סוף סעיף ה': [ה] **אולי** צ"ל סימן תקס"ב, עיי"ש: [ו] **אבות** יש מן הראשונים שפסקו כהאי מ"ד (עולא) דס"ל ה' מילין, עיי' רמב"ם פ"ה מהל' קרבן פסח ה"ח, ותוספות פסחים יא: ד"ה אחד, ועוד הרי"ה ראשונים ס"ל כן (ועיי' ביאור הגר"א סי' תני"ט ס"ב משכ"כ בזה), וא"כ אין הכרח לומר שהוא ט"ס ברא"ש:

[ב] **עיי"ש** בגמ' דעולא ורבב"ח אליבא דר' יוחנן הם ס"ל דהו' ה' מילין, אבל ר' יהודה ס"ל ד' מילין עיי"ש: [ג] **עיי"ש** בהגהות אבן שלמה סק"ד: [ד] **היינו** או דחשבין משקיעת החמה עד צאת הכוכבים ה' מילין, וכל מיל ח"י מינוטין, והם צ' מינוטין, ונוסף עליהם עוד י"ג חצי מינוטין (שיעור ביהשמי"ש להיראים לפני השקיעה) הו' ביחד ק"ג חצי, והשאר לתוספת שבת, א"נ דחשבין משקיעת החמה עד צאת הכוכבים ד' מילין וכל מיל כ"ד מינוטין, והם צ"ו מינוטין ונוסף עליהם עוד ח"י מינוטין (לביהשמי"ש כנ"ל) הו' ביחד קי"ד מינוטין והשאר

זה לא נתן צד שיעורו אלא מיהו לאו תוספת כל דהו קאמר ח' כדמשמע דיוס טוב פרק המצא (צ"ה ל.) וצפרק שאל (קמח: ללאו בתוספת כל דהו אמרין אלא שלא נמצא שיעורו ונריך לפירוש קודם צין השמשות מעט: ודבר מ"ב צפרק ה' לא הזכיר דין תוספת

זה, וכחצ הרב המגיד צפרק א' מהלכות שבת עשור (ה"ו) דטעמא משום דלית ליה תוספת דבר תורה אלא לעניני יום הכפורים לנד דסצירא ליה דהלכה כמאן דדריש לקראי לדרשא אחרינא עכ"ל. ומשמע לי דדבר תורה שכתב לאו דוקא דמדברין נמי לית ליה תוספת דאס לא כן לא היה לו להשמיטו ט. ורצו שהשמיט דין התוספת נראה דסצירא ליה כהרמב"ם דלית ליה תוספת לשבת ותימא אמאי שכן סברת הרא"ש דלית ליה תוספת לשבת ועוד שהרי כתב בסיומן חר"ח גבי יום הכפורים שזריך להוסיף מחול על הקודש צין צאיסור אכילה צין צעשיית מלאכה וזה כדברי הרא"ש דאילו לדברי הרמב"ם אין זריך להוסיף מחול על הקודש אלא צאיסור אכילה בלעד אלא לא צאיסור מלאכה. והוי יודע שדעת הר"ף (יומא ז:) כהרא"ש, וכחצ הרב המגיד צפרק א' מהלכות שבת עשור (סוף ה"ו) שכן דעת שאר מפרשים (א):

[ג] ומ"ש ומי שאינו בקי בשיעור בין השמשות וכו' בדאמר ליה רבה לאריסיה וכו'. צקוף פרק צמה מדליקין (לה):

[א"ה] ומ"ש אב"ש מעשרין את הדמאי וכו'. ארישא קאי ספק חשיכה ספק אינו חשיכה אין מעשרין וכו' אלא מעשרין את הדמאי וכו' והיא משנה צקוף פרק צמה מדליקין (לה). והשמיט רצונו טמינת החמין לפי שכבר הזכירו בסיומן רנ"ו. וצמעשרין את הדמאי פירש רש"י משום דלא דמי למתקן דרוב עמי הארץ מעשרין הס. ומעריצין מוקי לה בגמרא (סס) צעירוצי חצרות דוקא ופירש רש"י טעמא משום דחומרא צעלמא הס אלא עירוצי תחומין אסמכניהו רצנן אקרא:

[ד] ובתב המדכי (פ"ג ס"י רז) שאחר עניית צרכו אף על פי שעדיין יום הוא אין מעריצין ופשיטא דהוא הדין דאין עומדין כיון דטעמא משום דקבליה לשבת עליה. ונראה דלדידן מצי אמר מומור דשבת קבליה לשבת עליה (ב):

בתב הרמב"ם צפרק ו' דהלכות עירוצין (ה"ג) ואס עירצ עירוצי תחומין צין השמשות הוי עירוצ ומציאו רצונו לקמן בסיומן ט"ו, נראה דסצירא ליה דהאי ליטנא דעס חשיכה דמשמע דיוקא אין לנו לדייק מיניה איסורא צעירוצי תחומין אלא בלכתחלה דאיירי ציה אלא דיעבד הוי עירוצ: הורה הר"פ שמותר להטביל כלים על ידי הערמה כגון ששואצ מים כדי לשחות צו או לשאר צורך [המים] ומלאוהו מים ע"כ הגה"ה מיימונית (פכ"ג אות ה) ועוד מלאחי היתר שיתן צמתנה לגוי ע"כ הגה"ה ין:

דרכי משה

(א) באגור (ס"י שסא) כתב בשם מהר"י מולין (שו"ת מהר"ל החדשות ס"י מה אות ד, וע"ע בשו"ת מהר"ל ס"ס קנ"ב) לפי דעת התוספות בפרק תפילת השחר (ברכות כז. ד"ה דרב) יכול לקבל עליו השבת מפלג המנחה ולמעלה ולדעת מוהר"ם יא [ב' שעות קודם הלילה

פרישה

(ה) נוסטין למערב. פירוש ונוטה לצד מערב מעט מעט כפי הילוך החמה וצוה ישער שקיעתה: (ו) אב"ש מעשרין את הדמאי וכו'. דרוב עמי הארץ מעשרין הן, ועירוצי חצרות חומרא צעלמא הוא, מורי ורבי יב: אב"ש לא עירוצי תחומין. דתיקון מעליא הוא דאסמכיה רצנן אקראי:

חדושי מהר"ח והגהות

רסא [א] לפנינו צגמרא איתא רצא לשמעה וכו"ה צהרי"ף (טו). אלא גירסת הרא"ש (סוף ס"י כג) רצא לאריסיה: [צ] בגמרא איתא אלאני והרי"ף גורס אלאני ועיין צרי"ף סס (טו). סוף ד"ה אמר ליה שפירש קצת צדך אחר:

הגהות והערות

[ז] כ"ה הגירסא ברוב דפוסי הטור, ועיי' בחי' הגהות כאן אות ב', ובאמת ברי"ף שלפנינו איתא אדאני, אבל בגמרא דפוס ויניציאה איתא אדני: [ח] עיי' משי"כ בהגהות על דרכי משה הארוך אות א': [ט] וזה אינו מכריח, שדין התוספת בכלל מה שאמרו שם בתקיעות שתוקעין בערב שבת דמשמע בהדיא דשובת קודם חשיכה, והיינו קודם חשיכה משום התוספת, ועל זה סמך גם כן שלא הזכיר איסור

רצג פרמי רמזי דינים המבוארים בזה הסימן

[ב] שיעור תוספת שצריך להוסיף מחול על הקדש:

[א] סדר ערבית ומאחרין אותו וכו' דאמר רבי יוסי. צפרק כל כתי (ק"ט):

[ב] ומכל מקום זמן יציאת שבת

להיות מותר במלאכה הוא משישלים בין השמשות דרבי יוסי וכו'. כבר כתבתי בסימן רס"א (כא. ד"ה ומ"ש וזמנו) דלרבי יהודה אחר סוף שקיעת החמה אלף וחמש מאות אמה היו בין השמשות כדאימא צפרק צמה מדליקין (לה:) ורבי יוסי פליג עליה שם ואמר בין השמשות כהרף עין ומפרש בגמרא (לה:) דבין השמשות דרבי יהודה הוא יממא לרבי יוסי ואסיקנא דהלכה כדברי שניהם להחמיר כרבי יהודה לענין קבלת שבת וכרבי יוסי לענין תרומה דלא אכלי כהנים תרומה עד שלשים בין השמשות דרבי יוסי וכתבו רש"י (לה:) ד"ה אלא לאחילה) והתוספות (שם ד"ה הקשה) והרא"ש (סי' כג) וממילא נמי למונאי שבת נקטינן כרבי יוסי ונסתפק שם הרא"ש כמה יש בין השמשות דרבי יהודה לדרבי יוסי והוכיח שאין ציניהם שיעור חמשים אמה וכתב נמצא שמשחקת החמה [מהלך] אלף ותקמ"ט אמה מותר לעשות מלאכה צמולא שבת ועל כן יש להגיה בצפרי רבינו נמצא אחר שקיעת החמה אלף ותקמ"ט אמה [א] : ולא ידעתי

צמנחה אפילו הכי צריך לחזור ולהתפלל מדין תשלומין דלא עדיף מאילו התפלל שמונה עשרה צמנחה צמנחה צמנחה דכיון דלא הזכיר של שבת וכן צראש חודש התפלל שמונה עשרה צמנחה ולא הזכיר של ראש חודש דלרבי לחזור ולהתפלל שמונה עשרה מדין תשלומין

אע"פ דאינו מרויח כלום וזהו שכתב המרדכי דמלשון הרב אלפס דקדק הר"ם דפליג ארבינו יהודה. מיהו מדברי הרא"ש משמע דלא צריא ליה האי דיוקא שהרי כתב כל דברי האלפסי ואע"פ כן כתב כל מ"ש רבינו יהודה משמע דצריא ליה דלא פליגי ועיין לקמן בסימן תכ"ב: **רצג א סדר ערבית ומאחרין אותו וכו'.** שיעור דברי רבינו כן הוא לכחלה מנהג כל ישראל הוא דמאחרין אותו ואינו כמי שפטור מן הדבר ועושהו דנקרא הדיוט (ירושלמי ברכות פ"ג ה"ט) אלא דמקבל עליו שכר אמאי דמוסיף טובא מחול על הקודש, דאמר רבי יוסי יהא חלקי וכו', דהיו מאחרין טובא מלעשות מלאכה אע"פ שמוחר מן הדין. ומכל מקום זמן יציאת השבת להיות מותר במלאכה, מן הדין הוא כשהוא שוצת אחר סוף שקיעת החמה כדי להלך אלף וחמש מאות אמה שהוא בין השמשות דרבי יהודה דהוי ודאי יממא לרבי יוסי ועדיין אסור צמלאכה עד שלשים בין השמשות דרבי יוסי דהוא דבר מועט שיעור מ"ט אמה כדכתב הרא"ש צפרק צמה מדליקין ואחר כך יהא שוצת מעט כדי להוסיף מחול על הקודש: והבית יוסף כתב צריך להגיה בצפרי רבינו אלף ותקמ"ט אמה. אבל למאי דפירשתי אין צריך להגיה דסוף דברי רבינו אמתלתן קאי דמאחרין אותו כדי להוסיף מחול על הקודש אבל מדינא אין צריך כל

הזכיר של שבת כתב רבינו יהודה אע"פ שלא יצא באותה תפלה ואילו נזכר מבעוד יום היה צריך להתפלל שבע ברכות אפילו הכי לא יתפלל במוצאי שבת שתיים כיון שכבר התפלל שמונה עשרה ברכות, וחכמי פרובינצא היו אומרים כיון שלא יצא ידי חובתו באותה תפלה הוי כאילו לא התפלל וצריך להתפלל שתיים לערב, וכתב אדוני אבי הרא"ש ז"ל והדבר מוכרע לכך היה אומר ה"ר יונה שהנכון (ה) לצאת ידי ספק ולהתפלל אותה לערב בתורת נדבה (ט) ואין צריך לחדש בה דבר כיון שמתפלל אותה מספק אין לך חידוש גדול מזה:

סימן רצג

פרמי רמזי דינים המבוארים בזה הסימן

[א] סדר ערבית ולמה מאחרים אותו: [ב] אימתי מותר בעשיית מלאכה: [ג] פירוש רב צלי של מוצאי שבת בשבת: האידנא אם יכולים לעשות כן:

[א] (א) סדר ערבית, ומאחרין אותו (ב) כדי להוסיף מחול על הקודש דאמר רבי יוסי יהא חלקי (ג) עם מוצאי שבת בציפורי שהיתה יושבת בהר והיה נראה להם יום גדול עד צאת הכוכבים ולכך היו מאחרין במוצאי שבת: [ב] [א] ומכל מקום זמן יציאת השבת להיות מותר במלאכה הוא משישלים

צמה מדליקין ואחר כך יהא שוצת מעט כדי להוסיף מחול על הקודש: והבית יוסף כתב צריך להגיה בצפרי רבינו אלף ותקמ"ט אמה. אבל למאי דפירשתי אין צריך להגיה דסוף דברי רבינו אמתלתן קאי דמאחרין אותו כדי להוסיף מחול על הקודש אבל מדינא אין צריך כל

דרישה

רצג [א] ומ"ש רבינו ומכל מקום זמן יציאת שבת להיות מותר במלאכה הוא משישלים בין השמשות דרבי יוסי. יש לדקדק למה יש להקל בעשיית מלאכה יותר מבתפלה הא אדרבה בתפלה מצינו שהקילו כמו שמסיק רבינו דאם ירצה להחשיך על התחום הרשות בידו להתפלל של מוצאי שבת בשבת מה שלא מצינו כן במלאכה. ויש מפרשים דהכי קאמר רבינו דמתחלה כתב ומאחרין אותו כדי להוסיף ור"ל דטוב הוא לאחר ולא שצריך לעשות כן וכמו שאמר רבי יוסי יהא חלקי וכו' דר"ל דמדת חסידות הוא בכך אבל לא בתורת חיוב ואחר כך כתב אבל לענין דינא אין צריך להמתין עד יציאת הכוכבים אלא מיד שיכלה בין השמשות דרבי יוסי מותר לעשות מלאכה, וזה אינו דאם כן

הלילה, אלא כוונתו לומר כיון דאיכא למיטעי צקלת מקומות למשוב שהוא לילה כשעדיין יום משום הכי צריך להוסיף מחול על הקודש כדי שלא יבא לידי טעות, לאפוקי לעיל בסימן רס"א ליכא למיטעי למשוב שהוא יום כשהוא לילה דהא משז שם כמה סימנים כגון שימשא צריש דיקלי ומרגולין שיוצאין על הקורה עיי"ש הלכך לא מיימי רבינו לעיל בסימן רס"א הא דאמר רבי יוסי יהא חלקי עם מכניסי שבת צטצריא וק"ל בן גס לעיל צריש סימן רס"א כתב רבינו להקדים צמפלת שבת דאמר רבי יוסי יהא חלקי ממכניסי שבת צטצריא וכו' עיי"ש:

חדושי מהר"ח והגהות

פסוק (תהלים קז יח) פנה אל תפלת הערער עיי"ש ותתענג מזיו ציורו ועל דרך הכחוש (איו לו ה) הן אל כציר ולא ימאס (שי' צדוק ט). לדבר הנעשה לצדו אס חטוב צעני אדוניה צריכה להיות נעשית כמקונו בכל פרמיה ודקדוקיה. וזה היה כוונת רבי יוסי אשר צלמי ספק צמר צמלות שבת לאחוז צל חלקיה אס להקדים הרצה צנניסמו אס לאחר הרצה צניאמו ואולם היה לצדו אס צנניסמו או צניאמו לזה צמר לנפשו להיות חלקו נחשז יחד עם אותן המכניסים צטצריא ומוציאים צניפורי וזהו כוונת רבינו צממא וכן הכוונה גס צמאר הדברים הנזכרים שם:

הגהות והערות

רצג [א] בן הגיה המהר"ח בפנים הטור שלו, ועיין ב"ח כאן שאי"צ להגיה, אבל בפנים הטור שעם הב"ח דפיר איתא (ס"א ותקמ"ט): [ב] בן הוא בכתבי יד של הפרישה, אבל בדפוס ראשון גרס בזה"ל: בטבריא מיהו ק"ל דהא לעיל בריש סימן רס"א כתב רבינו גס כן להקדים וכו':

כך לאחר אלא דמשישלים צין השמשות דרבי יוסי לאחר צין השמשות דרבי יהודה שהוא אלף וחמש מאות אמה הוה לאחר כך מותר בעשיית מלאכה דהיינו כשיהא ממתינ עוד שיעור כדי הלון מ"ט אמה שהוא צין השמשות דרבי יוסי ועוד תוספות מעט לאחר מ"ט אמה ומה שקייר רבינו בדבריו ולא פירשם הוא לפי דמנהג כל ישראל דמאחרין טובא להוסיף מחול על הקודש כמ"ס בתחלה וצא רבינו לומר שאין צריך כל כך מן הדין לכך קייר וסמך על המונן כדמוכח מדבריו ואין צריך להגיה הספרים נכדי דהדבר פשוט דצמה שאמר משישלים צין השמשות דרבי יוסי וכו' ראונו לומר נכדי שיהלך מ"ט אמה אחר צין השמשות דרבי יהודה שהוא אלף וחמש מאות אמה ועל כל פנים צריך עוד להמתין מעט שיהא צו קצת תוספות מחול על הקודש כמ"ס בתחלת דבריו ודו"ק:

למה השמיט רבינו הא דאמרין התם (לה:): כוכב אחד יוס שנים צין השמשות שלשה לילה וכוכבים שאמרו לא כוכבים גדולים הנראים ציוס ולא כוכבים [קטנים] שאינם נראים אלא צלילה אלא ציוניים וה"ר יונה כתבו בתחלת מסכת זרכות (א: ד"ה והא) וכתב וכוון שאין הכל צקאים צין גדולים לקטנים ג צריך לומר שלא לעשות שום מלאכה עד שיראו שלשה כוכבים קטנים ואם הוא יוס מעונן ימתין עד שיצא הספק מלכו. וכתב הר"ן בפרק צמה מדליקין (טו. סוד"ה אמר רצה) וציומא (ג: סוד"ה ח"ר ועיניסם) דלענין תוספת שצריך להוסיף מחול על הקודש שיעורו לענין מולאי שצט כענין שאמרו צירושלמי דזרכות ד צריך שיראו שלשה כוכבים רזופים היו (מפוזרות) [מפוזרים] אסור בעשיית מלאכה משום תוספת (א) ואע"ג דרבינו סבירא ליה כהרמז"ס דלית ליה תוספת לענין שצט כמו שכתבתי בסיומן רס"א (כא. ד"ה והרמז"ס) מכל מקום לא היה לו להשמיט הא דכוכב אחד יוס וכו' ללמדנו דשלשה כוכבים ודאי לילה וקודם לכן אסור בעשיית מלאכה והרמז"ס כתב בפרק ה' (ה"ד): ואע"פ שחשבה אסור לעשות מלאכה עד שיצדיל בתפילה ואחר כך יאמר המצדיל צין קודש לחול כמצוה צפוף סימן (ש') (רל"ט) [ה:]:

[ג] מי שהוא אנוס בגון שצריך להחשיך על התחום וכו' ופירש רבינו האי ו* בגון שהיה להם שום אונס וכו'. כן כתב התוספות (זרכות כ: ד"ה נלי) והר"ס (שס ס"ו) וה"ר יונה (שס יט סוע"ג ד"ה ורצ) והמרדכי צריש פרק תפלת השחר (שס ס"ו) (ג)

דרכי משה

רצג (א) וכן הוא בהגהות מיימוניות (פ"ו) [פ"ה] (אות ג) בשם הירושלמי:

פרישה

(ג) והוא אחר בין השמשות דרבי יהודה. בפרק צמה מדליקין צפוף פליגי רבי יהודה סבר אחר סוף שקיעת החמה אלף וחמש מאות אמה שהוא שלשה רביעי מיל הוא צין השמשות ולרבי יוסי זה נקרא יוס שהוא סבירא ליה צין השמשות עצמו הוא כהרף עין והשאר הכל יממא ואסיקנא שם דהלכה כדברי שניהם להחמיר דרבי יהודה לענין קצת שצט וכרבי יוסי לענין מולאי שצט ולענין תרומה והוכיח שם הר"ס שאין צין צין השמשות דרבי יהודה לדרבי יוסי חמשים אמה וכתב נמא שמשמשקע החמה אלף ותקמ"ט אמות [מותר] בעשיית מלאכה וכתב צ"י על כן יש להגיה צספרי רבינו כדי להלך אלף ותקמ"ט אמה: וצ"ב אורח קשה כיון דאמרין בפרק מי שהיה טמא (פסחים זד.) דמתחלת שקיעה עד לאת הכוכבים הוא שיעור הילוך ארבעה מילין ומו לא וצ"א הכוכבים לכולי עלמא לילה הוא ואין אמרין לרבי יוסי שיעור מ"ט אמה אחר הילוך ארבעה מילין הוא יממא ואחריתו כהרף עין צין השמשות ואחר כך לילה. ואין לומר דרבי יוסי סבירא ליה דיותר משיעור הילוך ארבעה מילין יש צין תחלת השקיעה ללילת הכוכבים כי בפרק מי שהיה טמא רבי יהודה קאמר לה שהוא שיעור ארבעה מילין ואיכא למימר דלטעמיה אזיל רבי יוסי גס צהא לא סבירא ליה כוחיה דזה אינו דאם כן מאי פריך הגמרא שם מדברי רבי יהודה לרצא ולכמה אמוראים שאמרו שהוא יותר משיעור ארבעה מילין ועלו צמיוצחא דילמא כרבי יוסי סבירא ליה, שמע מינה דפשוט להגמרא דליכא מאן דפליג צהא: שוב מלמתי שהקשו התוספות קושיא זו בפרק צמה מדליקין דף (ל"ו) [ל"ה] ע"א (סוד"ה מרי) וז"ל אצל חימה לר"י דממאי פליגי דהא ודאי משעת לאת הכוכבים הוי לילה כדפרישית וי"ל דאמרין לקמן לא גדולים הנראים ציוס ולא קטנים וכו' אלא ציוניים והשתא פליגי דלרבי יהודה מספקא ליה

דרישה

קשה למה פתח בתפלה וסיים במלאכה היה לו לחלק בתפלה גופה או במלאכה גופה בין דין למדת חסידות, ודוחק לומר דלרבוחא נקט כל חדא דלמדת חסידות אפילו בתפלה יאחר וכל שכן במלאכה ולדינא אפילו במלאכה אין צריך לאחר וכל שכן בתפלה דדוחק. לכן נראה

הגהות והערות

[ג] עיין פרישה סק"ד (ד"ה ומ"ש) דהיינו ציוניים, וכן הגיהו בגליון רבינו יונה שם דצ"ל "בין גדולים לציוניים" וכן הגיהו בדפוסים האחרונים בב"י כאן, ולעיל בריש ס"י רל"ה העתיק הב"י "בין ציוניים לקטנים" כדאיאת לפנינו ברבינו יונה ולגירסא זו הסכים בפרישה כאן, אבל בפרישה שם סק"ב כתב שצריך להגיה "בין ציוניים לגדולים", וכן כתב באליה רבה שם סק"א, ועיין פמ"ג שם משי"ז סק"א ובמאמר מרדכי כאן סק"ב ושם סק"א: [ד] עי"ש פ"א ה"א במראה הפנים (ד"ה ובלחוד) שהר"ן היה לפניו גירסא כזו בירושלמי, עי"ש: [ה] כן הוא שיטת הרמב"ם והרא"ש כמבואר בב"י שם, אבל להלכה מסיק הב"י שם שאחר שהבדיל בתפלה מותר במלאכה אע"פ שלא אמר המבדיל, ובלקוטי חזק בן חיים הגיה בב"י כאן דצ"ל "עד שיבדיל בתפלה אלא אם כן יאמר המבדיל": [ו] הפרישה נקט בדעת הטור דס"ל כשיטת ר"ת וכן כתב המהרי"א אבוהב לעיל ס"י רס"א ועי"ש בב"י, ועיין בהגהות הרא"פ כאן מה שכתב בדעת הטור בזה: [ז] הובא בשערי שמחה סימן נד ובר"ץ גיאת חלק א סוף עמוד יח:

וְזֶה שֶׁכָּתַב רַבֵּינוּ וְקוֹרִין קְרִיאַת שְׁמַע בְּבִרְכוּתֶיהָ וְכוּ'. הִנֵּה פִירוּשׁוֹ וְקוֹרִין קְרִיאַת שְׁמַע אַחֵר לֹאֵם הַכּוֹכָבִים וּמַחֲפָלָיִן שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה קֹדֶם לָכֵן. וְהַרְמָצִים צִפְרָק ג' מַהֲלֻכּוֹת תַּפְלָה (ה"ו) כִּתּוּב יֵשׁ לוֹ לְהַתְּפִלָּה תַּפְלָה עֲרִיצִית שֶׁל לֵילִי שָׁנָה צִפְרָק שָׁנָה קֹדֶם שֶׁתִּשְׁקַע הַחֲמָה

ב' וּפִירֵשׁ רַב הָאֵי כְּגוֹן שֶׁהִיא דָּהֵם שׁוּם אֹנֶם שֶׁלֹּא הִיא דָּהֵם יֵין דֶּהֱבִידִיל בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת. כְּלוּמָר שֶׁלֹּא הִיא לֵהֵם כִּי אִם כּוֹס אֶחָד לְצִרְכָּה הַמּוֹזֵן וְהִיוּ מִצְדִּילִין גַּם כֵּן עֲלֵיו כְּדִלְקֻמֶּן בְּסִימָן רַצ"ו. יֵשׁ מְגִיהִין עַל שֶׁ ה"ר אֶזְרָהֵם מִפְרָאָה הֵן שֶׁלֹּא הִיא לֵהֵם יֵין לְהִצְדִּיל

וכן יתפלל ערבית של מוצאי שבת בשבת לפי שחפלת(ו) ערבית רשות אין מדקדקין בזמנה ובלבד שיקרא קריאת שמע בזמנה אחר זאת הכוכבים עכ"ל (ב), ונפרק כ"ט מהלכות שבת (ה"א) כתב יש לו לאדם לקדש ערב שבת מצעוד יום אף על פי שלא נכנסה השבת וכן מצדיל על הכוס מצעוד יום אף על פי שעדיין הוא שבת שמלות זכירה

[ג] של מוצאי שבת בשבת וכן רבי יאשיה ויהיו מבדילין על הכוס ופירש רבינו האי כגון שהיה להם שום אונס (ו) שלא היה להם יין להבדיל במוצאי שבת [ג] או שהיו צריכין להחשיך על התחום לצורך מצוה כגון על עסקי מת או כלה כי דבר פשוט הוא שלא היו ממהדין [ז] להתפלל של מוצאי שבת בשבת אם לא בשביל אונס. ופירש ר"י דסבירא להו דמפלג המנחה ולמעלה הוא זמן תפלת ערבית הלכך היו מתפללים והיו

במוצאי שבת כגון שהיו צריכין להחשיך וכו' ויניחא השתא מה שפירש רב האי כגון שהיה להם שום אונס וכו' כגון שצריך להחשיך על התחום וכיון שהוא נשדא אונס הוא אצל לגירסאמינו קשה דהיה לו לומר כגון שלא היה להם יין להבדיל לאיזה צורך אמר כגון שהיה להם שום אונס דכלא אונס איכא שאין להם יין כפי הצורך:

לחמרה בין בשעת כניסתו ויציאתו
בין קודם לשעה זו כמעט וכחז הרב
המגיד שפירשו שאע"פ שמצד
יום קדש או הדין מותר לו לערב
לאכול בקידוש זה ולאכול ולעשות
ההפך זהו מלאכה וזה דעת קצת מן
הגאונים וכן כתבו מן האחרונים וכדברי רבינו וכן עיקר עכ"ל ולזה
הסכים הרשב"א בריש פרק חפלת השחר (נדרים כז: ד"ה הא):

ערצית שאתריו וזה נראה לי פשוט. ולא ידעתי מה עלה על דעת ה"ז שכתב ו"ל ומה שכתב רבינו וקורין קריאת שמע בצרכותיה וכו' הכי פירושו וקורין קריאת שמע אחר זאת הכובצים ומתפללים שמנה עשרה קודם לכן עכ"ל דהבין דהא דקאמר וקורין קריאת שמע קאי אהיכא דהיה אנוס והא ליחא דהא רבינו כבר כתב דין מי שהוא אנוס שמקדים להתפלל ואחר כך קורא קריאת שמע אבל בדלא אנוס קיימא לן כרבי יוחנן דאמר איזוהי צן עולם הבא זה הסומך גאולה של ערצית לתפלת ערצית וכדלעיל בריש סימן רל"ה ודברי רבינו כאן בדלא אנוס הן ועוד בדמקלת ספרי רבינו כתוב האי דיבור וקורין קריאת שמע ומתפללים שמנה עשרה בסוף הסימן אחר דברי הר"י גיאת ולפי זה פשיטא דפשיטא דקאי אהיכא דלא אנוס: **ובתב** הר"י גיאת וביון שנהגו וכו'. כתב מהרש"ל (בצהלותיו לעזר) הכי נהוג שלא להתפלל של מוצאי שבת

דרכי משה

(ב) ונראה לי דלדידן (ד"מ סי' רלה אות א) דמתפללים קריאת שמע של ערבית קודם הלילה בשאר ימות החול אם כן גם כאן אין צריך

פרישה

(ו) שֶׁאֵל הִיָּה אֶחָם יִיזָבֹב. פִּירוּשׁ רַק כּוֹס אֶחָד לְזִכְרָת הַמּוֹזָן וְהָיוּ מִזְדַּלִּינִן גַּם כֵּן עָלָיו כְּדִלְקֶמֶן בְּסִימָן רַגְלָיו טוֹ: וּבִמְשָׁאוֹ שֶׁהָיוּ צָרִיכִין לְהַחֲשִׁיד וּבִבְרָא רַגְלָם גַּם מִתַּחַת זֶה לֹא יִהְיֶה לָהֶם כּוֹס בְּשֶׁדָּה לְהַבְדִּיל עָלָיו אֶף שֶׁיֵּשׁ לָהֶם יֵין בְּצִיחָם יֵין דָּאֵס לֹא כֵן קָשָׁה לָמָּה הָיוּ צָרִיכִין לְהַתְפַּלֵּל וּלְהַבְדִּיל הֵאֱגֵם אַחֵר הַתְּפִלָּה וְהַבְדֵּלָה לֹא הָיוּ רָשָׁאִין לִילֵךְ חוּץ לַתְּחוּם מַעְבֹּד יוֹם דְּעוֹד אִסּוּר שֶׁבֶת עֲלֵיהֶם לַעֲנִין מִלְּאֲכָלָהּ וּכְדַמְשַׁמַּע נִמִּי מֵאוֹמְרוֹ שֶׁהָיוּ מַחֲשִׁיכִים עַל הַתְּחוּם מִשְׁמַע דּוֹקָא תְּחוּם וְלֹא יוֹתֵר אֶף אַחֵר הַבְּדֵלָה וְזֶה הָיוּ רָשָׁאִין לִילֵךְ אֶף בְּלֵיל הַבְּדֵלָה וּתְפִלָּה, וְדוּחָק לִימָר מִשּׁוּם כִּדִּי שֶׁלֹּא יִטְרַכּוּ לְשִׁהוּת וּלְעִמּוּד בַּתַּחֲתָה הַלֵּילָה וּלְהַתְפַּלֵּל דִּהָא מַכַּל מִקּוֹם עֲדִיף הִיָּה לָהּ לְהַתְפַּלֵּל אִזּוּ סִמּוֹן לְתַשְׁכָּה, אֲלֵא וְדִאִי בְּשֶׁבִיל שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם בְּשֶׁדָּה כּוֹס יֵין לְהַבְדִּיל עָלָיו לִכְן הוֹרָכּוּ לְהַתְפַּלֵּל וּלְהַבְדִּיל קוֹדֵם אֲחֵתִם מִצִּיחָם, וְתַרְמִי קֵאֲמֵר דְּבִרְשָׁא קֵאֲמֵר אֲפִילוּ אִינוּ יוֹאֵל מִפְּתַח בֵּיתוֹ כִּיּוֹן שָׁאִין לוֹ אֲלֵא כּוֹס אֶחָד מִצֶּדֶן עָלָיו בִּזְכַּת הַמּוֹזָן וְגַם הַבְּדֵלָה וְק"ל: וּבִזְוָה נִתְיַשֵּׁב שְׂפִיר גִּירְסַת הַסְּפָרִים שֶׁלּוֹ שֶׁכְּתוּב בֵּהָא מִיּוֹם אֵיךְ שֶׁהָיוּ צָרִיכִין לְהַחֲשִׁיד וְכו', וְמֵה שְׂפִירוֹ שֶׁרִבּוּ בִּצְבֻנוֹן וְהָיוּ מִשּׁוּם דְּקָסֵם אֲמָרוּ רַב גְּלִי שֶׁל מוֹאֲבִי שֶׁבֶת בְּשֶׁבֶת לָהֶם נִזְכַּר שֶׁהָיוּ מַחֲשִׁיכִים. וְלֹא יֵדְעִי מֵה הַכֹּהֲנִים הֵל"ר אֲבָרְסָה מִפְּרָגָא וְלֵהָא מִצִּיבָה כְּגוֹן בְּמִקּוֹם מִצִּבָּה אִזּוּ כִמְ"שׁ בְּצִהָמוֹי שֶׁצִּרִּיךְ לְהִגִּיהַ כְּגוֹן. וְלִפִּי הַגֵּהֶנּוּ הַכֵּל בִּצָּא אֲחֵת הָיָא. וְלִפִּי מֵה שֶׁכְּתַבְתִּי וְהוּא נִדְפַס כֵּן בְּגִלְיוֹן דְּרִישָׁא אִיירִי דִּלָּין לוֹ אֲלֵא כּוֹס אֶחָד לְזִכְרָת הַמּוֹזָן וּלְהַבְדֵּלָה אֲחִי שְׂפִיר טַפִּי וְתַרְמִי קֵאֲמֵר

חדושי מהרש"ח והגהות

[ז] בגמרא שלפנינו אימא רב עלי של שנת צערב שנת [פרישה סק'ה], ועיין בצדרי יוסף כאן בשו"ר צרכה שמאנא צתשו' הגאונים כת"י כגריסת הטור כאן: [ח] עיין פרישה (סק"ו): [ט] [במבור דפו"ר וכן ברא"פ דפוס פראג אימא חיצות אלו "וקורין שמע צברותיה ומחפליין שמונה עשרה" בסוף הסיומן וכמו שהביאו ה"ח ס"ג והפרישה סק"ו צ"ח כ"ה גם בצמח ש"ר ר"א צ"ח משה כאן וז"ה גם בטור של המהר"ם וכתב על זה בצמח ש"ר שם ח"ל] הוא מלמא באנפי נפשיה שחור רבינו למלמיה לפרש סדר היום ולא חאי אמי שהוא אנוס דלעיל כמו שהבינו ה"ח" ודעת צמח ש"ר דברי רבינו (מהר"ם):

הגהות והערות

[1] **בהגהות** הרא"פ כתב שצריכים להגיה "להבדיל ולהתפלל" ע"פ לשון התוס' והרא"ש: [ח] **בן** הגיה הרא"פ בטור שלו דפוס פראג שנת ש' וביאר גירסתו בהגהותיו שם על הגליון (הנדפס אצלנו בסוף הטור), והפ' הראשון שהביא הב"ח כאן הוא מגליון הטור דפוס אויגשבורג, ועיין בפרישה כאן סק"ו מש"כ בזה, ומה שכתבנו שבהגהות והערות אות ט' ואות י"א: [ט] **פ"י** זה הוא מגליון טור דפוס אויגשבורג שנת ש' הנדפס גי' ע"פ הרא"פ, ולזה נתבארין הפרישה בסמוך במשכ"ס "הוא נדפס בן גליון", ומקשה דלפי פ"י זה א"צ למעשה להגיה הרא"פ בדפוס פראג המובא בב"ח כאן סוף סעיף ב' עיי"ש: [י] **בן** הוא בתוס' וכמ"ש המג"א כאן סק"ג, אבל בלשון הטור פ"י המג"א שם באופן אחר עיי"ש: [א'] **כאן** מובאר באמת בשם רב האי בכו"ת הגאונים שערי משוכה סי' קי"ד ולא לילא לילא

רסא א. שבת ל"ד
[ע"א]:
*6. רש"י שם ד"ה ספק
מטעה: -

^{הערה}

ציונים לרמ"א

רסא *6) סעיף ב:

הגהות והערות

^{הערה}

- רסא א [א] תוספת מהדורת
אמ"ד תכ"א (באר הגולה):
ב [ב] תוקן ממהדורת אמ"ד
ת"פ:
ג [ג] כן הוא בזהב
מיימוניות:
ד [ד] קמז וה, וקמז דלהלן
סוף סעיף ג, נמלאים בערך
לחם הנדפס בסוף סימן רס,
אך כפי הגרסה מקומם כאלו
וכן הוא בזהב כמ"י:
ה [ה] עיין ט"ז יו"ד סימן נח
ס"ק ו:
ו [ו] תוקן ע"פ דברי המג"א
שם:
ז [ז] עיין אגרות הפרי מגדים
[סוף שו"ע השלם כרך א],
אגרת א סוף אות י:
ח [ח] ב"ה ברא"ש שבת פ"ג
סוף סימן כג, ובגמרא לפנינו
הנוסח "לשמעיה":
ט [ט] תוקן ע"פ ג' רות:
י [י] גוסס ע"פ ג' רות:
יא [יא] גוסס ע"פ ה' הנוסח
בחסם סופר שנקלטי חצר
בן חיים:

רסא א בין השמשות. ^(א) ואם נסתפק אם הוא בין השמשות
אסור (ב"ח עמוד לא ד"ה ספק חשיכה): **ב** אין מעשרין.
דהוה ליה כמתקן. והוא הדין לאסור להפריש חלה, וכן משמע
סוף סימן ר"ס. ועיין סימן תק"ו [סעיף ג וס"ק ט]: **ג** ואין
מטבילין. דמתקן מנא הוא:
ד ואין מערבין. דמקנא ביתא
הוא, כמו שכתב סימן תקכ"ח
[סעיף ג]: **ה** וטומנין. דדבר
שאינו מוסף הבז, כמו שכתב רש"י
סימן רנ"ז. אבל לשאר דברים דין
בין השמשות כמו בשבת עלמה:

סימן רסא

ומן הדלקת הנרות לשבת. ובו ד' סעיפים:

א ⁶ ספק חשיכה ⁶ [א] והוא ^(א) בין השמשות ⁽²⁾ [והיינו כדי שיעור הלוק שלשה רבעי מיל * אחר
שקיעת החמה טור בסימן רצ"ג עמוד רב וכדלקמן סוף
סעיף ב' ⁽³⁾ ושיעור מיל הוא שליש שעה פחות חלק
שלשים] ⁽⁴⁾ **(א)** **ב** אין מעשרין את הודאי ⁽⁵⁾ **ג** ואין מטבילין את הכלים ואין מדליקין
את הנרות ⁽⁷⁾ **ד** ואין מערבין עירובי תחומין (ועיין לקמן סימן מט"ו סעיף ז') אבל מעשרין
את הרמאי ⁽⁸⁾ **ה** וטומנין את החמין ⁽⁹⁾ **(ב)** ומערבין ⁽¹⁰⁾ עירובי חצרות (ועיין לקמן סימן שצ"ג *6):

רסא (א) **אין מעשרין את הודאי.** פירש רש"י [שבת לה, א
ד"ה ספק חשיכה וד"ה ואין מטבילין] דמיקון מעליא הוא. ואע"ג
דשבות צלמא הוא, סבירא ליה גזרו על שבות אף בין השמשות.
וטעילת כלים הוה נמי שבות, דנראה כמי שמתקן כלי. וכתב ז"י
[עמוד לא דבור ראשון], דאם כן כיון
דקיימא לן בסימן שמ"ב דכל שבות
לא גזרו עליו בין השמשות, אם כן
מעשרין הודאי בין השמשות,
⁽⁶⁾ אלא דהטור כתב שם דלא גזרו
על השבות בין השמשות, היינו
לצורך מצוה או שהיה טרוד, ועל
כן כתב כאלו [בש"ע] צסיפא דמותר
לומר לעכו"ם בין השמשות להדליק
נר לצורך שבת כו'. ולפי זה דגם
בטעילת כלי, צאם הוא נר"ך לו
לשבת ואין לו אחר, דיכול להטביל
בין השמשות. אלא שיש היסור אחר, דהיינו ליטנו לעכו"ם במתנה, כמו שכתב ציוה דעה סימן ק"כ סעיף ט"ו, אם כן לא נחיר השבות
אפילו בין השמשות: **(ב)** ומערבין עירובי חצרות. בגמרא [שבת לה, א] פרכין, הא גופא קשיא, אמרת ג' דברים נר"ך אדם לומר
בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה, עם חשיכה אין, ספק חשיכה לא, פירוש, דלא יאמר אז ערבתי שאסור אז לערב, והדר תנא ספק
חשיכה מערב. ומשנינן, כאלו בעירובי תחומין תמיר טפי דאסמכוהו רבנן אקראי, כאלו בעירובי חצירות. וקשה, דאם כן למה כתב הטור
בסימן ר"ס [עמוד 5] דעם חשיכה מערבין עירובי חצירות, דהא הוה תמיתין אוקמינא לה כאלו בעירובי תחומין. וי"ל דודאי לענין
אזהרה לבני ביתו נר"ך להוכיח עירובי חצירות עם חשיכה, אע"ג דגם אחר כך בספק חשיכה יוכל לערב עירובי חצירות, מכל מקום כיון
דבעירובי תחומין אסור אחר כך, יזכיר גם עירובי חצירות צעת ההיא. נמצא דהא דמוקי לה בעירובי תחומין היינו לענין שאחר כך
אסור, אבל לענין אזהרה לבני ביתו שוין הם, דאין שייך לומר חילוק צוה (דבא') [דנעס] ⁽²⁾ חשיכה זיהיר על עירובי תחומין ואחר כך
זיהיר פעם אחרת על עירובי חצירות, דלא עשו שני זמנים לענין האמירה, דודאי לכתחלה לא יסמוך עצמו על ספק חשיכה בענין עירובי
חצירות. והא דלא זכר הטור [בסימן רס] צענין האמירה עירובי תחומין, לפי שאינו דבר קבוע, שאינו מצוי לערב תחומין, מה שאין כן
עירובי חצירות היו רגילים כל אחד בכל ערב שבת. בהגהות מיימוניות [שבת כג אות ה] כתב על שם (הרי"ף) [ה"ר פרץ] ⁽³⁾ [במספומי
בזה ית, א ד"ה מדליק דמותר להטביל בשבת כלי על ידי הערמה, כגון ששואב מים כדי לשחות צו או לשאר צורך, ומלאהו מים, ע"כ.
כתב רש"י בכתובה סימן מ"ו, מי ששבת להדליק נר של יאר צייט, מותר לומר לעכו"ם בין השמשות שידליקו:

ערך להם להמריק"ש

רסא ריש סעיף (ב) [א] [והוא בין השמשות]. הר"מ אלשקר ז"ל סימן (5) [5] העלה דומן בין השמשות הוא משתקע כל עגולת השמש עד צאת שלשה כוכבים
צנונים, וכן ראוי למעשה: שם עירובי תחומין. ועיין סימן מט"ו סעיף ז': [שם] וימערבין עירובי חצרות. עיין סימן שצ"ג דין ז':

באר היטב

לו אחר, יכול להטביל בין השמשות. אלא שיש היסור אחר, ליטנו לעכו"ם במתנה,
או על ידי הערמה כגון ששואב מים כדי לשחות צו, ט"ז [ס"ק א-ב]. ועיין

מהצית השק"ל

שואל ג"כ על עירובי חצירות, ומטעם שכתב מ"א, וכעין זה כתב ה"ט
[סימן רסא ס"ק ב], ע"ש. והב"ח [שם עמוד צג ד"ה ואיכאן כתב תירוצו אחר, עיין
שם. ואף על גב דלדידן לא הוזכר בשאלה עירובי תחומין, ומטעם שכתב
ה"ט [שם], עיי"ש, מכל מקום נשאר התקנה לשאל על חשיכה על עירובי
חצירות גרידא. אבל כתבו האחרונים שבזמן הזה שמערבין ערב פסח על
כל השנה, אין צריך לשאול ערבתי:

רסא (ס"ק א) בין השמשות. ואם נסתפק בו אסור (ב"ח). עיין שם כי הב"ח
דייק כן מלשון רש"י [שבת לה, א ד"ה ספק חשכה], וקא משמע לן אף
על גב דהוי כעין ספק ספיקא, חדא דלמא אכתי הוא קודם בין השמשות,
ואם תמצא לומר שהוא בין השמשות הא בין השמשות גופיה ספק דיום
הוא, קא משמע לן דאסור. והטעם, כתב בספר תוספת שבת [ס"ק א] דהוי
ספק חסרון ידיעה. ולענ"ד אפילו ביום המעונן, דהוא ספק לכל, ומה שהוא
ספק לכל העולם אינו בכלל ספק חסרון ידיעה, עיין ביורה דעה סימן ק"י
[ש"ך כללי ספק ספיקא אות לד], ואף על גב דאפשר לדחות דאפילו ביום
המעונן מקרי חסרון ידיעה, דודאי אינו מעונן בכל העולם, מכל מקום
בלאו הכי אינו שפיר ולא מיקרי ספק, כמו שכתבו התוספות בכתובות
בסוגיא דפתח פתוח [ט, א ד"ה ואי בעית] שם אונס חד הוא, דב' הספיקות
חד הם, אי הוא לילה או יום: (פ"ק ב) **אין מעשרין בו.** וכן משמע סוף סימן
ר"ס, ר"ל, מדהוצרך לשאול עם חשיכה הפרשת חלה, מכלל דספק חשיכה
אסור להפריש חלה, דאם לא כן הוה ליה להמתין בשאלת החלה עד ספק
חשיכה, כנוכר לעיל בסימן ר"ס [מהצית השק"ל ס"ק ג] בשם רש"י [שם ד"ה עם
חשכה]. וליכא למימר כמו שכתב מ"א בסימן ר"ס [שם] גבי עירובי חצרות,
דוקא דיעבד הותר עירובי חצירות בין השמשות משום מצוה אבל לא
לכתחלה, זה אינו, דעל כרחך בהפרשת חלה ליכא שבות כלל, דאם לא
כן גם דיעבד לא היה מותר בין השמשות, דהא בהפרשת חלה ליכא מצוה
ולא משום כבוד שבת, דהא קיימא לן [יו"ד סימן שכן] חלת חוצה לארץ
אוכל והולך ואחר כך מפריש, וא"כ מאי כבוד שבת איכא בהפרשת חלה.
וה"ל (ד)לקא דעתך דמותר להפריש חלה בין השמשות, על כרחך אפילו
לכתחילה שרי, דלית ביה איסור כלל, וא"כ תקשי למה הקדים לשאול על
החלה עם חשכה. אלא על כרחך דאסור להפריש חלה בין השמשות, ומהאי

רסא א בין השמשות. עיין מ"א. ב"ח, מפירוש רש"י שם [שנת לה, א ד"ה ספק חשיבה] "כגון" בין השמשות, ומלת כגון כמו "כגון", כעין מראה בין השמשות (עיין פסחים י' א' בתוספות ד"ה) (ספק) על ודק, ומהרש"ל חכמת שלמה שם ומהרש"א שם מלת "כגון", ומהדושינו שם ראש יוסף שנת לה, א ד"ה ספק חשיבה הארכנו (א). וראיה שהצ"ח [הצ"ח] מהא דלמך ליה רבה לארסיס (א) [שם לה, ב], והתם הדלקת הנר הזה דבר תורה, ומכל מקום הנך רואה דלפניו באסור דרבנן לא היה ספק ספיקא, דספק חסרון חכמה אין נכנס כלל בגדר הספק, ואסור לעשר באין אורך שנת לה כן. וא"ל בזה ו' ו' ו' יבואר בזה: **ב** א"ר. עיין מ"א. אפילו מעשר דרבנן, כמו שכתבתי ב"ט"ו (א') [אות ב]. ומה שכתב שכן משמע סוף סימן ר"ס אות ג' [א], דהמחבר השמיט ערבכם (כמו שכתבתי שם אשל אברהם) אות ג' וט"ו כאן (א') [אות ב], וכן הוא בלבוש שם סעיף ד' ושו"ע [של] נחלת כ"ז לית חיבת ערבכם, דחומין אין מצי עתה, כמו שכתבו הב"י והב"ח סימן כס עמוד ז' ד"ה ושיהיה, וחירות שרי בין השמשות אף לכתחלה להמחבר, וכן משמע בתוספות גיטין ו' ב' ד"ה ערבכם, אלמא חלה אסור בין השמשות. והר"ה לסימן תק"ו אות ו' ו' [תלת] חוץ לארץ למה נתייר בשבת, אולם ואחר כך מפרש, וחלת ארץ ישראל נמי אסור בשבת, ויוס טוב כשלושה מערב יוס טוב, והוא הדיון שנת. וחלת ארץ ישראל באין לו מה יאלץ שנת ש' (א) [בין א] השמשות, דשנות דמיון לא גזרו בין השמשות. וחלת חוץ לארץ למה נתייר, אולם ואחר כך מפרש, עיין חליה רבה אות ב' בשם עולת שבת ריש ס"ק א'. ואם כן שבת ערב פסח דאי אפשר, מותר בין השמשות כהאי גוונא. וא"ל בסימן תק"ו [אשל אברהם] אות ח' יבואר עוד: **ג** ואין מביידין. עיין מ"א. לא הבינוי זה, דזה טעמא דרבא ב"ה ש"א, ואם כן בסימן שכ"ג סעיף ו' דמחיר טבילת כלים חדשים, כדעה א' בסתם, למה, וכי ימא טבילת כלים חדשים דרבנן, כמו שכתבו הט"ו אות ה' ומ"א אות י"א, זה להר"מ פרק (ט"ו) [יון] ממאכלות אסורות [הלכה ה], כמו שכתב המגיד משנה פרק ד' מיוס טוב הלכה י"ח, אבל לידן טבילת כלי מתכות דין תורה, והעד ביורה דעה [סימן] ק"כ ב"ט"ו אות י"ו [טו], וא"ל בהלכות פסח יבואר זה בסימן תנ"א [משנאות] וזה אות ו', ואם לא סוף ד"ה כלי חרסן [סימן] תנ"ג. ואף שיהיה, כאן מיייר בכלים מטומאתן, ואין נוהג עתה. ויותר, כפי טעמא שמה ישהה, וא"ל בסימן שכ"ג [משנאות] וזה אות ה' יבואר עוד. ועל ידי "הערמה" מותר. ואם הוא סקין ומלוכלך, מותר להטביל שידית הסקין הוה נמי הערמה ושרי * ו"ל לדינא כתב כן [המ"א] [בסימן] שכ"ג סעיף ו' בהג"ה, וכן כתב דרדכי משה שם [אות ב] דאסור להטביל כלים חדשים, וכרבה דהוא בתרא, וכדענין למימר שם א"ל, "ע"ש: **ד** ואין מערבין. עיין מ"א. רש"י [שנת לה, א ד"ה בעירובי חומין] פירש דאסמכוה אקרא, יע"ש. וראיה, אף דאין מערבין אלא לדבר מזה, כבסימן טט"ו [פסחים], יע"ש, מכל מקום הואיל ואסמכוה אקרא אסור. ובלבוש [פסחים] [אות א] מבוואר לדבר הרשות דווקא, ובסימן תתקכ"ח [פסחים] [ב] צ"ח [הוא] [למקני] ביתא ביום טוב לא, מה שאין כן עירובי חירות ביטול רשות הוא, וז"ל: **ה** ובירובין. עיין מ"א. בסימן רנ"ו [ס"ק] ב', דסתם קדירות בין השמשות ורשות הן, וליכא למגור שמה ירתיח כו', משמע לכל הדברים חוץ שנות דמיון, וחון עירובי חירות, וטומנין באין מוסף הכל, בין השמשות (בשבת) [כשנת] [לענין] מבשל בין השמשות בסימן ש"ח [פסחים], או עבר ושהה והטמין בין השמשות במוסף הכל אסור התבטיל כמו בשבת עלמא, ובסימן ש"ח א"ל יבואר. ועיין אות ח' וט' לענין תוספת שבת, א"ל יבואר שם. ועיין מה שכתבתי בסימנים הקודמים בסימן רנ"ג [אשל אברהם] אות כו' וסימן (רנ"ו) [רנ"ו] וסימן (רנ"ט) [רנ"ט] משנאות וזה אות א' [מנה]. ועיין סימן רס"ג [אשל אברהם] אות למ"ד:

ומה שכתב הט"ו עירובי חומין אין רגילין כל כך, עיין ב"י וב"ח [סימן] רס ס"ק ז' [סימן] שכ"ג [ס"ק] [ד], ולפי מה שכתבתי אתי שפיר. [סימן] רס עמוד ז' ד"ה וכשיהיה] בפרט בדרין בין עכו"ם אין רגילין בעירובי חומין, ומשום הכי השמיט המחבר בסימן ר"ס [פסחים] [גם כן ערבכם עירובי חומין, וסובר עירובי חומין אין צריך לומר עד חשיכה, כמו שכתבתי לעיל בזה: **בהגהות מיימוניות כתב כו'.** עיין ט"ו. הגהות מיימוניות פרק כ"ג מהלכות שבת אות ה', הביאו הר"ב לקמן [סימן] שכ"ג סעיף ד' בהג"ה, ומ"א [שם ס"ק] י"ג בלא ברכה. ולעיל [ס"ק] א' כתבתי דבין השמשות אפשר עדיף לטבול על ידי עכו"ם בלא ברכה, דהוה שבות דשבות במקום מצוה, בין השמשות אפשר לכולי עלמא לא גזרו. מה שכתב בתשובת רש"ל ביא"ר ציי"ט דנוהרים הרבה הזה כצורך גדול, יע"ש, הביאו מ"א אות ו"ו, לא מטעם מצוה. **בחדושינו** [ראש יוסף] שבת ל"ד א' [ד"ה לא קשיא] כתבנו החילוק בין עירובי חומין לעירובי חירות, פירש רש"י [שם ד"ה בעירובי חומין] הא אסמכוה אקרא, ועירובי חירות קיל טפי. והנה מעשר וטבילת כלים יש לו שורש בדבר תורה, משום הכי מצינו דרבנן. ועיין מגיד משנה פרק ו' **ביאור הגר"א**

רסא [א] [פסחים] וזהו. שם [שבת לד] ב': [ב] [הגה] והיינו. שם כרבה: [ג] [שיעור]. פסחים צ"ד א'. ועיין סימן תנ"ט סעיף ב' ומה [ה] עירובי. שם:

בבבשי שרד

רסא (ה) ט"ו סק"א אלא דהמור כתב שם דהא דלא גזרו וכו' ואפי' זה י"ל דגם במביית כלל וכו', כ"ל: (3) שם סק"ב דעה חשיכה

אוצר מפרשים

רסא א (הגה סעיף א) אחר שקיעת החמה. נמחק אחר, ונ"ב קודם [סוף] [א]: (התם סופר) ב (מנ"א ס"ק ב) וכן משמע סוף סימן ר"ס. נ"ב, ואם אין לו לחם לבן אחר נראה לי דמותר: (מתב חיים)

כדי שלא יפסיד הנר, ואפי' שפיר, ודוק. והנה, ממה שכתב הב"י בשם הפוסקים בסימן תפ"ט [עמוד תהא ד"ה ומה שכתב] בספרי, דלמאן דלמך ספירה מותר לספור בין השמשות, ומשעם שם ספירה כליה ברכה, היה משמע דגם כהאי גוונא מנרבין על עירובי חירות, דהיינו שם אס' הו' יוס' אפי' ספירה ומנרבין, והוא הדיון בזה. מיהו יש לומר דהס ספירה לכו כרבה דמנרבין על ספק דבריה, וידמא שפיר דרוב עמי הארץ מעשין הס. ולפי מה שכתבתי בהמנ"ס פוסק דלא כרבה, לדידיה י"ל באמת דאין סופר בצין השמשות ברכה אף למאן דלמך דרבנן, וי"ש בזה כעת לדינא, ודוק בזה:

ב. רבינו יונה [הוא בטור סימן שמ"ג עמוד תקנ"ז]:
ג. הרמב"ם בפרק (ד') [כד] מהלכות שבת [הלכה י'] הביאו הטור והב"י סימן שמ"ג [שם ד"ה והרמב"ם, וכן עמוד לא ד"ה ספק]:
ד. הרי"ף [ימ"א ג, ב] והרא"ש [שם פ"ה סימן ט] והר"ן [שם ג, ב ד"ה ח"ר ויניחם; שבת טו, א סוף ד"ה אמר רבה] והמגיד [משנה] בפרק ה' [משנה הלכה ד] בשם הרמב"ן [מורה האדם, ענין אבילות ישנה עמוד רנ"א] מה דיומא דף פ"א [ע"ב]:
ה. המגיד [משנה] שם [ר"ן] שם בשם הרמב"ן שם עמוד רנ"ג]:
ו. ר"ן שם; מגיד משנה שם בשם ר"ת במוספות שבת לה, א ד"ה תרי, ובפסחים נד, א ד"ה רבי יהודה, ובשם הרמב"ן שם; רא"ש מענין פ"א סימן יב; מהר"י אבוהב צביארו לטור סוף הסימן, בדעת הטור:
ז. שבת ל"ד [ע"ב] וכרבי יהודה וכדמפרש לה רבה [רי"ף שבת טו, א; רא"ש שם פ"ב סימן ג; רמב"ם שבת ה, ב]:

ו ומותר לומר. אכל לעשר ולהטביל לא היה מצוה, ועירובי חצירות היו מצוה (מגיד משנה שם ד, ה). ובכסף משנה [שם] כתב דעירובי חצירות לא היה מצוה, אלא שהוא טרוד ונחפו עליה, ע"כ. ואם כן אם אין לו מה יאכל בשבת או שאין לו כלים, מותר להטביל צין השמשות. ומיהו יש שצותין שאסורין גם צין השמשות, כמו שכתב סימן ת"ט סעיף ג' וסימן תי"ד סעיף ג' [ד"ה וכתב רש"ל בתשובה ריש סימן (נ"ח פ"ו)] [מו, כל דבר שהוא נחפז] [שם] שאם לא צא לידו היה מטעם עליה, נמצא שהיה מטעם בשבת [מותר] [ט], ועוד לצי נוקף להחמיר, דאם הוא עסק גמור לצורך חול שאין צריך לו כלל בשבת אסור אפילו מטעם עליה, אכל [לצורך גדול או] [כפסד מרובה שרי שצותים, ובפרט שבות דאמירה לעכו"ם. וכן מותר לומר לעכו"ם צין השמשות להדליק נר ציוס שמת צו אציו, מאחר שהעולם נהרין צו חשנין ליה כללוצך גדול, דאין חילוק צין צורך גדול להפסד מרובה, עכ"ל: ז [ד"ה] [א] [ב] להדליק הגר. אפילו שלא במקום מצוה, דכיון שעוד היום גדול צודאי יש מקומות שעדיין לא קבלו עליהם שבת, ודמיה להא דאמרין [חולין סוף מט, ב] אינהו מיכל אכלי לדין מיתסם לא סמיס [שם מהר"י וי"ל שו"ת סימן קטו]. ואם תאמר הא צלאו הכי שרי, דאי

צעי לא קבל שבת עליה, (כמו שכתבתי סוף סימן רס"ג [ס"ק ל], ויש לומר דשאי החס דמיירי ציחיד המקבל עליו שבת, אכל צצצור שקבלו עליהם שבת חל עליהם שבת צעל כרחם, וגרע מצין השמשות, (כמו שכתבתי סעיף ד' [ס"ק יב], ולכן הוצרך מהר"י וי"ל לטעם אחר. ומשמע מדבריו דאם הוא חצי שעה סמוך לחשיכה, דלא אפשר דכל מקומות ישראל קבלו עליהם שבת, אסור לומר לעכו"ם. ומיהו לצורך מצוה אפשר דשרי, דלענין אמירה לא מחמירין טפי מצין השמשות, וכן משמע צמהר"י וי"ל שם, וכן כתב רש"ל בתשובה [סימן מו]: ח שצריך להוסיף. והוא מצוה עשה דאורייתא: ט תל"ת ריבעי מילא. והוא כמו רביעית שעה קודם צאת הכוכבים. וצ"ח [עמוד כז ד"ה מיהו צפסר, וד"ה מיהו כנר] כתב שיש להחמיר לעצמו, כמו שכתבו ספר היראים [השם סוף סימן קעד] ומרדכי [שבת רמז מט עט, א] והאגודה [שבת סימן מט] דמתחלת השקיעה היו לילה, וג' רביעי מיל קודם לזה היו צין השמשות, וכן ראיתי זקנים ואנשי מעשה שפירשו ממלאכה (ב) צ' שעות קודם שבת, עכ"ל. וז"ל "תשובה (מהר"י) [מהר"ל] [ט] סימן קס"ג [קנב], לענין חפלה וקבלת שבת פשיטא דאוליין צכל יום אחר שעותיו, דילפינן [פסחים נה, א] מחלקהו לשני ערביים, וחשנין לשעות מחלות

האגודה [שבת סימן מט] דמתחלת השקיעה היו לילה, וג' רביעי מיל קודם לזה היו צין השמשות, וכן ראיתי זקנים ואנשי מעשה שפירשו ממלאכה (ב) צ' שעות קודם שבת, עכ"ל. וז"ל "תשובה (מהר"י) [מהר"ל] [ט] סימן קס"ג [קנב], לענין חפלה וקבלת שבת פשיטא דאוליין צכל יום אחר שעותיו, דילפינן [פסחים נה, א] מחלקהו לשני ערביים, וחשנין לשעות מחלות

הגהות רעק"א

רס"א (א) [ש"ע סעיף א] בין השמשות להדליק נר לצורך שבת. ומכל מקום סגי צנר אחד ולא יותר, מג"א סימן רס"ג ס"ק י"א. ואחר העיון נראה לי דברי המג"א שם קאי אמה שכתב מקודם, ואם שכתב לצנר עד חשיכה (ר"ל, דלא להדליק) יש לשמוך על מהר"ש [הובא בהגהות מנהגים, מנהגי ערב שבת אות כו] (היינו דתאמר לנכרי להדליק והיא תצנר). ועיין לקמן סימן רע"ו סעיף (ג) [ב] [צננה] (ר"ל, דסמכין על הפוסקים אמירה לנכרי בשבת אפילו מלאכה גמורה מותר לצנר מצוה), ועל זה כתב ומכל מקום סגי צנר אחד. אם כן יש לומר דהיינו בחשיכה, דזה אין היתר כשיש נר אחד, אכל צין השמשות י"ל דהותר אפילו להצנע נרות, דאם מקיי נוצר שבת, ובפרט להדליק צ' נרות דהעולם נזהרים שלא לפחות מצ' נרות, אחד נר זכור ואחד נגד שמו, דלענין ריש סימן רס"ג, י"ל דהוי כמו נר יאלייט צמג"א ס"ק ו'. וכן יש לדקדק קצת דממה שכתב המג"א שם סימן רס"ג ס"ק י"א על דברי מהר"ש ומיהו צין השמשות לא גזרו חשבות, לא כתב עלה דאם יש נר אחד סגי: (ב) [מג"א ס"ק ז] להדליק הגר. קאי על דברי הג"א [ב], קודם חשיכה יכול לומר להדליק:

ביאור הגר"א

[ו] ומותר לומר כו' וכן. עיין שם רש"י ד"ה ספק חשיכה. אבל הרמב"ם [ושב כד, י] סובר דאין אפילו כרבי נשבת ח, בן, ולא אמר רבי אלא בכהאי גוונא, וראיה דלא אשכחן מלחית דרבי אלא לענין עירוב. ועיין סימן תש"ו סעיף א', אין כו' או מפני כו': [ז] [והגה] וכן מי שקבל. עיין מ"א [ס"ק ז]: [ח] [ונתן בן] יש אומרים שצריך. כתב בלשון יש אומרים, לפי שהרמב"ם לא כתב תוספת אלא בעניני יום הכיפורים, אבל בשביתה לא כתב שום תוספת, ועיין בהלכות שביית עשור פרק א' [הלכה ו]. וטעמו, מדאמרין בירושלמי ריש שביעית רבן גמליאל ובית דינו התירו באיסור ב' פרקים הראשונים, רבי יוחנן ברי לא כן תנינן אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו עד כו'. ואין אחר בשם רבי יונתן בשעה שאסרו למקרא סמכו, ובשעה שהתירו למקרא סמכו. בשעה שאסרו למקרא סמכו, בחריש ובקציר תשבות [שמות לו, כא] כו'. ובשעה שהתירו למקרא סמכו, ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך [שם כ, ט], מה ערב שבת בראשית אתה מותר לעשות מלאכה עד שתשקע החמה, אף ערב שבתות שנים אתה מותר לעשות מלאכה עד שתשקע החמה. וכן הוא בגמרא ריש מועד קטן ד' א', ורבי יוחנן אמר כו'. ואע"ג דפרך שם על זה,

מכל מקום משבת לא חזר. וכן משמע בסוף פרק ב' דשבת [לה, א] דקאמר עם חשיכה אין, ספק חשיכה לא, ואם איתא הרי תוספת שבת קדים. ותוספות פרק קמא דראש השנה ט' א' [ד"ה ורבי עקיבא] דחיק משום דתוספת לית ליה שיעורא, וכבר כתב הרא"ש בפרק ד' דברכות סימן ו' דעל כרחך יש שיעור, ממה שכתוב בריש פרק כ"ג דשבת קמ"ח ב' דהא תוספת יום הכיפורים כו'. ועל כרחך אין מניחין אותן לאכול עם חשיכה ליגע באיסור כרת, דהא גם שם לא אמרין אלא תוספת דוקא, וכן עיקר. וכן הוא מסקנת התוספות [ראש השנה] שם, דאין צריך תוספת אלא ביום הכיפורים, כהרמב"ם. וזהו שכתוב [ושב סוף ז, בן] ובית הלל מתירין עם השמש, ותנן בפרק ב' דשבת ל"ד א' ספק חשיכה אין מעשרין כו', אבל דאי מצוה להוסיף, וזהו התקיעות שהיו נשם להן, [ט] [וזמן תוספת זה הוא מתחלת כו'. ר"ל, דב' שקיעות הן, כמו שכתבו תוספות בשבת ל"ה א' ד"ה תרי, מהא דפסחים צ"ד א'. וכן הוא דבריהם בברכות ב' ב' ובפירוש תוספות שם [ד"ה דילמא]: [י] שאין השמש. דקודם לכן אי אפשר, כמו שכתוב שם [ושבת י"ז ב' במתניתין]. וכל זה דחיק לשיטת (ו) יש אומרים הג"ל שצריך תוספת, אבל מתניתין מכרעא כהרמב"ם ותוספות דאין צריך, וכמו שכתבתי לעיל [ס"ק ח]: [י"א] עד זמן. דאחר כך ג"כ לא אפשר, דבלאו הכי אסור: [יא] שהוא ששעה. מהא דפסחים נכזכר לעיל [ס"ק ט] בתוספות [ושב שם] הג"ל. וכל זה הוא לשיטת התוספות הג"ל. אבל ליתא, דאם כן מעלות השחר עד הנץ, שיה כמן השקיעה עד צאת הכוכבים. ובאמת אינו כן, כמו שאכתוב (לעיל) [לקמן]. והחוש מכחיש לכל רואה שמעלות השחר הוא שיעור גדול הרבה מאוד על צאת הכוכבים אחר השקיעה. ובמדיניות הנוטין לצפות, שעות השחר מתחיל בקיץ בחצי הלילה, א"כ אין צאת הכוכבים כלל בקיץ, אלא דבין השמשות מתחיל מתחלת השקיעה תיכף עד הכסוף (התחתון) [העליון והשוה לתחתון] [ב], והוא ג' רביעי מיל באופק בכל ובזמן תקופת ניסן ותשרי, ובתחלת השקיעה בין השמשות גמור, וכל מקום שהוזכר משתשקע החמה הוא בתחלת השקיעה, וכן לענין תענית [והענין יב, א] כל תענית שלא שקעה כו', ובתחלת השקיעה מיד

לבושי שרד

צננה: (ח) שם כמו שכתבתי סוף סימן רס"ג. צמג"א ס"ק ל': (ט) שם כמו שכתבתי סעיף ד'. צמג"א ס"ק י"ב: (ט) שו"ע סי' ב' בתחלת השקיעה. מתחלת השקיעה עד צאת הכוכבים אמרין פרק מי שהיה עומד [פסחים נה, א] דשיעורו ד' מילין. ומשום דקשיא הך אהאוי דפרק צמה מדליקין [שבת לה, ב] דצין השמשות אחר שקיעת החמה ג' רביעי מיל, משום הכי מילין [תוספות שם לה, א ד"ה מין] דהא דמי שהיה בתחלת שקיעה מיירי, והאוי דפרק צמה מדליקין מיירי מסוף שקיעה, ומהא ד' רביעי מיל באופק בכל ובזמן תקופת ניסן ותשרי, ובתחלת השקיעה עד צאת הכוכבים אין השמשות ג' רביעי מיל: (י) בג"א ס"ק ד' דמתחלת השקיעה הוי לילה, כ"ל [א]: (יא) שם ב' שעות קודם שבת. ר"ל, קודם

עשרת זקנים

רס"א [א] וכן לומר ל' לעשות כו'. דהיינו אפילו צורך מלבוש ללבוש באותו שבת, וכן לצורך גדול והפסד מרובה שרי בכל ענין. וכן אם שכח להדליק נר של יאר צייט מבעוד יום, מותר לומר לגוי בין השמשות להדליק [מהרש"ל שו"ת סימן מ"ו]:

משבצות זהב

מהלכות עירובין הלכה י"ג דאין לבוא לבית הספק, יע"ש, ומכאן משמע דאסמכתא דיעבד שרי, ולא אמרינן ביה ספיקו לחומרא, ומיהו יש חולקין שם. ועיין מהרש"א ז"ל ריש ביצה [ג, ב ד"ה גמרא] וספיקא אסורה, ד"ל אסמכתא מוקצה משום הכי החמירו בספיקא. ואי"ה בסימן שצ"ג [משבצות זהב אות ה] וסימן תט"ו יבואר זה, וגם בפתיחה כוללת [ח"א אות כ"א], וכאן אין להאריך:

מזה. וסימן רס"ג, [מ"א] אות למ"ד. ורש"ל בתשונה [סימן] מ"ו, עיין [מ"א] אות י', בין השמשות סתמחא קבלו כל ישראל שבת. ועיין סימן שצ"ב במ"א לריך עיון שבות בין השמשות במו"א שבת. ובסעיף ד' [ואם אברהם איתו יין] יבואר אי"ה מסומן שצ"ג סעיף ב': ח שצריך. עיין מ"א. ומ"א פ"א ב', ראש השנה ט' א' ומוספות ד"ה ורבי ישמעאל, ור"מ פרק א' מהלכות שביעית עשור הלכה ו' ובמגיד משנה ולחם משנה. ובסימן מר"ח צאלה רבה [ס"ק] ד' בשם רש"ל [וציאונו על] סמ"ג עשין ל"ב, למה לי [קרא] ^ט על שבת, קל וחומר מיום טוב, וי"ל דהוא אמינא מה הקצ"ה לא שבת אלא בשביעי. ועיין במגיד משנה פרק עשרים מהלכות שבת [סוף] הלכה י"ד, נראה שם דמקל וחומר אין עונשין אפילו עשה, כי אם כדן חצי שיעור, לפי מה שכתב על קושיית הרשב"א [שור"מ ח"א סימן נט], וכבר ביארנו זה פעמים רבות [סוף] ההקדמה לפתיחה כוללת; שם ח"א אות יא"ב, אם כן לריך קרא [ויקרא נב, ג] משבצו שבתכם לשבת, שיהא במוספת שבת איסור עשה. ונפקא מינה למה שכתוב ביורה דעה [סימן] ל"ח סעיף ד', ועיין ש"ך שם אות ה'. ונפקא מינה לענין פסולי עדות, נשבע שלא עשה מלאכה במוספת שבת ועשה, לוקח אי נפיק מקל וחומר "מיוס" הכיפורים, כמו שכתב הלבוש כאן [סעיף ד], ומשבצו שבתכם עשה הוה. והנה מוספת שבת ויום טוב משמע דבר תורה, והר"מ לא הזכיר כלל מוספת שבת ויום טוב, עיין (מ"מ) [בסוף משנה] פרק ה' מהלכות שבת הלכה ג', (וס"א) [ופרק א'] מהלכות שביעית עשור [מגיד משנה הלכה ו], וי"ל מפני קושיית המוספות ראש השנה ט' [נע"א ד"ה ורבי עקיבא] אין אמרו [שבת לה, א] ספק חשיכה אין מדליקין הנרות, הא מעט קודם שרי, אלמא לית מוספת שבת. ומשום הכי אמר אין מדליקין, אף דל שכן הוא, להירקא הא קודם לית השמשות שרי, דלית מוספת שבת. ורש"י [שבת] שם תימן זה, [ד"ה] ספק, [כגון] בין השמשות, [וד"ה] אין מדליקין, כל שכן [וביר] ^ט, עיין מ"א [ואם אברהם] כלן [ס"ק] א'. ומשמע בזהו ה' דבין השמשות שוב לשבת, הא מוספת שבת לא, ונפקא מינה שסומן שור"מ [סעיף א] הנמשל במוספת שבת. ועיין סימן רנ"ג במ"א אות כ"ו ומה שכתבתי שם *. גם להר"מ [סוף] פרק ט' מהלכות טומאת מת, כל ספק מן המורה שריא, י"ל מוספת שבת הוא בין השמשות והוה מוספת, ומשום הכי לא הזכיר דין מוספת שבת פרק ה' [מהלכות שבת], רק בין השמשות. ולדין ספק מן המורה אסור, ומוספת שבת מעט קודם. ומיהו מיום הכיפורים צענו, וודאי יום צענין: **ב** **ת** **ל**ת **ר**יב **ע**י **מ**י"א. עיין מ"א. דחשבינן

באר היטב

ביורה דעה סימן ק"כ סעיף ט"ז: (ג) שבת. וכן כל דבר שהוא הפסד מרובה, אף שאין לורך שבת. ולנורך מזה נמי מותר לומר לעכו"ם לעשות בין השמשות. וכן מותר לומר לעכו"ם בין השמשות להדליק נר יאר לייט, מאחר שהעולם מהרין צו משבינן ליה כנורך גדול, דאין חילוק בין לורך גדול להפסד

שאין כן עירובי חצירות דליכא אסמכתא קיל, ע"ש: (פ"ק ו) ומותר בו. הוה מצוה בו' טורד ונחפו בו'. דהרמב"ם [שבת כז, י] סבירא ליה, ניהו דקיימא לן כרבי [ושבת ה, ב] דלא גזרו על שבות בין השמשות, מכל מקום היינו דוקא במקום מצוה או שהוא טרוד ונחפו לאותו דבר, כדלקמן סימן שמ"ב. ועיין במ"א סוף סימן ש"ו [ס"ק לן] ובכתב רש"י בתשובה ריש סימן מ"ו, כצ"ל ^{טו}: **נמצא שהיה מצטער בשבת**. ר"ל, וזה נראה לכאורה שהוא מותר, דדומה לטרוד ונחפו, ואף על פי כן סיים ועוד לבי נוקפי כר': (פ"ק ו) להדליק בו'. ודמאי חלב דאמרינן אינהו מיב"ב בו'. והוא בחולין דר' מ"ט ע"ב, מאי דקיימא לן חלב טהור שהוא נגד אבר שניקב ואותו נקב מטריף הבהמה, אמרינן דחלב טהור שכנגדו סותם בעד הנקב וכשר, אבל חלב טמא אינו סותם. וחלב שעל הקיבה, יש מקום אחד ומבואר שם במראה מקומו, פליגי בני ארץ ישראל עם בני בבל, בני ארץ ישראל סבירא להו דהוא חלב טהור, ואוכלים אותו, ומסקינן, דאפילו לבני בבל דאין אוכלים אותו דמחזיקין אותו לחלב טמא, מכל מקום בזה יש לו דין חלב טהור וסיסתום הנקב, ובזה מודים בני בבל, דהא אינהו, היינו בני ארץ ישראל אוכלים אותו, אם כן לדידן בני בבל נקיל בזה וסיסתום הנקב. ומזה הביא מהר"י ווייל דמיון מה לנדון דידן, כיון דבכמה מקומות עדיין הם עושים מלאכה, אם כן גם באותו מקום שקבלו שבת שאסורים במלאכה על ידי עצמם, על כל פנים אמירה לגוי נמי לגבייהו שם. אבל באמת אינו דמיון אמיתי, דהתם הטעם דחלב טהור סותם דהוא מיהדק, וחלב טמא אינו סותם דלא מיהדק, ועל זה מסיק הש"ס בחלב שעל הקיבה הנ"ל, כיון דבני ארץ ישראל אוכלים, על כרחך דמיהדק, וניהו דבני בבל לא אכלי, מכל מקום ודאי לא פליגי במציאות אם הוא מיהדק, אלא דבני בבל סבירא להו דלא מיהדק שפיר, או משום תורת, כמבואר שם, מהאי טעמא גם לבני בבל על כל פנים סותם, כיון דעל כל פנים מיהדק, והו לא שייך כאן. ועיין במשנה למלך פרק (ג') [נג] מהלכות שגגות דין ה' בד"ה מעתה אלך לי אל הר המור בו': **ואם תאמר הא בלאו הכי שרי [בו] כמו שכתבתי סוף סימן רפ"ג**. ר"ל, וקשיא תרתן, חדא, דלא אצטריך מהר"י ווייל לטעמיה. ועוד, דמהר"י ווייל לא התיר כי אם אמירה לגוי, [ונלפי מה שכתוב סוף סימן רס"ג מותר לומר אפילו לישראל שלא קיבל עדיין שבת: **אבל בצבור בו**. ומהר"י ווייל מיייר בצבור: ונרע מבין השמשות כמו שכתבתי בסוף ד'. הוא סברת מ"א עצמו, ואינו מוכרח מדברי מהר"י ווייל. ור"ל, כיון שחל עליהם שבת בעל כרחם, מסבירא ראויו לומר דאפילו שבות דאמירה לגוי ולצורך מצוה מכל מקום אסור, אף על גב דבין השמשות כהא גזונא מותר, מכל מקום בציבור כיון דבעל כרחם קבלו שבת, ולאחר קבלת שבת מבואר סעיף ד' דאפילו שבות במקום מצוה לא הותר. וכל זה לולי שבת מהר"י ווייל. ועל זה סיים מ"א, ולכן הוצרך מהר"י ווייל לטעם אחר: ומיהו לצורך מצוה אפשר בו'. עכשיו חזר מדבריו הראשונים שכתב אי לא טעמיה דמהר"י ווייל אפילו אמירה לגוי לצורך מצוה הוי אסור, ואייתי

פרי מגדים

אש"ל אברהם

ו' ומותר. עיין מ"א. עיין סימן ר"ס אות ג'. עיין כסף משנה פרק כ"ד מהלכות שבת הלכה י' בשם ה"ר אברהם בנו של הר"מ וי"ל [נרבת אברהם סימן יד] עירובי תלרות טרוד כו', ועדיין ז"ע. ועיין רש"י שבת ל"ד א' [ד"ה] עירובי תחומין, אסמכתא, הציאותיו לעיל [אות דן]: ז' להדליק "הגדר". עיין מ"א. בדפוס אמשטרדם ^{יג} האיון צטעות, ולריך להיות צהג"ה מי שקיבל שבת כו'. וצאות י"ב [נמ"א] לאחר קבלת שבת אין מערבין וטומנין לדבר מזה, דגרע מבין השמשות, אמירה לעכו"ם אפשר קיל ומותר לדבר [מ"א] אות י', בין השמשות סתמחא קבלו כל ישראל שבת. ועיין סימן שצ"ב במ"א לריך עיון שבות בין השמשות במו"א שצ"ג סעיף ב': ח שצריך. עיין מ"א. ומ"א פ"א ב', ראש השנה ט' א' ומוספות ד"ה ורבי ישמעאל, ור"מ פרק א' מהלכות שביעית עשור הלכה ו' ובמגיד משנה ולחם משנה. ובסימן מר"ח צאלה רבה [ס"ק] ד' בשם רש"ל [וציאונו על] סמ"ג עשין ל"ב, למה לי [קרא] ^ט על שבת, קל וחומר מיום טוב, וי"ל דהוא אמינא מה הקצ"ה לא שבת אלא בשביעי. ועיין במגיד משנה פרק עשרים מהלכות שבת [סוף] הלכה י"ד, נראה שם דמקל וחומר אין עונשין אפילו עשה, כי אם כדין חצי שיעור, לפי מה שכתב על קושיית הרשב"א [שור"מ ח"א סימן נט], וכבר ביארנו זה פעמים רבות [סוף] ההקדמה לפתיחה כוללת; שם ח"א אות יא"ב, אם כן לריך קרא [ויקרא נב, ג] משבצו שבתכם לשבת, שיהא במוספת שבת איסור עשה. ונפקא מינה למה שכתוב ביורה דעה [סימן] ל"ח סעיף ד', ועיין ש"ך שם אות ה'. ונפקא מינה לענין פסולי עדות, נשבע שלא עשה מלאכה במוספת שבת ועשה, לוקח אי נפיק מקל וחומר "מיוס" הכיפורים, כמו שכתב הלבוש כאן [סעיף ד], ומשבצו שבתכם עשה הוה. והנה מוספת שבת ויום טוב משמע דבר תורה, והר"מ לא הזכיר כלל מוספת שבת ויום טוב, עיין (מ"מ) [בסוף משנה] פרק ה' מהלכות שבת הלכה ג', (וס"א) [ופרק א'] מהלכות שביעית עשור [מגיד משנה הלכה ו], וי"ל מפני קושיית המוספות ראש השנה ט' [נע"א ד"ה ורבי עקיבא] אין אמרו [שבת לה, א] ספק חשיכה אין מדליקין הנרות, הא מעט קודם שרי, אלמא לית מוספת שבת. ומשום הכי אמר אין מדליקין, אף דל שכן הוא, להירקא הא קודם לית השמשות שרי, דלית מוספת שבת. ורש"י [שבת] שם תימן זה, [ד"ה] ספק, [כגון] בין השמשות, [וד"ה] אין מדליקין, כל שכן [וביר] ^ט, עיין מ"א [ואם אברהם] כלן [ס"ק] א'. ומשמע בזהו ה' דבין השמשות שוב לשבת, הא מוספת שבת לא, ונפקא מינה שסומן שור"מ [סעיף א] הנמשל במוספת שבת. ועיין סימן רנ"ג במ"א אות כ"ו ומה שכתבתי שם *. גם להר"מ [סוף] פרק ט' מהלכות טומאת מת, כל ספק מן המורה שריא, י"ל מוספת שבת הוא בין השמשות והוה מוספת, ומשום הכי לא הזכיר דין מוספת שבת פרק ה' [מהלכות שבת], רק בין השמשות. ולדין ספק מן המורה אסור, ומוספת שבת מעט קודם. ומיהו מיום הכיפורים צענו, וודאי יום צענין: **ב** **ת** **ל**ת **ר**יב **ע**י **מ**י"א. עיין מ"א. דחשבינן

מרובה, רש"ל. ועיין מ"א [ס"ק ו] ועיין סימן שצ"ב: (ד) הגר. אפילו שלא במקום מזה, כיון שעוד היום גדול, [מ"א ס"ק ו]: (ה) ע"ה הקודש. והוי מלות עשה לדורייתא, [מ"א ס"ק טן]: (ו) **א**לף **ו**חמ **ש** מאות. והוא כמו רביעית עשה קודם זאת הכוכבים. ורוב פוסקים כתבו ב' שעות קודם הלילה

מחצית השקל

וראה מסעיף ד' דקבלת שבת חמיר מבין השמשות, ואפילו שבות במקום מצוה אסור, דהא אסור להטמין לצורך שבת או לערב לצורך מצוה. וזה דחי עכשיו, ניהו דחמיר מבין השמשות לענין שישאל בעצמו אסור לעשות שבות אפילו לצורך מצוה, מכל מקום בשבות דאמירה לגוי, דקיל משבות שעושה ישראל, בזה גם אחר קבלת שבת מותר לצורך מצוה: (פ"ק ה) שצריך בו'. **מצוה עשה דאורייתא**. דלהרמב"ם [ראה מגיד משנה שביעית עשור א, ו] דסבירא ליה דלא נאמר תוספת אלא לענין עינוי ביום הכיפורים, אבל לא לענין מלאכה בין ביום הכיפורים ובין בשבת, לדידיה הכריח הרב ב"י [נמוך צד ד"ה הרמב"ם] דעל כרחך סבירא ליה להרמב"ם דאפילו מדרבנן אין צריך להוסיף בשבת משום איסור מלאכה. וא"כ על כרחך המחבר שפסק שצריך להוסיף, על כרחך צריך לומר דאפילו עשה מן התורה יש בו, כהפוסקים החולקים על הרמב"ם: (פ"ק ט) **ת**לת **ר**יב **ע**י בו'. כמו רביעית שעה בו' וב"ה כתב וכו' **וכן ראיתי בו' שפירשו ממלאכה ב' שעות בו'**. ונחשפתי בטעם שיעור שתי שעות, דבגמרא [נפסחים צד, א] איכא פלוגתא בשיעור מתחלת השקיעה עד צאת הכוכבים, דלא, ונחשפתי לה דהוי מהלך ד' מיל, ואיכא דסבירא ליה דהוי מהלך ה' מיל. ובפוסקים איכא מחלוקת בשיעור מיל, דיש אומרים דשיעור מיל הוא רביע שעה וחלק כ' משעה בשעות ההשוואה, דהיינו ח"י מינוטיין, או ששיעור מיל הוא ב' חומשי שעה, והוא כ"ד מינוטיין, וכמבואר מחלוקת לקמן סימן תנ"ט [סעיף ב' וכו"א ס"ק ג]. ואם כן י"ל דהני אנשי משעה סבירא להו כמאן דאמר דמתחלת השקיעה עד צאת הכוכבים הוא שיעור ה' מיל, וסבירא להו כמאן דאמר דשיעור מיל הוא רביע שעה וחלק עשרים משעה, וא"כ ה' מיל עולה שעה ומחצה, וג' רביעי מיל לפני ה' מיל הוא בין השמשות, עולה קרוב לרביעית שעה, וקצת קודם בין השמשות צריך להוסיף מחול על הקודש, ועולה יחד קרוב לב' שעות, לכן פירשו ב' שעות קודם צאת הכוכבים. או משום דסבירא להו כמאן דאמר מתחלת השקיעה עד צאת הכוכבים הוא ד' מיל, אלא דסבירא להו כמאן דאמר דשיעור מיל הוא שני חומשי שעה, והיינו כ"ד מינוטין, א"כ ד' מיל עולה שמונה חומשין, שהם שעה ומחצה ועוד שש מינוטין, וג' רביעי מיל לפניו הוא בין השמשות, והוא לפי זה ח"י מינוטין, עולה יחד שעה ומחצה ועשרים וארבע מינוטיין, וחסר משני שעות שש מינוטיין, ולכן פירשו שתי שעות לפני צאת הכוכבים מפני תוספת שבת: **בב"א** יום אחר שעותיו. דהיינו שש שעות לפני ארוך היום, ולא שעות השוואה דבין שהיום ארוך או קצר השעות שוין לפי מה שחלקו השעה לס', חלקים דהיינו ס' מינוטין, אבל שעה זמנית הוא לפי זמן, ובין שהיום ארוך או קצר בכל פעם אנו חושבים היום ל"ב שעה, וכן הלילה, אלא כשהיום ארוך השעה ארוכה, למשל אם היום ארוך ח"י שעה א"כ אנו חושבים שעה זמנית כל שעה היא שעה ומחצה משעות השוואה, וכן כשהיום קצר ג"כ אנו חושבים היום ל"ב שעה: **ד**יפ **י**גן **מ**חלק **ב**ו'. ר"ל, כיון דתפלת כנגד תמידין תקנו [וכרות כו, ב], ותנן ריש פרק תמיד נשחט [נפסחים נח, א] כל השנה תמיד של בין הערבים נשחט

אוצר מפרשים

1 (נהג ספיא א) להדליק הגר. ג"ב, כאן מציינ המג"א ס"ק ט':

2 (מ"א פ"ק ט) והאגודה דמתהללת השקיעה, כצ"ל ^{טו}:

3 (שם) תשובות מהר"י סימן ס"ה, כצ"ל:

(מתיב חיים)

(מתיב חיים)

(מתיב חיים)

יד אפרים

קיימ

רפא (ספיא א בחגה) יכול לומר. כאן צריך לציין הס"ק ד' שבמג"א יא': (מתיב פ"ק ו) ובכתב רש"י בתשובה סימן מ"ו כל דבר שהוא נחפו שאם הוא דבר שאם לא בו מותר ועוד בו, כצ"ל:

הגהות והערות

יב] בפהדורת המשנה צרובה כמוז כאן "לומר לאינו יהודי", וכן הוא במקור דתין בשור"מ מהר"י ווייל ובדרכי משה סוף סימן רסג: יג] בדפודר תיין ס"ק ז על דברי המחבר "להדליק נר", ובמהדורת פראג תקמ"ה ציינו על דברי המ"א "להדליק הגר". וכו"ה פמ"ג, רעק"א, יד אפרים, נתיב חיים, מקור חיים ולקוטני חצר בן חיים. וכן מוכיח נוסח הנוסח, להדליק "הגר". גם המשך דברי המ"א הם דברי מהר"י ווייל המוזכר צהגה: יד] אינו מובן טוומה, דבסימן מיד אין סעיף ג:

טו] בן הגיה לבושי שרד ע"פ הנוסח בשור"מ מהרש"ל, וענין זה תוקן ממהדורת פראג תקמ"ה. וכי"ה מקור חיים, השקל יד אפרים, נתיב חיים ושלמן העהור:

טז] תוקן ממהדורת פראג תקמ"ה, וענין זה הגיהו יד אפרים ושלמן העהור:

יז] נוסף ממהדורת פראג תקמ"ה, וכן הוא בשור"מ מהרש"ל שם:

יח] תוקן ממהדורת פראג תקמ"ה, וכי"ה נתיב חיים: יט] כמעט זה נוסף ע"פ כתי' צנייחו:

כ] תוקן ע"פ דמשק אליעזר:

כא] בוינותו לתקן, דנמהדורות אמ"ד ודיהנפאלרט תל"ג הנוסח "מתחלת המקיעה":

יד אפרים

ט. צית יוסף [עמוד נג ד"ה וכנס]:
 רסב. מהלך דרכי יוסף
 צר (מנינה) [יהודה] שבת
 ק"ט [ע"ג]:
 ג. שבת ק"ג [ע"א, מהלך
 דרכי יוסף נ"י, ג]:
 ג. שם ק"ט [ע"א]:

ציונים לרמ"א

רסב. (א) טור סוף סימן
 רפ"ט ומדרכי סוף פרק
 כל כתבי [שבת רמז תת]
 הגהות מיימוניות פרק
 כ"ט דשבת [אות ק יג]:
 ג. דברי עצמור:
 ג. [דרכי משה סימן רס, נסמך]
 הגהות מרדכי החדשים
 [שלטי הגדולים על המדרי]
 שבת רמז רפ"ו:
 ג. דברי עצמור:

עטרת זקנים

רסב. א. [ישתדל וכו'] על
 פי הקבלה יש לכושר ד'
 בגדים לכבוד שבת, מלבד
 עליו ותחתיו ואזור וחלוק,
 כנגד ד' אותיות הוי"ה בדרך
 הו"ה:

הגהות והערות

רסב. א. בדפ"ר של
 ציורי מילים, ויניאזה
 של"ד, הנוסח "מנכס למטה
 שלא יעשו קמטין, או הוא
 כמו יסלס כלומר יקנה
 מהטעם והטעם,
 וממהדורת אמ"ד תכ"א
 (באר הגולה) הנוסח
 כלפנינו:

ב. עיין מה שכתב סימן
 ר"ס. [ג"ד] (ב"א)
 ג. בהגהות מיימוניות שם
 כתוב טעם לכות השלחן
 כשעודות השבת, אך לא כתוב
 שהשלחן יהיה מכותה כל יום
 השבת:

ד. בענין סעודת שמירת
 של שבת אינו מפורש לנכין
 ולהרים, רק כתוב לקחת צ'
 אגודות הדם בידו ולהקיף
 השלחן, ע"ש:

ה. ב"ה צמח משה שם,
 וכן העתיק גאר היטב ס"ק
 ג. את דברי המג"א:

ו. צמח משה צמח ליתא
 למינות "אחר הגדולה":

ז. עיין ק"ה מה"ש כ"ג,
 שדיק כן משער המלות
 פרשת ויחי ד"ה ועיין שו"ת:
 ח. קבב זה נמלא בכל
 הדפוסים צמח רבץ סוף
 ס"ק ג, אך מקומות אחר, עיין
 גאר היטב ס"ק ד:

ט. עיין עוד צמח משנלות
 וזכר סימן רסד אות א; סימן
 שז אות א; סימן שז; אשל
 אברהם סימן רמז אות ו;
 פמחה כוללת ס"א אות
 יח"ע:

י. עיין שם צמח"א
 ובמשנלות וזכר ריש הסימן
 לגבי קידוש אש הוא
 לאוריינות או לרננה, אך עונג
 שבת לא הוזכר שם:

יא. תוקן ע"פ גן רות:
 יב. תוקן
 המשנה צמח:

רסב יפנה קורי עכש

מהצית (ראשית חכמה
 מולאות חיים אות ג, עמק הצרכה דני
 ערצ שבת צהגה"ה). האר"י הקפיד
 מאוד לאכול על השלחן של ארבע
 רגלים, דוגמת שלחן המקדש [שער
 הכוונות, ענין השלחן ד"ה ענין השלחן],
 ולנכך על צ' אגודות הדם ככל ג'
 קידושים [שם, ענין ערצית ליל שבת ד"ה
 ואח"כ תתק; ענין סעודת שמירת של שבת
 ד"ה ואח"כ ק"ה]; ענין סעודה שלישית
 ד"ה וכשתתקח. וכליל שבת הנית על
 השלחן הכוס של צרכת המזון עס
 מעט יין וקצת פחיתין, אצל לא
 לחם שלם [שם ענין השלחן ד"ה גס
 מנהג מורי וד"ה גס הית], ועיין ציורה
 דעה סוף סימן קע"ח [ט"ז ס"ק ז],
 ועיין [אות] סימן ק"פ [סעיף ג
 וס"ק ג]. א. ויציע המבואות.
 שיוצין עליהם. ז"ל דרכי משה,

כתב מהר"י וייל צפסקי [דיין והלכות סימן ט] מותר לזרוק דבר חוץ לשלחן, ואין לחוש לאותן שאומרים שזורקין המלאך, ע"כ. ואפשר
 שצרכיהם דברי משל, שאם זרוק דבר ולא יוכל לכבד הצית בשבת, א"כ יהיה מנוול, וילא המלאך הטוב המלוה. והדבר נכון אצל לא
 ראיתי חוששין לה, ומכבדין אחר כך הצית בדבר המותר כמו שכתב סימן של"ו [סעיף ג], עכ"ל. וא"כ צמקום שלא נהגו לכבד צליל
 שבת אסור לזרוק. עיין בתשובת מהר"ל סימן קס"ג [קנצ]. רש"י היה לו צ' מפות על השלחן מלמד העליונה [שעל הלחם], משום
 דכשמנעין המפה נמלא השלחן מגולה, ועוד דהמפה תלויה מעל השלחן טפח וכשפורסה עושה אוהל, ולכן הניח התחמנה תמיד
 ואחרת עליה (מטה משה סימן תעב), ועיין מה שכתבתי סימן שט"ו סעיף י"א [ס"ק יו] דזה לא היה אהל: ב. ישתדל. וטוב שיהיה
 לו תולית אחר (יש נוחלין ריש והירות שבתות וימים טובים). ובכתבים [שער הכוונות, ענין רחל פניו ידיו ורגליו ד"ה א"כ צריך ליתא, טוב שלא ילבוש
 צחול מכל מה שלבש בשבת, אפילו חלוק. ובאגודה [שבת] סימן קמ"ג כתב שילך צבגדי שבת עד מולאי שבת אחר הגדולה. ועיין סימן
 ש"צ סעיף ג' דמשמע דמותר לפשטן, ויש לומר דמיירי שיש לו בגד תחתון מיוחד לשבת. ובכוונות"ו כתב דאפילו אצל ישנה צבגדי:
 ג. ביוצא לקראת. וטוב ללכת לשדה. ובקצת מקומות נוהגין ללכת מצית הכנסת לחצר ואומרים צאו ונלא וכו' (כנסת הגדולה):

שערי תשובה

רסא. (ז) מערבין. עיין באר היטב. ועיין בשו"ת חכם צבי סימן י"א שכתב
 שסברת האוסר תמורה מאור, שיהיה חמור תוספת שבת שהוא מקבלו
 ברצונו ואינו אלא עשה בעלמא, מבין השמשות שהו ספק איסור סקילה כו'.
 ועיין מחזיק ברכה [אות ה] שכתב ליישב זה, והאריך בענין זה. וכתב, דאם
 קיבלו הצבור יש להחמיר, כמו שכתב הב"י סעיף ד', אבל אם קבלה לשבת
 ביחיד יש להתיר כסברת רבינו יואל [הובא במדרי שבת רמז רצ], וכמו שכתב
 החכם צבי דמסתמת פוסקים ראשונים משמע כרבינו יואל, וכן נראה דעת
 השו"ע לקמן סימן שצ"ג [סעיף ב]. ואפשר דגם רבינו שמריה [במדרי שם] דאוסר,
 מודה ביחיד. אף דמהטור [שם עמוד קצט] משמע דאוסר אף ביחיד, ע"ש. ועיין
 בדגול מרבה [אוצר מפרשים ס"ק יב] דלקמן [סימן] שצ"ג מיירי דאמר שמקבל
 תוספת שבת, אם כן אינו רק עשה, משום הכי יש להקל בשבות, אף על גב
 דהפלוגתא שבמדרי על אחר עניית ברכו, מכל מקום המחבר נמשך אחר לשון
 הטור שם, מה שאין כן כאן מיירי אחר עניית ברכו, שכן הסתם מקבל קדושת
 שבת ממש, משום הכי השמיט דעת המיקל, ע"ש:

רסב. (א.) ויתקן ב"ע ענייני הבית. הנכון לתקן הכול מפלג המנחה קודם
 קצת, או אח"כ קצת, ולא ביום הששי בבוקר או לעת ערב ממש, כן
 כתבו בשיירי כנסת הגדולה [אות ג] וברכי יוסף [אות א]: (ב) בבואו מבית
 הכנסת. עיין באר היטב. ועיין במחזיק ברכה [אות ב] שכתב בשם תוספת
 שבת [ס"ק א] שגדול אחד מחק בנוסח שלום עליכם חרז צאתכם לשלום,
 והסכים עמו. וליתא, דהכוונה שבעת שצאו יהיה צאתם לשלום, ולא שדווחה
 אותם מעליו ופוטרים, ולפי שאינו יודע [ומן] צאתם הוא גמר ואומר עכשיו,
 ואין למחוק דבר שנהגו ברוב ישראל. אך בקשת רבון העולמים אין לאומרה,
 ע"ש. ועיין בשאילת יעב"ץ [נח"ב] סימן קכ"ה. ונוהגין לומר רבון העולמים עד
 מלך תמים דרכו, שאינו רק שבת לבד: (ד) נאים. עיין באר היטב. ועיין בשאלות [ריש] פרשת בראשית, צריך לאדם שיהיה לו ב' עטיפות, אחת לחול ואחת

ביאור הגר"א

רסב. [א] [ספיא] ויתקן בו. כפירוש תוספות שם [שבת קט, בן בד"ה ומצא,
 דערוך הוא במקום אחר, ועל כרחק הטעם כדי שימצאו כו':
 [ב] [והנה] ויחיה. ולכן לא הזכיר בפרק ערבי פסחים' ב' רק מפה שעל הפת, לפירוש תוספות [שם ד"ה שאין] בשם יש מפרש זכר למן: [ג] [ספיא] ג' ילבוש
 בו דרכי חנינא כו'. שבת קי"ט א', בבא קמא ל"ב ב': [ד] [והנה] וילבוש עצמו. שם [שבת קי"ט ב', ורחצת וסכת ושמת כו' ורות ג, ג]:

יב אין מערבין. משמע אפילו לדבר מלוא אסור, דהא טמונה לזרוק שבת היא ואסור, ד' דגרע מצין השמשות. והוא הדין דאסור
 ליכנס למרחץ אפילו להזיע (צרכות פרק ד' מ, ג): יג מומזר שיר וכו'. ובמדניות אלו אין נוהגין לומר מומזר וכו', ולכן ענית צרכו
 הוי קצלת שבת (דרכי משה אות ג, וכן כתוב סימן רס"ג סעיף י'). ועתה נוהגין לומר מומזר שיר וכו', ואפילו הכי אין מקצלין שבת,
 (ט"ו) ועושין כל המלאכות עד צרכו, דמעיקרא הכי קצלו עליהו. וכן משמע צ"ח סימן רנ"ו:

יום הוא יב אין (י) מערבין ואין מומנין משום דהא רסב. (א) ישלש בגדיו
 קבלה לשבת עליה ו' ולדידן הוי אמירת יג מומזר שיר
 ליום (ח) השבת בעניית ברכו לדידהו:

סימן רסב

לקדש השבת בשלחן ערוך ובכסות נקיה. ובו ג' סעיפים:

א. יסדר (א) שלחנו א ויציע המטות (א-ח) ויתקן בל ענייני הבית כדי שימצאו ערוך
 ומסודר (ב) בבואו מבית הכנסת: הגה (ב) (א) ויהיה שלחנו (א) ערוך כל יום השבת וכן המנהג
 (א) ואין לשנות:

ב. ב א ישתדל שיהיו לו בגדים (ד) נאים לשבת ואם אי אפשר לו לפחות (א) ישלשל
 (פירוש ישלשלם כלפי מטה שיהיו ארוכים כמדת העשירים היושבים בביתם, רש"י שם
 שבת קיג, א ד"ה ישלשל) [א] בגדיו למטה דרך כבוד:

ג. ג א ילבש בגדיו הנאים וישמח בביאת שבת ג ביוצא לקראת המלך וביוצא לקראת
 חתן וכלה דרכי חנינא מעמף וקאי בפניא דמעלי (פירוש בערב שבת סמוך לחשכה)
 שבתא ואמר בואו ונצא לקראת שבת מלכתא רבי נאי אמר בואי (ה) בלה בואי בלה:
 הגה (ד) א וילבוש עצמו צבגדי שבת מיד אחר שרתן עצמו וזהו כבוד השבת (א) ועל כן לא יתקן לשבת
 אלא סמוך לערב שילבוש עצמו מיד:

כתב מהר"י וייל צפסקי [דיין והלכות סימן ט] מותר לזרוק דבר חוץ לשלחן, ואין לחוש לאותן שאומרים שזורקין המלאך, ע"כ. ואפשר
 שצרכיהם דברי משל, שאם זרוק דבר ולא יוכל לכבד הצית בשבת, א"כ יהיה מנוול, וילא המלאך הטוב המלוה. והדבר נכון אצל לא
 ראיתי חוששין לה, ומכבדין אחר כך הצית בדבר המותר כמו שכתב סימן של"ו [סעיף ג], עכ"ל. וא"כ צמקום שלא נהגו לכבד צליל
 שבת אסור לזרוק. עיין בתשובת מהר"ל סימן קס"ג [קנצ]. רש"י היה לו צ' מפות על השלחן מלמד העליונה [שעל הלחם], משום
 דכשמנעין המפה נמלא השלחן מגולה, ועוד דהמפה תלויה מעל השלחן טפח וכשפורסה עושה אוהל, ולכן הניח התחמנה תמיד
 ואחרת עליה (מטה משה סימן תעב), ועיין מה שכתבתי סימן שט"ו סעיף י"א [ס"ק יו] דזה לא היה אהל: ב. ישתדל. וטוב שיהיה
 לו תולית אחר (יש נוחלין ריש והירות שבתות וימים טובים). ובכתבים [שער הכוונות, ענין רחל פניו ידיו ורגליו ד"ה א"כ צריך ליתא, טוב שלא ילבוש
 צחול מכל מה שלבש בשבת, אפילו חלוק. ובאגודה [שבת] סימן קמ"ג כתב שילך צבגדי שבת עד מולאי שבת אחר הגדולה. ועיין סימן
 ש"צ סעיף ג' דמשמע דמותר לפשטן, ויש לומר דמיירי שיש לו בגד תחתון מיוחד לשבת. ובכוונות"ו כתב דאפילו אצל ישנה צבגדי:
 ג. ביוצא לקראת. וטוב ללכת לשדה. ובקצת מקומות נוהגין ללכת מצית הכנסת לחצר ואומרים צאו ונלא וכו' (כנסת הגדולה):

באר היטב

(ז) מערבין. אפילו לדבר מלוא. והוא הדין דאסור ליכנס למרחץ אפילו להזיע,
 צרכות דף (כ"ו) [פן]. [מ"א ס"ק יב]. עיין כנסת הגדולה, [מ"א ס"ק יא],
 ובתשובת חכם צבי סימן י"א: (ח) השבת. ובמדניות אלו אין נוהגין לומר
 מומזר, ולכן ענית צרכו הוי קצלת שבת, דרכי משה [אות ג]. וכן כתב צמקום
 רס"ג סעיף י'. ועתה נוהגין לומר מומזר, ואפילו הכי אין מקצלין שבת, ועושין
 כל מלאכות עד צרכו, דמעיקרא הכי קצלו עליהו, כן משמע בצ"ח, מ"א
 [ס"ק יג]:

רסב. (א) ש"חגו. האר"י ז"ל הקפיד מאוד לאכול על שלחן של ד' רגלים,
 דוגמת שלחן המקדש, ולנכך על צ' אגודות של הדם ככל ג' קידושין.
 וכליל שבת הנית על השלחן הכוס של צרכת המזון עס מעט יין וקצת פחיתין,
 אצל לא לחם שלם, ועיין סימן ק"פ. יפנה קורי עכש משום מהצית, ראשית חכמה,
 עמק הצרכה, [מ"א ריש הסימן]: (ב) בבואו מבית הכנסת. וינשך ידי
 אמו צליל שבת כשהיא מצרכת אותה, וסודו מצבא דצבדי האר"י ז"ל [שער
 הכוונות ענין ערצית ליל שבת מד"ה א"כ תתק]: (ג) ערוך. רש"ל היה לו צ'
 מפות על השלחן מלמד המפה העליונה שעל הלחם, משום דכשמנעין המפה
 שאוכלין עליה נמלא השלחן מגולה, ועוד, המפה תלויה מעל השלחן טפח,
 וכשפורסה עושה אוהל, ולכן הניח התחמנה תמיד וזהו הוי מוסף על אוהל
 ערלי ושרי, מטה משה, ועיין סימן שט"ו סעיף י"א, [מ"א ס"ק א]: (ד) נאים.
 והאר"י ז"ל [שער הכוונות ענין רחל פניו ידיו ורגליו ד"ה דע כי אין וד"ה ומספר]
 כתב, יש ללבוש ד' צבדי לנ, מלבוש העליון והתחתון ואזור וחלוק. כנגד ד'
 אותיות הוי"ה. כתב בספר חסידים, אל יקח אדם ליל שבת עד ששים תחלה
 כר צמיק, [מ"א סימן שז ס"ק כג]. מהר"ל היה לו תולית מיוחד לשבת, וכפלו

הגהות רעק"א

(ד) (מג"א ס"ק יב) דגרע מבין השמשות. עיין בתשובת חכם צבי סימן י"א:
 (ב) [והנה] ויחיה. ולכן לא הזכיר בפרק ערבי פסחים' ב' רק מפה שעל הפת, לפירוש תוספות [שם ד"ה שאין] בשם יש מפרש זכר למן: [ג] [ספיא] ג' ילבוש
 בו דרכי חנינא כו'. שבת קי"ט א', בבא קמא ל"ב ב': [ד] [והנה] וילבוש עצמו. שם [שבת קי"ט ב', ורחצת וסכת ושמת כו' ורות ג, ג]:

מצוה (ז) לגלותן (אור זרוע פרק אלו מגלחין). וכשנוטל צפרניו (ח) לא יטל אותן כסדרן, ויתחיל בשמאל¹ בקמיצה ויכניסין באצבע, וסימן לזה, דבהג"א בשמאלו ובדאג"ה בימין (אבודרהם וספר המוסר): **ב.** ²יכשיהיה (ט) סמוך לחשכה ישאל לאנשי ביתו (י) בלשון רפה (יא) עשרתם, ⁷(יב) ערבתם, ^(יג)(יד) הפרשתם חלה, ויאמר להם (יד) הדליקו את הנר. ובמקום שאין מעשרין אין צריך לומר עשרתם (טור):

רסא זמן הדלקת הנרות לשבת. ובו ד' סעיפים:

א. ^אספק חשכה, והוא ^{א*16}(א) בין השמשות (והינו, כדי שעור הלוח שלשת רבעי מיל (ב) אחר שקיעת החמה (טור בסימן רצג וכדלקמן סוף סעיף ב), וישעור מיל הוא שליש שעה פחות חלק שלשים), (ג) אין מעשרין (ד) את הודאי, ^(א*17)(ה) ואין מטבילין ^(א*)את הפלים, ^(ד*1)(ו) ואין מדליקין את הנרות, (ז) ואין מערבין ערובי תחומין

שערי תשובה

שבת, ועין בנהר שלום דמסיים בה בצורף עוד מצוה גוררת מצוה, שלא יהיה חציצה בנטילת ידים, כמו שכתב בשל"ה להזהיר על זה וכמו שכתב דמטר אף בלא שנוי, עין שם: (ג) הפרשתם חלה. ואם שכח להפריש חלה בערב שבת וערב פסח בשבת עין לקמן בסימן תקו במגן אברהם שם ביצר יעשה, ועין בפנים מאירות חלק ב סימן צו:

בעד כל השנה אין צריך לומר ערבתם:

6. בין השמשות. ואם נסתפק אם הוא בין השמשות, אסור, ב"ח: **ג.** ואין מטבילין. ואם הוא צריך לו לשבת ואין לו אחר, יכול להטביל בין השמשות, אלא שיש

באור הלכה

רסא א ^(א*)בין השמשות. עין משנה ברורה סעיף קטן א. ולא הוי ספק ספקא, דספק חסרון ידעיה אינו נכנס כלל בגדר ספק ונאפלו לענין מעשר דרבנן, וכל שכן לענין הדלקה, כן כתב הפרי מגדים, מה שאין כן בין השמשות דהוא ספק לכל העולם [אחרונים]. ועוד נראה לי דמשום הכי לא הוי ספק, דהוא משם אחד, ספק יום ספק לילה:

^(א*18)**ו** ואין מטבילין וכו'. עין במשנה ברורה שכתבתי דאם הוא צריך לשבת וכו'. והנה בתשובת שאגת אריה סימן נו חוכך להחמיר בכלי מתכות אף בין השמשות, ואין דבריו מכרחין שם, וכן כל האחרונים לא חלקו בזה:

^(א*19)**א**ת הפלים. עין במשנה ברורה. ועוד אפשר לומר דארי לענין פלים טמאים בלחוד, ואתא לאשמעינן בזה דכהיום גם כן חל גזרת חכמים דאסור להטביל פלים טמאים לטהרן, אף דהיום אין נראה כמתקן, שאין טמא וטהרה נוהג עתה, ומה תקון יש בהטבילה, ואפלו הכי אסור משום דבר שבמנין צריך מנין אחר להתיירו, עין ביצה ה עמוד א, ומישב בזה קשית העלת תמיד, עין שם: ^(ד*20)**ו** ואין מדליקין. עין במשנה ברורה במה שכתבנו בשם הפרי מגדים, וחולק

כך בשבת, לכך יזוז אודותם בערב שבת: **(יב) ערבתם.** ובמקומות ^אשאין דרך להניח ערובי חצרות כי אם מערב פסח לערב פסח, וגם ערובי תחומין אין דרכו להניח, אין צריך לומר זה: **(יג) הפרשתם חלה.** וכעת אין נוהגין לשאל זה, ועין בתשובות פנסת יחזקאל סימן כג שכתב טעם לזה, אף בערב פסח בודאי צריך לשאל, ואם חל בשבת צריך לשאל בערב שבת, עין שם: **(יד) הדליקו וכו'.** בפת"ח תחת הה"א בלשון צווי, דאין שיף שאלה, דהא רואה שלא הדלק [רש"י]. והוא הדין ^אשיזוהירם שיפסקו מלעשות מלאכה. "ואם הוא אז בבית המדרש או במקום אחר, צריך לשלח אחר שיזהירם לזה:

רסא א **(א) בין השמשות.** ואם נסתפק ^אאם הגיע הזמן לבין השמשות, גם כן אסור: **(ב) אחר שקיעת החמה.** הינו, אחר סוף שקיעה, דלדעת התוספות והשלחן ערוך נמשך מתחלת השקיעה עד סופה יותר משלושה מילין, וכדלקמן בסעיף ב, ואחר כך מתחיל

הזמן דבין השמשות. ועין לקמן במשנה ברורה סעיף קטן כ: **(ג) אין מעשרין.** אפלו ²במעשר פרות דהוי דרבנן: **(ד) את הודאי.** דהוי לה כמתקן, והוא הדין ³שאסור להפריש חלה אף בחוץ לארץ. וחמור חלת חוץ לארץ יותר ממעשר, דלענין מעשר אם אין לו מה יאכל בשבת, תו הוי לצרף מצוה, וקימא לן דלא גזרו על שבות בין השמשות לצרף מצוה, וכמו שפסק לקמה, ולענין חלה ¹יש להחמיר בכל גוני, שהרי חלת חוץ לארץ יכול לאכל בלא הפרשת חלה ולשיר מעט עד אחר שבת ולהפריש מן המשיר. ולכן ²כשחל שבת בערב פסח ולא הפריש חלה מהמצה בערב שבת מבפני יום, מתר להפריש אף בערב שבת בין השמשות, דאי אפשר לאכל ולשיר חתיכה מפל מצה, והוא הדין אם לא הפריש חלה מבפני יום מהלחם חמץ שיאכל בבקר בשבת: **(ה) ואין מטבילין וכו'.** המחבר העתיק לשון המשנה [שבת לד] אף שאין נוהג עתה, ¹דהמשנה אירי לענין להטביל פלים מטמאתן, משום דנפקא מזה מזה לדין לענין טבילת פלים חדשים הנקחין מן האיגו יהודי, לדעת האוסרים להטבילין בשבת, כדלקמן בסימן שכג סעיף ז, דאסור נמי לדידהו להטבילין בין השמשות, והטעם, ¹משום דנראה כמתקן את הפלי, דעל ידי הטבילה מתר להשתמש בה, אף אם הוא צריך לשבת ואין לו אחר, ²יכול לטבול בין השמשות ³ולברך בדין: **(ו) ואין מדליקין.** בזה אסור אפלו לצרף מצוה, שיתבטל על ידי זה מסעודת שבת וכהאי גוונא, דספקא דאורייתא הוא. ואפלו בדיעבד אם הדליק או שעשה שאר איזה מלאכה בין השמשות, אסור להננות ממנה, כמו אם היה עושה אותה בשבת גופא דאסור אפלו אם עשה אותה בשוגג, וכמבאר בסימן שיח [פרי מגדים. ועין בבאור הלכה (אות ד)]: **(ז) ואין מערבין**

שער הציזן

ז. אור זרוע: ח. מגן אברהם: **ב** ט. רש"י: י. גמרא: יא. אחרונים. וכהיום נעמוז מזה משום דדרך לפל בו בקיץ תולעים: **יב.** מגן אברהם: יג. מגן אברהם בסימן רסג סעיף קטן י. עין שם:

רסא א א. ב"ח ומגן אברהם: ב. פרי מגדים: ג. מגן אברהם: ד. עלת שבת

ב ר"י. ג הרמב"ם בפרק ד מהלכות שבת הביאו הטור והבית יוסף סימן שמב. ד הרי"ף ורא"ש ונה"ר והמגיד בפרק ה בשם הרמב"ן מהא דיומא פא.

(ח) (ועין לקמן סימן תטו סעיף ב). **אָבַל מַעֲשִׂיָּין (ט) אֶת הַדְּמַאי, (י) וְטוֹמְנִין אֶת הַחֲמִין, (יא) וּמַעֲרִבִין עֲרוּבֵי חֲצוֹת** (ועין לקמן (יב) סימן שצג). **יִרְמְתָּר (יג) לֹאִמַר לֵאֲנִינוּ יְהוּדֵי (יד) בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת (י*) לְהַדְלִיק גַּר לְצַרְף יִשְׁבֵּת, יֻכֵּן לֹאִמַר לוֹ לַעֲשׂוֹת כָּל מְלָאכָה שֶׁהִיא (טו) לְצַרְף מְצוּה או שֶׁהוּא טְרוּד (טז) וְנַחֲפֹז עָלֶיהָ.** הגה וכן מי שקבל עליו שבת ^[ח*] (יז) שָׁעָה או שְׁתַּיִם קֹדֶם תְּשַׁכֶּה, יָכוֹל (יח) לֹאִמַר לֵאֲנִינוּ יְהוּדֵי לְהַדְלִיק ^[טזח*] הַגֵּר וּשְׂאֵר דְּבָרִים שְׂצָרִיף (מהרי"ו סימן קיו). (ועין לקמן סימן שמב): **ב. (יט) יֵשׁ אוֹמְרִים (יט) שְׂצָרִיף**

באר היטב

וכן מתר לומר לאינו יהודי בין השמשות להדליק גר יאר ציט, מאחר שהעולם נזהרין בו חשבינן לה כצרך גדול, דאין חלוק בין צרך גדול להפסד מרבה, רש"ל, ועין מגן אברהם, ועין סימן שמב: **ד. הדר.** אפלו שלא במקום מצוה, כיון שעוד היום גדול:

מצוה ברורה

משנה ברורה

עֲרוּבֵי תַחֲוּמִין. דבגמרא י'ש סמך לערובי תחומין מקרא, ועל כן חמיר דאפלו לדבר מצוה אסור, כן כתב העלת שבת. ובלבוש מקל לדבר מצוה ונשתי דעות האלו נמצאים בספר מאירי. עין שם שכותב, דלדעה המסתרת יהיה איני הגמרא דאוסר לערב, דוקא בדרך הרשות, ובמערב ברגליו, דבעלמא מתר אפלו לדבר הרשות [עין בסימן תטו סעיף קטן ב במגן אברהם], דכפת הא קימא לן דאפלו ממעוד יום אין מערבין אלא לדבר מצוה [וכמו שכתוב בסימן תטו סעיף א], עד כאן לשון המאירי]: **(ח) (ועין לקמן סימן תטו. רוצה לומר, דמבאר שם דבדיעבד ערובו ערוב, ועין שם במגן אברהם: (ט) אֶת הַדְּמַאי.** דרב עמי הארץ מעשירין הן, "ולא מקרי תקון: **(י) וְטוֹמְנִין.** בדרך שאינו מוסיף הבל, כמו שכתוב בתחלת סימן רנו, עין שם שמבאר כל פרטי הדין בטעמיהן. "ולשאר דברים שאסור מדרבנן חוץ מאלו דקחשיב פה, דין בין השמשות כמו שבת עצמה, אם לא שהוא לדבר מצוה או שאר דחק, וכמבאר לקמן בסימן שמב, עין שם: **(יא) וּמַעֲרִבִין.** ויכול "גם כן לברך. ועין בסעיף ד ובמה שכתבנו שם. ומפל מקום לכתחלה יזהר שלא יאחר הערובי חצרות עד בין השמשות [מגן אברהם בסימן רס סעיף קטן ג, עין שם]: **(יב) סימן שצג.** הינו, דשתופי מבואות יש לו דין ערובי חצרות, ועוד פרטי דינים, עין שם: **(יג) לֹאִמַר לֵאֲנִינוּ יְהוּדֵי.** דאמירה לאינו יהודי הוא בכלל שבות, ולא גזור על שבות בין השמשות לצרך מצוה, וכדלקמן בסימן שמב, עין שם: **(יד) בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת.** המחבר אזיל לשיטתו דסבירא לה לקמן בסימן שז סעיף ה, דבשבת גופא אסור על ידי אינו יהודי במלאכה דאורייתא אפלו אם הוא לצרך שבת. ועין לקמן בסימן רעו סעיף ב בהג"ה: **(טו) לְצַרְף מְצוּה.** אף שאיננה בשביל שבת, וכדלקמן בסימן שמב, עין שם ובמשנה ברורה: **(טז) וְנַחֲפֹז עָלֶיהָ.** כתב רש"ל, הינו, כל דבר שאם לא יהיה נעשה הוא מצטער בשבת, שרי לעשות על ידי האינו יהודי בין השמשות, אכל לפי נוקף להחמיר אם אין לו בהן שום צרך בשבת רק לצרך חל, אף אם הוא הפסד מרבה או לצרך גדול, שרי שבותין בבין השמשות, ובפרט שבות דאמירה לאינו יהודי דלית בה מעשה, ועל כן מתר לומר לאינו יהודי בין השמשות להדליק גר יאר ציט, מאחר שהעולם נזהרין בו חשבינן כלצרך גדול, עד כאן לשונו בקצור: **(יז) שָׁעָה או שְׁתַּיִם.** דוקא שעה או שתיים, "אבל חצי שעה סמוך לחשכה, דאז אפשר דבכל מקומות ישראל קבלו עליהן השבת, חמירא טפי ואסור אפלו לומר לאינו יהודי שיעשה מלאכה, מיהו, לצרך מצוה שרי. ואפלו לפי מה שפוסק המחבר לקמן בסעיף ד, דאחר קבלת שבת אסור לעבר אפלו על שבות במקום מצוה, ^{טו} מפל מקום לענין אמירה לאינו יהודי לא מחמירין טפי מבין השמשות: **(יח) לֹאִמַר לֵאֲנִינוּ יְהוּדֵי לְהַדְלִיק.** אפלו שלא במקום מצוה, דכיון שעוד היום גדול, בנודאי יש מקומות

שעל ידי הקבלה נשבת בעצמנו ממלאכה. ודע, דבעניינו אירינן שהצבור שבעירו קבלו עליהן השבת, וחל קדשת שבת בעל כרחך אפלו אם אחד לא ירצה לקבל, ועל כן כתב לומר לאינו יהודי וכו', ומטעם הנ"ל, ^{טז} אבל ביחיד שקבל עליו השבת, מתר אפלו לומר לישראל חברו שיעשה לו מלאכה, וכדלקמן בסימן רסג סעיף יז, עין שם הטעם במשנה ברורה: **ב (יט) שְׂצָרִיף לְהוֹסִיף.** בין בכניסתו ובין ביציאתו, וכדאיתא לקמן בסימן רצג סעיף ב, עין שם. ואין על הזמן הזה לא לאו ולא פרת,

ב ^[ט*] **יש אומרים שצריך וכו'.** נקטו בלשון יש אומרים, משום דהרמב"ם חולק על זה, כמו שמבאר בבית יוסף, ועין בבאור הגר"א שפוסק

בהרמב"ם ונצריך עיון קצת שם בדרךיו שכתב דמסקנת תוספות הוא גם כן בהרמב"ם,

ואינו מבאר כל כך שם בראש השנה דף ט. ובמועד קטן דף ד ע"א בתוספות בדור המתחיל מה להלן מוכח בהדיא דסוברים דתוספת שבת הוא מדאורייתא, ואולי דהיה לו נוסף אחת בתוספות ראש השנה, וגם דאיתו שהביא ממה שאמרו בשבת דף יח, בית הלל מתירין עם השמש, אינה כי אם לפי שיטתו שפוסק כשיטת הגאונים, דתכף משנכנסה החמה מעניינו הוא בכלל בין השמשות, מה שאין כן להשלחן ערוך אינה ראיה כלל. ובאלוהי רבה כתב דלענין דינא נקטינן כדשיש אומרים הנה, משום דכל הראשונים סוברים כן ומסויגא

שעדין לא קבלו עליהן שבת ועושין בעצמן מלאכה, די לנו במה שעל ידי הקבלה נשבת בעצמנו ממלאכה. ודע, דבעניינו אירינן שהצבור שבעירו קבלו עליהן השבת, וחל קדשת שבת בעל כרחך אפלו אם אחד לא ירצה לקבל, ועל כן כתב לומר לאינו יהודי וכו', ומטעם הנ"ל, ^{טז} אבל ביחיד שקבל עליו השבת, מתר אפלו לומר לישראל חברו שיעשה לו מלאכה, וכדלקמן בסימן רסג סעיף יז, עין שם הטעם במשנה ברורה: **ב (יט) שְׂצָרִיף לְהוֹסִיף.** בין בכניסתו ובין ביציאתו, וכדאיתא לקמן בסימן רצג סעיף ב, עין שם. ואין על הזמן הזה לא לאו ולא פרת,

שער הציון

י. רש"י ותוספות. ועיי עוד טעם במגו אברהם: יא. רש"י: יב. מגו אברהם: יג. עיי בבאור הלכה (ואות ח): יד. מגו אברהם: טו. אחרונים: טז. מגו אברהם:

שמשנה ברורה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
משנה ברורה <מהדורת אור החיים> - ג כהן, ישראל מאיר בן אריה זאב עמוד מס : 70 הודפס ע"י אוצר החכמה

הַלְכוּת שַׁבַּת סִימָן רפא

לְהוֹסִיף מַחֵל עַל הַקֹּדֶשׁ. הַיּוֹמָן תּוֹסַפֶּת זֶה הוּא ^[*] (כ) מִתְחַלֵּת הַשְּׁקִיעָה שְׁאִין הַשֶּׁמֶשׁ נִרְאִית עַל הָאָרֶץ עַד זְמַן בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, וְהַיּוֹמָן הַזֶּה ^[**] שֶׁהוּא שְׁלֹשָׁה מִילִין וָרַבִּיעַ, (כא) רָצָה לַעֲשׂוֹתוֹ כְּלוֹ תוֹסַפֶּת עוֹשֶׂה

באר היטב

ס. על הקדש. והרי מצות עשה דאורייתא:

משנה ברורה

י" כי אם מצות עשה מן התורה וילפינן [בגמרא ראש השנה ט] מדכתִּיב ביום הכפורים ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש בערב מערב עד ערב תשבתו שבתכם, ואמריןן יכול בתשעה מתעניין, תלמוד לומר בערב, אי בערב יכול משתחִשֵׁף, תלמוד לומר בתשעה, הא ביצר, מתחיל ומתענה מבעוד יום כדי להוסיף מחל על הקדש. וגם ביציאתו מוסיף, מדכתִּיב מערב עד ערב, ומדכתִּיב תשבתו שבתכם וילפינן, דכל מקום שנאמר שבת כמו שבת ויום טוב, גם כן צריך להוסיף ולשבת ממלאכה. וזמן תוספת הוא על כרחך קדם בין השמשות, דבבין השמשות הוא ספק שמא הוא לילה, וחיב עליה אשם תלוי, ולא צריך קרא לאוספי: (כ) מתחלת השקיעה. הוא דעת רבנו תם וסיעתו, דסבירא להו דשתי שקיעות הן, מתחלה נכסית החמה מעינינו ושוקעת, והוא הנקרא תחלת השקיעה, ושזהה כדי שלשה מילין ורביע מיל ועדין יום הוא, ומאז והלאה מתחיל השקיעה שניה, שאז מתחיל להשקע האור לגמרי, והוא נקרא סוף השקיעה, ונמשך זמנה כדי שעור מהלך שלשת רבעי מיל, שהוא אלה וחמש מאות אמות, והוא בין השמשות, ואחר כך יוצאין שלשה כוכבים בינונים שהם סימן ללילה. ונמצא שלדעתו, מתחלת השקיעה עד צאת הכוכבים י" היא ארבעת מילין. ועין מה שכתבנו בסמוך, דהרבה פוסקים חולקין על זה וסבירא להו דמיד שנתפסה החמה מעינינו הוא בין השמשות, שהוא ספק יום ספק לילה: (כא) רצה לעשותו וכו'. הינו, על ידי דבור שהוא מקבלו עליו לשם תוספת

לג. באר הגולה

ה המגיד שם.

באור הלכה

וראש השנה ט ויוםא פאז, וכן בשלחן ערוך לקמן בסימן רצג סעיף א סתם כהיש אומרים הזה. ודע, דלענין זמן בערב שבת אין נפקא מנה כל כך, דלשניהם מתחיל האסור מלאכה אחר שקיעת החמה ולא קדם, ואדרבה להגר"א, לשיטתו חמיר יותר, דלדידה שפוסק כשיטת הגאונים, מכף משתשקע החמה, דהינו משעה שנכסה החמה (לענינו) [מענינו], הוא בכלל בין השמשות, ויש בזה ספק אסור סקילה, מה שאין כן תוספת שבת אין בה כי אם עשה בעלמא, וגם דתלוי ברצונו בזמן שלשה מילין שאחר השקיעה, כמבאר בשלחן ערוך. ודע עוד, דמדברנן אפלו להרמב"ם מצוה להוסיף מעט מחל על הקדש, וכדמשמע פשוטה דלשנא דהרב המגיד שהובא בבית יוסף. ומה שהקשה בבית יוסף דאם כן לא היה לו להרמב"ם להשמיט דין זה דהוספה, באמת כבר כללו כמה שהביא דין התקיעות שהיו תוקעין ערב שבת בפרק ה [ונסת הגדולה בשם הראנ"ח], וכן כתב בבאור הגר"א דאפלו להרמב"ם מצוה להוסיף מחל על הקדש, מהא דתקיעות הנ"ל ונלכאונה נראה דגם במוצאי שבת מצוה לכלי עלמא להוסיף מחל על הקדש מעט, דאפוקי שבתא לא גרעא מעיילי, אלא דלהרמב"ם יהיה זה מדרבנן ולשאר פוסקים מדאורייתא. ולפי זה להגר"א חמיר יותר גם בענין זה, דלדידה מצוה להוסיף על כל פנים מדרבנן מעט קדם השקיעה, ואלו להשלחן ערוך לא מחיבנין כלל קדם השקיעה. ובאמת לשיטת הגאונים דקימי בשיטת הגר"א לענין בין השמשות, וכמו שנכתב לקמה, אם יסברו דעדת הרי"ף ושאר היראשונים שצריך תוספת, הא דתנן בית הלל מתירין עם השמש, על כרחך לאו דוקא עם השמש ממש אלא מעט קדם משום תוספת, ויהיה בזה לדידהו חפשא דאורייתא:

[*] מתחלת השקיעה. טעם לכל זה, דהנה בפסחים צד איתא דמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים שעור ארבעה מילין, ובשבת ולר [יה] איתא דמשקיעת החמה מתחיל בין השמשות ולכנה אלכא דרבי יהודה דפסקין בותיה, ואמר שם, דמשך בין השמשות תלתא רבעי מיל ואחר כך הוי לילה, ואמריןן שם דשלש כוכבים בינונים הוי לילה, אם כן קשה אהדדי, ועל כן תרין רבנו תם וסיעתו לחלק בין שקיעת החמה דפסחים לשקיעת החמה שבשבת שם, דההיא

דפסחים הוא התחלת השקיעה משקיעת גוף השמש כשנכסה מעינינו, ומאז עד צאת הכוכבים ארבעה מילין, ומשתשקע החמה שבשבת, שם הוא סוף השקיעה, שהוא כשנשקע גם אור השמש מרב הרקיע לבד לצד המערבי, ומאז מתחיל בין השמשות שהיא שלשת רבעי מיל קדם צאת הכוכבים, ומתחלת השקיעה שהוא שקיעת גוף השמש עד סוף השקיעה הנ"ל הוא יום, והוא משך שלשה מילין ורביע, ואז הוא זמן תוספת שבת, וכמו שכתב כאן בשלחן ערוך, ובין כלם המה ארבעה מילין, ועד ארבעה מילין מהתחלת השקיעה לא הוי לילה ודאי, וזה שיטת רבנו תם וסיעתו. ועין לקמן בסימן שלא סעיף ה במגן אברהם, משמע שם שדעתו להלכה כשיטה זו. אב"ל הגר"א ז"ל חולק על שיטה זו, והארזך בכמה ראיות דשקיעת החמה שבשבת לענין בין השמשות הוא גם כן התחלת השקיעה כמו שקיעת החמה שבפסחים שם, ומיד אחר שקיעת גוף השמש מתחיל בין השמשות אלכא דרבי יהודה דפסק רבי יוחנן כותה לחמרא בשבת שם, ומשך זמן בין השמשות הוא שלשת רבעי מיל, וקשאי הנ"ל תרין לחלק בין צאת הכוכבים דשבת לצאת הכוכבים דפסחים, דצאת הכוכבים דשבת הוא זמן של לילה שהוא שלשה כוכבים בינונים, וצאת הכוכבים דפסחים הוא צאת כל הכוכבים הנראים בלילה, שהוא זמן מאחר הרבה, והוי ארבעה מילין אחר התחלת השקיעה, ואף על גב שנגאע לעינים שמשך בין השמשות שהוא עד צאת הכוכבים הוא הרבה יותר משלשת רבעי מיל, הוא כמו שכתב הגר"א בבאורו, ששעור הגמרא נאמר רק על אפק בבל או ארץ ישראל, ובמדינותינו שנוטה יותר לצפון מתארך יותר, ולכן לענין סוף בין השמשות אין לנו משך זמן מסים מן הגמרא על אפק שלנו, ורק תלוי לפי הָאִוֹת מתי הוא שלשה כוכבים בינונים אב"ל לא גדולים, ולפי שאין אנו בקיאים איזהו בינונים צריך להמתין עד קטנים, כמו שכתב סימן רצג, ועין שם מה שכתבנו עוד בענין זה, ולשיטת הגר"א הנ"ל, מיד אחר שקיעת גוף השמש מעל הארץ הוא בין השמשות גמור וכונ"ל. ובאמת, שיטתו זאת לאו חדשה היא, דכבר הסכים כן בתשובת מהר"ם אלשקר סימן צו, דמיד אחר שקיעת גוף השמש הוי בין השמשות גמור, והביא שם שכן כתבו בפרוש הגאונים הראשונים בתשובותיהם, והמה רבנו שרירא גאון ורב האי גאון ורבנו נסים גאון, גם הרב ר' אברהם החסיד בנו של הרמב"ם ז"ל גם כתב שם שכן משמע מהרי"ף והרמב"ם ורש"י, עין שם, והביאו ורש"י להלכה ביורה דעה סימן רסו סעיף קטן יא לענין מילת בין השמשות, ועין עוד בפרוש מהר"ב"ח על פרק ב מהלכות קדוש החדש להרמב"ם, בדבור המתחיל כלל העולה, שכתב גם כן שמהרי"ף והרמב"ם משמע דסבירא להו דמהתחלת השקיעה ודהינו שהחמה נתפסה מעינינו הוי בין השמשות, וגם מהר"ל מפראג בחדושויו על שבת פרש גם כן ממש כשיטת הגר"א הנ"ל, וגם הראב"ן סבירא לה כן דמכף כשנשקע גוף השמש ונתפסה מעינינו מתחיל זמן בין השמשות, עין הגהות מרדכי בפרק ב דשבת, וגם בספר סדר זמנים האריך ופסק הלכה למעשה כהגר"א ז"ל, דמיד אחר התחלת השקיעה, הינו, משעה שהחמה נתפסה מעינינו, הוא אסור גמור למעשה בודאי צריך לזהר דעדת הגר"א והרבה מן הראשונים והפוסקים הנ"ל, דמיד אחר התחלת השקיעה, הינו, משעה שהחמה נתפסה מעינינו, הוא אסור גמור שלא לעשות מלאכה, וחס ושלום להקל בזה, דהוא ספק אסור סקילה לדעת כל הני ברותא הנ"ל ונכפזט בימינו שאין העולם בקיאים בזמן בין השמשות, ובאפן זה לכלי עלמא יש להחמיר לפרש מלאכה מתחלת השקיעה, כדאיתא בגמרא והובא בשלחן ערוך סעיף גז, ולא דוקא לענין שבת דהוא הדין לכל דבר שיש בתורה שנוקא מנה בין יום ובין לילה, אזילנן להחמיר דמכף בהתחלת השקיעה מתחיל בין השמשות, ונמשך הזמן דבין השמשות עד יציאת שלשה כוכבים בינונים, כנ"ל. ודע, דבספר יראים לרבנו אליעזר ממין חמיר עוד יותר לענין התחלת בין השמשות, וסבירא לה דבין השמשות מתחיל שלשת רבעי מיל קדם התחלת השקיעה, והובאו דבריו באגדה ובמרדכי פרק ב דשבת, ועין בב"ח שהארזך בזה ודעתו שיש לזהר לכתחלה לנהג כשיטת היראים, עין שם, והביא שכן היה מנהג הקהלות מאז, ועין במגן אברהם שהביא גם כן את דברי הב"ח ומשמע מנה שלחמרא חשש לדברי הב"ח ואף דמקור הדין סבירא לה למגן אברהם כשיטת רבנו תם, כדמוכח לקמן סימן שלא סעיף ה כמה שכתב שם לענין מילה, עין שם. אכן הגר"א דחה שיטת הרא"ם הנ"ל, ועין בספר סדר זמנים מה שכתב בפרוש דברי הרא"ם. ומכל מקום להתחלה בודאי טוב לחוש לדברי הרא"ם ולהקדים מעט יותר בהדלקת הנרות כדי לצאת גם שיטתו, וכמו שכתבתי במשנה ברורה סעיף קטן כג, וכמו שכתב הב"ח שכן היה מנהג הקהלות מאז:

[*] שהוא שלשה מילין ורביע. עין בפר מגדים דהארבעה מילין הם שעות שוות ולא זמניות, אם כן לפי זה אפלו בתקופת תמוז גם כן השעור הזה, אמנם בספר

שער הציון

ב יז. ר"ן: יח. ויש עוד זמן מועט לר' יוסי עד צאת השלשה כוכבים, דהא לדידה אחר השלמת השלשת רבעי מיל עדין בין השמשות הוא, כדאיתא בגמרא, אלא שמפני שהוא זמן משהו לא חש השלחן ערוך לכתבו:

ש משנה ברורה

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
משנה ברורה <מהדורת אור החיים> - ג כהן, ישראל מאיר בן אריה זאב עמוד מס : 71 הודפס ע"י אוצר החכמה

ו שבת לר וזכריה יהודה וכדמפרש לה רבא.

הלכות שבת סימן רפא

רצה לעשות ממנו מקצת עושה, ובלבד שיוסיף ^[*י](כב) **איזה זמן שיהיה ודאי יום מחל על הקדש.** ^[*יג]**ושעור זמן בין השמשות הוא (כג) שלשת רבעי מיל, שהם מהלך אלה וחמש מאות אמות** ^[*יד](כד) **קדם**

באר היטב

ו. **אלף ות"ק**. והוא כמו רביעית שעה קדם צאת הכוכבים. ורב פוסקים כתבו, שמי שעות קדם הלילה צריך להוסיף שהוא חלק שנים עשר, דמיא דשביעית דתוספת הוא

משנה ברורה

שבת או על ידי אמירת ברכו, וכדלקמן בסעיף ד. ואם מהני לזה קבלה בלב, עין לקמן בסימן תרח סעיף ג בהג"ה ובמשנה ברורה שם. ועין לקמן ברסג סעיף י בהג"ה, דמנהגנו שהאשה המדלקת נרות לשבת היא מקבלת שבת בהדלקה זו: **(כב) איזה זמן**. ולא סגי בהוספה כל שהוא, אלא שצריך קצת יותר. ושעור התוספת עם בין השמשות ביחד ^טעולה כמעט חצי שעה. ועין בבאור הלכה (אות יב): **(כג) שלשת רבעי מיל**. והוא ^כלערך רבע שעה. והנה השלחן ערוך הזכיר בסעיף זה דעת רבנו תם וסיעתו, אכל הרבה מהראשונים סבירא להו, וגם הגר"א הסכים לשיטתם, דבין השמשות מתחיל תכף אחר תחלת השקיעה, הינו, משעה שהחמה נתפסה מעינינו, ונמשך זמנו כדי שלשת רבעי מיל, ואחר כך בסמוך לו יוצאין השלש כוכבים בינונים, והוא לילה מן התורה לכל דבר. ולפי זה יש לזהר מאד שלא לעשות מלאכה אחר שהחמה נתפסה מעינינו, ואפלו מלאכת מצוה, כגון הדלקת הנרות לסעודת שבת, גם כן יזהר מאד לגמר הדלקתם קדם שתשקע החמה, דאחר כך הוא בכלל בין השמשות, ועין לעיל בסעיף קטן ו. ולכתחלה אין להמתין עד הרגע האחרון, רק יקדים הדלקתם משעה שהשמש בראשי האילנות, כדלקמן. ומי שמחמיר על עצמו ופורש עצמו ממלאכה חצי שעה או על כל פנים שליש שעה קדם שקיעה, אשרי לו, דהוא יוצא בזה ^{כא}ידי שיטת כל הראשונים. ויענין מוצאי שבת, עין בבאור הלכה (אות יא) שבארנו בשם הפוסקים דלכלי עלמא השעור דשלשת רבעי מיל משתנה לפי הזמן והמקום, ולא נאמר זה בגמרא אלא באפק בכל ובזמן ניסן ותשרי שהימים והלילות שווים, ובמקומותנו שנוטה לצד צפון העולם, מתאריך הרבה יותר, על כן יש לזהר מאד שלא לעשות מלאכה במוצאי שבת אף שנתאחר זמן רב אחר השקיעה, עד שייראו שלשה כוכבים קטנים, וכדלקמן בסימן רצג **סעיף ב**, ועין שם במשנה ברורה ובאור הלכה (אות ב): **(כד) קדם הלילה**. לילה נקרא מן התורה לכל דבר, משיראו שלשה כוכבים. ועין בבאור הלכה (אות יד):

^[*י]**איזה זמן**. עין במשנה ברורה שכתבנו דלא סגי וכו', כן כתב הרא"ש בביצה פרק המביא, והובא בבית יוסף. וכתבו הפוסקים דלא אתברר שעורו מן הגמרא, ונראה דעל כל פנים הוא פחות מכדי שלשת רבעי מיל ודאי לאו הכי ישאר קשית תוספות בראש השנה דף ט ע"א דבור המתחיל ורבי עקיבא, כמה שהקשו מהא דאימא בשבת ספק חשכה, עין שם, ולכן סתמתי במשנה ברורה כהח"י אדם: ^[*יא]**ושעור זמן בין השמשות וכו'**. הנה בשבת לה אמרנו, הלכה דרבי יהודה לענין שבת והלכה דרבי יוסי לענין תרומה, והוא הדין לענין מוצאי שבת, כמו שכתבו הפוסקים. ולכאורה יש לעין, כיון דטעמו דרבי יוחנן שפסק כן הוא משום ספקא, כדמוכח שם בגמרא, אפשר דלא מחמירין רק לענין דאורייתא דספקו לחמרא, אבל לענין כל השבותין, אפלו אם נסבר דגזרו עליהן בין השמשות, הוא רק בבין השמשות דרבי יוסי. אמנם מסתימת לשון השלחן ערוך משמע, דקאי גם על הא דסעיף א דמרי בשבותין שהם דרבנן, וכן מוכח מרמ"א בהג"ה בסעיף א, וכעין זה משמע גם כן לה ע"ב בתוספות דבור המתחיל הקשה וכו', עין שם בסוף דבריהם, וכן מוכח מהרמב"ם שכתב בפרק ה מהלכות שבת הלכה ד, משתשקע החמה הוא הזמן הנקרא בין השמשות בכל מקום, ובפרק כד הלכה י בענין השבותין כתב סתם בין השמשות, הרי מפרש שמשקיעת החמה שהוא בין השמשות דרבי יהודה אסור השבותין האמורים בבין השמשות. ואמנם בדרך דאזלינן בה לקלא בבין השמשות ותלינן שהוא לילה, כגון לענין תענית יחיד ועין ברא"ש פרק כמה מדליקין סימן כד, ובסימן תקסב סעיף א בבאור הגר"א שם, משמע מדברי הרא"ש, וכן הוא גם כן בחדושי הרשב"א בשם רבנו יונה, דהוא אפלו בבין השמשות דרבי יהודה, ולפי זה לענין ספירת העומר, לדעת המקלין בבין השמשות בסימן תפ"ט יהיה מתר אפלו בבין השמשות דרבי יהודה, וכן לענין שבות בין השמשות לצרך מצוה, דקיימא לן בסימן שמב דלא גזרו עליה, ולדעות האחרונים שסוברין שם דהוא אפלו במוצאי שבת יהיה גם כן מתר לפי זה גם בבין השמשות דרבי יהודה, אף דלרבי יוסי הוא עדין ודאי יום ולא בין השמשות. אך יש לעין, לפי מה שכתב הגר"א בבאור וכן בספר קרבן נתנאל, והתפלא שניהם על הרא"ש כמה שמקל לענין תענית, משום דהא קיימא לן דלחמרא הלכה דרבי יוסי, ואם כן לדידה לא הוי אפלו ספק לילה קדם לכן, ותרי קלי לא מקלינן לומר דספקא מתר והלכה דרבי יהודה, דגם זה הוא ספק, אם כן אפשר בעניינו גם כן, לענין שבות במוצאי שבת או לענין ספירה גם כן לא מקלינן משום ספקא דרבנן, כיון דלרבי יוסי אפלו ספקא לא הוי:

^[*יד]**קדם הלילה**. לילה נקרא מן התורה לכל דבר, משיראו שלש כוכבים בינונים, ומפני שאין אנו בקיאים בין גדולים לבינונים, על כן צריך לפרש ממלאכה אפלו לדעת רבנו תם ג' רבעי מיל קדם שיחראו שום כוכבים, וכן כתב המנחת כהן, ופשוט. ודע, לפי מה שיריע שנשתנה השעור דארבעה מילין לפי האפק והזמן, וכמו שכתבנו לעיל, ובמדינותינו רגילות הרהאות הכוכבים קדם השלמת השעור דארבעה מילין, לא יוכל לעשות מלאכה בערב שבת עד השלמת הזמן המבאר בשלחן ערוך אפלו לדעת רבנו תם, כי כבר חשך היום באותו הזמן והוא לילה או על כל פנים ספק לילה, אלא יפרש על כל פנים חצי שעה ודכלול בו זמן בין

שער הציון

יט. חיי אדם: כ. מגן אברהם ולדעת התק יעקב בסימן תנט ולדעת הגר"א שם הוא מעט יותר: כא. הינו, אפלו לשיטת ר' אליעזר ממין, ואפלו אם נסבר דמיל הוא עשרים וארבע מינוט, ויוצא בזה מדינא גם התוספת שבת להרבה אחרונים:

הַלְכוּת שַׁבַּת סִימָן רסא

לד. באר הגזירה

הַלְלִילָה. הגהה ואם רוצה ^[טו] להקדים ולקבל עליו השבת ^[טז] מפלג המנחה ואילך, (כה) הרשות בידו (טור ואגור בשם תוספות פרק תפלת השחר). (ועי' לקמן סימן רסז): **ג.** ^[יז] מי שאינו בקי בשעור זה, ידליק בעוד שהשמש (כו) בראש האילנות. ואם הוא (כז) יום המענן, ידליק כשהתרנגולין יושבים על הקורה מבעוד יום. ואם הוא בשדה שאין שם תרנגולים, ידליק כשהעורבים יושבים מבעוד יום: **ד.** "אחר (כה) עניית ברכו, אף על פי (כט) שעדין יום הוא, ^[יח] (ה) אין ^[ט] מערבין ואין טומנין, משום דהא קבלה לשבת עלה. ^[י] וילדידן הוי אמירת מזמור שיר ליום ^פ השבת (יא) פעניית ברכו לדידהו:

שערי תשובה

(א) מערבין. עין באר היטב. ועין בשו"ת תכס צבי סימן יא שכתב שסברת האוסר תמיה מאד שיהיה חמור תוספת שבת שהוא מקבלו ברצונו ואינו אלא עשה בעלמא מבין השמשות שהוא ספק אסור סקילה כו', ועין מחזיק ברכה שכתב לישב זה והאריך בענין זה וכתב דאם קבלו הצבור יש להחמיר, כמו שכתב הבית יוסף סעיף ד, אבל אם קבלו לשבת ביחיד יש להתיר כסברת רבנו יואל וכמו שכתב התכס צבי דמסתמת פוסקים ראשונים משמע כר"י, וכן נראה דעת השולחן ערוך לקמן סימן שצג, ואפשר דגם רבנו שמריה דאוסר מודה ביחיד, אף דמהטור משמע דאוסר אף ביחיד, עין שם. ועין בקדול מרכבה, דלקמן שצג מירי דאמר שמקבל תוספת שבת, אם כן אינו רק עשה, משום הכי יש להקל בשבות, אף על גב דהפלגתא שבמרדכי על עניית ברכו שמן הסתם מקבל קדשת שבת ממש, משום הכי השמיט דעת המקל, עין שם:

באור הלכה

השמשות ותוספת שבת, וכמו שכתב בספר חיי אדם קדם הזמן שרגילות להתראות הכוכבים באותו מקום. וכל זה לדעת רבנו תם, אבל כבר כתבנו לעיל דלדעת הגאונים צריך לפרש ממלאכה תכף אחר שקיעה, דמתחיל בין השמשות:

^[טו] להקדים וכו'. הנה לפי מה שכתב המחבר לקמן בסימן תנט סעיף ב מוכח דסבירא לה דשתיים עשרה שעות היום נחשב מעמוד השחר עד צאת הכוכבים, ופלג המנחה הוא שעה ורביע קדם צאת הכוכבים, אם כן אין בין דברי הרמ"א להקדום רק חלק עשרים מן השעה, דארבעה מילין הם שעה וחמש לפי דעת המחבר שם, ומפלג המנחה עד הלילה הוא שעה ורביע, וידוע דרביע יתר הוא על חמישית רק בחלק עשרים. אחר כך מצאתי בלבוש בסימן רסז שהעיר בכל זה, ועין שם שדעתו באמת שפלג המנחה הוא שעה ורביע קדם השקיעה. ועין במשנה ברורה:

^[טז] מפלג וכו'. עין בפרי מגדים שכתב דמי שמקבל שבת בתוך הארבעה מילין הוא דאורייתא ובעשה דתוספת שבת, ומן הזמן הזה עד פלג המנחה הוא רק מדרבנן:

ג ^[יז] מי שאינו בקי וכו'. הוא תלמוד ערוך בשבת לה עמוד ב. ולפי זה בזמננו, דבדאי לא קים לן גם כן בשעורא דרבנן, ובפרט בשבת דהוא מסור לכל, בודאי החיוב על פי הדין לכלי עלמא להדליק קדם השקיעה. אחר כך מצאתי זה בשולחן ערוך של הגר"ז שהזהיר מאד על הדבר, עין שם, וכתב שם עוד, דאם יהיה איזה אנס חס ושלום שלא תוכל למהר להדליק עד שקיעת החמה, אזי תצוה לאינו יהודי להדליק נרות של שבת והיא תכרך עליהן הברכה, ותבא עליה ברכת טוב ותקבל שכר על הפרישה, עד כאן לשונו. ועין לקמן בסימן רסג במה שכתבנו במשנה ברורה סעיף קטן כא בשם האחרונים, שדעתם, דאין לאשה לברך בזמן שהאינו יהודי מדליק:

ד ^[יח] אין מערבין. הינו, ערובי חצרות, כמו שפרשתי במשנה ברורה, וכן מפרש במרדכי סוף פרק במה מדליקין, דהדין הזה נובע ממנו ונולפא על הפרי מגדים שרוצה לומר דהא אידי המחבר בערובי תחומין. ועין במרדכי שם שרבנו יואל חולק על זה ומתיר, והמחבר סתם פה כדעת המחמירין בזה וכן הרמ"א בסימן רג סעיף ב בהג"ה סתם להחמיר. והנה בשולחן ערוך סימן שצג סעיף ב הביא פלגתא בזה, ומשמע שם דהוא נוטה יותר לדעת המתירים:

וכן משמע ממגן אברהם סעיף קטן ז: **(כט) שעדין יום הוא.** רוצה לומר, אפלו הוא ^{יז} זמן הרבה קדם בין השמשות ^{יז} כל שהוא אחר פלג המנחה: **(ה) אין מערבין.** אפלו לדבר מצוה: **(יא) פעניית ברכו.** דמסתמא כיון שמזכיר שבת הוי כקבלה. וכתב המגן אברהם, ועתה נוהגין לומר מזמור שיר וגו', ואפלו הכי עושין כל המלאכות עד ברכו [והינו, כשהזמן הוא קדם בין השמשות], והטעם, משום דמעקרא הכי קבלו עליהו ואין מתכוננים בזה לקבלה. וכל זה בזמן המגן אברהם, אבל במקומותינו המנהג כהיום, מיד שאומרים מזמור שיר מקבלין הצבור שבת עליהו, ואסור בכל המלאכות אפלו עדין היום גדול [פרי מגדים ודרך החיים]. וכתב בספר דרך חכמה, דהוא הדין במקומות שנוהגין לומר לכה דודי ומסימין בואי כלה, הוי קבלת שבת ממש. ועין בתוספת שבת:

שער הציון

ד כב. ברכות כ"ז: **כג.** מגן אברהם ושאר אחרונים: **כד.** מגן אברהם: **כה.** באור הגר"א בסימן שצג ושאר פוסקים: **כו.** מגן אברהם בסעיף קטן ז: **כז.** דרך החיים:

הַלְכוּת שַׁבַּת סִימָן רַצַּב רַצַּג

לא **היו** **אומרים** **(ו)** **בו** **במנחה** **נפילת אפים**, **אין** **אומרים** **צדקתך**. **הגה** **(ח)** **ונהגו** **שלא** **לקבץ** **מדרש** **(ט)** **בין** **מנחה** **למעריב** **(טו)**, **אכל** **אומרים** **פרקי אבות** **בקין** **ושיר המעלות** **בחרף**, **וכל מקום** **לפי מנהגו**:

רצג דיני ערבית במוצאי שבת. ובו ג' סעיפים:

א. **(א)** ***מאחרין תפלת ערבית כדי להוסיף מחל על הקדש: ב.** **יצריך לזהר** **(ב)** **מלעשות מלאכה** **(ג)** **עד** **(*)** **(*)** **שיראו** **(*)** **(*)** **שלשה כוכבים קטנים**, **גולא יהיו מפזרים**

שערי תשובה

(א) **שלשה כוכבים קטנים**. ועין לעיל סימן רלה מה שכתבתי שם. ועין בדגול מרכבה דאף כשרואה שלשה כוכבים שאינם רצופים וממתין מעט אחרי כן מותר לעשות מלאכה, דעקר טעם רצופים משום תוספת מחל על הקדש, וכיון שהמתין מעט הרי הוסיף, עין שם:

(א) **המנהג לדרוש קדם המנחה**, ואם נמשכה עד סמוך לחשכה שלא יוכלו לקיים סעודה שלישית **אזי** לא יאמרו פרקים או שיר המעלות, מגן אברהם:

באור הלכה

רצב ב **(*)** **עד וכו'**. קשה לי, דלפי מה דפסק המחבר לעיל בסימן רסא כשיטת רבנו תם דמשקיעת החמה עד שלשה כוכבים יש כשעור הלוח ארבעה מילין, אם כן אם אנו רואין כוכבים ואנו יודעין שעדין לא נשלם הזמן דארבעה מילין, על כרחך דאותן הכוכבים הם גדולים, אם כן אמאי לא התנה הכא המחבר שיהא נשלם השעור דארבעה מילין מעת השקיעה, ואפשר לומר דסבירא לה דמכיון שאנו רואין שלשה כוכבים תלינן דמסתמא נשלם השעור, אבל אם אנו יודעין שלא נשלם אין הכי נמי דצריך להמתין עד שישלם. **שוב** מצאתי בספר מנחת כהן דאפילו לרבנו תם מכיון שאנו רואין סימן הכוכבים שוב אין להקפיד עד שלא נשלם השעור דארבעה מילין, עין שם טעמו. ונראה לי דאפילו להמנחת כהן, על כל פנים נכון שיראה אז אם הכסף העליון ושהו לתחתון כיון שהוא בתוך ארבעה מילין, דמגמרא מוכח דהכוכבים שראויים לסמך עליהם שהוא לילה הם נראים דוקא אחר שהכסף העליון ושהו לתחתון, וכמו שכתבנו לקמן בשם הגר"א בלקוטיו, עין שם:

(*) **שיראו**. משמע בגמרא ושבת לה עין שם בתוספות דבור המתחיל תרין דכל זמן שלא נסתלק האדמימות מן כל כפת הרקיע באותו צד ששקעה החמה וזהו מקרי בגמרא הכסף העליון ושהו לתחתון, ועין לקמה כמה שכתבנו בזה אין לסמך על הכוכבים, וכן כתב בבאור הגר"א דלהבחין בכוכבים לבד צריך בקיאות רב דשמא הן כוכבים הנראים ביום, ולכך היו האמוראים מסתפקים אם נסתלק האדמימות לגמרי ואז מועיל הכוכבים, אמנם אפשר דזהו דוקא בכוכבים בינונים דיש לטעות בהם בגדולים, אבל לא בקטנים. אבל ביוזרה דעה סימן רסב סעיף ה בלקוטיו, שם מוכח דאפילו על כוכבים קטנים אין לסמך מקדם שהכסף העליון ושהו לתחתון וולפי מה שבאר שם מתחלה בבאוריו בסעיף קטן ט, עין שם, אין הכרח לזה, וצריך עיון. ומה נקרא הכסף, נראה לי דהוא כאשר נסתלק האדמימות מן אותו מקום ונוטה ללכת, מלשון הכסף פניו, דאף דרש"י פרש שם ובשפת לה ע"כ דהוא השחיר, נראה לי דלאו דוקא השחיר ממש, דזה נמשך זמן רב מאד, אלא כל שנסתלק האדמימות הוא בכלל השחיר, וכן מוכח ברשבי"א דבזה שנסתלק האדמימות מקרי הכסף, וכעין זה משמע גם כן במאירי דקורא שם הכסף כמה שהלכה בההקתו של האור. אחר כך מצאתי בעזרת ה' בערוך שפרש בהדיא דהכסף הוא מלשון לכן, עין שם ואמנם בסוף מביא שם על זה לשון הירושלמי וזה לשונו: ובגמרא ברכות ירושלמי איתא, הכסיפו, וזהו בין השמשות, השחירו, נעשה העליון שוה לתחתון, וזהו לילה. ואפשר דזהו לסייעתא לדבריו דהכסף לאו הנו השחיר, והירושלמי פליג עם הבבלי וסובר דאף בהכסיפו שניהם הוי בין השמשות, ולילה לא הוי עד שישחירו שניהם, וכן בבאור הגר"א משמע דכמה שנשקע אורה מלהאדים מקרי הכסף. ומי שאינו בקי בענין הכסף או שהיה יום מעט, ישער אם יש כדי ארבעה מילין מעת תחלת השקיעה:

(*) **שלשה כוכבים קטנים**. עין לעיל בסימן רסא בבאור הלכה דבור המתחיל שהוא, בסוף הדבור, שבררנו דאף לשיטת הגר"א יש לזהר בזה, משום

אנו מצריכין קטנים: **(ד)** **שלשה כוכבים קטנים**. עין לקוטי פרי חדש על יורה דעה שכתב, דאם הרקיע מזהיר בעין אורה של יום, תו לא נחשב אותו הזמן רק בין השמשות, והביאו הגאון ר' עקיבא איגר בחדושו ביוזרה דעה סימן רסב, עין שם. ובבאור הגר"א בלקוטיו שם כתב, דאם נסתלק האדמימות מן כל כפת הרקיע באותו צד ששקעה החמה, אין אנו חוששין כמה שמוזהיר. ודע עוד, דבספר תפארת ישראל בפרק ב דשבת מצריך שלשה קטנים לבד שלשה בינונים, ולא ידעתי מקורו, ואולי דטעמו שמא אנו טועין בדבר

שער הציזון

בעצמו משמע מלשוננו טעם אחר לזה, ואפשר משום דאין שוין אותו כדרך שאר למוד רק באמריה בעלמא:

רצג א א. ב"ח ופרי מגדים: **ב ב**. בית יוסף ומגן אברהם:

באר היטב

רק בערב שבת מת ולא נקבר עד שבת במנחה, ואנו אומרים צדוק הדין עליו בזמן שנקבר. ויש אומרים דאומרים צדקתך להצדיק הדין על הרשעים שחוזרין לגיהנם במוצאי שבת: **ד**. **מדרש**. ובמדרכי כתב, שלא ללמד, כונתו שלא ללמד בחברותא אבל שנים שנים לומדים בבתיהם, כמו שכתוב ביוזרה דעה סימן שמד סעיף יח, לכן המנהג לדרוש קדם המנחה, ואם נמשכה עד סמוך לחשכה שלא יוכלו לקיים סעודה שלישית **אזי** לא יאמרו פרקים או שיר המעלות, מגן אברהם:

משנה ברורה

(ז) **בו במנחה וכו'**. פרוש, בין שיום השבת הוא ראש חדש, "בין שיום א' שאחריו הוא ראש חדש, ואם כן, אלו היה חל לא היו אומרים במנחה נפילת אפים, שכבר חל במקצת יום שלאחריו, ולכן גם עתה אין אומרים צדקתך: **(ח)** **ונהגו**. ואינו אסור, 'אלא מנהג לזכרון בעלמא, והטעם, כנ"ל בסעיף קטן ו. 'ודוקא שלא ללמד בחברותא, אבל שנים שנים לומדים בבתיהם, כמו שכתוב ביוזרה דעה סימן שדמ סעיף יח לענין נשיא שמת: **(ט)** **בין מנחה למעריב**. הינו, "כשהוא סמוך לחשכה, ולכן המנהג לדרוש קדם מנחה. ואם נמשכה הדרשה עד סמוך לחשכה, **אזי** לא יאמרו פרקים או שיר המעלות כדי שיוכלו לקיים סעודה שלישית בזמנה [מגן אברהם]. ובאלויה רבה איתא בשם מלבושי יום טוב, שראה לרבו מהר"ל מפראג כמה פעמים שדרש בין מנחה למעריב, ועל כן נראה דבזמננו אין למנע זה, כידוע שמצוי בעונותינו הרבים באיזה מקומות שעוסקין אז כמה אנשים בבית המדרש בשיחה בטלה, ובנדאי טוב יותר לשמע אז דברי מוסר כדי שלא יבאו לזה:

רצג א א **(א)** **מאחרין וכו'**. הינו, אף דמן הדין סגי במה שיתעכב מלעשות מלאכה עד הזמן המבאר בסעיף ב,

"מכל מקום לכתחלה ראוי ונכון וכן מנהג כל ישראל לאחר את התפלה, כדי שיתוסף יותר מחל על הקדש. המנהג לומר קדם מעריב המזמור אלהים יחנונו [תהלים טז] ועוד מזמורים, כנזכר בסדורים. ואם יחול תשעה באב במוצאי שבת אין מזמרינ, דאז אין זמן חנינה, וכן כשיחול יום טוב במוצאי שבת גם כן אין המנהג לומר, כתב הפרי מגדים, דאפשר משום דאין אומרים תחנונה בשבת ויום טוב, מה שאין כן בכל שבת יוכל לאמרו משחשכה קדם מעריב. ועין לעיל בסימן מט בשם חות יאיר, דתהלים מותר המרגל בו לומר בעל פה, ומה טוב ויפה המנהג הזה, א', כדי ללוות שבת שנקראת כלה מלכתא בשירות ותשבחות, וכדאיתא במדרש, ועוד, כי על ידי זה נתאחר המעריב ונתוסף מחל על הקדש, וגם כדי שלא יבאו לדבר בדברים בטלים. אחר כך מצאתי בכנסת הגדולה סימן רלז בענין מה שכתבתי: **ב (ב)** **מלעשות מלאכה**.

עין לקמן בסימן רצט סעיף י: **(ג)** **עד שיראו**. וקדם לכן אסור משום ספק יום. ומדינא סגי בשלשה כוכבים בינונים, אלא כשאין אנו בקיאים בזה, ושמא הן גדולים הנראין ביום, לכן

אנו מצריכין קטנים: **(ד)** **שלשה כוכבים קטנים**. עין לקוטי פרי חדש על יורה דעה שכתב, דאם הרקיע מזהיר בעין אורה של יום, תו לא נחשב אותו הזמן רק בין השמשות, והביאו הגאון ר' עקיבא איגר בחדושו ביוזרה דעה סימן רסב, עין שם. ובבאור הגר"א בלקוטיו שם כתב, דאם נסתלק האדמימות מן כל כפת הרקיע באותו צד ששקעה החמה, אין אנו חוששין כמה שמוזהיר. ודע עוד, דבספר תפארת ישראל בפרק ב דשבת מצריך שלשה קטנים לבד שלשה בינונים, ולא ידעתי מקורו, ואולי דטעמו שמא אנו טועין בדבר

ד ברכות כו לפרוש הטור בשם רב האי והתוספות ורא"ש והמרדכי שם ה טור.

אחרית 1234567

(ה) אֶלָּא רְצוּפִים. וְאֵם הוּא יוֹם מַעֲנָן, יִמְתִּין (ו) עַד שִׁיֵּצֵא הַסֶּפֶק (ז) מִלְּבּוֹ: **ג.** יִמִּי שֶׁהוּא אָנוּס, ^[*ד] (ח) כְּגוֹן שֶׁצָּרִיךְ לְהַחֲשִׁיךְ עַל הַתַּחֲנוּם לְדַבֵּר מַצּוּה, (ט) יָכוֹל לְהַתְּפִיל שֶׁל מוּצָאֵי שַׁבַּת מִפְּלַג הַמִּנְחָה וּלְמַעַלָּה ⁶(י) וּלְהַבְדִּיל מִיָּד, הָאֵבֵל לֹא יִכְרֹךְ עַל הַנֵּר, וְכֵן אָסוּר בַּעֲשִׂית מְלָאכָה עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים. הִגָּה וְנוֹהֲגִים לוֹמַר וְהוּא רַחוּם ^(ב) וּכְרַכּוּ בְּאֲרִיכוֹת נַעַם, כְּדֵי לְהוֹסִיף מַחֵל עַל הַקֹּדֶשׁ (אור זרוע):

רצד דיני הבדלה בתפלה. ובו ה' סעיפים:

א. ^[*א] **(א) אומרים הבדלה (ב) בחונן הדעת.** ^[*ב] **וְאֵם טְעָה וְלֹא הִבְדִּיל, מְשָׁלִים תְּפִלָּתוֹ**

א ברכות לג ופסחים קיב.

שערי תשובה

(ב) וּכְרַכּוּ בְּאֲרִיכוֹת נַעַם. וְכַתֵּב בְּהַלְכוֹת גְּדוּלוֹת סוֹף הַלְכוֹת צִיצִית, וּמִקְעִיָּא לֵה לֵאֲנִישֵׁי לְאַגּוּדֵי (רוצה לומר, להאריך ולהמשיך) בְּכִרְוֹךְ ה' הַמְכַרֵךְ בְּאַפּוּקֵי שַׁבְּתָא כִּי הֵיכִי דְנִתְּצִיל מִהֲוֵנָא דְהָיִי שַׁבְּתָא, עֵינֵן שָׁם, וְהִכְיָאוּ בְּכַרְכֵּי יוֹסֵף, וְשָׁם כְּתִב שְׂרָאָה מִשְׁהֲרַת יָד הַקֹּדֶשׁ מוֹיָה ר' חיים ויטל בשם רבנו האי גאון ז"ל קבלה דמנסי, שיש העלקה כשמושך אדם ומאריך באמרו ברוך ה' המכריך באפוקי שבתא, עד כאן לשונו:

באור הלכה

דבמדינתנו שנוטין לצד צפון הבין השמשות מאריך תמיד יותר, ואין לנו סימן אחר ללילה וזולת הכוכבים. **וְרִאִיתִי אֲנִישִׁים הַמְהַדְרִין בַּחֲנֻכָּה לְצֵאת דַּעַת הַגִּי' א** להדליק הנרות בהקדם אחר שקיעה, שטועין בדבר ומזרזין עצמן גם במוצאי שבת בעוד שלא חשך היום לגמרי, וסומכין עצמן על שיטת הגר"א דהבין השמשות אינו ארך כל כך כידוע, אבל הוא טעות, דשלשה כוכבים צריך לכלי עלמא וואין אנו בקיאים בבינונים וצריך קטנים, וכמו שפסק בשלחן ערוך^{[דרושה הסימן המבוקש ללילה, כדאיאתא ברכות דף ב ושבת לה ומגלה כ, וקדם לכן הוי ספק לילה:}

ג [*ד] כגון שצריך להחשיך וכו'. מדברי המגן אברהם משמע, דכדי שלא יתפלל בדרך במהלך בלבד, מתר לו להקדים להתפלל בביתו. ולא העמקתיו, משום דהרי בסעיף קטן ה כתב דימתין לקרות קריאת שמע עד צאת הכוכבים ולא יסמך גאולה לתפלה, וכבר כתב בעצמו בסימן פט דהעולם סומכין עכשו אמאן דאמר דסמיכת גאולה לתפלה עדיף מתפלה מעמד, וכן כתב בספר תוספת שבת:

רצג א ^[*א] **אומרים הבדלה בחונן הדעת.** עין במשנה ברוכה מה שכתבנו לענין אם שכח ולא התפלל ערבית, והטעם בזה, דהנה המענין בהרדב"ז יראה דהוא סובר דבכל גוני אינו צריך להזכיר אתה חוננתנו בשחרית, והמגן אברהם סובר דבכל גוני צריך להזכיר, והינו בתפלה שניה שהיא להשקלמה, וכמו שפרשו התוספות שבת והפרי מגדים ודלפרוש הנאון ר' עקיבא איגר שהוא בתפלה ראשונה יקשה, אמאי אמרו בגמרא דטעה ולא הבדיל בתפלה אינו חוזר, מפני שאומרה אחר כך על הכוס, ומשמע דיוצא בזה, ואמאי, יאמרנה גם כן עוד בתפלת שחרית, דהא עקר תפנתא הוא בתפלה, וכקשית המגן אברהם. ועוד, דאמאי כתב השלחן ערוך בסעיף ב דאם סובר שאף למחר לא יתנה לו כוס צריך לחזור ולהתפלל, ואמאי, הא יוכל לקום מצות הבדלה בתפלת שחרית, דהא עקר תפנתא בתפלה הנה וצריך מכוס, אלא על כרחך דעקר הבדלה נתקן בתפלת ערבית ולא בתפלת שחרית, ונהי דקדם שהתקינו להבדיל על הכוס ונדכאיאתא בגמרא^[דרושה הסימן המבוקש] על כרחך הנה הוין דאם לא הבדיל במוצאי שבת בתפלה או שלא התפלל ערבית כלל הנה צריך להבדיל בתפלת שחרית, אבל לאחר שנתקן על הכוס אין שך שם הבדלה בתפלת שחרית כלל, אלא דסברת המגן אברהם דכיון שהוא מתפלל בשחרית תפלה שניה בשביל ערבית יש לה דין תפלת ערבית וצריך להזכיר פה הבדלה. ועין באליה רבה דנשאר בצריך עיון אם בהרדב"ז או בהמגן אברהם, דקשית המגן אברהם שהקשה על הרדב"ז אינה קשיא להמענין בהרדב"ז גופא, וכמו שהעיר כבר הברכי יוסף ונהאמת שלא היה לפניו ספר הרדב"ז כי אם מה שהעתיקו העלת שבת בקצרה^[דרושה הסימן המבוקש]. **וְעַל** כן נראה לעניות דעתי להכריע כמו שכתבתי, דאם לא הבדיל מאתמול כלל שיש עליו עדין עצם החיוב, וכמו שכתב הרא"ש בפרק מי שמתו לענין אוגן, עין שם היטב, יזכיר עתה בתפלה, והינו, בתפלה שניה, וכמו שהכרחתי מדברי השלחן ערוך דבתפלה ראשונה אין להזכיר כלל, אבל אם כבר הבדיל בלילה על הכוס, שקבר יצא בעצם המצוה, אין כדאי להזכיר עתה בתפלה, דאולי לא נתקן השקלמה לדבר שיכול לצאת בו מצד אחר, וכמו שכתב הרדב"ז:

^[*ב] **וְאֵם טְעָה וְלֹא הִבְדִּיל וכו'.** הוא הדין ביום טוב שחל במוצאי שבת אם לא אמר ותודיענו אינו חוזר, מפני שמזכיר אחר כך הבדלה על הכוס של קדוש, ואם טעם אז אחר התפלה קדם שאמר הקדוש של יקנה", גם כן צריך לחזור לראש התפלה כמו במוצאי שבת, דכי משום שאכל גם קדם קדוש אתגורי אתגור ופרי מגדים:

שער הציון

ג ד. מגן אברהם ושאר אחרונים: ה. רש"ל ופ"ח ומגן אברהם ושאר אחרונים: ו. פשוט: ז. מגן אברהם ושאר אחרונים:

רצד א א. גמרא: ב. מגן אברהם בשם ירושלמי ויש עוד טעם בגמרא, מפני שהיא ברכת חקמה (הינו, להפיר להבדיל בין קדש לחיל), קבעיה בברכת חקמה: ג. עין בבית יוסף דיש

באר היטב

6. ולהבדיל מיד. ומפל מקום ימתין עם הקריאת שמע עד צאת הכוכבים, מגן אברהם. ורש"ל ופ"ח אוטרים, דשמא יקל גם כן במלאכה, וגם הוא דבר תמיה לרבים:

והוא רחום ^(ב) וכרכו באריכות נעם, כדי להוסיף מחל על הקדש (אור זרוע):

משנה ברוכה

וגדולים הם, לכך אנו צריכין עוד כוכבים הגדולים מהם, ומזה אנו יודעין שעל כל פנים הם אינם גדולים. ולפי מה שכתב בשערי תשובה סימן רלה בשם המטא יהודה והברפי יוסף, עין שם, ניחא דברי התפארת ישראל בפשיטות, אולם שארי אחרונים לא הזכירו דבר זה ואפשר דאם בשארי מקומות הרקיע מענין ולא יכול לראות עוד כוכבים, יש להקל לכלי עלמא. ונראה לי דלפי מה שכתב הגר"א דבעינן שיסתלק האדמימות מן כל כפת הרקיע באותו צד ששקעה החמה ואז מועיל השלשה כוכבים, ² נראה דמועיל אז בשלשה כוכבים קטנים לכד: **(ה) אֶלָּא רְצוּפִים.** משום תוספת שבת. והוא הדין כשוראה שלשה כוכבים קטנים שאינם רצופים וממתין מעט אחריו כן, מתר לעשות מלאכה, דעקר טעם הרצופין משום תוספת, וכיון שהמתין מעט הרי הוסיף (דגול מרכבה): **(ו) עַד שִׁיֵּצֵא.** מה שלא זכר השלחן ערוך שימתין השעור ד' מילין מעת תחלת השקיעה, לפי מה שפסק לעיל בסימן רסא סעיף ב, דאפשר דמירי דלא נודע לו גם זמן השקיעה משום הענין: **(ז) מִלְּבּוֹ.** ואם יש לו מורה שעות שהולך בטוב, ויודע בברור שהיה אתמול בזה הזמן לילה על פי הדין, דהינו שלשה כוכבים קטנים, נראה דיוכל לסמוך על זה, וכן כתב בברפי יוסף דיוכל לסמוך על מורה שעות: **ג (ח) כגון שצריך וכו'.** הינו, שהולך מביתו מבעוד יום עד סוף התחום וישב שם עד הערב, כדי שמיד שיחושך ילך לדבר מצוה הנחוץ לו, ¹ ומירי ששם לא ימצא לו כוס להבדיל עליו: **(ט) יָכוֹל וכו'.** ומפל מקום כתבו ¹ האחרונים דאין לעשות כן, דדבר תמיה הוא לרבים, גם שמא יבאו להקל במלאכה, ¹ ובפרט בימינו דנוהגין לעשות תמיד כרבנן שמתפללין מנחה עד הערב, בודאי מדינא אסור להקדים מעריב במוצאי שבת, ואף דבערב שבת יש שמקלין, הינו, משום דמצוה להוסיף מחל על הקדש מה שאין כן במוצאי שבת: **(י) וּלְהַבְדִּיל מִיָּד.** ומפל מקום ימתין מלקרות קריאת שמע עד צאת הכוכבים:

רצד א (א) אומרים הבדלה וכו'. ואפלו אם נודמן שהבדיל על הכוס מקדם, ² מפל מקום צריך להבדיל בתפלה גם כן. ואי עקר מצות הבדלה היא דאורייתא או דרבנן, עין במה שנכתב לקמן ריש סימן רצו: **(ב) בְּחֻנּוֹן הַדַּעַת.** וקבעיה בברכה זו ² מפני שאסור להבט צרכיו קדם הבדלה. מנהג פשוט לומר אתה חונן וכו' עד לאגוש בינה, ואחר כך אתה חוננתנו וכו' וחנונו מאתך וכו' [אחרונים], ² ואם התחיל מאתה חוננתנו ואילך, יצא. אם שכח להתפלל, מתפלל שחרית שמים ואינו מזכיר אתה

^[1] תמשנה בבורה רצג

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

ששעה ורביע זמניות יותר מע"צ מינוט יכול לקבל מפלג המנחה וזימנים הקצרים ששעה ורביע זמניות ה' פחות מע"צ מינוט יכול לקבל שבת מתחילת השקיעה שהיא ע"צ מינוט. ולכאורה הכי מוכרח לומר לאותן הסוצרין שיעור ד' מילין היא שעה וג' חומשין עמ"ש נס"ג סק"א וא"כ הוא יותר משעה ורביע. ואיך הרמ"א ז"ל על דברי המחבר שכתב השיעור ד"מ כתב הוא ואם רוצה להקדים וכו' הא שיעור זה מאוחר. ודברי הרב ז"ל קשין יותר דלשיעורו נס"ג רמ"ט ס"ג ונס"ג תנ"ט ס"י דהעיקר דשיעור ד' מילין היא שעה וג' חומשין. ואיך כתב נכאן ס"ה ואם רוצה להקדים מפלג המנחה ולמעלה דהיינו שעה ורביע זמניות קודם הלילה הרשות בידו אבל אם קיבל קודם פלג המנחה אין בקבלתו כלום ומותר בעשיית מלאכה. ולמה מותר בעשיית מלאכה אם קבל חוספת שבת משעה וג' חומשין ואילך.

ז אבל באמת דברי הד"ם אין נראין כלל דהדבר מוכחש בחוש. דבקק מהשקיעה עד לה"כ הרבה הרבה יותר מחורף. וכן הוא ברור למדין מעט צחמח המכונה וכ"כ בס' מנחת כהן. וכ"מ להדיא בתוה"א להרמב"ן ז"ל שכתב דזמן פלג המנחה הוא קרוב להתחלת השקיעה וקודם לו. ופה"מ פשיטא דזמניות ואם ד"מ הן בשעות השוות בימים הקצרים ד"מ קודם. וכן המעדי יו"ט פ' ח"ה סי' כ"ה אחר שהאריך בפרטי חשבון הד"מ. כתב כבר כתבתי בכמה מקומות שכל השעות האלו הן שעה זמניות ע"ל. וכ"מ מאגרת של הרב ז"ל. ולחרץ דברי הרמב"ן ז"ל ודברי התוס' שהביא המחבר שלא יסתרו אהדדי. הנה אע"פ דדברי הרמב"ן ז"ל ברור מללו שקודם התחלת השקיעה והתמה זורחת עדיין אינה בכלל חוספת וכחז ואע"פ שפה"מ מוסיף על ד"מ כשיעור שאמרנו אין ציינים אלא דבר מועט וכשמתפלל בו של שבת קודם גמר התפלה מתחיל השמש לשקוע והגיע שעת החוספת ע"כ. ומשמע לכאורה דאינו יכול לקבל אז חוספת שבת. מ"מ כתב אח"כ לענין ט"ז אבל י"ל שהקבלה אסורות עליו צוה"ז שהיא שקה"מ והוא מפה"מ ולמעלה הואיל ויכול לעשותו חוספת בימים של חורה עכ"ל. והובא בב"י סי' תקנ"ג ולכאורה הדברים סתורים שכתב שהוא משקה"מ והוא מפה"מ. וע"כ לומר דכיון שאינו אלא דבר מועט לא דק וא"כ גם דברי המחבר יש לישב כן.

ח ובידן שנתב' שחשבון ד"מ היא בשעות זמניות כשעה ורביע של פה"מ נשאר דברי הרב ז"ל צע"ג לפי מה שפסק בסי' רמ"ט ותנ"ט דשיעור מיל היא שני חומשי מיל וא"כ ד"מ היא שעה ושלשה חומשים והיא קודם לשעה ורביע. ואיך פסק נכאן דאם קבל שבת קודם פה"מ אין בקבלתו כלום ומותר בעשיית מלאכה.

ט והנה דעת הגאונים דמתחלת השקיעה הוא לילה. וג' רביעי מיל קודם הוא צה"ש. וכמ"ש הרא"ם ז"ל בפרק יראים. וכתב הב"ח הביאו המ"א סק"ט יש להחמיר

וכן מצאנו בדברי הרב ז"ל שם ונס"ג תנ"ה סי"ב. וא"כ מותר להעביל כלים ע"י עכו"ם ציה"ש אף באם א"ז לו לשבת. ואפילו למ"ש הט"ז ביו"ד סי' כ' ס"ק י"ז דאין ראוי לעשות כן לכחילה היינו מטעם דאין יבדק על מה שיטבול עכו"ם והישראל אינו עושה כלום. אבל נכאן דלא קפדין על הבדלה כמבואר מהך חקנחא דימלאנה מים דגם בהך תקנחא לא יבדק א"כ עדיף ע"י עכו"ם. ולכאורה הכא עדיף משאר שבות ע"י עכו"ם דלגבי עכו"ם אין צו שום תיקון דחוי לי' קודם טבילה כמו אחר טבילה. ועדיף מפסיק רישא ע"י עכו"ם בנס"ג רנ"ג. ואפשר כיון דעכו"ם עושה באמירתו וצו"ו של ישראל חשוב מתקן גם לגבי עכו"ם וצ"ע. ודברי המ"א אינם מובנים לי וגם דבריו בסק"א ובסק"ב סתרי אהדדי וצ"ע. וגם משמע מדבריו דשבות דשבות צה"ש נענין לדבר מזה וזה אינו נראה [ע"י סי' שכ"ג ס"ק י"ד].

ד דעת המ"א סק"ז דלענין אמירה לעכו"ם לא מחמירין בקבלת שבת טפי מציה"ש. ושלי לזורך מזה או שהוא טרוד ונחפו עליו. ולפ"י ה' נראה דגם לענין שבות דשבות לא מחמירין בקבלת שבת טפי מציה"ש ומותר אף לדבר הרשות כמנחת' בסק"ק שלפ"ו. ולכן אין אי מדין כלל דברי הרב ז"ל שכתב בסק"ג דבקבלת שבת אסור לעשות ע"י עכו"ם. אפילו דבר שהוא משום שבות. אפילו קודם ציה"ש אם הוא לדבר הרשות ואין שם שעת הדחק וצ"ע.

ה כתב המחבר ס"ב. זמן תוספת זה הוא מתחילת השקיעה וכו' שהוא ג' מילין ורביע רצה לעשותו כולו תוספת ערשה ע"כ. והוא דעת הרמב"ן ז"ל וכתב ע"ז הרמ"א ז"ל ואם רוצה להקדים ולקבל עליו השבת מפלג המנחה ואילך הרשות בידו ע"כ. והוא דעת התוס' ולכאורה פליגא אהדדי. ויקשה עוד יותר דהמחבר צע"מ נס"ג רס"ג ס"ד כתב כדעת התוס' בסתם. וראיתי במ"ז סק"י רס"ו כתב בסי' רס"א כתבנו מפלג המנחה דהוא קודם זמן חוספת המוכר במחבר שם י"ל דלא הוי אלא דרבנן ע"כ. ואין דבר זה נראה כלל. וראיתי בעמודי אש סי' ט' סכ"ב שהביא קושיא זו בשם ס' עטרת ראש. ומה שחירץ הע"א בשם הד"ם דבריו אינם נכונים. דדברי הד"ם הם ענין אחר לגמרי דקשיא לי' הא דמבואר בסי' רס"ג ס"ו ברמ"א דתנאי שאין מקבלין שבת בהדלקה מועיל. ושם ס"ד כתב המחבר דכיון שמקבל עליו שבת מיד אין זה הקדמה אבל אם אין מקבל עליו שבת מיד הוא בכלל ובלעדו שלא יקדים. ואיזה שיעור יש לדבר. ולכן חילק הד"ם דמפלג המנחה הומו ד' מילין לא מהני תנאי וזה דברי המחבר בסק"ד. ומזמן ד' מילין ואילך מהני תנאי וא"כ לקבל שבת מיד והן דברי הרמ"א ז"ל שם בס"ו. ומה ענין זה לדברי הרמב"ן ז"ל דלא מיירי מהדלקה כלל. ומיירי דוקא במקבל עליו שבת וכתב השיעור דוקא ד' מילין דרנה לעשותו חוספת עושה ולא קודם לכן. ואגב שיטפא כתב ע"א כל דבריו.

ד אחר עניית ברכו אע"פ שעדיין יום הוא (יג) אין מערבין ואין טומנין משום דהא קבלו לשבת עליהן ולדידן הוי אמירת (יד) מזמור שיר ליום השבת כעניית ברכו לדירהו:

תוספת שבת

ד"ה מדיפא) דס"ל להעושה מלאכה בע"ש בה"ש אין חייב אשם תלוי, דלא הוי כמו חתיכת חלב וחתיכת שומן דחייב אשם תלוי, וא"כ להרמב"ם והראב"ד שרי מן התורה. אבל לפי דעת רש"י בפ' במה מדליקין (דף לה. ד"ה בשלמא) דס"ל דחייב בזה אשם תלוי דהוי כמו חתיכה מב' חתיכות, דהיינו חול ושבת, וא"כ לפ"ז וודאי גם להרמב"ם הוי איסור מדאורייתא כיון דאיכבע איסורא כמו חתיכה של חלב ושל שומן דחייב באשם תלוי מן התורה, וא"כ חמיר בה"ש מקבלת שבת, מיהו דעת רוב הגאונים דלא כהרמב"ם והראב"ד, ועיין בפר"ח ביו"ד סי' ק"י שהאריך בזה: ועיין בט"ז סי' ת"ד (סק"ב) שגם הוא האריך לסתור דעת הר' שמרי' אלא שגם הוא במחילת כבודו (יג) טעה בדברי התוספתא כמו שטעה הכה"ג כמו שהשיג עליו המ"א בס"ק י"א: וכתב המג"א דאחר הקבלה אסור ליכנס למרחץ אפילו להזיע, והוא מש"ס דברכות, ונתן מקום לטעות בדבריו דכתב דה"ה דאסור ליכנס למרחץ להזיע, ומשמע דדמי לעירוב והטמנה, וא"כ לרבינו יואל דמתיר בעירוב והטמנה ה"ה דמתיר גם בזה והא (יד) וודאי ליתא וכמבואר בש"ס להדיא דאסור בזה: (יד) מזמור שיר ליום השבת. ועתה נוהגים לומר מזמור שיר ליום השבת, ואפ"ה אין מקבלין שבת עד ברכו דמעיקרא הכי קבילו עליהו מג"א וכ"מ בב"ח, ובספר דרך חכמה כתב דכשואמרים לכה דודי ומסיימים בואי כלה מקרי קבלת שבת ממש ע"ש, ומדברי המג"א דלעיל לא (טו) משמע כן, ואפשר דבזמנו עדיין לא היה המנהג לומר לכה דודי שחיברו מוהר"ר שלמה אלקבץ ז"ל:

מלאכה בקיבל קודם פלג המנחה מג"א: (יג) אין מערבין ואין טומנין. *ואפילו לדבר מצוה דהא הטמנה היא לצורך שבת, ואפ"ה אסור דקבלה גרע מבה"ש בלא קבלה, וזה הוא דעת המרדכי בשם רבינו שמרי', ורבינו יואל ס"ל בקבלה שרי. ובסי' שצ"ג הביא המחבר ב' הדעות, ויש לתמוה על המחבר שסתם כאן לאיסור ובסי' שצ"ג הביא מתחילה בסתם דעת המתיר ובשם י"א לאיסור, וכבר נודע דזה דרך המחבר (יא) לפסוק כדעה ראשונה שהביא בסתם כמ"ש הש"ך ביו"ד סי' רמ"ב בכלל הוראות בשם הרב מנחם עזריה בתשובה, ובחלקת מחוקק באהע"ז סי' א' (ס"ק י"א) בהגהות בנו, ניהו זקני אשר שמו בקרבי, ודבריו סותרים זה את זה וצ"ע:

ומשמע מדברי המרדכי דאפילו למ"ד תוספת שבת דאורייתא היינו [ב] דוקא בקיבל עליו אבל לא קיבל עליו אף שביטל מצות עשה מ"מ לא חל עליו תוספת שבת בע"כ, דהא לדעת ר' שמרי' דאסור בקיבל עליו, ע"כ דמוקי להא דתנן דבה"ש מערבין היינו כשלא קיבל עליו ולא אמרינן דחל עליו בע"כ. ובשו"ת חכם צבי (סי' י"א) האריך לסתור דעת (יג) ר"ש האוסר דס"ל דבה"ש חמיר טפי מתוספת שבת, דהא התוספת אינו אלא בעשה ובה"ש הוי ספק סקילה ע"ש. מיהו לפי דעת הרמב"ם והראב"ד דס"ל דכל ספיקא דאורייתא מותר מן התורה אלא דחז"ל הוא דהחמירו בזה להחמיר בספק איסור תורה, תליא דין זה באשלי רברבי והיינו לדעת התוס' דכריתות פ"ד (דף י"ז ע"ב

ביאורים

שהאריך צידון זה, והביא עוד כמה ראשונים דס"ל דענין קבלה דוקא] וכ"פ המ"ז בס"ק כ"א צלי שום חולק דקבלת שבת הוא ע"י דיבור דוקא, אבל השו"ע הרב בס"ד כתב דזה"ל י"א שמואל עשה מה"ת להוסיף מחול על הקודש באיסור עשיית מלאכה כניסת שבת ויו"ט ע"כ. משמע מינה דא"ל קבלה לתו"ש אלא מניעת מלאכה (והוא לשיטתו דאין לו ההכרח שכתב התו"ש, די"ל הא דהתירו שבות ביה"ש מיירי שקיבל עליו תו"ש ובסעי' ד' שאסור שבות מיירי בצרכו שקיבל עליו עיומו של יום, ועי' ציונים י"א).

אלא שראיתי מי שהעיר על שיטה זו דלרין קבלה, דא"כ גם בתו"ש צמז"ש יטריך קבלה, ובשום פוסק לא מצאו דבר זה. ונלענ"ד לבאר עפ"י מ"ש המג"א בסו"ס קפ"ח, (העמיקו התו"ש לקמן

[ב] בחלקת יואב צאו"מ סי' ל' הוכיח צמח ראיות דלרין לקבל עליו תוספת שבת ולא אחי' ממילא, וצראשם דברי הריטב"א צר"ה דף ט' ע"ב ד"ה יכול שכתב צוה"ל: ותוספות זה אינו דברים וביטול מלאכה בלעד אלא שיוסיפו דברים של קדושה או נחפלה או בקידוש. ועוד הביא ראיה מהא דסוכה דף כ"ח ע"ב שהלרין האזרח לרבות נשים בתוס' יוה"כ, דמסבירא הוי פטורין דהוי מלוא עשה שהזמן גרמא, ואח"ל שתוספת שבת ממילא אחי', הלא כתב הפנ"י צביה"ה (פרק המביא) דהא דנשים פטורות צמז"ש עשה שהזמן גרמא זהו דוקא צמז"ש שיש בו קום ועשה כחפלין, אבל מלוא שאין בהם שום מעשה גם נשים חייבות, ע"כ צ"ל דקבלת תו"ש הוא נקום ועשה דאלת"ה לא היה צריך קרא לרבות נשים ע"ש עוד. [ועוד ראיתי בס' מקראי קודש צעניני יוה"כ

ציונים

(יא) עי' צו"ע הרב צקו"א ג' שכתב ליישב זה דיש חילוק בין קבלת תו"ש לקבלת עיומו של יום, ועי' מש"כ בביאורים צ'. והמ"ז צוה"ל ד"ה אין מערבין הביא חילוק בין קבלת יחיד לקבלת רבים ע"ש. (יב) וצוה"ל הנ"ל הכריע דכשיש עוד צד להצטרף לקולא יש לפסוק כדעות המקלין שקצ"ש אינו חמור מציה"ש. (יג) וצוה"מ ס"ק ט"ו ד"ה נלענ"ד מתוך שיטת הט"ו. (יד) והמהל"ד בס"ק י' הוסיף להפטר אפילו בלא קבלת שבת אסור דרחי"ה חמורה וגזרו אפילו צביה"ש כמו פחות פחות מד"ה, אלא שיש להעיר על דבריו ממש"כ רעק"א בס"י ש"ז סעי' ה' דרחי"ה קיל משאר שבותין. (טו) ועי' במ"ז ס"ק ל"א דמשמע מינה דהיום קצ"ש הוא בשעת אמירת לכה דודי, אבל עי' צמז"ש ס"ק י"ז שהחזיק בידי שיטת המג"א דקצ"ש הוא דווקא ע"י תפילת ערבית ולא באמירת פזמונים.

י"ז יש מי שאומר שמי שקבל עליו שבת קודם שחשכה, ל"ח מותר לומר לישראל חבירו לעשות לו מלאכה, ומותר הוא ליהנות מאותו מלאכה בשבת ל"ט וכל שכן (י"ט) במצאי שבת, שאע"פ שקיבל עליו הוא את השבת להוסיף הרבה מחול על הקודש ואסר על עצמו המלאכה, מכל מקום לא אסר אלא מלאכת עצמו אבל מלאכת חבירו לא אסר עליו, ומטעם זה כתב מורי מהרמא"י ז"ל שהוא הדין גמי במצאי שבת אם אחד המשיך סעודתו עד הלילה, מותר לו לומר לחבירו ישראל שכבר התפלל והבדיל שיעשה לו מלאכתו להדליק לו נרות ויבשל לו, ומותר לו ליהנות ולאכול מבישולו שבשל לו זה עכ"ל. [טז] אבל לי נראה שאין הגדר דומה לראיה ולא דמי עיולי שבתא לאפוקי שבתא, דבעיולי שבתא הדבר תלוי בגדרו וקיבולו עליו קדושת שבת, ונוכל לומר שזה קבל עליו וזה לא קיבל עליו, אבל באפוקי שבתא שכבר נאסר עליו הכל ביום השבת והוא ממשיך בקדושתו בלילה, כל האיסורים נמשכים עמו, דלא שייך לומר הותרו מקצתן ומקצתן לא הותרו, שאם מקצתן הותרו כולם הותרו כמו גבי נדר, וכיון שכולם לא הותרו שהרי הוא אסור בעשיית מלאכה, גם מקצתן לא הותרו, וכיון שבשבת אסור מה שאחרים מבשלים בין גוים בין יהודים, גם במוצאי שבת נשארו באיסורם עד שיברך ברכת המזון ויסיח דעתו גם הוא מן השבת, וכל זמן שלא בירך ברכת המזון הרי קדושת שבת עורנו עליו ודעתו לברך עוד רצה, ואם כן עדיין לא הסיח דעתו מן השבת ואיך נתיר לו לאכול

אלוה זומא

(י"ט) פירוש דכל שכן שמותר להנות במוצאי שבת ממה שצוה לבשל לו בערב שבת אחר קבלה ואין צריך להמתין בכדי שיעשו, וכן נראה פירוש דברי רמ"א. ומ"ש רמ"א מי שמאחר וכו' הוא ענין חדש, ועולת שבת [ס"ק] לא הבין כראוי עיי"ש ואין להאריך:

להבין דע"י צורגנים השריחם הוא אף בשבת, ולא דמי להכא שהיינו צריכין לומר שלא היה לו לקבל שבת, אך יש להבין ראייה להמיר מהא דסימן רס"א סעיף (ה') [א'] מי שקבל עליו שעה או שמים קודם חשיכה וכו' עיי"ש בגליון [ס"ק] ולפי"ל לאחר שיצאו העם מצית הכנסת ויבדילו שייך לומר אינהו אכלי לדין מסתם לא סתמי, ועיין לקמן: [יז] וראיה ברורה וכו'. ולי גבירא אנברא צני למרמא, וגם יותר נ"ל דמוצאי שבת קיל טפי שהרי ממיר לעצמו בהבדלה וא"ל לאחרים שימירו לו. ועוד נ"ל דשאני יום הכיפורים שכשאוסרו אסר לגמרי כדן יום הכיפורים, והכא למוספת בעלמא אסרו מה שהתורה הרשמו עליו דין לאיסור דין להיתר, אבל יום הכיפורים כשאוסר אסר כאילו הוא יום הכיפורים שבתורה. וגם זה שנוי דחיקא, יותר נ"ל דאין ה"נ מאן דאסר בזה אסר בזה ומאן דשרי בזה שרי בזה, ולכן טוב לחוש לאסור ועכ"פ אין להמיר קודם שיצאו מצית הכנסת והבדילו רוב העם כמ"ש בגליון דלעיל:

אלוה רבא

דן זה דמהני התרה צ"ע לי לדינא, גם מה שסמכו בזה על מהר"י ווייל [סי' קטז] (עכ"ל) קשה דהכא כתב בשם יש מי שאומר, ולעיל סימן רס"א סעיף א' פסק כסתם דברי מהר"י ווייל [ואפילו] מי שקבל [עליו וכו']. אבל צבור שקבלו עיין לעיל סימן רס"א [א"ר ס"ק]:

לט וב"ש במוצאי שבת. לכאורה תמוה הא חולק אה"כ על דין מוצאי שבת טז. ונראה דמייירי הכא [ממה] שזוה לו לבשל בערב שבת אחר קבלה דמותר במוצאי שבת מיד ואין צריך להמתין בכדי שיעשו, וכן (ר"ל) [נראה לפרש] דברי רמ"א, ומה שכתב מי שמאחר וכו' הוא ענין חדש. אבל מג"א [ס"ק לא] וכל אחרונים [עיי' מג"א סוף סי' רסד] לא הבינו כן עיי"ש:

מ ברכת המזון וכו'. ה"ב"מ [בסוף הסימן] וכל אחרונים [עיי' מג"א ס"ק ג] חולקים דמה מועיל ברכת המזון למלאכה, והסכימו לרמ"א דמותר בכל ענין אפילו לא בירך ברכת המזון עיי"ש באריכות:

הגהות והערות

[טז] ור"ל דא"כ קשה למה כתב מקודם ע"ז דכ"ש שהוא מותר מאחר שאה"כ חולק רק על זה:

דברים שנתבשלו בשבת שלו אע"פ שנתבשלו בהיתר. [יז] וראיה ברורה וגדולה נראה לי ממה שכתב רבינו בעל הטור לקמן בהלכות יום הכיפורים סימן תרכ"ד, גבי חסידים שבאשכנז שנוהגין לעשות שני ימים יום הכיפורים, אם היו מהם עשרה, היו מתפללים בו ככל סדר יום הכיפורים שכתב וזה לשונו, ואדוני אבי הרא"ש ז"ל היה מוחה בידם, ר"ל התפלה, אבל שאר כל דבר ואיסור מלאכה נוהגין כמו בראשון, הלכך אפילו אחרים לא יבשלו לו עכ"ל. וכן הביא שם הקארו הגהות מיימון [בסוף הל' שביבת עשור] ותשובת מהר"ם [דפוס פראג סי' עז] שאסור לו מה שמבשלין לו אחרים, ואפילו להקנות קמחם לאחרים כדי שאותם אחרים יעשו להם אסור עיי"ש. הרי בהדיא שכיון שקבל הוא עליו להמשיך עוד חומרת יום כיפור, כל אותו היום השני אסור לו לאכול גם מה שאחרים מבשלים לו, ואם כן הוא הדין הכא דמאי שנא. מיהו מסיק שם שמה שבשלו אחרים לצורך עצמן מותר לו לאכול ממנו, ובלבד שלא ירבו אותם האחרים לבשל בשבילו, אבל אם הרבו בשבילו אסור לו לאכול, וגם אותם האחרים אם הרבו בשבילו והאכילוהו ולא הודיעוהו הרי אלו עוברים על לפני עור לא תתן מכשול, מיהו אם כבר בירך ברכת המזון אלא שעדיין לא הבדיל ואפילו לא התפלל, מותר לו לומר לאחרים שיעשו לו מלאכה, כיון שגם הוא הסיח דעתו מן השבת אף על פי שלא הבדיל, ואפשר לומר שגם דברי רבינו רמא"י ז"ל מייירי בשכבר בירך והסיח דעתו מן השבת, אלא שאין לשונו משמע כן, ועיין לקמן סימן תרכ"ד.

מלבושי יו"ט

[י"ז] אבל (ו) נראה שאין וכו'. ולי נראה דאף בערב שבת אסור, שהרי [שם סד ע"ז ד"ה ומלמדי] הקשה דטעם הממיר הוא כדאשכחן בשמור לי וכו' דמותר, דשאני התם כיון שהיה הוא יכול לעשות ע"י צורגנים כמ"ש לקמן בהג"ה, ואעפ"י שהצ"י כתב שאינו מצוין דבריו דהכא נמי איכא למימר אס לא היה מקבל שבת הוא עצמו היה מותר לעשות מלאכה, ולי נראה שהוא קל להבין דע"י צורגנים השריחם הוא אף בשבת, ולא דמי להכא שהיינו צריכין לומר שלא היה לו לקבל שבת, אך יש להבין ראייה להמיר מהא דסימן רס"א סעיף (ה') [א'] מי שקבל עליו שעה או שמים קודם חשיכה וכו' עיי"ש בגליון [ס"ק] ולפי"ל לאחר שיצאו העם מצית הכנסת ויבדילו שייך לומר אינהו אכלי לדין מסתם לא סתמי, ועיין לקמן: [יז] וראיה ברורה וכו'. ולי גבירא אנברא צני למרמא, וגם יותר נ"ל דמוצאי שבת קיל טפי שהרי ממיר לעצמו בהבדלה וא"ל לאחרים שימירו לו. ועוד נ"ל דשאני יום הכיפורים שכשאוסרו אסר לגמרי כדן יום הכיפורים, והכא למוספת בעלמא אסרו מה שהתורה הרשמו עליו דין לאיסור דין להיתר, אבל יום הכיפורים כשאוסר אסר כאילו הוא יום הכיפורים שבתורה. וגם זה שנוי דחיקא, יותר נ"ל דאין ה"נ מאן דאסר בזה אסר בזה ומאן דשרי בזה שרי בזה, ולכן טוב לחוש לאסור ועכ"פ אין להמיר קודם שיצאו מצית הכנסת והבדילו רוב העם כמ"ש בגליון דלעיל:

דן זה דמהני התרה צ"ע לי לדינא, גם מה שסמכו בזה על מהר"י ווייל [סי' קטז] (עכ"ל) קשה דהכא כתב בשם יש מי שאומר, ולעיל סימן רס"א סעיף א' פסק כסתם דברי מהר"י ווייל [ואפילו] מי שקבל [עליו וכו']. אבל צבור שקבלו עיין לעיל סימן רס"א [א"ר ס"ק]:

לט וב"ש במוצאי שבת. לכאורה תמוה הא חולק אה"כ על דין מוצאי שבת טז. ונראה דמייירי הכא [ממה] שזוה לו לבשל בערב שבת אחר קבלה דמותר במוצאי שבת מיד ואין צריך להמתין בכדי שיעשו, וכן (ר"ל) [נראה לפרש] דברי רמ"א, ומה שכתב מי שמאחר וכו' הוא ענין חדש. אבל מג"א [ס"ק לא] וכל אחרונים [עיי' מג"א סוף סי' רסד] לא הבינו כן עיי"ש:

מ ברכת המזון וכו'. ה"ב"מ [בסוף הסימן] וכל אחרונים [עיי' מג"א ס"ק ג] חולקים דמה מועיל ברכת המזון למלאכה, והסכימו לרמ"א דמותר בכל ענין אפילו לא בירך ברכת המזון עיי"ש באריכות:

* הג"ה על מה שכתבתי שם צמי שקבל עליו שבת קודם חשיכה וכו' דלא דמי עיולי שבת לאפוקי שבת וכו', הקשו לי וז"ל, הא ממקום שלקוח דין זה מן הגמרא משמע שאין חולק בין עיולי לאפוקי דדין זה לקוח ממה שאמר בגמרא פ' השואל [שבת קנא ע"ה] משום שמותר לאדם לומר לחבירו שמור לו פירות שבתחומך וכו', וכחז שם הרשב"א בשם התוס' וגם הב"י הביאו שם דמהא שמעינן דישראל שקבל עליו שבת קודם חשיכה מותר לומר לישראל חבירו לעשות לו מלאכה פלוני עכ"ל. הרי דממה שאמרו בגמרא דאפילו בשבת עצמו מה שאסור לו לעשות כגון שהוא אסור ללכת חוץ לתחומו וחבירו מותר לעשות מפני שהם בתחומו יכול זה לומר לחבירו לעשותו, ומינה יליף הרשב"א דהוא הדין צמי שקבל עליו שבת קודם חשיכה שהוא אסור לעשות עוד מלאכה יכול לומר לחבירו שיעשה לו מלאכה פלונית, ואם כן לפי זה שפיר קאמר רבינו מהרמ"א ז"ל דהוא הדין נמי מוצאי שבת וכו' דמאי שנא מפירות שבתחומי לפי סברת הרשב"א ז"ל עכ"ל. והשבתי להם אדרבא משם ראיה, דכיון שלא כתב הרשב"א דינו אלא למי שקבל עליו שבת קודם חשיכה וכו' ולא קאמר נמי הוא הדין צמוצאי שבת, ש"מ שלא התיר הרשב"א דינו אלא למי שקבל עליו שבת קודם חשיכה שהוא דומה לפירות שבתחומך וכו', כלומר דאיסור מלאכה למי שקבל עליו שבת קודם חשיכה דומה לאיסור תחומין, דאיסור תחומין איסור קל הוא דבשל היה הוא עצמו יכול לעשות אותה מלאכה כגון ע"י בורגנין או עירובי תחומין, הכי נמי מי שקבל עליו שבת קודם חשיכה איסור קל הוא, שכן היה הוא יכול לעשותו בעצמו אפילו אחר שקבלו עליו כגון ע"י התרת נדרו, שהרי איסור זה אינו עליו אלא משום נדר בעלמא, לכך דמה אותו הרשב"א להדדי ואמר כיון דבגמרא התירו שמירת פירות שמחוץ לתחום הוא הדין נמי זה שקבל עליו שבתו וכו', אכל צמוצאי שבת אף על גב דגם איסורו אינו דאורייתא, מ"מ הוא מ"א חמור (ב) יותר מפני שקדושת שבת נמשכת עליו מעצמו ואינו תלוי בנדרו רק הוא מושך כל זמן משך סעודתו של שבת שלא צריך עדיין רעה וכו' ושלא הבדיל וכו' כמו שכתבתי, וזה אומר אני שגם הרשב"א מודה בו שאסור. חזר והקשה עלי על מה שהבאתי ראיה ממה שכתב הרא"ש גבי אותם שנוהגין לעשות שני ימים יום כפורים וכו', ואמר הא לא דמי להכא, התם גבי אעושה שני ימים יוה"כ הוא עושה הן משום ספיקא דיומא והוא חושש שגם

אוצר החכמה

חבירו עושה איסור צמולו והאיך יאכל הוא ממנו, אכל הכא הנודר גם הוא יודע שחבירו מותר לעשות מלאכה זו ולכן מותר לו ליהנות ממנה וא"כ ה"ה צמוצאי שבת עכ"ל. מ"ב והשבתי לו איברא לאו הכי הוא, דהתם ג"כ מיירי שהוא יודע דצקיאין צקציע דירחא ומה שהוא עושה אינו עושה אלא משום חומרא בעלמא ומשום נדר של חסידות להרצות בחשונה וסליחה, ומדע דהא מסיק שם הרא"ש שמתוך לישראל עליו, ואי משום ספיקא דיומא היה עושה האיך שייך לישראל עליו ואם ספק לו שהוא יוה"כ מה שייך התרה, ואי מיירי שנודע לו עכשיו דצקיאין צקציע דירחא ומה שעשה כבר בטעות עשה, הוי ליה נדרי טעות ואפילו התרה אינו צריך כמו שנתבאר בהלכות נדרים סי' רל"ב סעיף ו', אלא על כרחך משום נדר של חסידות נגעו זה להוסיף על תשובתו וסליחתו, ואפילו הכי אסור לחבירו לבשל לו אע"ג דהכא גבי שבת התירו לו בערב שבת היכא דאינו אלא משום נדר מאי שנא, אלא ע"כ משום דלא דמי עיולי שבת לאפוקי שבת וכל שכן צמוצאי שבת דהוא חמיר טפי שהרי מעצמו נמשך לו איסורו בלי שום נדר, וגם אפילו שום התרה אינו מועלת לו עד שיבדיל כל שכן שאסור, וזה נ"ל ברור. וא"ל חשיבני ממה שכתבתי לקמן סימן ש"ח סעיף ב' גבי המצשל לחולה בשבת שאסור לצריר או לשאר חולה שאין בו סכנה לאכול ממנו דחיישי שמא ירצה בשבילו וכו', משמע דטעמא דוקא משום גזירה דשמא ירצה בשבילו הא לאו הכי מותר, ועל (כן) [כרחק] טעמא הוא משום שנעשה בהיתר, ותאמר א"כ הכי נמי דלא שייכא הך גזירה נימא שזה מותר לאכול ממה שנתבשל בהיתר ולא נעשה בשבילו, דלא דמי כלל, דהתם אינו דבר שזה מותר לעשותו וזה אסור לעשותו, דכל ישראל היו מותרין לעשותו וכל הקודם וזכה וזה המצשל הקדים וזכה שבשל, ולכך אסור לישראל אחר לאכול ממנו משום גזירה דשמא ירצה בשבילו, ואפילו גם המצשל בעצמו אסור לאכול ממנו משום הך גזירה עצמה שמא ירצה בשבילו עצמו, ואם לא הקדים הוא היו כל ישראל מותרים לעשותו, ולכך אי לאו גזירה זו היה מותר לכולם לאכול ממנו, ואם כן אין לו ענין כלל לכאן, ומהאי טעמא נמי מסיק התם דהשוחט לחולה בשבת וכו' מותר לצריר לאכול ממנו כולו, היינו משום דמותר לכל ישראל לעשותו וכל הקודם וזכה ואינו דומה לנדון דידן כלל, הנ"ל לענ"ד כתבתי.

אליה זוטא

(ב) אשתמישתייה תשובת מהרמ"א סימן קל"א דאדרבה במוצאי שבת כ"ע מודים הואיל דאפשר לו בעצמו להבדיל ולעשות מלאכה. גם ב"ח [בסוף הסימן] וכל האחרונים הסכימו לפסק רמ"א. ובמלבושי יו"ט כתב דעכ"פ אין להתיר קודם שיצאו מבית הכנסת והבדילו רוב העם, דאז שייך לומר אינהו מיכלו אכלי אנן מסתם נמי לא סתים:

אליה רבא

כתב ספר חסידים סימן רס"ג יו"ד, מי שלא הוכן מאכלו לא יושב להמתין הש"ן צרכו, כי מוטב שיאכל לחם יבש ואל יעכצו. ואם עדיין יש שהות ביום ויש שעה גדולה יעכצו, [ואם] אין שעה וסמוך לספק בין השמשות מוטב שלא יאכל ולא יחללו ספק שבת ע"כ. נראה דנסיפא מיירי שאין לו אפילו לחם לאכול לכך היה ראוי לעכב אם אין סמוך וכו', אכל צרישא שיש לו לחם צעין שעה גדולה. עוד כתב נספח חסידים שם מה שאמרו הנח לישראל מוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מודים וזה במקום רשום אכל צבית הכנסת לא:

מא חמיר יותר וכו'. הקשו על הלבוש ממ"ש רמ"א בדרכי משה [סק"ת] דלדבריה ערב שבת חמיר יותר וצמוצאי שבת כו"ע מודים הואיל דאפשר לו להבדיל ולעשות מלאכה, וכן כתב בתשובת רמ"א סימן קל"א. ולא קשה מידי דהלבוש לטעמיה דגם בערב שבת אפשר להתיר נדרו כדלעיל. מיהו הט"ז [סק"ג] כתב טעם אחר בין בהיתר ערב שבת בין צמוצאי שבת דאיסור אמירה רק באם הוא אסור לכל ישראל, משא"כ צמוצאי לזה וכו'.

מב והשבתי לו וכו'. עיין בט"ז [סק"ג] ואחרונים שהאריכו בזה:

הגהות והערות

[ז] כן הוא הלשון בספר חסידים ברלין סי' תקכ"ט, ולפינו בסי' רס"ב איתא "במקום רשות" וכמו שהעתיק המג"א סק"ל, ונראה דהיינו הך:

מהעדויות שבכתובים, אותן אנו מצטטים בפרקים הבאים, שמהן עולה, שככל שהמקום שוכן צפונית יותר לקו המשווה, כך מתחזק יותר ויותר המנהג כשיטת ר"ת.

לדוגמא: בארץ ישראל¹, מצרים, מרוקו, טוניס, אלזיר ועירק, השוכנות בין קוי הרוחב 30 – 36 מעלות, לעולם היה המנהג כשיטת הגאונים, היות והמציאות בין קוי רוחב אלו מתאימה לשיטה זו. דהחשיכה מתחלת לשלוט ונראים הכוכבים זמן קצר אחרי שקיעת החמה. לעומת זאת – צפונית יותר – בארצות צפון הים התיכון: טורקיה ויון, השוכנות בסביבות קו הרוחב 40 מעלות, (ובכלל זה העיר חלב שבסוריה, השוכנת בקו הרוחב 36.2 מעלות), היתה תקופה מסויימת, (בין השנים תק – תקנ), בה החלו להורות ולנהוג כשיטת ר"ת. וצפונית יותר – באיטליה בה שכן הישוב היהודי בין קוי הרוחב 44 – 46 מעלות, היה המנהג הרווח יותר כשיטת ר"ת. ומשם והלאה לצפון העולם, דהיינו שאר ארצות אירופה, בהם יורדת החשיכה כשעה, ואף יותר, אחרי שקה"ח היה המנהג הכללי כשיטת ר"ת², (עד סמוך למלחמת העולם הראשונה, כנ"ל). וכנזכר, הדברים מתבארים בפרקים הבאים.

ג. גם בארצות אירופה בה נהגו כשיטת ר"ת, היו קיימים חילוקי מנהגים: בארצות דרום אירופה כמו הונגריה וגאליציה, (עד קו הרוחב 52 – 53 מעלות העובר במרכז פולין), היה המנהג כהוראת בעל המנח"כ כשיטת ר"ת, דצה"כ נקבע בשעה שמופיעים הכוכבים בפועל, אפילו בטרם שחלפו 72 דקות משקה"ח³. ובארצות צפון אירופה, כמו ליטא ורוסיה, נהגו כדברי ר"ת במקורם – 72 דקות אחרי שקה"ח³.

ד. סיכום: המנהג הקדום בתפוצות ישראל (לפני שעברו הכל למנהג הגאונים) נחלק לחמש חטיבות:

- א. ארץ ישראל ושכנותיה (30 – 36 מעלות), כשיטת הגאונים.
- ב. ארצות צפון הים התיכון (36 – 42 מעלות), כשיטת הגאונים, עם שינוי זמני – בשנים תקתקנ – לשיטת ר"ת.

2. ואין מקום לחלוקה בזה בין מנהג הספרדים למנהג האשכנזים, כמו שראיתי כמה מאחרונים המחלקים כך, דכנזכר המנהג נקבע ע"פ תנאי המקום בלי התייחסות להרכב האוכלוסיה. וכמו בא"י, בה נהגו אף האשכנזים כשיטת הגאונים, ולעומת זאת באמסטרדם שבהולנד נהגו כר"ת אף שתושביה היו יוצאי ספרד.
3. ראה לעיל פרק מב סעיף יז.

ג. ארצות איטליה (44 – 46 מעלות), מנהג רווח יותר כשיטת ר"ת.
 ד. ארצות דרום אירופה (47 – 52 מעלות), כשיטת ר"ת, וכדוראתו הממוצעת של המנח"כ.^[1234567]

ה. ארצות צפון אירופה (53 מעלות – צפון העולם), כשיטת ר"ת.
 אלו הן המסקנות הכלליות העולות מבריקת מנהגי ישראל, בנושא בין השמשות וצאת הכוכבים, בכל תפוצות ישראל. בפרק הבא אנו עומדים בפרטות על המנהג בארצות הים התיכון, ובפרק שלאחריו על המנהג בארצות אירופה.

^[1234567] אוצר החכמה

המנהג בימינו

ה. בימינו – החל ממלחמת העולם השנייה – נוהגים בכל תפוצות ישראל כשיטת הגאונים, דהיינו שמשקיעת החמה מתחיל "בין השמשות". אמנם יש שהמשיכו לדבוק בעוז בשיטת ר"ת, והם בעיקר: האדמו"ר רבי יואל טיטלבוים מסאטמר, והאדמו"ר רבי יקותיאל יהודה הלברשטאם מצאנז-קלויזנבורג;⁵ שהנהיגו כדעה זו בקהלותיהם, ואף קראו לכלל הציבור לנהוג כך.
 ומ"מ, לענין מעשה: הורו אף הם, שבכניסת שבת יש להחמיר בשיטת הגאונים, וכן לענין קביעת יום המילה (כגון הנולד לאחר שקה"ח – בזמן שהוא יום לשיטת ר"ת – נחשב כנולד ביה"ש), למרות שלשיטת ר"ת קיימת בכך קולא – דחיית יום המילה ליום שהוא תשיעי לשיטתו. וכך שבפועל נוקטים הם כחומרי ב' השיטות.

4. שו"ת דברי יואל או"ח סי' יח. וראה עוד בספר מושיען של ישראל ח"ג, פרק כד. וראה להלן פרק מו סעיף יז.
5. ספר שפע חיים, קובץ אגרות קדש (נתניה תשמח) ח"א סי' יא – כ.
6. ראה בקונטרס מנחת ישרון (רמ"מ רובין, ברוקלין תשכח. בראשי הדפים: שו"ת חבצלת ישרון), עמ' ט, ששמע מהאדמו"ר מסאטמר: הדבר ברור ומבודר שההלכה קבועה בשו"ע כר"ת, וכן בינינו למעשה חוץ מלגבי מילה. וראה גם בס' מושיען של ישראל שם.
7. דעדיף לאחר את יום המילה מלהקדים, שכן אם נימול לפני זמנו יש לחזור ולהטיף ממנו דם ברית, משא"כ באיחור. כמבואר בט"ז ובש"ך יור"ד סי' רסב.